

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK-LATİN AMERİKA
İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA
AÇILIMI POLİTİKASI**

HAKAN DEMİRTÜRK

**TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

ŞUBAT 2020

**TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ VE
TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA AÇILIMI POLİTİKASI**

Hakan DEMİRTÜRK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2020

Hakan DEMİRTÜRK tarafından hazırlanan “Tarihsel Süreçte Türk-Latin Amerika İlişkileri ve Türkiye’nin Latin Amerika Açılımı Politikası” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında Tarih Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

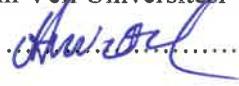
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

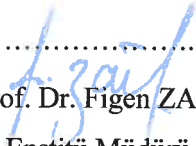
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 18/02/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZALF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hakan DEMİRTÜRK

18/02/2020

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN
LATİN AMERİKA AÇILIMI POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Hakan DEMİRTÜRK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat 2020

ÖZET

Yeni kıtanın keşfinden önce Pîrî Reis dünya haritasında Amerika kıtasına da yer vermiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin Kolomb'un Amerika kıtasını keşfinden öncesine kadar uzandığı genel olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki yakınlaşma potansiyeli yeterince değerlendirilememiştir. Nitekim Osmanlı Devleti XIX. yüzyıla kadar sömürgeci ülkelerin yeni kıtaya gösterdiği ilgiyi göstermemiştir. Yeni kıtaya yapılan göçler sayesinde Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkiler canlanmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte söz konusu ülkeler arasında diplomatik ilişkiler kurulmaya başlansa da, gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekse de Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı konjonktürel sorunlar, ilişkilerin 1990'ların ortalarına kadar son derece düşük seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte farklı alanlardaki işbirliği fırsatları yapısal bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmaktadır.

Bilim Kodu : 118101
Anahtar Kelimeler : Latin Amerika, ilişkiler, keşif, diplomatik, soğuk savaş
Sayfa Adedi : 253
Danışman : Prof. Dr. Mehmet Şahingöz

THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY-LATIN AMERICA IN HISTORICAL
PROCESS AND TURKEY’S LATIN AMERICA OPENING POLICY

Master Thesis

Hakan DEMİRTÜRK

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

February 2020

ABSTRACT

Before the invention of the new continent, Piri Reis had also shown the American Continent in his World map. For his reason, it is generally admitted that the relationship between Ottoman State and the Latin American countries had extended before the invention of America by Colomb. On the other hand, it is necessary to state that the potential of being closer between Ottoman State and the Latin American countries had not been evaluated sufficiently. In comparison with emperor countries, Ottoman State had not interested with the new continent until the 19th century. The problems which occurred in Ottoman State in 19th century had pave the way for Ottoman citizens to immigrate to Latin American countries. Thanks to the immigrations to new continent, the relationship between Ottoman State and the Latin American countries had started to be revived. With the establishment of Republic of Turkey, diplomatic relations had been established. However, both Turkey’s and Latin American countries’ conjectural problems led the relations to perform in low levels until mid-1990’s. With the end of Cold War, it has been tried to create a structural framework for cooperation between Turkey and Latin American countries in different areas.

Science Code : 118101
Key Words : Latin American, relations, invention, diplomatic, cold war
Page Number : 253
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Şahingöz

TEŞEKKÜR

Bu araştırma konusunun seçilmesinden tamamlanmasına kadar olan tüm aşamalarda bilgi, tecrübe ve önerileri ile beni yönlendiren, teşvik eden ve yardımlarını eksik etmeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet Şahingöz'e, çok değerli katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Her zaman yanımda olan ve çalışma boyunca sabır, hoşgörü ve yardımları ile beni destekleyen aileme teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. MÜSLÜMANLARIN, PİRİ REİS'İN VE OSMANLI DEVLETİ'NİN AMERİKA KITASINA YÖNELİK İLGİSİ	3
2.1. Amerika Kıtasının Kristof Kolomb Tarafından Keşfi Söylemi	3
2.2. Amerika Kıtasının Keşfi ve Kristof Kolomb	8
2.3. Amerika Kıtasının Keşfinin Avrupa ve Osmanlı Devleti Açısından Sonuçları.....	12
2.4. Pîrî Reis, İdamı ve Çizdiği Dünya Haritası.....	20
2.4.1. Pîrî Reis	20
2.4.2. Pîrî Reis'in İdamı	24
2.4.3. Pîrî Reis'in Dünya Haritası.....	29
2.5. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Latin Amerika-Karayipler Bölgesine Yapılan Göçlerin Sebep ve Sonuçları.....	38
3. OSMANLI DEVLETİ İLE LATİN AMERİKA ÜLKELERİ ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLERİN TESİS EDİLMESİ.....	51
3.1. Latin Amerika'nın Bağımsızlığını Kazanması.....	51
3.2. Osmanlı Devleti ile Brezilya İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi.....	58
3.3. Osmanlı Devleti ile Meksika İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi	71
3.3.1. Meksika'nın Bağımsızlığını Kazanması	77
3.4. Osmanlı Devleti ile Arjantin İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi.....	81
3.4.1. Osmanlı Devleti Topraklarından Arjantin'e Gerçekleştirilen Göçler	86

3.5. Osmanlı Devleti ile Şili İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi.....	92
3.6. Osmanlı Devleti ile Küba İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi.....	99
3.7. Osmanlı Devleti ile Venezuela İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi	106
3.7.1. Osmanlı Ordusunda Venezuelalı Bir Subay: Rafael de Nogales Méndez ...	110
3.8. Osmanlı Devleti'nin Diğer Latin Amerika Ülkeleri ile İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişimi.....	115
3.8.1. Guatemala	115
3.8.2. Honduras	116
3.8.3. Nikaragua	117
3.8.4. Panama	119
3.8.5. Peru	120
3.8.6. Paraguay.....	123
3.8.7. Bolivya	124
3.8.8. Haiti.....	126
3.8.9. Uruguay.....	129
4. YIRMİNCİ VE YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILLARDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ- LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİNİN SEYRİ	131
4.1. Genel Siyasi İlişkiler	131
4.2. Genel Ekonomik İlişkiler	136
4.3. Duraklama Sonrası Latin Amerika Ülkeleri-Türkiye Cumhuriyeti Devleti İlişkileri	142
4.4. Cumhuriyet Döneminde İkili İlişkiler	145
4.4.1. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Brezilya İlişkileri.....	145
4.4.2. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Meksika İlişkileri.....	148
4.4.3. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Arjantin İlişkileri	152
4.4.4. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Şili İlişkileri	154
4.4.5. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Küba İlişkileri.....	159
4.4.6. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Venezuela İlişkileri.....	164
4.4.7. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Guatemala İlişkileri	165
4.4.8. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Honduras İlişkileri.....	166
4.4.9. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Nikaragua İlişkileri.....	168
4.4.10. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Panama İlişkileri.....	169
4.4.11. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Peru İlişkileri	171

4.4.12. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Paraguay İlişkileri.....	172
4.4.13. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Bolivya İlişkileri.....	173
4.4.14. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Haiti İlişkileri	174
4.4.15. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Uruguay İlişkileri	176
4.5. Türkiye ile Latin Amerika-Karayipler Bölgesi Arasındaki İlişkilerin Çeşitlendirilmesi	178
4.5.1. Devlet Kurumlarının Girişimleri.....	178
4.5.2. Akademik İşbirliğinin Kurulması ve Geliştirilmesi.....	181
4.6. Bölgesel Örgütlerle İlişkilerin Tesis Edilmesi	185
4.6.1. Amerika Devletleri Örgütü	185
4.6.2. Karayip Devletleri Birliği	187
4.6.3. Güney Ortak Pazarı	188
4.6.4. Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu	191
4.7. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Dış Politikası: Latin Amerika'ya Açılım Politikası	194
5. SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA.....	201
EKLER.....	219
EK-1.	220
EK-2.	221
EK-3.	222
EK-4.	223
EK-5.	224
EK-6.	226
EK-7.	228
EK-8.	231
EK-9.	234
EK-10.	238
EK-11.	241
EK-12.	244
EK-13.	247
EK-14.	248
EK-15.	249
EK-16.	250

EK-17.	252
ÖZGEÇMİŞ.....	253

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 2.1. 1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı göçlerinin aylık bazda sayısı ve cinsiyete göre dağılımı	41
Çizelge 2.2. 1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı'dan göç edenlerin etnik kökene göre sınıflandırılması	42
Çizelge 2.3. 1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı'dan göç edenlerin din intisabına göre sınıflandırılması	42
Çizelge 2.4. 1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı'dan göç edenlerin mesleklerine göre sınıflandırılması	42
Çizelge 2.5. 1891-1926 yılları arasında devlet istatistikleri tarafından tespit edilen, ülkelere göre göçmen oranları.....	43
Çizelge 2.6. Arjantin'e 1900-1911 yılları arasında giriş ve çıkış yapan Osmanlı göçmenleri	44
Çizelge 2.7. Şili arşivlerinde 1920 nüfus sayımına göre Osmanlıların meslek grupları.....	47
Çizelge 3.1. 1904-1914 seneleri arasında Arjantin'e gelmiş olan göçmenlerin sayısı	89
Çizelge 3.2. 1904 tarihinden 1914 tarihine kadar Buenos Aires şehrine göç eden Osmanlılara ait istatistik.....	90
Çizelge 3.3. Şili ile Osmanlı Devleti arasındaki Ticaret Hacmi Verileri (1880-1920) *ABD Doları Cinsinden	96
Çizelge 3.4. Şili'deki Türklerin toplam nüfus içindeki yeri, 1854-1940	98
Çizelge 3.5. Osmanlı Devleti'ndeki etnik unsurların Şili'ye göçü, 1854-1940.....	98
Çizelge 4.1. Türkiye'nin Güney, Orta Amerika ve Karayipler ülkeleri ile ticareti (milyon dolar)	138
Çizelge 4.2. Türkiye-Uruguay dış ticaret değerleri (Bin ABD Dolar)	177
Çizelge 4.3. MERCOSUR ülkeleri* temel göstergeleri	189
Çizelge 4.4. Türkiye'nin MERCOSUR ülkeleri ile ticareti (milyon dolar).....	190

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADÖ	Amerikan Devletleri Örgütü
APEC	Asya-Pasifik Ticari İşbirliği Zirvesi
CARICOM	Karayip Topluluğu
CELAC	Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu
KDB	Karayip Devletleri Birliği
MERCOSUR	Güney Ortak Pazarı
MINUJUSTH	BM Haiti Adalet Destek Misyonu
MINUSTAH	BM Haiti İstikrar Misyonu
SICA	Türkiye-Orta Amerika Entegrasyon Sistemi

1. GİRİŞ

Yeni kıtanın keşfinden önce Pîrî Reis gibi büyük bir denizcinin çizdiği dünya haritasında Amerika kıtasına da yer verilmiş olması, Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin Kolomb'un Amerika kıtasını keşfinden öncesine kadar uzandığına karine teşkil etmektedir. Buna karşın, Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki yakınlaşma potansiyelinin aksine, Osmanlı Devleti XIX. yüzyıla kadar sömürgeci ülkelerin yeni kıtaya gösterdiği ilgiyi göstermemiştir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan ekonomik, dini, politik ve askeri krizler Osmanlı Devleti vatandaşlarının Latin Amerika ülkelerine göç etmelerine neden olmuş, bu durum ise Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin hayat bulmasına vesile olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte söz konusu ülkeler arasında diplomatik ve konsüler ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Ancak gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekse de Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı konjonktürel sorunlar, ilişkilerin 1990'ların ortalarına kadar son derece düşük seviyelerde seyretmesi sonucunu doğurmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye ile Latin Amerika ülkelerinin stratejik pozisyonlarının bağımsız hale gelmesi sonucunda farklı alanlardaki işbirliği fırsatları yapısal bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmaktadır.

Yüksek lisans tez konusu olarak “Tarihsel Süreçte Osmanlı Devleti-Latin Amerika Ülkeleri İlişkileri ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Latin Amerika-Karayipler Politikası” konusunun seçilmiş olmasının temel amacı, bütüncül bir bakış açısıyla, Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkilerin tarihi seyrini yansıtmak ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Latin Amerika-Karayipler politikasını incelemektir.

Bu kapsamda, tez çalışmasının amacının belirtildiği ve girizgâh niteliği taşıyan Giriş bölümünü müteakip birinci bölümde müslümanların, Pîrî Reis'in ve Osmanlı Devleti'nin Amerika kıtasına yönelik ilgisi incelenmiştir. Bu kapsamda, Amerika kıtasının Kristof Kolomb tarafından keşfi söylemi, Amerika kıtasının keşfi ve Kristof Kolomb, Pîrî Reis, idamı ve çizdiği dünya haritası ile Osmanlı Devleti'nin son döneminde Latin Amerika-Karayipler bölgesine yapılan göçlerin sebep ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasında ikili ilişkilerin tesis edilmesi konusu incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti ile başlıca Latin Amerika-Karayipler bölgesindeki ülkeler arasındaki ilişkilerin başlangıcı ve gelişmesi hususları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, “XX. ve XXI. yüzyıllarda Türkiye Cumhuriyeti - Latin Amerika İlişkilerinin Seyri” başlığı altında Türkiye Cumhuriyeti ile Latin Amerika-Karayipler bölgesindeki ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra, Amerikan Devletleri Örgütü, Karayip Devletleri Birliği, Güney Ortak Pazarı ve Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu gibi bölgesel örgütlerle ilişkilerin tesis edilmesi hususları üzerinde durulmuş, Türkiye’nin bölgeye yönelik dış politikasını yansıtan “Latin Amerika’ya Açılım Politikası” incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise tez çalışmasından elde edilmiş olan sonuç ve değerlendirmeler genel ve özet olarak açıklanmıştır.

2. MÜSLÜMANLARIN, PÎRÎ REİS'İN VE OSMANLI DEVLETİ'NİN AMERİKA KITASINA YÖNELİK İLGİSİ

2.1. Amerika Kıtasının Kristof Kolomb Tarafından Keşfi Söylemi

Amerika kıtasının Kristof Kolomb adında Cenovalı bir denizci kâşif tarafından XV. yüzyılda Hint Okyanusunun batı sahillerini ve adalarını dolaşmak amacıyla çıkılan bir deniz seferi sonucu ve tesadüfen keşfedildiği düşüncesi geçerli bir bilgi olarak kabul görmektedir. Günümüze kadar pek çok araştırmacı, yazar ve tarihçi tarafından inceleme konusu yapılmış olan söz konusu bilgi hakkında çeşitli araştırmacılar ve tarihçiler tarafından birtakım tezler öne sürülmüştür.

Bu konuda, bilim tarihçisi Fuat Sezgin'in geçmişten günümüze tarih, coğrafya ve harita bilimleri alanında uzman kişilerden derleme bilgileri bir araya getirerek yazdığı “Amerika Kıtası'nın Müslüman Denizciler Tarafından Kolomb Öncesi Keşfi ve Pîrî Reis” adlı kitabında verdiği örnekler ve öne sürdüğü görüşler son derece çarpıcı ve kayda değerdir. *Sezgin*¹, Amerika kıtasının muhtemel bir Kolomb öncesi keşfi konusunda çeşitli yazar ve bilim insanlarının konuya ilişkin farklı görüşlerine yer vermekle birlikte, Müslüman denizcilerin Amerika kıtasını Kolomb'dan önce keşfettiğine dair görüşün doğru olduğunu savunmaktadır.

Portekizli, Kartografya tarihi alanında eserleri bulunan Armando Cortesao iki kitabında² ilk kez Portekizli denizcilerin Karayip Adaları ve Amerika kara parçası hakkında Avrupa'ya 1424'ten önce bilgiler getirdiği fikrini ortaya atmıştır. *Fuad Sezgin*³ emekli bir denizaltı komutanı olan Gavin Menzies'in de bu görüşten haberdar olduğunu ancak bazı mülahazalar ve araştırmaların ardından Menzies'in Portekizlilerin Karayip Adaları'nı keşfetme noktasından çok uzak oldukları görüşüne vardığını, Karayipler'i ilk dolaşan kâşiflerin astronavigasyonda usta kişiler olmuş olmaları ve önemsiz boylam hatalarıyla haritalar çizilebilmesini sağlayacak bir boylam ölçme yöntemi bulmuş olmaları gerektiğini

¹ Sezgin, F. (2013). *Amerika Kıtasının Müslüman Denizciler Tarafından Kolomb Öncesi Keşfi ve Pîrî Reis*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, 4.

² Armando Cortesao, “The Nautical Charts of 1424 and the Early Discovery and Cartographical Representation of America. A Study on History of Early Navigation and Cartography” ve “History of Portuguese Cartography”.

³ Sezgin. a.g.e., 5; Gavin Menzies, Tony Campbell'in “Portolan Charts from the late thirteenth century to 1506” başlıklı makalesiyle bu görüşten haberdar olmuştur.

ve o tarihlerde sadece Çin'in böylesi bir keşif seyahatini gerçekleştirebilecek materyal kaynağa, bilimsel veriye ve denizcilik tecrübesine sahip olmuş olabileceğini belirtmektedir.

Menzies'in ortaya koyduğu tüm bu tezlere karşılık Sezgin yapmış olduğu değerlendirmelerinde, Menzies'in "1421: Çin'in Dünya'yı Keşfettiği Yıl" adlı kitabında ortaya attığı bu iddiaları kanıtlayacak kesin bilgilere sahip olmadığını ve çeşitli eserlere atıfta bulunmak suretiyle muhtemel bir Kolomb öncesi keşfin doğruluğunu kanıtlama çabası içerisinde olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Tabi burada, şayet Çin kendisine İber Yarımadası'ndan (günümüzde İspanya ve Portekiz ülkelerinin bulunduğu bölge) daha yakın olan Amerika kıtasını ilk keşfeden ülke olmuş olsaydı bunu siyasi, ticari, sosyal, kültürel vb. alanlarda kullanmış olmaz mıydı? sorusu akla gelmektedir. Dolayısıyla bunun için Menzies'in sözkonusu iddialarını kanıtlayabilecek daha somut bilgi ve/veya belgeleri ortaya koyması gerekmektedir.

Eski Dünya'dan gelenler ile Amerika kıtasında yaşayanların Kolomb öncesinde karşılaşmış olma ihtimaline yönelik olarak, tarihçi Leo Wiener'in "Africa and the Discovery of America" adlı antropolojik eseri ve akademisyen-yazar Ivan van Sertima'nın "They Came Before Columbus"⁴ isimli eseri incelendiğinde, Eski Dünya'da yaşayanların eski çağlardan beri Atlantik Okyanusu'nun karşısındaki kıtaya birçok kez ulaştığı düşüncesinin sık sık kanıtlarla desteklendiği görülebilmektedir. Ancak Eski Dünya insanlarıyla Yeni Dünya insanların belli bir tarihsel döneme kadar "tesadüfen" karşılaşmış olma ihtimalinin daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Zira önceden tasarlanmış bir keşif yolculuğuna çıkabilmek için denize elverişli gemi tipleri ve yeterli denizcilik teknolojisinden başka yerküre ve ekvator uzunluğu bilgisinin şart olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Diğer yandan, Arap-İslam bilim dünyasının yeryüzünün kartografik açıdan daha düzgün bir şekilde tasavvur edilmesine yaptığı katkılara ele aldığımızda, Arap-İslam coğrafyacılarının Halife Al-Mamun'un isteği üzerine IX. yüzyılın başlarında hazırladıkları ilk dünya haritasında daha önceden bilinenin aksine meskûn dünyayı okyanuslar tarafından kuşatılmış bir ada olarak gösterdiğini, XII. yüzyılda Mamun'un Coğrafyası'nda düzeltmeler yapan Abu Abdallah al-Zuhri'nin "karanlık bölge" düşüncesini yanlış

⁴ Sertima, I. V. (1920-1922). Philadelphia, (Cilt I-III), 39.

olduğunu, o tarihte denizciliğe elverişli olarak bilinen açık deniz mesafesinin yaklaşık 4800 kilometreyi bulduğunu ve Biruni'nin şu: “Meskûn dünya, batıyı ve doğuyu [en dıştaki sonlarında] birbirinden ve belki de arada bulunan bir kara parçasından yahut ta kendisinde yaşanılan bir adadan ayıran bir okyanus tarafından kuşatılmaktadır”⁵ şeklindeki ifadesiyle Arap-İslam dünyasının bu konuda ne kadar bilgi sahibi olduğunu görmekteyiz.

İspanyalı Arap denizcilerin Atlantik okyanusunu geçme girişimlerinden bahsedecek olursak, bu durumun İslam Dünyası'nın batı kesimlerinde hayli yayıldığı ve hatta dönemin Mali Sultanı Muhammed Abu Bakr'ın "okyanusun öbür tarafına" ulaşmak üzere 1312'den kısa bir zaman önce bir filo yola çıkardığı ancak yolda tehlikeli bir akıntıya yakalanan bütün gemilerin battığı ve bu tip seyahatlerin Çin kaynaklarında da yankı bulduğu çeşitli kaynaklarda yer almaktadır⁶.

Sezgin'in birçok farklı görüş ve iddiasından sonra, Eski Dünya insanlarıyla Yeni Dünya insanların karşılaşmış olmalarının Kolomb öncesi dönemde tesadüfen de olsa gerçekleşmiş olabileceği, günümüz modern harita anlayışına giden yolun ilk kilometre taşlarını Arap-İslam coğrafyacılarının döşediği, dönemin bilim ve teknoloji dünyasında Amerika kıtasına seyahat edilebilmesini sağlayacak gerekli bilgi ve materyal donanımına sahip tek kültür çevresinin Arap-İslam dünyası için sözkonusu olduğu, günümüzdeki Amerika kıtasının mevcudiyetinin (yeni bir kıta olarak o dönemde adı konmamış olsa da) Müslüman denizciler tarafından bilindiği, Kolomb'un Amerika kıtasına yapmış olduğu seyahatten daha önce çeşitli zamanlarda İslam dünyasından bahsekonu kıtaya yönelik seyahat teşebbüslerinin var olduğu değerlendirilmektedir.

Şimdiye kadar bahsedilen tüm tezlere ilave olarak *Sezgin*⁷, Kolomb öncesi keşifle ilgili tartışmalarda daha başka önemli haritalara da bakmanın faydalı olacağını düşünerek kitabında Amerika kıtası ile ilgili bazı eski haritaları inceleme yoluna gitmektedir. Bunlardan birincisi, ilk üç yolculukta Kolomb'un emrinde kaptanlık yapmış İspanyol Juan de la Cosa tarafından çizilen 1500 tarihli haritadır(EK-1).

⁵ Al-Biruni, **Tahqiq ma li-l-Hind**, tekrar basım: Islamic Geography cilt 105; İngilizce çevirisi, Ed. E. Sachau, Londra 1910, 84.

⁶ Hirth, F. (1896). **A new source of medieval geography**. Chao Ju-Kua'nın İngilizceye çevrilen Çince kitabı. Londra: Journal of the Royal Asiatic Society, 57-82.

⁷ Sezgin. **a.g.e.**, 28; Harita halen Madrid Deniz Müzesi'nde bulunmaktadır.

İspanyol Juan de la Cosa'nın 1500 tarihli haritasını ciddi bir araştırmaya tabi tutan George N. Nunn, şimdiye kadar ilk olarak 1503 ve 1508 tarihleri arasında keşfedildikleri kabul edilen Güney Amerika sahilleriyle Karayip takımadalarının, kartografik çizimlerinin, adlarının bulunmasının ötesinde, haritanın taşıdığı 1500 tarihini reddederek, onu içine bazı bilgilerin kaydedildikleri daha geç zamanda yazılmış bir nüsha olarak değerlendirmek zorunda bırakmıştır⁸.

George N. Nunn'un söz konusu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bahse konu haritanın o dönemin şartlarıyla kıyaslandığında, günümüz modern harita biliminin bilgi seviyesine yakın denebilecek oranda iyi çizildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, haritanın çizilme tarihinden de yola çıkılırsa, Kolomb'un keşfi öncesi başka bir medeniyetin Güney Amerika ve Karayip sahilleri ile ilgili bilgileri kartografik alana yansıtmış olmasının bizi muhtemel bir Kolomb öncesi keşfi işaret ettiği düşüncesine götürmektedir.

Cava dilinde bulunan, 26 bölümden oluşan ve 1511'de Malakka'nın fethi sırasında Portekizliler tarafından ele geçirilen bir atlastan örnek veren Sezgin, fatih ve yeni genel vali Alfonso Albuquerque tarafından Kral I. Emanuel'e yazdığı mektupta bu haritadan bahsettiğini belirtmektedir(EK-2).

Söz konusu atlasın günümüze kadar ulaşan Portekiz nüshasının, kartografinin XVI. yüzyıldan önce İslam Dünyası'nda ulaştığı gelişme düzeyine tanıklık ettiğini belirten Sezgin, incelediği haritalardan üçü, yani Pîrî Reis, Juan de la Cosa ve Alberto Cantino tarafından çizilen haritaların(EK-3) tümünün bir ana nüshadan çıkmış olma ihtimalinin mevcut olduğunu, haritalarda ortak noktaların olmasının ana haritanın enlem ve boylam ağı taşıdığının ve çok sayıda doğru bir şekilde ölçülmüş koordinatlara dayandığının bir göstergesi olduğunu ve o tarihlerde gerçeğe çok yakın boylam ölçümünün yapılabildiği tek bölgenin ise Arap-İslam kültür dünyası olduğunu iddia etmektedir⁹.

O dönem için ileri seviyede sayılabilecek olan bahse konu haritaların çizilebilmesi için "uzun bir zaman ve bilgi birikimi" gerekeceği gerçeğinden de hareketle, Kolomb'un Amerika kıtasına yönelik ve birçok açıdan tecrübe-donanım gerektiren bir seyahate

⁸ Nunn, E. G. (1934). **The Mappemonde of Juan de la Cosa. A critical investigation of its date.** Jenkintown, 51.

⁹ Sezgin. **a.g.e.**, 33-34.

çıkmadan önce başka bir gelişmiş medeniyetin kartografya alanındaki bilgi ve tecrübesinden yararlanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Buradan hareketle de, harita bilimi alanındaki yüksek gelişmişlik seviyesinin en geç XVI. yüzyıl baz alındığında dahi sadece Arap-İslam kültür dünyasında mevcut olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Bununla birlikte, bugüne kadar Amerika kıtasına Kolomb'dan önce gitmiş olma ihtimalinin ve böylesine gelişmiş düzeyde haritalar çizebilme potansiyelinin hangi kültür dünyasında var olmuş olabileceği sorusu üzerinde günümüze kadar gerek Arap gerekse farklı toplumlardaki konunun uzmanları tarafından pek fazla durulmamış olması ise son derece üzücü ve düşündürücüdür. Konuyla ilgili genel olarak, bu durumun kaynağında şu iki temel sorunun olduğundan bahsedilmektedir: Birinci sorun, Arap-İslam kültür dünyasında yaşanan ve sekiz yüzyıl kadar süren bilimsel gelişme döneminin, bu alandaki modern tarihçiler tarafından takdir edilmek bir yana fark bile edilmemesidir. İkinci önemli sorun ise, Arap coğrafyacıları ile haritacılarının, kendi kültür dünyalarının gerçekleştirdiği büyük başarılarından çok az ve tesadüfi haberler ulaştırmış olmalarıdır¹⁰.

*Fuad Sezgin*¹¹ son olarak bu konuya ilişkin kanaatini şu sözlerle ifade etmektedir:

Müslüman denizciler XV. yüzyılda Okyanus'taki yeni kıtaya ulaşmakla kalmayıp oranın haritasını da çıkarmaya başlayanlardandı. Fra Mauro'nun bize alıntılanan, 1420 tarihinde bir geminin Hint Okyanusu'ndan gelerek Ümit Burnu'nu dolaşıp Cape Verde Adaları üzerinden Karayipler'deki 'Erkek ve Kadın Adaları'na' ulaştıktan sonra Ümit Burnu'na döndüğünü 1459 yılında anlattığı yukarıdaki haber, en azından bu rotanın 1420'den önce bilindiği ve bu faaliyetlerle ilgili haberlerin 1459'dan önce Venedik'e ulaştığı anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, şu ana kadar farklı kesimlerden kişilerin tez ve görüşleri ve farklı kültür dünyalarından günümüze kadar ulaşan haritalar dikkate alındığında, XV. yüzyılın sonlarında Kolomb'un keşfettiği söylenen Amerika kıtasına bundan daha önceki devirlerde Arap-Müslüman denizcilerin ulaştığı, gezip dolaştıkları yerlerin haritalarını çıkardıkları ve buraların haritalarını yapabilecek bilgi birikimine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

¹⁰ Fuchs, W. (1953). "Was South Africa already known in the 13th century?". *Imago Mundi*, (10/1953/50) 92.

¹¹ Sezgin. a.g.e., 46-47.

2.2. Amerika Kıtasının Keşfi ve Kristof Kolomb

Günümüze kadar ulaşan bilgiler ışığında bakıldığında, XVI. yüzyılın başlarına kadar Aztek, Maya ve İnka gibi medeniyetlerin hüküm sürdüğü Amerika kıtasına yönelik Avrupalı, Asyalı ve Afrikalı milletler tarafından askeri veya siyasi amaçlı bir sefer düzenlenmediği iddia edilmektedir. Batılı toplumlar açısından birçok anlamda bakir bir coğrafya olan, XV. yüzyılın sonlarına kadar varlığı başka uluslar tarafından bilinmeyen ve İtalyan denizci Kristof Kolomb'un 1492'de yaptığı bir deniz seferi sonucunda mevcudiyeti tam olarak ortaya çıkan Amerika kıtasının özellikle Avrupalılar için ekonomik anlamda cezbedici bir şekilde ve adeta kâşifini beklercesine mevcudiyetini sürdüren bir kıta olduğu anlaşılmaktadır. 1453 yılında İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi ve sonucunda büyük bir ticari önemi de bulunan İstanbul boğazının kontrolünün Osmanlı Devleti'ne geçmesi, Fatih Sultan Mehmed zamanında Akdeniz'in bir Türk gölü haline gelmesi gibi olaylar XV. yüzyılın sonlarına doğru ekonomik anlamda zor duruma düşen Avrupa'daki krallıkları yeni ticaret yolları aramaya sevk etmiştir.

Bu çerçevede, XV. yüzyılın önemli deniz güçlerinden olan Portekiz ve İspanya krallıkları ve Papalığın da teşvikiyle bazı denizciler Hindistan'a deniz seferleri yapmaya başlamış, bu seferlerin birinde Hindistan'a ulaşmak hedefiyle yola çıkan Kristof Kolomb Amerika kıtasını keşfederek tarihin dönüm noktalarından birine imzasını atmıştır. Fakat yaptığı sefer sonucunda Kristof Kolomb'un ulaştığı yerlerin yeni bir kıtaya ait olduğunu anlayamadığı yönünde iddialar da bulunmaktadır. Peki Amerika kıtasının "bilinen" ilk kâşifi olan Kristof Kolomb'u yeni kıtanın keşfine giden yolda bu seferleri yapmaya teşvik eden esas unsurlar neler olabilirdi?

Bu bağlamda, bir Osmanlı kadısı olan Emir Muhammed tarafından Amerika kıtasının zenginliklerinden Osmanlı kamuoyunun haberdar olmasını sağlamak ve kıtanın zengin altın, gümüş madenlerinden devleti haberdar etmek amacıyla yazıldığı tahmin edilen, coğrafi keşiflerle ilgili bir raporun Türkçe'ye ilk çevirisi olma özelliğini taşıyan ve 1583 yılında dönemin Osmanlı padişahı 3. Murat'a sunulan "Tarih-i Hind-i Garbi"¹² adlı eserde

¹² Kırmacı, Yunus. (2015, 14-17 Mayıs). "16. Yüzyılda Sıra dışı Bir Eser: Tarih-i Hindi Garbi". IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi – Bildiriler Kitabı III, 186-188; Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadis-i Nev

Kolomb'un Amerika kıtasını keşfine giden süreç ile ilgili şu detaylı bilgilere yer verilmektedir:

Kolomb kara ve denizlerin çevresinde sayısız yolculuk yapıp Akdeniz hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmuştu. Harita çiziminde ve gemi defteri tutmakta büyük ün kazanmıştı. Bundan sonra Pakistan ve Hindistan'a geçmek ve Hint Okyanusu'nun batı sahillerini ve adalarını dolaşmak niyetiyle batıya doğru yola çıkarak Septe Boğazı dışında Portekiz'e bağlı Madeira adlı bir adaya yerleşti. Sözü edilen bölgelere ulaşarak ün salmak hevesine kapıldı. O bölgelerin fethi için fazla istekliyd. Fakat kendi başına gemi hazırlayacak imkânı yoktu. Portekiz ve İngiltere krallarına giderek durumunu anlatıp yardım istedi ancak her ikisinden de ret cevabı aldı. Sonunda İspanya kralına başvurmak kararıyla Aragon adlı bölgeye gitti. Zamanın yöneticisi olan büyüğün huzuruna çıktı. Önce yazı ile öğrendiklerini ve ne yapmak istediğini söyledi. Yöneticinin kalbini tamamen ele geçirdi. Yönetici ona şöyle cevap verdi: "Sekiz yüz yıla yakındır Müslümanlarla savaşımız devam etmiştir. İspanya'da şu anda onların hâkimiyeti altında sadece Granada kalmıştır. Hedefim büyük-küçük herkesi toplayarak üstüne saldırıp orayı ele geçirmek ve bundan sonra İspanya'nın tek ve bağımsız hâkimi olmaktır. Eğer bu konuda isteğime kavuşursam senin de istediğini yerine getiririm ve ne istersen veririm...

Dönemin İspanya kralı, Amerika'nın keşfini sağlayan bu yolculuk için aradığı fırsat ve imkânları Kolomb'a tanımış, Kolomb ise kendisi adına eline geçen bu fırsatı kullanmıştır.

Kristof Kolomb kralın kendisine verdiği altınları ve gittiği her yerde ona karşı koymamaları ve yardımcı olmalarını bildiren resmi bir yazıyı alıp Palos de Magar şehrine geldi. Üç tane gemi hazırlayıp her birine kırk tane adam yerleştirip araç gereçleri, yiyecek ve içecekleri yükledi. Biraz da ticaret malı, Avrupa malları, ayna, kristal kadeh, iğne ve rengârenk kumaşlar alıp 1492 yılında Kadiz Limanı'ndan yola çıkarak Cebelitarık Boğazı'ndan Atlas Okyanusu'na geçti... Amerika kıtasına ardı ardına yaptığı yolculukların sonucunda gezip gördüğü yerlerin yeni bir kıtaya ait olduğunu fark edemeyen Kolomb İspanya'ya döndükten sonra 1506 yılında burada öldü¹³.

Tarih-i Hindi Garbi adlı eserde yer alan bilgilerden hareketle, İspanya Kralının Kolomb'a söz konusu fırsat ve imkânları tanımamasının altında yalnızca kralın şahsi arzusunun olduğu akla gelmekte, ancak konu bir de siyasi ve ekonomik olarak getirdiği sonuçlar açısından ele alınacak olursa, sağlanan bu imkânların altında çok daha farklı ve güçlü sebeplerin yatmakta olduğu anlaşılmaktadır. Zira tarihsel süreçte gerçekleşen ve önemli sonuçları olan olayların tamamen şahsi ve tesadüfi olamayacağı dikkate alındığında şu tespitleri yapmak mümkün hale gelmektedir:

isimli kitabın yazarının kim olduğuna dair çeşitli bilgiler Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadis-i Nev'in 17. sayfasında yer almaktadır.

¹³ **Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadis-i Nev.** (1999). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 187-189, 211.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti bir cihan hâkimiyeti kurma amacını gütmüş ve İstanbul'un fethi bunun için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira İstanbul boğazına sahip olmak demek aynı zamanda Asya ve Avrupa kıtalarında bulunan milletlerin birbirleriyle olan ticaretinin kesiştiği noktaya yani İstanbul boğazına hâkim olmak anlamına gelmektedir. Tüm bunların farkında olarak, Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet hükümdarlığı döneminde İstanbul fethedilmiş, İstanbul'un 1453 yılında fethi birçok Türk ve yabancı bilim adamına göre ipek ve baharat yollarının son bulduğu noktayı yitiren Avrupalı devletlerin Hindistan'a ve Çin'e ulaşan yeni yollar aramalarına neden olmuş ve bu çabalar Amerika kıtasının keşfiyle neticelenmiştir.

Bu keşif devletlerarası dengeler açısından bakılacak olursa birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Siyasi dengelerin yanında sosyal, ekonomik, bilimsel ve dini açılardan da sonuçları olmuştur. O dönemde Asya, Afrika ve Avrupalı toplumlar için yeni sayılan birçok sebze, meyve ve özellikle değerli madenler Avrupalı sömürgeci devletler için önemli bir ticari gelir kapısı haline gelmiş, Avrupalılar Amerika kıtasında hâkimiyet kurarak kendi bölgelerinde siyasi çekişmeler yaşadıkları coğrafi sıkışmayı aşabilmiş ve bu sayede Atlantik Okyanusu önemli bir ticaret havzası olarak ortaya çıkmıştır¹⁴.

Bununla birlikte, uygun iklim ve topografya koşulları kitlesel üretimi mümkün hale gelen ve tahılları ilk defa ikame etme potansiyeline sahip şeker ve benzeri değerli metaların üretimi öncelikle Karayipler'de daha sonra ise Latin Amerika'da yaygınlaşan köleliğe dayalı modern plantasyonların kurulmasına yol açmıştır. Bu plantasyonlar insan onurunun ve yaşamının hiçe sayıldığı toplama kampları olarak bilinmiştir. Nitekim Atlantik Ticaret Üçgeni(EK-4) adı verilen bölgede, gerek Afrikalı köleleri gerekse Amerika'nın yerli halkları olan İnka, Aztek ve Mayaları tarımda ve maden arama-çıkarma işlerinde işçi ve köle olarak kullanarak bağımsızlık hareketlerinin başladığı döneme dek Amerika kıtasının doğal kaynaklarının sömürülmeye devam edildiği bu dönem tam üç yüzyıl (XVI, XVII ve XVIII. yüzyıllar) sürmüştür¹⁵. Yine bu süreçte Papalığın teşvikiyle Amerika kıtasına giden Hristiyan misyonerlerin çabası sonucunda söz konusu kıtada yaşayan insanların büyük bir kısmı Hristiyanlık dinini benimsemiş, İspanyollar Amerika kıtasında büyük bir hâkimiyet

¹⁴ Balaban, Utku. (2012, 22-23 Kasım). “Latin Amerika-Avrupa Birliği İlişkileri: Coğrafyanın ve Kurumların Dönüşümü Üzerine”, Latin Amerika Çalıştayı, Ankara Bildiriler Kitabı, 157.

¹⁵ Balaban. a.g.e., 157-158.

alanına sahip olarak bulundukları yerlerde kendi dilleri olan İspanyolcayı resmi dil haline getirerek yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Öte yandan, dikkat çekilmesi gereken bir başka husus ise, kendisinin yazıp yazmadığı tartışmalı olan mektupları sayesinde Amerika kıtasının varlığının Avrupa'da yaşayan insanların büyük çoğunluğu tarafından bilinmesini sağlayan kişi olarak bilinen Amerigo Vespucci'nin Amerika'nın gerçek kâşifi olup olmadığı mevzudur.

Amerigo Vespucci Floransalı Ser Nastagio (Anastasio) Vespucci'nin üçüncü çocuğu olarak 9 Mart 1451 tarihinde Floransa'da doğmuştur. Vespucci kendisine Latinceyi de öğreten Floransa'daki St. Marco kilisesinin Dominik rahibi amcası Fra Giorgio Antonio Vespucci'nin rahle-i tedrisinden geçmiştir. Amerigo Vespucci, Floransa'da ticari bir hayat sürdürmekteydi ve İspanya ile ticari bağlantıları olan Lorenzo Piero Francesco di Medici'nin sahibi olduğu Medici ticaret merkezinde çalışıyordu ve bu bağlamda Medici'nin İspanya'daki işlerini yürütmek üzere 1490'lı yılların başlarında Sevilla kentine yerleşmiştir. 1498 yılında Kolomb İspanya'ya beş adet gemi ile birlikte Trinidad ve Güney Amerika'yı keşfettiğine dair haberler göndermiş ve o bölgede çokça inci bulunduğuna dair raporlar iletmıştır. Artık 50'li yaşlarına merdiven dayamış olmasına rağmen yeni bir maceraya atılmaya karar veren Amerigo, Kolomb'un bahse konu raporlarını eline geçiren Bishop Fonseca himayesinde 1499 yılında organize edilen, Alonso de Hojeda'nın öncülüğündeki bir deniz aşırı sefere katılmıştır¹⁶.

Amerika kıtasına yaptığı seyahatler hakkında yazdığı yazılar ve mektuplarıyla ünlü olmuş İtalyan bir tüccar ve aynı zamanda haritacı olan Amerigo Vespucci, Güney Amerika'nın doğu sahillerine yaptığı keşif gezilerinden sonra yeni bir kıtanın keşfedildiğini anlamıştır. Çünkü o zamana kadar Kristof Kolomb dâhil herkes (Portekizliler dışında) Avrupa limanlarından batıya doğru denize açılan gemicilerin Uzak Doğu ve Güneydoğu Asya'ya ulaştıklarına inanmaktaydı.

Vespucci'nin Amerika kıtasının keşfi hakkında bilgiler içeren mektuplarının yayımlanarak yaygın bir şekilde benimsenmesi kartograf Martin Waldseemüller'in 1507 yılında hazırladığı Universalis Cosmographia isimli dünya haritasında bu yeni kıtaya Amerika

¹⁶ Markham, C. R. (1894). *Letters of Amerigo Vespucci, and Other Documents Illustrative of His Career*. London: Hakluyt Publications, 22-38.

adını koymasına sebep olmuştur. Amerigo ismi Ortaçağ Latincesi'ndeki Emericus isminin İtalyanca hali olup, Almanca'daki Heinrich yoluyla (İngilizcedeki Henry), Cermence bir isim olan Haimrich'den türemiştir Vespucci, Latince yazdığı yazılarını kendi adının Latincesi olarak düşündüğü Americus Vespucius adıyla imzalamıştır. Waldseemuller o yüzden bu yeni kıtaya, Vespucci'nin ilk adının Latincesi'nden hareketle, femininhali olan America ismini koymuştur¹⁷.

Sonuç olarak, Amerigo Vespucci'nin Amerika'nın kâşifi olduğunu hiçbir zaman iddia etmediği halde belki de gerçekten tarihsel süreç içerisinde birtakım yanlış anlamalar sonucunda Amerika'yı keşfeden kişi olarak bilindiği bir gerçektir. Bununla birlikte, Amerika kıtasına birkaç sefer düzenlediği halde ayak bastığı toprakların yeni bir kıtaya ait olduğunu fark edemeden 1506 yılında ölen Kristof Kolomb'un, Vespucci'nin 1503 yılında mektup niyetiyle arkadaşına yazdığı iddia edilen 3-4 sayfalık bir broşürden ve sonucunda o yıllarda tüm Avrupa'nın haberdar olduğu yeni bir kıta bilgisinden haberdar olmamasının son derece ilginç ve düşündürücü bir tez olacağını da belirtmek gerekmektedir.

2.3. Amerika Kıtasının Keşfinin Avrupa ve Osmanlı Devleti Açısından Sonuçları

XV. yüzyıla kadar toprakları verimsiz, halkı adeta aç olan, üzerinde yaşayan insanları besleyebilecek yeterli gıda üretimi olmayan ve vatandaşlarını gereken seviyelerde istihdam edemeyen ama bir o kadar da para üzerine kurulu bir feodal düzen içerisinde bulunan kıta Avrupası'nda insanlar, Asya kıtasından gelen kervanları, tüccarları ve onların beraberlerinde getirdikleri çeşitli renklere ipekleri, baharatları, mücevherleri gördükçe imrenmekteydiler. Ne var ki bu malları satın alabilecek maddi güçleri de yoktu. Sadece küçük bir derebeyi azınlığı ve Katolik Kilisesi bu mallara ulaşabilmekteydi ancak bu azınlığın da tümü bunlara ulaşamamakta zira bu yeterince büyük toprak, yeterince işgücü, yeterince çalışma ve yeterince verim gerektirmekteydi¹⁸.

Karanlık Orta Çağ'ın getirdiği sosyal ve ekonomik bunalımın altında ezilen Avrupa toplumları, Doğu toplumları gibi zengin ve refah içinde yaşama çabası içerisindeydiler. Dünyada seyahat ederek tanıma ve anlama konusunda pasif kalan Orta Çağ Avrupa

¹⁷ Hessler, John W. (2008). **The naming of America: Martin Waldseemuller's 1507 World Map and the Cosmographiae Introductio**. D GILES Ltd, 100-118.

¹⁸ Karabağ, M. "Kristof Kolomb, Rönesans ve Modern Avrupa'nın Doğuşu". 4.

toplumları, kendi kıtasının bağınaz ve baskıcı yönetim modeli içerisinde sıkışmış durumdaydı. Doğunun zenginliklerini gören ve duyan Avrupa'nın ilelebet bundan mahrum kalması düşünülemezdi. Amerika için de yola çıkıldığında amaç keşif değil aksine servet, kudret, ihtişam ve dini meşruiyet arayışı idi.

Bununla birlikte, Avrupa, 900'lü yıllardan 1500'lü yıllara kadar, Kuzey Afrika'nın Müslümanlar tarafından fethi ve Akdeniz'de bu nedenle ticaret ve dolaşımın zorlaşması, İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından fethi, Asya üzerinden gelen ticaret yollarının Müslümanlar tarafından elde tutulması gibi sebeplerle Asya kıtası topraklarına çıkış için sadece iki kapıya sahipti. Bir tanesi Karadeniz'in kuzeyindeki Ortodoks Kilisesi üzerinden Asya'ya olan bağlantı, diğeri ise Anadolu'dan başlayıp Fas'ta biten Müslüman egemenliğindeki Asya ve Mısır bağlantısıydı. Müslüman coğrafyasında tıp, fizik, kimya, astronomi gibi temel alanlardaki ilerlemenin yanı sıra, toplumsal ve kültürel ilerlemeler de yaşanmış, halk hem çevresindeki coğrafyalardan, hem de eskisinden çok daha müreffeh, kültürlü ve ustun hale gelmişti. Avrupa, kuzey yolunun zorlukları ve kullanışsızlığı nedeniyle Müslümanlar ile iletişimde bulunmak zorunda kalmış, Müslümanlar üzerinden Asya'ya ulaşmıştı¹⁹.

Hint ticaretinde tekel kuran Venedik ve Osmanlı tüccarları karşısında, bu haksız rekabetten kurtulabilmek adına Avrupalı tüccarlar, Avrupa piyasasına birinci elden mal götürüp satmak istiyordu. Bir efsaneye göre Avrupalıların hedefleri arasında, o dönem Avrupası'nda bilinen ve doğuda yaşadığına inanılan "Prester John" adlı bir efsanevi Hristiyan krala ulaşarak ondan yardım almak da vardı. Kristof Kolomb'un ve Vasco de Gama'nın, efsanevi krala ulaşmak için yollarında çeşitli hediyeler götürdükleri de bilinmektedir. Çünkü coğrafi keşiflerin en önemli sebeplerinden birisi de, doğuda yaşadığı bilinen ama cismi bir türlü bulunamayan güçlü efsanevi kralı bulmak, onunla temasa geçip, ondan gücünü Batıdaki Hristiyanlarla birleştirmesini sağlamak ve bu sayede Müslümanlara gereken dersi vermektir²⁰.

İslam medeniyetinin son merhaleleri olan 1200'lü yılların sonlarından sonra İslam devletleri ve coğrafyaları da bir durgunluğun içine girmiş olsalar da bu durgunluk Avrupa

¹⁹ Diamond, J. (1997). **Tüfek, Mikrop ve Çelik**. (Çev: Ülker İnce). Tübitak Popüler Bilim Yayınları, s. 237-245.

²⁰ Brummett, P. (1993). **"Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery"**. State University of New York Press, 290-297.

standartlarına göre çok ileri bir seviyedeydi. XV. yüzyılda Fas, Portekiz ve İspanya üzerinde etkinliği bulunmuş olan Endülüs Emevi devletinin üzerinden henüz çok uzun bir zaman geçmemişken dönemin İspanyası, dünyayı kendilerinden çok daha fazla gezmiş olan bu Arap ve Müslüman kâşiflerden kalan haritalara ve bilgilere sahipti. Diğer ülkelere kıyasla coğrafi olarak da Hindistan'a gitmek için en kolay konumda yer almaktaydılar. Ayrıca Emevi Devleti'nden kalmış olan ilmi bir varlığa da sahiptiler. İspanya, bu sebepler dolayısıyla, Amerika kıtasının keşfi için seçilen bir merkez oldu²¹.

1492'de Kristof Kolomb'u yeni bir kıtanın keşfi için görevlendiren Katolik krallar, aynı yıl Granada'yı ele geçirip İber Yarımadası'ndaki Müslümanların hâkimiyetini sona erdirirken, Musevileri de kitlesel olarak ülke dışına sürgün etmişlerdi. Aynı yıl içinde Aragon Kralı Fernando ve Kastilya Kraliçesi Isabel'in evliliği ile hanedanlar tek bir bayrak altında birleştirilmiş, İspanyol Krallığı'nın siyasi birliği de sağlanmıştı. Böylece reconquista'yı²² başarıyla gerçekleştiren İspanya, iç huzurunu da sağlamış olmanın verdiği rahatlıkla gözünü denizaşırı topraklara dikti²³.

Amerika kıtasının ilk kâşifi olarak da nitelendirebileceğimiz Kristof Kolomb, gerçekleştirdiği başarılı okyanus ötesi seferlerle, kuzeyde kutupla, batıda okyanusla, doğu ve güneyden Osmanlı ile çevrili olan Avrupa'yı içinde bulunduğu çalkantılı ve zorlu düzeni değiştirebileceğine ikna etmişti. İspanya ve Portekiz ile başlayıp İtalya, İngiltere ve Hollanda ile devam eden bu süreçten tüm Avrupa pay kapmış; toprak sisteminden Kilise baskısına, ticaretten savaşa dek hemen her şeyde kendilerine güven ve itimat sahibi olmuşlardı. Kolomb, farkında olmasa da Rönesans'ın gerçekleşebilmesi için düşünürlerin, bilim insanlarının ve sanatçıların ihtiyaç duyacağı maddi finansmanı Amerika'nın altınında, gümüşünde, yemişlerinde ve insanlarında bulmuştu²⁴.

Bu dönemde yani keşifler çağında Osmanlı Devleti ne yapıyordu sorusu akla gelebilir. Osmanlı Devleti o zamanlar salt bir kara gücü kurmuş büyük bir kara devleti miydi yoksa denizlerde de hâkimiyet kurmaya çalışan deniz aşırı coğrafyalara yönelik politikası olan

²¹ Karabağ. a.g.m., 8.

²² Reconquista, Endülüs döneminde İber Yarımadası'ndaki Hristiyanların, yarımada'daki Müslümanların varlıklarını ortadan kaldırma amaçları ve çabalarına verilen addır. 1492 yılında son Endülüs devletinin yıkılmasıyla başarıya ulaşan Reconquista, İspanyolca'da "yeniden fetih" anlamına gelir.

²³ Yarar, A. (2013). "Latin Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar'ın Bağımsızlık Mücadelesi", **History Studies International Journal of History dergisi**, Cilt:5 (1), 391.

²⁴ Karabağ. a.g.m., 24.

klasik tabirle cihanşümül bir anlayışa mı sahipti? Amerikalı araştırmacı Palmira Brummett'in şu tespitleri bu sorunun cevabını bulmak için sanırım bize ışık tutacaktır. Yavuz'un İran, Suriye ve Mısır seferlerini 1505'den itibaren Kızıldeniz ve Hint okyanusuna yelken açan Portekiz kuvvetlerine karşı girişilmiş bir karşı harekât olarak yorumlayan Brummett, bu fetihlerle Hint ticaret yolunu güvence altına alan Yavuz'un, hem Akdeniz'in canlılığını sürdürmesini temin ediyor hem de Hint Okyanusu'na bu defa kara yoluyla açılıyordu²⁵.

Öte yandan bu süreçte, Valencialı Papa VI. Alexander, Kraliçe Isabel'i Yeni Dünya'nın da kraliçesi ilan etmişti. Roma Katolik Kilisesi tarafından İspanyol Kraliyeti'nin sorumluluğuna bırakılan bu misyon, Yeni Dünya'daki İspanyol fetihlerini meşrulaştırması bakımından özellikle önemsenmişti. İspanya Krallığı, Kolomb'un ölümünden sonra, onun bıraktığı yerden devam etmek üzere pek çok denizciyi yeni kıtayı bulmak üzere teşvik etti²⁶. Amerika kıtasının çeşitli yerlerine yayılan ve 1519-1533 yılları arasında İspanyol Sömürge İmparatorluğu'nun aşırı şekilde büyümesinde etkili olan bu denizci İspanyol fatihlerden Juan Ponce de León, Porto Riko'yu, St. Augustine kenti yakınlarında Florida kıyısını; Diego Velázquez Küba'yı; Hernando De Soto Havana, Florida, (güneydoğu ABD) Mississippi Nehri'ne kadar olan bölgeyi; Francisco Coronado Grand Canyon ve Kansas bölgesini; Francisco Pizarro Peru bölgesini; Alonso de Ojeda Venezuela'yı; Diego de Nicuesa Nikaragua ve Kosta Rika'yı; Vasco Núñez de Balboa Panama'yı ve Pasifik Okyanusu kıyılarını keşfetmiştir. Hernan Cortez'in Aztek uygarlığını yok ederek Meksika'yı, Francisco Pizarro'nun da İnka uygarlığına son vererek Peru'yu fethetmesi, bu uygarlıkların eşsiz altın heykel ve süs eşyalarını eriterek paraya dönüştürmeleri ve ele geçirdikleri tüm değerli madenleri İspanya'ya taşımaları küresel İspanyol İmparatorluğu'nun oluşumuna büyük katkı sağlamış olması açısından özellikle büyük önem taşımaktaydı²⁷.

Kıtada şiddete dayalı sömürgeci bir yayılma başlatan İspanyollar, altın, gümüş gibi değerli madenlere ulaşmak için kıta nüfusunun yanı sıra, bölgenin coğrafi yapısını da değiştirmişlerdir. Çünkü XVI. yüzyılın ikinci yarısında açığa çıkarılan Potosi (1545),

²⁵ Brummett, a.g.e., 288.

²⁶ Türkecan, P. (2007). "16. Yüzyılda Orta ve Güney Amerika'daki Misyoner Faaliyetleri ve Kıta Yerlileri Üzerindeki Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:24 (1), 231.

²⁷ Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih*. Ankara: İmge Kitabevi, Cilt:1, 90.

Zacatecas (1548) ve Guanajuato (1558) maden yatakları önemli oranlarda altın ve gümüş madenleri içeriyordu²⁸. 1545'te bir rastlantı sonucu bulunan Potosi Dağları'ndaki büyük gümüş madenlerinde Avrupa'nın yıllık üretimi 60.000 kilo olmasına karşılık, Amerika'da 266.200 kilo gümüş üretilmiş, Avrupa'da yılda 1000, Afrika'da 2000 kilo altın üretildiği halde, Amerika'da yılda 5400 kilo altın üretilmişti²⁹. Keşfin etkileri 1549 yılından itibaren hissedilmeye başlanmıştı, çünkü gümüş üretimi bir yıl öncekine oranla yaklaşık on kat artmıştı. İspanyolların gümüş madenini verimli bir biçimde işlemek için cıvadan yararlanmaları da üretim miktarının artmasına önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca, Peru fatihi Pizarro da bölgeye geliş amacını "Ben buraya altın elde etmek için geldim. Bir köylü gibi toprağı sürmeye değil" şeklindeki ifadesiyle ortaya koymuştu³⁰.

Nitekim 1554 ve 1556 yıllarında cıva ve tuz kullanılarak minerallerden gümüş elde edilmesini sağlayan yöntemin Sevilalı tüccar Bartolome de Medina tarafından Zacatecas madenlerine götürülüp uygulanmasıyla birlikte üretim masrafları düşürülürken, zayıf ve az verimli maden yataklarının işletilmesine de olanak sağlandı³¹. Potosi'den sonra Zacatecas bölgesinde keşfedilen çok zengin gümüş yatakları XVI. ve XVII. yüzyıllarda İspanya'nın güç ve zenginliğinin başlıca kaynaklarını oluşturdular. Gümüş uluslararası piyasada sınırsızca paraya çevrilebilme niteliği taşıdığı ve son derece aranır olduğu için, Amerika kıtasından gelen olağandışı miktardaki gümüş sayesinde, gerek insan, gerekse malzeme kaynakları bakımından yoksul bir ülke iken, İspanya kısa sürede siyasi ve ekonomik olarak dünyanın en güçlü ülkelerinden biri oldu³². Zacatecas ve Potosi gibi zengin gümüş yatakları Avrupa'nın kendi ekonomisi üzerinde faydalı etkiler yaratmasının yanı sıra, sonradan Avrupa'nın Asya ile yaptığı baharat ve tekstil ticaretinin gelişmesine yol açmış, ekonomik anlamda eski dünya ile Yeni Dünya'yı birbirinden ayırmış ve Avrupalı bir dünya ekonomisi çağını doğurmuştur³³.

²⁸ Haring, C. H. (1985). *The Spanish Empire in America*. San Diego: A Harvest/HBJ Book, 166.

²⁹ Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*. (Çev. Halim İnal), İstanbul: E Yayınları, 89.

³⁰ Güler, C. (2019). *XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri*. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 347.

³¹ Naki, E. (2016). "XVI. Yüzyılda Latin Amerika Gümüşünün Osmanlı-İspanyol Rekabetindeki İktisadi Rolüne Dair Bazı Düşünceler, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Yıl:14, Sayı:20, 232.

³² M. C. Carlo, *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar: İspanyol Gümüşünün Efsanevi Öyküsü*. (Çev. Tülin Altınova), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4.

³³ Arnold, D. (1995). *Coğrafi Keşifler Tarihi*. (Çev. Osman Bahadır), İstanbul: Alan Yayıncılık, 89-90.

XVII. ve XVIII. yüzyıllara baktığımızda, özellikle batı Avrupa'nın kronikleşmiş değerli maden sıkıntısı vardı ve bu durum karşısında Avrupa'nın üç çözüm yolu bulunmaktaydı. Birinci yol, bir ülkeyi yenip onun zenginliklerine el koymak, ikinci yol değerli bir madenin keşfedilmesi, üçüncü yol ise akılcı bir ticaret ve üretim politikasının uygulanmasıdır. İspanyollar coğrafi keşifler sonucunda bu üç yoldan birincisini ve ikincisini uygulamayı tercih etmişlerdi. O dönemlerde Merkantilist³⁴ iktisat politikası denen ve hem birinci hem de ikinci yoldan daha zor ve zahmetli olan üçüncü yolu seçen İngiltere, Fransa ve Hollanda, özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda başta İspanya'nın Orta ve Güney Amerika kökenli değerli madenleri olmak üzere, Doğu Dünyası'nın zenginliklerine de el koymak suretiyle bu politikayı başarıyla uyguladılar³⁵.

Diğer taraftan, Avrupa ülkeleri coğrafi keşifler sonucunda Amerikan gümüşü ve altınının ortaya çıkardığı zenginlik ve refahı yaşarken, Osmanlı Devleti Avrupa'ya akan bu değerli maden akınının doğurduğu oldukça zararlı sonuçlarla baş etmek zorunda kalmıştı. Zira Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'da XVI. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan Fiyat Devrimi ile Latin Amerika'dan gelen madenler arasında önemli bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktaydı. Yaşanmış olan söz konusu fiyat devrimine örnek vermek gerekirse; fiyatlar İspanya'da 1600 yılında 1500 yılındaki seviyesinin üç katına çıkarken, Fransa'da aynı dönemde fiyatlarda 2,2 kat, İngiltere'de 2,6 kat artış yaşanmıştır. İtalya ve Felemenk'te buğday fiyatı için 1520 yılı esas alındığında, bu oran 336'ya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde de benzer fiyat yükselişleri söz konusu olmuştur. Ömer Lütfi Barkan'ın yaptığı hesaplamalara göre, 1490 yılı fiyatlarını 100 kabul ettiğimiz takdirde 1585 yılına kadar nominal akçe adedi olarak ancak 182 ve gram-gümüş miktarıyla hesaplanan daha reel ölçülere göre 162 endeksine kadar yükselmiş olan yiyecek maddeleri fiyatlarının 1585-1606 tarihleri arasındaki yirmi yıl içinde akçe adedi hesabıyla 631'e, gram-gümüş itibarıyla de 265'e ulaşmış olması, ihtilalcı bir fiyat yükselişinin doğmasına sebep olmuştur³⁶.

³⁴Merkantilizm, ustalık bir üretim politikası ve bunun mallarını yabancı mallarıyla ustalık bir değiştirmeden sağlanacak surplus kârı, değerli madenle ödetip başka bir ülkenin değerli madenini kendinize doğru sızdırmak usulüdür.

³⁵ Güler, C. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 343-344.

³⁶ Barkan, Ö. L. (1970). "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", **Belleten**, C. XXXIV, No:136, 558-585.

İhtilalci olarak tanımlanan bu fiyat artışları ve devalüasyonların Osmanlı Devleti üzerinde iktisadi, sosyal ve siyasi sonuçları olmuştur. Birinci iktisadi sonuç, Osmanlı dış ticaretinde oluşan açıklardır. Çünkü Osmanlı için olumsuz seyreden dış ticaret açıkları devletin maliyesi için olumsuz sonuçlar doğurmuştu. İkinci önemli iktisadi sonuç, Osmanlı topraklarında üretimi yapılan gıda maddeleri ile bazı sanayi hammaddelerinin, fiyatlarının daha yüksek olduğu “Avrupa İktisat Bölgesi”ne doğru akmasıdır. Osmanlı toprakları Avrupa için bir hammadde pazarı haline gelmişti. Bunun sonucunda ise Osmanlı üreticileri hammadde sıkıntısının yanı sıra, Avrupa sanayisi ile rekabet etmek zorunda kalmıştı. Üçüncü önemli iktisadi sonuç, 1584 devalüasyonundan sonra ikinci önemli gelişme olan, Amerika’nın gümüşlerinin Avrupa’ya akması neticesinde İspanya’daki darphanelerde basılan İspanyol realinin çoğunlukla İtalyanlar vasıtasıyla Osmanlı topraklarına istila edercesine girmesi ve sonunda Osmanlı Devleti’nin kendi para biriminin halk nezdinde itibarını yitirmesiyle birlikte İspanyol realinin Osmanlı topraklarında egemen olmasıdır³⁷.

Ölçü ve ayarı sürekli bozulmakta olan akçeye karşı sağlam ve kullanışlı olan 8’lik İspanyol realleri, Osmanlı Devleti’nde halk arasında ve devlet maliye bürolarında büyük itibar kazanmıştı. Hatta İspanyol realleri kullanıldığı devirler boyunca Osmanlı’da bu ayar ve itibarda bir gümüş para basmak mümkün olmadı. Bir süre sonra kendi parasını tamamen basamaz bir hale gelen, sikke kesme işinin kendisine vereceği kontrol imkânlarından ve mali kaynaklardan mahrum kalan, kapitülasyonlarla yabancı devlet paralarını Osmanlı parasına tahvil etmek mecburiyeti olmaksızın serbestçe sokma hakkı tanıyarak kendisini uluslararası fiyat ve kıymetli maden hareketlerine terk eden Osmanlı Devleti açısından bu durum oldukça vahim sonuçlar doğurmuştur³⁸.

Osmanlı Devleti ekonomik anlamda bu olumsuz gidişata karşı bazı önlemler alarak altın ve gümüşün külçe ve sikke olarak doğu sınırları dışına çıkışını yasakladı. Hatta 1559 yılında altın ve gümüşün yanında, İran’a bakırın götürülmesi de yasaklanmıştı. Çünkü maden işleriyle ilgili sanayi Anadolu’ya nazaran İran’da daha geriydi ve bu yüzden İranlılar, Osmanlı’dan bakır, mal, mih, kurşun ve silah almaktaydılar. Daha sonra 1574 yılında balmumu ihracatı, 1580’de ülke dışına deri satışı yasaklandı. 1584’de ise yasaklı maddeler listesinde bulunan çeşitli ürünlerin yurt dışına satılmaması hususunda hükümetçe daha sıkı

³⁷ İnalçık, H. (1996). **Osmanlı İmparatorluğu – Toplum ve Ekonomi**. İstanbul: ErenYayıncılık, 163.

³⁸ Naki. **a.g.m.**, 237.

bir karar alındı³⁹. Tüm bu önlemlere rağmen, III. Murat devrinde köylünün elindeki araziye borçları karşılığı ele geçirenlerin sayısında büyük artış görülmekteydi. Çift bozan denen ve doğrudan doğruya tarlasını boş bırakarak büyük şehirlerde ırgatlık etmeye gidenlerin sayısında büyük artış yaşanırken, bu durum gıda darlığı yani kıtlık sorununun ortaya çıkmasına sebep oldu⁴⁰.

Bunların yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin Habsburg Hanedanı'nın Avusturya ve İspanya kollarıyla mücadelesinin dışında, Hint Okyanusu'nda Portekiz ile uzun bir savaşa girmesi ve devletin maliyesini zora sokan bu savaşların başka düşmanlarla başarılı şekilde mücadele etmek için değişen savaş teknolojisini benimseme zorunluluğu getirmesi devletin mali bütçesini sarsmaktaydı. Tımarlı sipahiliğin zaman içinde önemini yitirmesi ve gittikçe tasfiyeye tabi olması, ücretli asker sınıfının sayısının artması da devlet bütçesini zorlamaya başlamıştı. Osmanlı'yı etkileyen fiyat devriminin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların sonuncusu ise Anadolu'da vuku bulan Celali İsyanları'dır. Osmanlı toprak sisteminin bozulması, nüfus artışı, işsizlik ve köylere kadar uzanan asayişsizlik ortamında XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da oldukça etkili olan Celali İsyanları başlamıştır⁴¹.

Avrupa'nın dünya üzerindeki ekonomik ve siyasal üstünlüğünün önünü açan gelişmelerin birinci halkası olan coğrafi keşiflerin en önemli nedeni Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu değerli madenlerin kıt oluşuydu. Avrupa, coğrafi keşiflerin başladığı yıllarda fakir, geri kalmış ve Doğu-Batı ticaretinde sürekli açık veren taraftı. Avrupa'nın elinde bulunan yetersiz miktardaki değerli madenler dış ticaret açığı nedeniyle Asya'ya akmaktaydı. Avrupalı yöneticiler bu durum karşısında çözümü paralarındaki değerli maden oranını düşürmede yani tağşiş işlemi yapmada buldular. Aynı durum XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti maliyesinde yaşanmaktaydı. Çünkü gümüş bolluğu altına olan talebi artırmakta, bu da altının fiyatını yükseltmekteydi. Bu defa itibari değeri yüksek konmuş gümüş gelmeye devam ederken, buna karşılık gerçek değeri yüksek olan altın gitmeye başladı. Bu sebeple altın ve gümüş ile ifade edilen ticaret ödemelerindeki değer seviyesi, kapitülasyonlarla ithalatı teşvik eden Osmanlı Devleti'nin daha çok aleyhine olmaktaydı. Neticede devlet dış ticaretinde açık vermeye ve aradaki farkı da altınla ödemeye başladı. Bu da altına olan

³⁹ Cezar, M. (2013). **Osmanlı Tarihinde Levendler**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 53, 508-513.

⁴⁰ Akdağ, M. (1949). "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti II*". Ankara: Türk Tarih Kurumu, **Bellekten**, Cilt (13), Sayı: 51, 374-379.

⁴¹ Barkan. **a.g.m.**, 596-597.

talebi büsbütün artırırken, gümüşün değerini büsbütün düşürdü. Gümüşün bizatihi değerinin düşmesi devletin muhasebe akçesinin de değerini düşürdü⁴².

Sonuç olarak, II. Selim'in tahta geçişinden itibaren akçenin değerindeki bozulmayla birlikte yüz dirhem gümüşten 420 akçe yerine 450 akçe kestirilmeye başladı. Akçelerin gümüş miktarında tağşiş yapılarak 0.731 gramdan 0.682 grama düşürüldü. Buna rağmen bir Osmanlı altınının yine 60 akçeye piyasada dolaşıma sokulması istendi. Neticede ayarı bozuk paranın ortaya çıkardığı enflasyon karşısında, çarşı ve pazarlardaki yiyecek fiyatları orantısız ve kararsız bir şekilde yükseldi. Bu da toplum içinde ekonomik ve politik düzeni tehdit eden büyük bir huzursuzluğun meydana gelmesine yol açtı. Askerin aylığını bu yeni akçelerle ödemeye kalkışan devlet idaresine karşı İstanbul'da 3 Nisan 1589'da kapıkule askerleri ayaklandı ve sonuçta Rumeli Beylerbeyi Vezir Mehmet Paşa ile Başdefterdar Mahmud Efendi idam edildi⁴³.

2.4. Pîrî Reis, İdamı ve Çizdiği Dünya Haritası

2.4.1. Pîrî Reis

Barbaros Hayrettin Paşa, Hızır Reis ve Turgut Reis gibi birçok Türk denizci gerek korsan olarak gerekse de devlet hizmetinde bulunarak XVI. yüzyılda Karadeniz, Akdeniz ve Marmara denizlerinde faaliyetlerde bulunmuşlarve Atlas Okyanusu ile Hint Okyanusu'nda da varlık göstermişlerdir. Sadece Osmanlı Devleti'ne ait filolar değil aynı zamanda kendilerine ait özel filolarla da denizlerde faaliyet gösteren bu dönemdeki Türk denizcilerinin belki de en önemlisi asıl adı Muhiddin olan, Karamanlı Hacı Ali Mehmet'in oğlu ve meşhur Osmanlı denizcisi Kemal Reis'in de yeğeni Pîrî Reis'tir. 1465-1470 yılları arasında Gelibolu'da dünyaya geldiği bilinen Pîrî Reis denizciliğe korsanlık yapmakta olan amcası Kemal Reis sayesinde başlamıştır. Pîrî Reis yaklaşık on dört sene onun hem korsanlık hem de devlet hizmetindeki tüm seferlerine katılmış bir Türk denizcisidir.

Tüm yaşamı, bir devletin denizlerde kuracağı hâkimiyetin önemli olduğu konusunda hemfikir olan dört sultan yani Fatih Sultan Mehmet, II. Beyazıt, I. Selim ve I. Süleyman

⁴² Berkes, N. (2013). **Türkiye İktisat Tarihi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 109-110 ve 205-225.

⁴³ Barkan. **a.g.m.**, 571-573; Sahillioğlu, H. (1999). **Studies on Economic and Social History**. İstanbul: IRCICA 12, 41.

dönemlerine denk gelen Pîrî Reis'in denizcilik âlemine ne zaman girdiğine ilişkin kesin bir bilgi yoktur, ancak en yaygın görüş, temel denizcilik ilkelerini amcası Kemal Reis ile çalıştığı dönemde edindiğini öne sürmektedir. Kemal Reis'in Sultan II. Beyazıt tarafından 1495 yılında Osmanlı başkentine davet edildiği, bu ziyaretinde kendisine yeğeni Pîrî Reis ile Kara Hasan'ın eşlik ettiği ve söz konusu ziyaretin bitiminden sonra resmi olarak Osmanlı Bahriyesi hizmetine dâhil olduğu bilinmektedir⁴⁴.

Pîrî Reis'in seferlerine bakıldığında, 1487 yılında İspanya'nın Gırnata şehrindeki Müslüman halkın Osmanlı Devleti'nden yardım talebi üzerine amcası Kemal Reis'in gemileriyle Müslümanları Afrika'ya geçirmek için harekete geçtiği ve 1493 yılına kadar altı sene boyunca amcasıyla birlikte Akdeniz sahillerinde bulunduğu görülmektedir. Her iki denizci bu süre zarfında Akdeniz'in batı kıyılarında ve çeşitli adalarında korsanlık yaparak, gemi zapt etmiş ve dönemin diğer korsanlarıyla karşılaşmışlardır. Pîrî Reis ismi özellikle 1499-1502 yılları arasındaki Osmanlı-Venedik savaşları dolayısıyla duyulmaya başlanmış ve Kemal Reis'in filonun başında yer aldığı bu donanmada Pîrî Reis kaptan olarak resmen görev almıştır. 1502 yılında Venedik ile imzalanan barış antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin denizlerde üstünlük kazanmasında her iki denizci önemli rol oynamıştır.

Pîrî Reis'in hayatındaki önemli noktalardan birisi de Osmanlı Devleti için büyük önem arz eden Mısır'ın 1517 yılında Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedilmesidir. Pîrî Reis Memlûk Devleti'ne karşı düzenlenen bu sefer sırasında İskenderiye şehrinin alınışında önemli bir rol oynamış ve böylece Sultan I. Selim'in dikkatini çekmiştir. Mısır Osmanlı idaresine girdikten sonra 1517'de İskenderiye'ye bir filo ile giden Pîrî Reis burada Yavuz Sultan Selim'e daha önce hazırladığı dünya haritasını (1513 tarihli) hediye etmiştir(EK-5). Pîrî Reis Mısır seferi sırasında Nil nehrinin kollarını çizme fırsatını da elde etmişti. 1522 yılının sonlarında Rodos kuşatması ve fethine katılan Pîrî Reis 1524'te Mısır seyahatinde donanma kaptanı olarak Vezir-i Azam Pargalı İbrahim Paşa'ya eşlik etmiştir. Büyük bir fırtına yüzünden bu donanma Mısır'a ulaşamamış olmasına rağmen Pîrî Reis, İbrahim Paşa ile birlikte karadan gitmek suretiyle yolculuğu tamamlamışlardır. Mısır seferinden sonra, 1521 yılında hazırladığı kitabı Kitab-ı Bahriye'yi Yavuz Sultan Selim'e arz etme niyetinde

⁴⁴ Toledo, P. (2013). **Dünya Haritasının 500. Yılında Piri Reis Latin Amerika'da**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 139; Kutlu, M. N. a.e., 110.

iken, padişahın ölümünden sonra Sadrazam İbrahim Paşa'nın tavsiyesiyle eseri üzerinde birtakım değişiklikler de yaparak 1525 yılında dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a takdim etmiştir. Günümüzde bu haritanın Kuzey Amerika'yı gösteren kısmı bilinmektedir⁴⁵.

Mısır'ın fethinden sonra, Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu durdurma siyaseti, Osmanlı donanması tarafından Kızıldeniz ve Umman Denizi'nde uygulanmıştır. Pîrî Reis 1528'den itibaren güney denizlerinde, Osmanlı stratejisinin uygulanmasında önemli rol oynayan kişilerden biri olmuştur⁴⁶. Bu yıldan sonra, 20 yılı kapsayan bir süre zarfında Pîrî Reis'in hayatında ne gibi gelişmelerin yaşandığına dair kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Hayatının son yıllarına denk gelen bir dönemde Pîrî Reis, Portekizlilerin Aden'i alması üzerine 1547 yılında Hint kaptan-ı deryalığine getirilmiş, 1548 yılında da Aden'i geri almıştır. Devrinin önemli bir devlet adamı ve aynı zamanda bilim insanı olan Pîrî Reis gerçekleştirdiği ancak istenilen neticeyi alamadığı Hürmüz seferi sonucu Mısır'da 1554 yılında acı bir şekilde başı kesilerek idam edilmiştir⁴⁷.

Amcası Kemal Reis sayesinde iyi bir eğitim alan Pîrî Reis denizcilik alanındaki geniş çaplı bilgisinin yanı sıra coğrafya alanında da önemli eserler vermiş bir bilim insanıdır. 1511 yılında Kemal Reis'in Sen-Jan Şövalyelerine karşı girdiği bir muharebede şehit olduğunu öğrenen Pîrî Reis bu ölümden duyduğu acı dolayısıyla bir süreliğine Gelibolu'ya gitmiş ve orada hem ilk eseri olan "Dünya Haritası"nı çizmiş hem de "Kitab-ı Bahriye" adlı kitabını yazmaya başlamıştır. 1524 yılında İbrahim Paşa'nın Mısır Valisi'ne karşı yürüttüğü sefer boyunca Pîrî Reis'in devamlı olarak sularla ilgili kişisel notlarına başvurması Vezir-i Azam İbrahim Paşa'nın dikkatini çekmiş ve Pîrî Reis'e eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sunmak üzere tamamlaması görevi bu şekilde verilmiştir⁴⁸.

Söz konusu eserde Pîrî Reis, özellikle denizcilere rehber olması amacıyla dolaşp gördüğü Akdeniz kıyılarını ve adalarını, yerleşim yerlerini, harabeleri, limanları, denizde olan taşları, sığılıkları, limanların hangi rüzgâra açık ya da kapalı olduğunu, limanın genişliği veya darlığını, ne kadar gemiyi barındırabileceğini, adaların kıyıya ve birbirlerine olan uzaklıklarını ve geçitlerin adaların nerelerinde yer aldığını belirtmiştir. Bununla birlikte,

⁴⁵ Kutlu. a.g.e., 110.

⁴⁶ Toledo. a.g.e., 143.

⁴⁷ Soylu, M. (2010). **Pîrî Reis Haritası'nın Şifresi**. İstanbul: Truva Yayınları, 16-17.

⁴⁸ Kutlu. a.g.e., 116.

iklim bilgileri, su kaynakları, deniz altı topografyası, dağlar, bitki örtüsü, hayvanlar, limanlar, siyasi yapı, ekonomik faaliyetler, madenler, amcası Kemal Reis ile beraber katıldıkları seferlerin yanı sıra, pusulalar, rüzgârların yönü ve fırtınalar ile ilgili bilgilere yer vererek, dünyanın yedi denizi ve rüzgârgüllerini unutmaksızın farklı renklerdeki işaret ve haritalar hakkındaki açıklamalara yer vermiştir. Pîrî Reis Portekizlilerin Hint Okyanusu'ndaki ilk yayılmalarına da açıklık getirmektedir, ayrıca Yeni Dünya'nın keşfinden ve oraya seyahat eden denizcilerin hikâyelerinde yer alan yerli halklardan da bahsetmektedir. 1526 yılında yazılan kitabın ikinci versiyonunda 223 harita vardır ve günümüze kadar ulaşan orijinal nüshalarının sayısı hakkında araştırmacılar sayıca 29 ila 60 civarında farklı rakamlar vermektedirler. Kitab-ı Bahriye anlatım düzeni açısından giriş bölümü, nazım bölümü, nesir bölümü ve sonuç bölümü olmak üzere dört farklı bölüme ayrılabilir⁴⁹.

Osmanlı coğrafya ve haritacılık tarihinin en önemli örneğini oluşturan ve farklı ilimlerin de başlıca kaynak eseri olma özelliği taşıyan, bu açıdan Batı'daki benzerleriyle kıyaslanmayacak ölçüde şöhret kazanmış olan Kitab-ı Bahriye'deki haritalar, hem gemicilerin kullanımı hem model alınarak yenilerinin yapımı amacıyla uzun süre muteber tutulmuştur. Öte yandan, eserin esas kısmını oluşturan mensur metindeki tasvirlerle, Bozcaada, Sultâniye ve Kilitbahir ile Çanakkale Boğazı ve önündeki adaların anlatımıyla başlanmıştır. Pîrî Reis'in kuzeyden bakıldığında sağ yönü izleyerek Ege ve Akdeniz'i anlattığı görülür. Çanakkale Boğazı'nın karşı sahilleri, Selanik körfezi, Eğriboz adası ve Tesalya kıyıları, karşı yakadaki Midilli adası ve yakın sahilinden sonra Marmaris'in anlatımıyla devam eden eserde, Mora yarımadası, Adriyatik denizi, Katalan adaları ve kıyılar izlenerek Sebte Boğazı'ndan Kuzey Afrika'ya geçilmiş, oradan Mısır ve Nil'e, Şam, Kıbrıs, Karaman, Antalya ve tekrar Marmaris'e dönülerek Akdeniz havzası tamamlanmıştır. Daha sonra Kerpe ve Girit adalarıyla yazılmayan diğer Ege adaları tasvir edilmiş ve tekrar Çanakkale Boğazı civarına, Saroz körfezine gelinerek asıl metin sona erdirilmiştir⁵⁰.

Ölümünden sonra yapılan bir araştırma amiralin büyük bir servet biriktirmiş olduğunu ortaya koymuş, hazinesinin tamamına el konmuş ve İmparatorluk hazinesine

⁴⁹ Yılmaz. a.g.e., 125-132

⁵⁰ **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitab-i-bahriyye>. adresinden 23.10.2019 tarihinde alınmıştır.

aktarılmıştır⁵¹. Pîrî Reis'in idamı sonrası eşyalarının arasında nelerin bulunduğu ve İstanbul'a gönderilen bu eşyaların nerede olduğu konusunda bir malumat bulunmamaktadır. Buna ilişkin olarak, Metin Soylu 'Piri Reis Haritasının Şifresi' adlı eserinde şunları belirtmektedir:

Pîrî Reis'in, 1554 senesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ile Mısır'da idam edilmesinin ardından; eşyalarının bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da toplanarak İstanbul'a gönderilmiştir. Fakat tarihi araştırmalar, Pîrî Reis'in kaybolan kıymetli eşyaları arasında nelerin olduğuna dair, ne yazık ki yeterli düzeyde bilgi verememektedir. Diğer yandan İstanbul'a gönderilen eşyaların da nerede olduğu halen bilinmemektedir. Nereye götürüldüğü ya da kimler tarafından alındığına dair tarihi araştırmalar bir sonuç vermemiştir. Türk Tarih Kurumu'nun araştırmasına göre; Pîrî Reis'e ait bir "Dünya Haritası", Topkapı Sarayı Milli Müzeler Müdürü B. Halil ETHEM tarafından tesadüfen bulunmuştur. B. Halil ETHEM, 1929 yılında İstanbul'da misafir olarak bulunan Alman müsteşriklerinden Prof. Kahle'ye eski bir dünya haritası bulunduğunu ifade etmiş; Prof. Kahle haritayı incelemesinin ardından bu hususta birçok konferans vermiştir. Ayrıca Pîrî Reis'in "Dünya Haritası"na ilişkin raporunu İtalyanca ve İspanyolca dillerine çevirerek tüm bilim kuruluşlarına eski bir dünya haritası bulunduğu haberini vermiştir. Topkapı Sarayı müze olarak düzenlenirken Harem Dairesi'nde bulunan Harita konusunda Afet İnan, en eski bir Amerika haritasının bulunduğu haberini alan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün derhal büyük bir ilgi gösterdiğini ve Harita'yı Ankara'ya getirterek tetkik edilmesini, haritanın olduğu gibi neşredilmesini ve üzerinde ilmi incelemeler yapılmasını emrettiğini belirtmiştir⁵².

2.4.2. Pîrî Reis'in İdamı

Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1547 yılında Süveyş kaptan-ı deryalığına getirilen Pîrî Reis bu tarihe kadar gerek devlet adamı gerekse bir bilim insanı olarak Osmanlı Devleti'ne ve ilim dünyasına önemli hizmetlerde bulunmuştur. Pîrî Reis'in bilim dünyasına vermiş olduğu katkının mahiyeti Kitab-ı Bahriye isimli eserinden malum olunmakla birlikte çizmiş olduğu iki ayrı dünya haritasının çağının çok ilerisinde özelliklere sahip olduğuna ve söz konusu haritalarda var olduğu iddia edilen birtakım sırların günümüzde dahi çözülemediğine dair görüşler bulunmaktadır. Bu bağlamda, 80 yaşını aşmış bu mümtaz şahsiyetin Osmanlı Devleti adına çok önemli olan Hürmüz Seferi'ni gerçekleştirdiği bir dönemde hangi "önemli" sebebe istinaden idam edildiğini incelemek gerekmektedir.

⁵¹ Aksaray, Y. B. (2007). **Piri Reis'in Yaşamı, Yapıtları ve Bahriye'sinden Seçmeler**. İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, Sayı:7, 45.

⁵² Soylu. a.g.e., 18-19.

Pîrî Reis'in idamının hangi sebeple gerçekleştiğine dair Türk tarihçileri ve araştırmacılar bugüne kadar ortak bir kanıya varamamışlardır. Günümüz araştırmacılarından Soylu bu konuya ilişkin 'Pîrî Reis Haritasının Şifresi' adlı eserinde İbrahim Hakki'nın "Eski Haritalar" isimli eserindeki ifadelerle atıfla şunları belirtmektedir:

Kâtip Çelebi'nin 'Tuflet-ül-kibar fî Esrafil Bihar'ından; (Pîrî Reis Mısır'a vardık ta valii Mısır mezburu haps ve deri devlete arz eyleyip katline ferman varit olıcak Divanı Mısır'da boynu vuruldu. Bihat malı çıkup miriye zaptolundu.. Ağzı murabba içi dolu mertebanı kavanozları deri devlete gönderildi)⁵³.

Soylu, bahse konu eserinde her ne kadar Pîrî Reis'in idamının gerçekte hangi sebep dolayısıyla gerçekleştiğine dair bir iddiada bulunmasa da söz konusu idam olayının yaşanmasına karşı duyduğu menfi hisleri şu sözlerle ifade etmektedir: "Kendisinin XVI. yüzyılda idam edilmesine ortam hazırlayanlar, insanlık tarafından hiçbir zaman affedilmeyeceklerdir."

Pîrî Reis'in idamını konu alan "Pîrî Reis'in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri" isimli bir başka çalışmada ise Prof. Dr. Ertuğrul Önalp, hem Türk hem de Portekizli tarihçilerin görüşlerine yer vermektedir. Önalp⁵⁴ çalışmasında, Türk tarihçilerin ortaya koyduğu şu görüşlere yer vermektedir:

Dönemin nişancılarından Celal-zâde Mustafa Çelebi'nin iddiasına göre, Pîrî Reis Portekizlilerden rüşvet alarak kuşatmayı kaldırdığı için idam edilmiştir. Modern tarihçilerden Mustafa Cezar bu konuda şunları belirtmektedir: 'Eski Osmanlı kaynaklarının hemen hemen hepsinde yer alan bir rivayete göre, Pîrî Reis'in Hürmüz muhasarasını kaldırmasının sebebi, şehirdeki Portekiz kumandanından rüşvet almasıdır. Müverrih Âli ve Peçevî de bu rüşvet meselesine temas etmekle beraber, hadiseyi Kubad Paşa'nın garazına atfederek, para mukabilinde muhasara kaldırma rivayetinin sıhhatine inanmamaktadırlar.

Önalp farklı bakış açısına sahip başka tarihçilerin görüşlerine yer vermeye devam ederek şunları belirtmiştir:

Bazı tarihçiler de onun Maskat ve Hürmüz'deki Müslüman halkı yağmaladığı için idam edildiğini ileri sürdükleri gibi, bazıları da Pîrî Reis'in Basra'ya büyük bir ganimetle geldiğinde bu ganimetten pay almak isteyen Kubad Paşa'nın bu isteğinin onun

⁵³ Soylu. a.g.e., 17-18.

⁵⁴ Önalp, E. (2010). "Pîrî Reis'in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:29, Sayı:47. 14.

tarafından reddedilmesi üzerine paşanın ona gazez duyduğunu ve katledilmesini sağlamak için padişaha mektuplar gönderdiğini belirtirler. Yılmaz Öztuna bu konuda şunları söylemektedir: “Pîrî Reis'in bu pek parlak ve meşakkatli seferi, Türk amiralinin bilgisini ve servetini kıskanan rakiplerini azdırdı. Beylerbeyi payesiyle Mısır'a, Basra'ya ve Arabistan'da kendi fethettiği toprakların başına getirileceğinden çekinilmiş olmalıdır. Rakiplerin istismar ettikleri konu, Portekiz donanmasının Türk donanmasının karşısına çıkmaya cesaret edememesine rağmen, ciddi hiçbir sebep olmaksızın küçük Hürmüz adasının fethinin gerçekleştirilmemesi, bilhassa Pîrî Reis'in donanmayı Basra'da bırakıp Süveyş'e getirmemesidir. Bu ikinci husus üzerinde durmak lazımdır. Türk denizcilerinde, umumiyetle bütün milletlerin denizcilerinde olduğu gibi gemi adeta kutsal, canlı, sevmekten ileri bir hisle bağlanılan bir varlıktır. Her Türk kaptanı, 'yarın İstanbul'da Paşa Kapısı'nda (Kasımpaşa'daki Kapdân-ı Deryalık makamında) bana emanet edilen teknenin hesabı sorulur!' endişesi içindeydi. Onun için, Pîrî Reis gibi, Osmanlı cihanşümül denizciliğinin pîrî olan Kemal Reis'in yanında yetişmiş pek tecrübeli ve ihtiyar bir amiralin, çok ciddi sebepler olmaksızın, donanmasını, şu veya bu vesileyle başka bir Türk limanında bırakıp, amirallik merkezi olan Süveyş'e dönemeyeceği aşikârdır. Kubad Paşa, Türk amiralinin donanmayı Basra'da bıraktığı haberini Pîrî Reis'in aleyhinde bir hava ile Divan-ı Hümayun'a rapor ederken, Süveyş'e döndükten sonra, Mısır beylerbeyi de, amiralin donanmayı Portekizliler'den korkusundan geri getirmediğini İstanbul'a yazmıştır. Hatta donanmanın Portekizlilere kaptırıldığı rivayetleri İstanbul'a gelmiş ve imparatorlukta büyük dedikodular yapılmış, teessürler izhar edilmiştir. İki beylerbeyinin aynı manada, Pîrî Reis aleyhinde rapor göndermeleri, Divan'ı şaşırtmıştır. Sadrazam Rüstem Paşa'nın da, korsanlıktan yetişmiş, boyun eğmez Türk amirallerinden nefreti malum olduğundan, Pîrî Reis aleyhindeki havayı körüklediği muhakkak sayılabilir. Bunun üzerine, Kanuni Asrı'nı lekeleyen birkaç hadiseden birini teşkil eden bir ferman çıkartılarak, büyük denizcinin başının vurulmasına karar verilmiştir...⁵⁵”

Önalp, tarihçi Cengiz Orhonlu'dan aktarımla, Pîrî Reis'in Hürmüz kuşatmasını kaldırarak Basra'ya çekilmesini, oradan ayrıldıktan kısa bir süre sonra güçlü ve dinlenmiş bir Portekiz filosunun yardıma gelmesi sebebiyle son derece isabetli verilmiş bir karar olduğunu ifade ederken, ayrıca kürekçi temin etmedeki güçlükten dolayı onun yıpranmış olan kadırgaları Basra'da bırakarak sadece üç kadırgayla dönmesini de makul bir davranış olarak görmektedir.

Önalp çalışmasının sonuç kısmında ise şu kanaata varmaktadır:

Türk kaynaklarında Pîrî Reis'in idam sebebi hakkında bir görüş birliği olmamasına mukabil, bu konuda Portekizli yazar Couto'nun ve onun eserine dayanan diğer Portekizli tarihçilerin düşüncesine göre Pîrî Reis'in idam edilmesinin esas sebebi padişahın emrine itaatsizliktir: '...mandou cortar a cabeça a Pirbec por quebrantar de seus regimentos'. Padişah'tan aldığı talimata göre, Piri Reis'in önce Basra'ya gitmesi ve orada hazır bulunan 15.000 askeri ve diğer gemileri donanmasına dâhil ettikten sonra

⁵⁵ Önalp, *a.g.m.*, 14-15.

ani bir saldırıyla Hürmüz Adası'nı ele geçirmesi gerekiyordu. Dolayısıyla Basra'ya varana kadar başka bir işle uğraşmamalı, yani Portekizlilerin dikkatini çekmemeliydi. Bu görüş bize de mantıklı gelmektedir. Dikkat edilecek olursa, bu itaatsizlik Osmanlılar açısından iki vahim sonuç doğurmuştur: Birincisi, Hürmüz Adası'nın ani bir saldırıyla fethedilmesi imkânının, Portekizlilerin o sulara kuvvetli bir donanma göndererek önlem almalarıyla tamamen ortadan kalkmış olmasıdır. Gerçekten de Hürmüz fethedilmediği sürece Türklerin ne Basra Körfezi yoluyla Hint Okyanusu'na rahat bir şekilde ulaşmaları, ne de Acemlere karşı yaptıkları savaşlarda Kızıldeniz yoluyla Basra'ya ikmal yapmaları mümkün değildi. İkinci sonuç ise, Basra'ya gönderilen donanmanın büyük bir kısmının orada atıl vaziyette yatması sebebiyle Portekizlilerin gerek Basra Körfezi'nde, gerekse Aden sularında ve hatta Kızıldeniz'de Osmanlılara karşı deniz üstünlüğünü elde etmeleri idi. Bu durumda Haremeyn, yani İslam'ın kutsal şehirleri Mekke ve Medine Portekiz tehdidine her zamankinden daha fazla maruz kalmış oluyordu⁵⁶.

Önalp'in çalışmasında yer verdiği Türk ve Portekizli tarihçilerin Pîrî Reis'in idamına ilişkin dile getirdikleri bütün bu görüş ve iddialar içerisinde ilk olarak dönemin nişancılarından Celal-zâde Mustafa Çelebi ve modern tarihçilerden Mustafa Cezar'ın Pîrî Reis'in rüşvet aldığına dair iddialarına bakılacak olursa, söz konusu iddianın Osmanlı Devleti'nde önemli görevlerde bulunarak senelerce hizmet etmiş böyle değerli bir şahsiyet için gayet yakışsız kalacağı aşîkârdır. Önalp, Pîrî Reis'in müspet düşünce yapısında bir kişiliğe sahip olduğunu Kitab-ı Bahriye isimli eserinde bulunan bir şiirindeki şu mısralardan anlaşılabileceğini belirtmektedir:

Ey Allah'ım, şu İslam gemicileri,
İş görsünler denizlerde hemen hepsi bilgili,
Koru onları fırtınadan ey Şah,
Ki denizde bulsunlar hep kolay rah,
Fırtına nedir diye sorar isen,
Anlatırım ben de sana diler sen,
Eğer Allah bana yardım ederse
Peygamberler de bana kanat gererse,
Anlatırım faslı gelince onu,
Yani rüzgâr bahsinde dinle onu,
Bu son kısmı gör şimdi ey yar,

Önalp, Yılmaz Öztuna'dan aktarımla, çok geçerli bir sebep olmaksızın bir Türk kaptanının donanmasını başka bir Türk limanında bırakıp donanma merkezine dönmeyeceğini belirtmekte, Öztuna'nın görüşlerini destekleyici nitelikte bilgiler vererek çalışmasında şu ifadeleri kullanmaktadır:

⁵⁶ Önalp. **a.g.m.**, 16.

Portekiz kaynaklarında Pîrî Reis'in rüşvet aldığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Portekizli tarihçilerin olayı nakledişinden de anlaşıldığı kadarıyla rüşvet alması söz konusu olamaz. Hürmüz kalesi kumandanı Alvaro de Noronha'nın kral III. João'ya yazdığı 31 Ekim 1552 tarihli mektubun muhtevassından da anlaşıldığına göre Pîrî Reis'in Hürmüz kuşatmasını kaldırmasının esas nedeni mühimmatının azalmasıdır: 'Hiç kuşku yok ki, Türkler kuşatmaya başladıkları gibi devam etselerdi, surları tamamen yıkabilirdi, sonunda onları öyle zor durumlara soktuk ve öyle tehlikelerle karşı karşıya bıraktık ki kaybetmeleri kaçınılmaz oldu. Bu sebepten ve (Türkler) buraya gelirken bir kalyonun Bab'ül Mendeb Boğazı'ndan geçerken batmasından ötürü levazım, barut ve harp malzemesinde sıkıntıya düştüler ve kuşatmayı kaldırmaya mecbur oldular⁵⁷..

Bunlara ek olarak, Öztuna'nın konuya ilişkin başka bir ifadesinde belirttiği gibi, dönemin Basra beylerbeyi Kubad Paşa, Mısır beylerbeyi Dukagin-zâde Mehmed Paşa ve Sadrazam Rüstem Paşa'nın böylesine parlak kariyere sahip bir devlet adamına kişisel ihtirasları yüzünden gazez duymaları ve sonucunda Osmanlı payitahtını Pîrî Reis'i idama götüren süreç için harekete geçirmiş olmaları düşüncesinin önemli olduğu ve Cengiz Orhonlu'nun, Pîrî Reis'in üç kadırgayla Basra'dan Süveyş'e geri dönme sebebine binaen, güçlü Portekiz donanmasına karşı yıpranmış olan Osmanlı kürekçilerinin yerlerine yenisinin temin edilmesindeki zorluklara işaret etmesi konuya daha bir netlik kazandırmaktadır.

Önalp'in çalışmasında birtakım tarihçilere atıfla yer verilen yağma iddiasının pek de akla yatkın değildir. Çünkü gerek korsanlıktan kazandıklarıyla gerekse de devletteki görevindeki maaşı itibarıyla kişisel servetinin fazla olması, 80 küsur yaşına gelmiş olması ve müspet bir kişilik yapısına sahip olması gibi sebeplerden ötürü Pîrî Reis'in senelerce hizmet etmiş olduğu devleti adına böylesi büyük bir öneme sahip Hürmüz seferi sırasında, üstelik ahalisi Müslüman olan Hürmüz Adası'nı yağmalattığı iddiası günümüze kadar herhangi bir delili olmayan suç isnadı olmaktan öteye gitmemektedir.

Soylu kitabının sonuç kısmında Pîrî Reis'in idamına ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır: "Veya kaptan-ı deryalığa yükselmiş, seksen yaşında, Osmanlı Devleti'ne mal olmuş bir denizcinin, idam sebebinde iddia edildiği gibi para uğruna her şeyden vazgeçmiş olması ne kadar doğru olabilir? Kendisi, maddi ve manevi ihtiyaçlarının çok daha fazlasına sahip

⁵⁷ Önalp, **a.g.m.**, 16-17.

olması dışında, miras bırakabileceği bilinen bir varisi dahi yoktur. O halde neden birileri onun derhal yok edilmesini istemiş olabilir?⁵⁸”

Son olarak, Önalp'in çalışmasında yer verdiği Portekizli tarihçi Couto'nun “Pîrî Reis padişahın emrine itaatsizlik etti” iddiası ele alınacak olursa, devletine yıllarca sadakatle hizmet etmiş bir amiralin önemli bir sefer yaptığı ve tam da Hürmüz Adası'nı muhasara ettiği sırada Osmanlı Padişahı'nın emrine itaatsizlik ederek geri çekilmiş olduğu düşüncesinin düşük bir olasılığa sahip olduğu değerlendirilmektedir. Couto'nun ifade ettiği üzere söz konusu talimatın dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilip verilmediğine ve sonucunda da Pîrî Reis'in buna ne kadar itaat edip etmediğine dair somut kanıtların hâlihazırda mevcut olmaması da bu iddiayı zayıflatmaktadır.

Tüm bu görüşler çerçevesinde, Pîrî Reis'in Osmanlı Devleti için kritik önem arz eden Hürmüz seferinde Hürmüz Adası'nı muhasara etmişken tam bir başarı sağlayamadan Basra'ya ve oradan Süveyş'e dönmesi ve nihayetinde idam edilmiş olması kaderin cilvesi veya şu ana kadar gün yüzüne çıkartılamamış, arka planda kendisine karşı kurulan bir komplonun yer aldığı derin bir hikâye olarak görülmüş olsa da böylesine önemli bir devlet ve bilim adamının idam kararı sonucu hayatına son verilmiş olmasının ilelebet vicdanlarda acı bir his bıraktığı sonucuna varılmaktadır.

2.4.3. Pîrî Reis'in Dünya Haritası

Amcası Osmanlı Devleti denizcilerinden Kemal Reis'in 1511 yılında vefatı sonrası Gelibolu'ya giderek onun yanında kazanmış olduğu tecrübe ve bilgilerin de bir sonucu olarak, Kitab-ı Bahriye isimli eserini yazmaya başlayan ve bir Dünya Haritası çizen Pîrî Reis, Osmanlı Devleti'nin Amerika kıtasına dair kapsamlı bilgilere sahip olmasını sağlayan ilk kişi olarak görülmektedir. Çünkü aynı zamanda bir devlet adamı olan Pîrî Reis, 1513 yılında çizdiği Dünya Haritası ve Kitab-ı Bahriye ile o zamana kadar Amerika kıtası hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmadığı düşünülen Osmanlı Devleti Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a ve Osmanlı bürokrasisine bu imkânı sunmuştur.

Pîrî Reis'in 1513 tarihli ilk haritasını çizdiği yıllarda Osmanlı deniz gücü Doğu Akdeniz'de güçlenmeye başlamıştı, Sultan II. Bayezid döneminde (1481-1512), Memlük

⁵⁸ Soyulu. a.g.e., 181.

Sultanlığı'na, Portekiz'e karşı mücadele amacıyla önemli yardımlarda bulunulmuştu. Osmanlı deniz gücünün XVI. yüzyılın başından itibaren kendisini göstermesine paralel olarak Osmanlı deniz coğrafyacılığı da gelişme göstermiştir⁵⁹.

Kristof Kolomb isimli İtalyan bir denizcinin o zamana kadar 'keşfedilmediği' söylenen Amerika kıtasına birkaç seyahat gerçekleştirmesinden kısa bir süre sonra, Pîrî Reis'i gezip gördüğü, seferler yaptığı yerlerin haritasını çizmenin ötesinde yaşadığı dönem itibariyle bilinmeyen birtakım bilgiler ile birlikte Amerika kıtasının da yer aldığı söz konusu Dünya Haritasını çizmeye iten sebebi sorgulayan tarihçi Afet İnan 'Pîrî Reis'in Hayatı ve Eserleri' isimli kitabında, bu soruya ilişkin şu bilgileri vermektedir:

XVI. asrın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın tanınmış her denizi ile gittikçe münasebetlerinin arttığını gören Pîrî Reis, bu denizde gezecek ve görev alacak meslektaşlarına yardımcı olmak üzere bir dünya haritasına da ihtiyaç bulunduğunu hissetmiştir. Mesleğine bağlı bir denizci olarak o sıralarda elde edilebilecek kaynakların hemen hepsine başvurarak, şimdi yalnız bir parçası elimizde bulunan dünya haritasını çizmiştir. Böylece denizlerde kılavuz kitaplara da lüzum olduğunu yazarken aynı zamanda bir harita vücuda getirdiğinden bahsederek şu açıklamayı yapar: 'Bu fakir dahi mukaddema bir harti türlü tazarruflar gösterip Hind ve Çin bahirlerinin taze çıkan haritaları ki diyar-ı Rumda kimesne anı bu zamana dek malum edinmemiştir anları da bile kaydedip', Yavuz Sultan Selim'e Mısır'da 1517'de takdim ettiğini ve çok makbule geçtiğini yazıyor⁶⁰.

İnan, Pîrî Reis'in haritasını gezip gördüğü yerlerden yola çıkarak çizdiğini belirtmekte ancak o dönemde bilinmeyen Amerika kıtasını net bir şekilde çizecek bilgi birikiminin nereden geldiğini sorgulamaktadır. *İnan*, bu durumda, yüzyıllar boyu İspanyollar ile aynı coğrafyada yaşamış ve 1492 yılında İspanya'dan sürgün edilmiş olan Seferad Yahudileri'nin Endülüs'ten taşıdıkları bilimsel ve teknolojik bilgi birikimini Osmanlı Devleti'ne aktarmış olma ve bunun neticesinde Pîrî Reis'in söz konusu haritasını çizme imkânına kavuşmuş olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerektiğini belirterek Pîrî Reis'in Dünya Haritası'nı çizerken yaşamış olduğu dönemin veya daha önceki dönemlerin haritalarını emsal alıp almadığını sorgulamaktadır.

⁵⁹ İnalçık, H. (2000). **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi. C.I. (1300-1600)**. (Çev. Halil Berktaş), İstanbul: ErenYayıncılık, 378-379.

⁶⁰ İnan, A. (2008). **Pîrî Reis'in Hayatı ve Eserleri**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 26-27.

*İnan*⁶¹ bu duruma ilişkin ise yine aynı eserinde, gittiği yerlerin adlarını ve özelliklerini detaylı bir şekilde 'Kitab-ı Bahriye' adlı eserinde anlatan Pîrî Reis'in Kristof Kolomb'un Amerika hakkındaki haritasını 1493-1498 yılları arasında ele geçirmiş olduğunu ve ayrıca haritasının içine yazdığı notların birinde bu haritayı yapabilmek için elde ettiği 34 kadar haritadan bahsettiğini belirtmektedir.

Keza Sezgin kitabında iki ayrı yerde, *İnan*'ın bu görüşünü destekler nitelikteki şu sözleriyle meseleyi açıklamaya çalışmaktadır:

Bildiğimize göre konumuzla ilgili günümüze ulaşan kartografik belgelerin en ayrıntılı ve en önemli olanı Pîrî Reis'in Atlantik haritasıdır. Menşesine dair yaygın inanışın aksine bu harita muhtemelen, 1474 yılında Floransalı Paolo Toscanelli tarafından Lizbon'da Canonicus Fernam Martins'e gönderilen orijinal bir Arap haritasının İtalyan versiyonuna dayanmaktadır. Kolomb'un yanında işte bu harita bulunmaktaydı. Paul Kahle'nin, Kolomb'un ilk üç seferine katılan bir İspanyol'un 1501 yılında Osmanlılar tarafından esir alındığı sırada üzerinde Kolomb tarafından yapılan ve Amerikan adalarıyla, keşfedilen kara parçasını gösteren bir harita bulunduğu ve bu haritanın Pîrî Reis'in eline geçtiği şeklindeki fikrinin aksine ben aynı zamanda güney bölgelerini kapsayan, muhtemelen Kolomb'un ekleme ve düzeltmelerini de içeren ve birkaç nüshası olması muhtemel bir haritanın Osmanlılara ulaşmış olduğu inancındayım. Bizzat Pîrî Reis, haritasındaki bir notla, kendi dünya haritasının batı kısmını Kolomb haritasından, başka bir notta da kendi dünya haritasının batı kısmında bulunan sahil çizgileriyle adaları orijinal aynı haritadan aldığını söylemektedir. Bence bu, Atlantik bölgesinin sadece kuzey kesiminin “Kolomb haritasına dayandığı, güney kesimin ise tahminen Portekizce olan başka bir orijinal kaynaktan alındığı konusunda herhangi bir spekülasyona yer bırakmamaktadır.” Bunun dışında Pîrî Reis'in Kolomb'un haritasının kopyasını 1501 yılında Türkler tarafından esir alınan bir İspanyol denizciden edinmiş olduğu iddiası, daha doğrusu yanlış anlayışı var. Bu sadece Pîrî Reis'in haritasındaki bir ifadeye dayanıyor: Rahmetli Gazi Kemal'in (ölümü 1511, Naksos adası açıkları), İspanyol bir kölesi vardı. Esir bir gün şöyle demişti: Kolomb ile bu bölgeye üç kez geldim”⁶².

1932 yılında, bir Deniz Mecmuası'nda yayımlanan “En Eski Amerikan Haritası” isimli eserinde, Sait Talât da Pîrî Reis'in birinci haritasını meydana getirirken çeşitli haritalardan istifade ettiğini, elimizde bulunan haritanın Afrika ve İspanya sahillerini içeren kısmının çizilmesinde eski dünyaya ait 32 haritadan yararlandığını ve Amerika sahillerini çizerken 5 Portekiz haritasından alıntı yapıldığını belirtmiştir. Söz konusu haritalar şunlardır⁶³:

⁶¹ İnan. a.g.e., 12, 27.

⁶² Sezgin. a.g.e., 47.

⁶³ Talât, S. (1932). **En Eski Amerikan Haritası, 325 numaralı Deniz Mecmuasının Tarih Kısmı İlavesi.** İstanbul: Deniz Matbaası, 3-4.

- 1- Makedonya Kralı Büyük İskender zamanında çizilmiş ve Papamendu olarak tabir edilen 20 harita
- 2- Arapların “Çağrafya” dedikleri 8 harita
- 3- Hint ve Çin denizlerini gösteren o döneme ait 4 Portekiz haritası ile 1 Amerika haritası
- 4- Kolomb’un haritası

Talât yine eserinde, Akdeniz’de faaliyet gösteren Osmanlı donanmasının o sularda her sene birçok İspanyol, Portekiz ve Ceneviz gemilerini zapt ettiğini, Kemal Reis’in bu faaliyetleri esnasında birçok Portekiz haritalarının da ele geçirilmiş olduğunu, Kolomb ile Amerika kıtasına üç defa seyahat yapmış bir İspanyol kaptanını da esir ettiklerini, Pîrî Reis’in haritasını, bu kaptandan aldığı Kolomb’un Amerika haritası ile ele geçirdikleri Portekiz haritalarının en iyi dört tanesinden yararlanarak meydana getirdiğini, Pîrî Reis’in, Kolomb ile Amerika seferini yapan kaptanla görüşerek, Amerika’nın keşfi hakkında aldığı bilgiyi haritasına kaydettiği gibi diğer Portekiz haritalarındaki açıklamaları ve Portekiz keşiflerini de haritasına eklediğini belirtmek suretiyle, Afet İnan’ın tezini de destekler nitelikte ifadeler kullanmıştır⁶⁴. Arjantinli araştırmacı Dr. Hernán Taboada da, II. Beyazıt’ın o dönemde Batı Akdeniz’e yönelmiş ve yaklaşmış olduğunu, Endülüs Müslümanlarına yardım seferinde, Pîrî Reis’in eserini çizerken faydalandığı Amerika ile ilgili haritaları bulduğu bir İspanyol gemisi ele geçirdiğini belirtmiştir⁶⁵.

Kolomb’un 1495-1496 yıllarında Yeni Dünya keşiflerini çizdiği Portolan tarzındaki Kolomb haritası özellikle Antil Adaları’nın yapılmış ilk, en ilkel, en gelişmemiş haritasıdır. Haritanın batısı Orta Amerika doğu kıyıları ve Güney Amerika’nın tüm doğu kıyıları göstermektedir. Atlas Okyanusu’ndaki adalardan Kanarya, Madeira, Azor, Yeşil Adalar, Küçük Antiller, Porto Riko ve Haiti bu haritada gösterilmiştir. Haritanın doğusu Fransa’nın Brest bölgesi kıyılarından başlar, güneye doğru İspanya ve Portekiz kıyıları, Cebelitarık Boğazı’nı ve Afrika Kıtası’nda Gine Körfezi’ne kadar olan kısmını gösterir⁶⁶.

⁶⁴ Talât. a.g.e., 4.

⁶⁵ Taboada, H. (2004). *La sombra del Islam en la Conquista de América. (Amerika’nın Keşfinde İslam’ın Gölgesi)*. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 118.

⁶⁶ Akçura, Y. (2012). *Piri Reis Haritası Hakkında İzahname*. Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, I. Dizi-Sayı:13. 124; McIntosh, G. C. (2004). *The Tale of Two Admirals: Columbus and Piri Reis Map of 1513*. İstanbul: Uluslararası Piri Reis Sempozyumu Harbiye, 18-23.

Diğer taraftan, yeni coğrafya keşifleri konusunda malumat toplama çabaları sadece Osmanlı kaptanlarının ve amirallerinin şahsi teşebbüsleri mi yoksa Osmanlı devlet makamlarının da bu faaliyet ve ilgiyi destekledikleri konusunda birşey söyleyebilir miyiz sorusu sorulabilir. Bilim tarihçisi Aydın Sayılı bu soruya, Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı giriştiği mücadeleye atıf yaparak olumlu yanıt vermiştir⁶⁷.

Öte yandan, Sait Talât, Pîrî Reis'in haritasının üzerindeki şehir ve kalelerin kırmızı hatlarla, yerleşimin olmadığı yerlerin siyah hatlarla, döküntülerin ve taşlıkların siyah noktalarla; sığ ve kumlu yerlerin kırmızı noktalarla; su altındaki kayaların ıstavroz işaretiyle gösterildiğini ifadeyle, haritanın ne bir Merkatör ne bir Nomonik ve ne de bir Siteografik izdüşümü olmadığını ancak yerkürenin dışından bakan bir gözlemcinin görüşüne istinaden çizildiğine işaret ederek ilginç bir takım noktalara dikkat çekmiştir⁶⁸.

Talât ayrıca, söz konusu haritanın o tarihlerdeki araç gereçlerin azlığına ve kaynakların çok sınırlı olmasına rağmen günümüz haritalarından fazla bir farkının olmadığına, en düzgün ve doğru ilk Amerika haritasının bir Türk eseri olduğuna ve bu suretle haritanın kıymetinin yüksekliğine vurgu yapmıştır. Hatta Kristof Kolomb'un Amerika sahilini ikinci seferinde ve Güney Amerika sahilini ise üçüncü seferinde keşfetmesi ve Macellan'ın kendi ismini taşıyan boğazdan 1500 senesinde geçmesi dolayısıyla bütün Amerika kıtasını kapsayan bahse konu haritanın Amerika'nın keşfinden 21 sene sonra değil, 13 ve belki de daha kısa bir süre sonra yapıldığını iddia etmiştir⁶⁹.

Araştırmacı Metin Soylu da eserinde, Talât'ın dikkat çektiği noktayı ve daha birçok şaşırtıcı detayı ele alarak, Pîrî Reis'in hiç ayak basmadığı Amerika kıtasının coğrafi ölçümlerini nasıl olup da bire bir doğru çizebildiği konusunu incelemiştir. Soylu, uzaya çıkılmadığı müddetçe (uydular hariç) bu ölçümleri doğru hesap etmek suretiyle bir Dünya haritası çizilemeyeceğini, seyahat etmek yöntemiyle çizilen bir haritanın hatasız ve eksiksiz olmasının ise olanak dışı olduğunu ve dolayısıyla söz konusu haritanın modern bir teknik kullanılarak hazırlandığını iddia etmiştir. Soylu ayrıca, Kristof Kolomb'un 1492 tarihinde çizdiği haritasından faydalanılarak yapıldığı bilinen Pîrî Reis'in hatasız Dünya

⁶⁷ Sayılı, A. (1961). "Üçüncü Murad'ın İstanbul Rasathanesindeki Mücessem Yer Küresi ve Avrupa ile Kültürel Temaslar", *Belleten*, Cilt: XXV, Sayı:99, 406-413.

⁶⁸ Talât. a.g.e., 6.

⁶⁹ Talât. a.g.e., 5.

Haritası'nın da Toscanelli'nin yanlış olan haritasına dayanan Kolomb haritası gibi aynı hatalara sahip olması gerekeceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede Soylu, Pîrî Reis haritasındaki birkaç ilginç detayı kendi çabaları sonucunda ortaya çıkardığını dikkatlere sunmuştur. Bunlardan bir tanesi, 1513 tarihli haritanın aslında bir fotoğraf mı yoksa gerçekten harita mı olduğu mevzudur. Soylu, haritanın nasıl çizildiği hususunda ayrıntılı bir bilgi vermeden eski haritalardan faydalandığını kaydeden Pîrî Reis'in haritasını hangi teknikle çizmiş olduğuna bilim adamları tarafından henüz kesin ve net bir açıklama getirilemediğini belirtmiştir⁷⁰.

Buradan hareketle Soylu, Cebelitarık Boğazı'nın uzaydan çekilen dünya haritası fotoğraflarında görüldüğü gibi hatasız olduğunu ama bu durumun ancak uzay çalışmalarıyla fark edilebilecek bir detay olduğunu, gerek bu boğazın derinliğinin gerekse de iki yaka arasındaki dar geçişin çizilebilmesi için havadan bakılması gerektiğini ifadeyle, varlığı 1820 tarihinde keşfedilen Antarktika Dağları'nın 1513 tarihli haritada mevcut olduğunu, haritasında çeşitli gemilere yer veren Pîrî Reis'in elinde hiçbir teknoloji yokken adeta hava ve su küreyi kaldırarak Arjantin ile Antarktika Dağları'nın birleştiğini gördüğünü, yine algılanması ancak uzaydan mümkün olan Arjantin'in sağa doğru kıvrılma hadisesinin uydu fotoğraflarındaki gibi aynı olduğunu ve son olarak Amerikan Hava Kuvvetleri'nin hassas cihazlarla yaptığı uzay çalışmaları sonucu dünyanın merkezini Kahire olarak konumlandırması olayını da esasında Pîrî Reis'in Jeoid'i onaltıgenlik bir yapıya indirgeyerek haritasını vücuda getirmesi suretiyle gerçekleştirdiğini çeşitli fotoğraf ve şekillerle destekleyerek açıklamaya çalışmıştır⁷¹.

Bununla birlikte, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde ikinci bir deniz haritası daha bulunmuştur. 68*69 santimetre ebatında deri üzerine renkli olarak çizilmiş olan bu harita da 1528'de Pîrî Reis tarafından yapılmış bir dünya haritasının kuzeybatı köşesidir. Atlas Okyanusu'nun kuzey kısmını ve Kuzey Amerika'nın yeni keşfedilmiş sahillerini ve Orta Amerika'yı göstermektedir. Haritanın bulunan parçası asıl haritanın yaklaşık sekizde birine denk gelmektedir. Bu haritanın ölçeği 1513 tarihli haritadan daha büyüktür. Pîrî Reis'in birinci haritasından 15 sene sonra çizilmiş olan bu haritada o zamandan beri yapılan bütün keşifler adım adım takip edilmiştir. Pîrî Reis 1528 tarihli haritayı çizerken Orta Amerika için Kolomb haritası yerine daha yeni kaynaklara müracaat etmiş, Küba doğru şekilde

⁷⁰ Soylu. a.g.e., 36-38, 61-62.

⁷¹ Soylu. a.g.e., 65-114.

çizilmiş, Orta Amerika’da nispeten daha doğru çizilmiştir. Ayrıca, Orta Amerika üzerindeki bir notta: “Karadan aşırıp... denizin aslı nedir deyu bilmek için..., “vilayet ki... andan ötede..., ifadelerinin kullanılması 1513’te Vasco Núñez de Balboa’nın Orta Amerika’yı geçerek Büyük Okyanus’un doğu kısmına vardığına ve Pîrî Reis’in söz konusu 1528 tarihli haritayı zamanının bütün kaynaklarına başvurarak meydana getirdiğine bir delil niteliği taşımaktadır. Haritada dikkat çeken bir başka nokta da orta çağ haritalarında var olan birçok hatanın bu haritada giderilmiş olmasıdır. Pîrî Reis bilinen yerleri haritasında göstermiş; henüz keşfedilmemiş yerleri boş bırakmıştır. Notlarında, “bundan ötesi malum olmadığından bu kadarı çizildi,, diyerek belirtmiştir⁷².

Bu bağlamda, 1492’de İspanya’dan çıkarılan Sefarad Yahudileri’ne Osmanlı Devleti’nin sahip çıkması ve aynı dönemde Kolomb’un sonunda Amerika’yı keşfedeceği okyanus ötesi yolculuğuna başlaması ve yine bu dönemde Pîrî Reis’in söz konusu dünya haritasını çizmeye başlaması gibi olaylar, Sefarad Yahudileri’nin Endülüs’ten kalma sahip oldukları bilimsel ve teknolojik bilgiyi Osmanlı Devleti’ne transfer etmiş olabileceği düşüncesini de akla getirmektedir. Ayrıca, Kolomb’un başlattığı keşif hareketinin Amerika kıtasını sömüren iki büyük krallıktan biri olan İspanya kaynaklı olması da söz konusu düşüncüyü destekler mahiyettedir. Her ne kadar tarihte yaşanmış birçok olayda olduğu gibi, bu düşüncenin kanıtlanması için de somut delillere olan ihtiyaç ortadaysa da, hiçbir dönemde olmadığı gibi bahse konu dönemde yaşanan bu olayların da tesadüfi ve sıradan bir şekilde gelişmiş olaylar olmadığı gerçeğini akıldan çıkarmamak gerekmektedir.

Bu bilgiler ışığında, Kolomb’un haritasının veya en azından bir kopyasının, Pîrî Reis’in Akdeniz sahillerinde görev yaptığı 1493-1498 tarihleri arasında eline geçmiş olmasının kuvvetle muhtemel olması ve Osmanlı Devleti’nin dönemin büyük deniz gücü olmasında hatırı sayılır katkıları bulunan Pîrî Reis’in çağının en modern ve doğru haritasını (günümüzde sadece Amerika kıtasının güney sahillerini ve Karayipler’i gösteren parçası mevcut) çizmesi göz önünde bulundurulduğunda, bizzat kendisinin ve haritasını takdim ettiği dönemin padişah ve sadrazamlarının Amerika kıtası hakkında bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Ancak ne var ki, XVI. yüzyılda Yavuz Sultan Selim döneminde doğuya, Kanuni döneminde de batıya seferler yapmak suretiyle nüfuz alanını genişletmekle meşgul olan Osmanlı Devleti’nin Latin Amerika’ya yönelik ilgisi ilginç bir şekilde üç yüz yıl geç

⁷² Selen, H. S. (1937). **Piri Reis’in Şimali Amerika Haritası**. İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi, 515-518.

başlamıştır. Bu durum, bütün bu bilgilere rağmen keşif amaçlı olsun veya siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmak amacıyla olsun Osmanlı Devleti'nin Amerika kıtasına yönelik XIX. yüzyılın başlarına kadar (arşiv kayıtlarında incelenen belgelere göre) herhangi bir adım atmamasının sebeplerini ve şayet Osmanlı Devleti o dönemki Amerika kıtası toplumlarıyla ilişki kurmak istediği halde gereken adımları atmamış veya atamamışsa da bunun altında yatan nedenleri sorgulamamıza neden olmaktadır.

Bu konuda Dr. Hernán Taboada, Amerika'nın Fethinde İslam'ın Gölgesi adlı eserinde, denizlerdeki yayılma konusuna Osmanlı'nın olumsuz bakışının temelinde, mülkiyetinde bulunan topraklardan büyük gelir elde etmelerinin yattığını, Osmanlıların Atlantik denizciliği için uygun bir deniz gücü geliştirmeye yönelik hiçbir çabalarının olmadığını; haritalar yapan, dinamik ve yayılmacı bir kesimin temsilcisi olan Pîrî Reis'in de nihayetinde idam edildiğini belirtmiştir⁷³.

Diğer yandan, Amerika kıtasını keşfetmeleri sonucunda hem Portekizliler hem de İspanyollar ortaya çıkan haritalarının gizli kalması doğrultusunda sıkı ve sert önlemler almaktaydılar. Portekiz ve İspanyolların XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar haritalara ilişkin uyguladıkları gizlilik politikaları diğer Avrupa devletleri ile Osmanlı Devleti'ni keşifler hakkında karanlıkta bırakma hedefini taşımaktaydı. İspanyollar XV. yüzyılın başlarında Portekizliler gibi, keşfettikleri topraklara yabancıların girmesini yasaklamışlardı. Bu doğrultuda atılan ilk adım 1501 tarihli yasaklama kararıdır. Bu ilk kararı, 1505, 1509 ve 1510 tarihli yasaklama kararları izlemiştir. Bu yasaklama kararları daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Örneğin; 1538'de İmparator Şarlken “hiçbir yabancıya Amerika'ya doğru yelken açmasına izin verilmeyeceğini” bildirmekteydi. Hatta 1604 yılında sömürgelere izinsiz gidecek olan kişilerin dört yıl boyunca maden ve ocaklarda çalışmaya mahkûm edilmelerine karar verilmiş ve 1607 yılının Kasım ayında da, yabancıları yasa dışı yollardan sömürgelere taşıyan kaptanların, gemi kılavuzlarının, lostromaların, ikinci lostromaların ve diğer denizcilerin ölüm cezasına çarptırılması için bir kararname çıkarılmıştır. İspanyolların Latin Amerika'ya yabancıları sokmama yönündeki kararlılıklarının yaklaşık 200 yıl sürmüş olduğu da belirtilmektedir⁷⁴.

⁷³ Taboada. a.g.e., 179.

⁷⁴ Cipolla. a.g.e., 8-9.

Bununla birlikte, Osmanlı dünyasındaki Türk-Müslüman unsurların din, kültür ve dünya görüşleri gibi nedenlerle batıya yolculuğu cazip ve doğru bulmamaları ve keşiflere ilişkin bilgi birikiminin yetersizliği ve bu yetersiz bilginin dahi, Avrupa’da olduğu gibi matbaa aracılığıyla toplum nezdinde yaygınlık kazanamamış olması Yeni Dünya’ya ilginin az olmasına sebep olan diğer etkenlerdi. Zira Bernard Lewis’in iddiasına göre, İslam hukukçuları, Müslümanların gayrimüslim ülkelerde yaşamalarının dinen caiz olmayacağını söylemekteydiler. Lewis ayrıca, Müslümanların gayrimüslimlerle temas kurmalarının hoş karşılanmadığı bir zihniyet dünyasının varlığının ve Müslüman tüccarların ekonomik açıdan batı dünyasını İslam dünyasına görece fakir kabul ettiklerinden, bu bölgeyi cazip bulmamalarının da bu durumun ortaya çıkmasına sebep olduğunu ileri sürmektedir⁷⁵.

Tüm bu olumsuz şartlara rağmen, en azından XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti hizmetinde bulunan bazı devlet adamları ile bu topraklarda yetişmiş bazı bilim insanlarının Amerika kıtasına yönelik ilgi ve bilgisini ortaya koyan eserler de meydana getirilmiştir. Bu çerçevede, İspanyolların ve Portekizlilerin çizilen yeni haritalar üzerine uyguladıkları sansürü Osmanlı Dünyası açısından aralayan ilk kişi 1513 ve 1528 yıllarında çizdiği haritalarla Pîrî Reis olmuştur. Kronolojik olarak gidilecek olursa, Pîrî Reis’ten sonra Osmanlı Devleti’nin eline geçen diğer bir harita, muhtemelen Osmanlılarla Portekizliler arasındaki deniz savaşlarında Osmanlıların eline geçmiş olan, Portekiz hizmetinde iken İspanyolların hizmetine giren Pedro Reinel tarafından çizilmiş olan ancak sonrasında Portekizli denizci ve kâşif Macellan tarafından genişletilen ve “Macellan Haritası” olarak bilinen haritadır. 1559 tarihli Tunuslu Hacı Ahmed haritasının, 1570 tarihli Ali Macar Reis’e ait Dünya haritasının ve 1577 yılında inşa edilen İstanbul Rasathanesi’ndeki yerkürenin Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyılda Yeni Dünya’ya ilişkin bilgi ve ilgisinin olduğunu gösteren diğer haritalar olduğunu söyleyebiliriz⁷⁶.

Bu döneme ait haritaların yanı sıra dünya coğrafyası ve yeni kıta Amerika hakkında kapsamlı bilgiler veren, XVI. ve XVII. yüzyıllarda kaleme alınmış bazı kitabi eserler de bulunmaktadır. Bu eserler şu şekildedir: Pîrî Reis’in 1526 yılına ait Kitab-ı Bahriye adlı eseri, Seydi Ali Reis’in 1554 tarihli Muhit isimli eseri, Suudi Mehmet Efendi’nin Tarih-i Hind-i Garbi veya Hadis-i Nev adlı kitabı, Kâtip Çelebi’nin 1648 yılında yazmaya

⁷⁵ Lewis, B. (2004). **300 Yıldır Sorulan Soru: Hata Neredeydi?**. (Çev. Harun Özgür Turgan-Serpil Bilbaşar), İstanbul: Oğlak Yayınları, 40-55.

⁷⁶ Adivar, A. A. (1969). **Osmanlı Türklerinde İlim**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı. 65-94.

başladığı Cihannüma adlı eseri ve adı geçen eseri kaleme alırken yararlandığı Levami-ün Nur Fi Zulümat-ı Atlas Minör isimli çeviri eseri ve Sultan IV. Mehmed'in çevirisinin yapılmasını istediği ve 1685'te Şamlı Ebubekir Bin Behram'üd Dimoşki'nin çabalarıyla tamamlanan Nusret'ül İslam Ve'l-sürür Fi Terceme-i Atlas Mayor adlı eser, Iraklı Katolik bir din adamı olan İlyas Hanna'nın 1668-1683 yılları arasında gerçekleştirdiği, Latin Amerika bölgesini de kapsayan seyahatleri içeren İlyas Hanna Seyahatnamesi adlı eseri⁷⁷.

2.5. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Latin Amerika-Karayipler Bölgesine Yapılan Göçlerin Sebep ve Sonuçları

Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesi sonrasında XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli sayıda ve özellikle gayrimüslim Osmanlı vatandaşı ülkeyi terk etmeye başlamış ve birçoğu ticaretle uğraşan ve zanaatkâr olan bu vatandaşların bir kısmı da Amerika Kıtası'na göç etme kararı almışlardır. Latin Amerika ülkeleri de bu göç dalgasından etkilenmişlerdir. Günümüzde neredeyse bütün Latin Amerika ülkelerinde sosyal hayatın önemli aktörleri arasında yer alan ve Ortadoğu kökenli kitlelerin ataları olan söz konusu göçmenler, Osmanlı Devleti pasaportuyla seyahat ettiklerinden dolayı, göç ettikleri yerlerde "Los Turcos" yani Türkler olarak adlandırılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin yanı sıra, Güney Amerika'da Arjantin başta olmak üzere Şili, Uruguay gibi ülkelere yoğun bir şekilde göç eden ve Osmanlı tebaası olan bu toplulukların torunları günümüzde, yine zikredilen ülkelerde yaşayan büyük bir Sefarad ve Ermeni topluluğunu meydana getirmektedir. Osmanlı toplumunda, 1900'lü yılların başlarında yoğunlaşan bu göçlerde, göçmenler Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Amerika'ya daha çok para kazanmak, kendisinin ve ailesinin refah düzeyini yükseltmek amacıyla gitmişlerdir⁷⁸.

Ekonomik (iç-dış sebepler), dini (misyonerlik faaliyetleri, mezhep kavgaları), politik (Arap milliyetçiliği, Türk milliyetçiliği) ve askeri (Balkan, Kafkas savaşları) dört temel faktör sebebiyle ülkelerinden göç eden Osmanlılar Amerika kıtasında özellikle Güney Amerika ülkelerini seçmişlerdir. Güney Amerika'yı tercihte en önemli sebepler ise bu coğrafyadaki

⁷⁷ Güler. a.g.e., 360-372.

⁷⁸ Avcı, C. (2007). "XX. Yüzyılın Başlarında Amerika'ya Osmanlı Göçleri". *Erdem Dergisi*, (45-46-47), 22-23.

Ülkelerin bağımsızlıklarını 1800'lerin başlarından itibaren kazanmaya başlamış olmaları ve aynı dönemde Osmanlı Devleti'nde de büyük sarsıntıların yaşanmış olmasıdır. Tanzimat ile beraber Osmanlıdan başlayan kopmalara Güney Amerika'dan gelen çağrılar eşlik edince Osmanlılar Amerika'nın dört bir yanına akın etmiştir. Güney Amerika devletleri peş peşe bağımsızlıklarını ilan ederken bir yandan da uçsuz bucaksız arazilerin iskânları için çareler aramıştır. Özellikle; Brezilya, Arjantin, Şili lkelerine Avrupalı çiftçileri ve işçileri getirmek için ardı ardına Avrupalı ülkelerle anlaşmalar yapılmıştır. Arjantin; İtalyanları, Şili; Alman ve İngiliz çiftçi ve madencileri ülkesine getirebilmek için yoğun çalışmalar yapmış, Brezilya ise dünyanın her tarafında ofisler açarak ülkesine gelecek her türlü vatandaşı ülkesine kabul etmiş ve kısa bir sürede vatandaşlık vermiştir⁷⁹.

Kudüs doğumlu bir göçmen olan tanınmış Venezuelalı öğretim üyesi ve diplomat Prof. Dr. Kaldon G. Nweihed (Haldun Nahit) söz konusu göç olgusunu üç ana döneme ayırmaktadır. Nweihed bunlardan ilkinin 1880-1920 yılları arasında, ikincisinin 1920-1945 yılları arasında, üçüncüsünün ise 1945-1990 yılları arasında yaşandığını ifade etmektedir. Nweihed'in 1880-1920 yılları arasında tarihlendirdiği ilk yoğun göç dalgasının sebepleri arasında, sürekli savaşlar, iktisadi güçlükler ve Ortadoğu'da meydana gelen etnik kökenli çatışmalar yer almaktadır⁸⁰.

Göçün doğrudan etkenlerinden biri olmamakla birlikte, göç etmeyi düşünen kitlelere moral ve ümit veren bir olay da 1876 yılında Brezilya İmparatoru II. Don Pedro'nun (1825-1891) Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı yolculuk olmuştur. 1831-1889 yılları arasında elli sekiz yıl boyunca Brezilya tahtında kalan Don Pedro II. 1876 yılı Ekim ayında ülkemize gelmiştir. 1976 yılı Ocak ayında yayımlanan bir makalesinde Hasan Türüdü, bu ziyaretin Avrupa'ya yapılan bir seyahat çerçevesinde gerçekleştiğini ve koyu bir Katolik olan İmparator'un ülkemize gelmekteki başlıca gayesinin kutsal toprakları görmek olduğunu vurgulamıştır. Anılan dönemde Avrupa'ya eşiyle birlikte gelen İmparator, Belçika, İsveç Kralları'nın ve Rus Çarı'nın konuğu olmuştur. Orta Avrupa'da ayrı ayrı seyahat etmeye yönelen çiftten, İmparator Rusya'ya bir ziyaret gerçekleştirirken, İmparatoriçe Tuna

⁷⁹ Ustan, M. (2009). "Güney Amerika'daki Osmanlılar: Osmanlı Arapları'nın Güney Amerika'ya Göçleri, Sebepleri ve Sonuçları (1839-1922)". Yüksek Lisans Tezi, Andres Bello Üniversitesi Tarih Bölümü, 7.

⁸⁰ Kutlu, M. N. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin) Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Yayınları, 32.

boyunca gerçekleştirdiği bir nehir seyahatiyle Rusçuk'a varmış, kara yoluyla Varna'ya ulaşmış ve oradan da vapurla İstanbul'a geçmiştir⁸¹.

Nüfus artırmak ve kahve tarımına işçi temin etmek amacıyla teşvik uygulayan Brezilya, Osmanlı ülkesinden ve Avrupa'dan yüzbinlerce işsiz, fakir, ülkesine kırılmış ve maceracı insanı topraklarına çekebilmiştir. Bu ülkede bulunan Lübnanlı muhacirler, sayılarının fazla olması nedeniyle Osmanlı Hükümeti'ne mektuplar göndererek Sao Paulo Başkonsolosluğu'na yabancı dillere aşina Hristiyan bir Arap'ın atanmasını istemişlerdir⁸².

Osmanlı Devleti'nin Brezilya Başşehbenderi Münir Süreyya, Brezilya'ya olan ilginin ve göçün nedenini, 15 Nisan 1913 tarihinde Hariciye Nezareti'ne göndermiş olduğu tahriratta acı bir şekilde anlatmış ve Brezilya'ya göç eden Türk kökenli vatandaşların durumlarını şu şekilde ifade etmiştir⁸³:

Brezilya Hükümeti'nin temel iç politikası kahve ziraat ve ticareti esasına bağlıdır. Bu nedenle bütün çabası, gayreti, düşüncesi, içeride kahve ziraatında çalışacak sağlam kulların çoğaltılmasına, dışarıda, yetişen o kahveyi satın alacak tüccar ve topluluğun katlanarak arttırılmasına yöneliktir...

Bugün burada o kadar çok para var ki, bu para çokluğu bir saadet buhranı yaratmaktadır. Kahve meselesi burada hayat meselesidir. Bunun için hükümet, her şeyden önce kahveyi düşünür ve kahvenin ziraat ve ticaretini sağlamak için maddi ve manevi ne yapmak gerekirse yapar. İlk önce ziraat durumunu dikkate alır. Ziraatın yapılması sağlam işçilerin çokluğuyla mümkün olduğundan bütün kuvvetini ve imkânlarını buraya çiftçi getirmeye sarf eder...

Sao Paulo'ya çağıracağı çiftçilere hükümet yol masraflarının iadesini, ziraat aletlerinin dağıtımını, toprak verilmesini bol keseden vaat etmekte olduğundan, her sene yüzbinlerce zavallıyı buraya getirmek hususunda zorluk çekmektedir. Geçen sene zarfında sadece Sao Paulo Eyaleti'ne Avrupa'dan 104.000 fakir çiftçi getirilmiş ve bu zavallılar Brezilya cehennemine atılmışlardır...

Sao Paulo Hükümeti, çiftçilerini çoğaltmak için gözlerini, Balkan Savaşı nedeniyle çıplak ve sefil kalan Rumeli muhacirlerimize dikmiştir. Türk unsurunun sağlam, kanaatkâr ve genellikle çiftçi olması, onları başka unsurlara tercih ettirmekte ve Osmanlı Hükümeti'nin o çaresizleri yerleştirmek hususunda parasızlık yüzünden karşılaştığı zorluk, Sao Paulo Hükümeti'ni bu yola sevk edecektir.

Brezilya elçileri ve söz konusu komiserlikler aracılığı ile elçilerimize başvurularak Türk muhacirlerinden yılda birkaç bin kişinin Brezilya'ya nakli hususuna hükümetten izin istenecek olursa, hükümetimizin gayet uyanık davranarak muhacirlerin hukukunu

⁸¹ Türedü, H. (1976). **Brezilya Hükümdarlarının Türkiye'yi Ziyareti**. Hayat Tarih Mecmuası, Yıl:12, Cilt:1, Sayı:1. 68-69.

⁸² Temel, M. (2004). **XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı Latin Amerika İlişkileri**. İstanbul: Nehir Yayınları, 97.

⁸³ Temel. **a.g.e.**, 97-100.

burada ciddi olarak savunacak ve koruyacak bir sözleşme imza ve teati etmeden onların buraya gelmelerine izin vermemesi gerekir.

Osmanlı Devleti Brezilya ile 1858’de çok geniş kapsamlı bir dostluk ve ticaret anlaşmasına imza atmıştır. Bu anlaşma vesilesiyle Osmanlı Devleti Brezilya’ya o dönemlerde yoğun bir şekilde göç eden Osmanlı vatandaşlarının vize, vatandaşlık ve miras gibi konular başta olmak üzere tüm haklarını korumaya çalışmışlardır. Osmanlı Arşivi’nde yer alan bir belgeye göre, Brezilya Hükümeti, ülkesine gelen göçmenlerin girişlerini kolaylaştırmak için pasaport dahi istememiş, hamilinin kimliğini gösteren bir belgeyi yeterli görmüştür(EK-6).

Temel o dönemlerde yaşanan göç dalgasını XIX. ve XX. yüzyılda Osmanlı-Latin Amerika ilişkileri isimli kitabında şu şekilde anlatmaktadır⁸⁴:

Arjantin ve Brezilya’nın 1880’li yıllardan itibaren ülkesine yönelik göçleri teşvik etmeye başlamasıyla birlikte Orta ve Güney Amerika’daki ülkelere başta Suriye Bölgesi olmak üzere Osmanlı Devleti’nin topraklarından yüz binlerce insan bu ülkelere göç etmeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı başlarına kadar sadece bu iki ülkeye göç eden Osmanlı vatandaşı sayısı 150.000’i Arjantin’e olmak üzere 255.000’e ulaşmıştı. Buenos Aires Başşehbenderi Emin Arslan tarafından gönderilen göçle ilgili bir araştırma raporundan, 1911 yılında 13.605 Osmanlı vatandaşının Arjantin’e göç ettiği, göç edenlerin büyük çoğunluğunu Suriyelilerin ve Türklerin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Göçmenlerin aylara göre gidiş sayıları, cinsiyetleri, etnik kökenleri, dinleri, meslekleri ve medeni durumlarına ilişkin dağılımları şu şekilde belirtilmiştir.

Çizelge 2.1. 1911 yılında Arjantin’e yönelik Osmanlı göçlerinin aylık bazda sayısı ve cinsiyete göre dağılımı

AY	GÖÇ SAYISI	CİNSİYETE GÖRE DAĞILIM	
Ocak	837	Erkek	10722
Şubat:	446	Erkek Çocuk	942
Mart	501	Kadın	1457
Nisan	765	Kız Çocuk	484
Mayıs	709		
Haziran	1955		
Temmuz	1264		
Ağustos	617		
Eylül	2079		
Ekim	1443		
Kasım	1402		
Aralık	1587		
TOPLAM	13609		

⁸⁴ Temel. a.g.e., 40.

Çizelge 2.2.1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı'dan göç edenlerin etnik kökene göre sınıflandırılması

ETNİK KÖKEN	SAYI
Türk	5271
Suriyeli	8198
Müslüman	5290
Ermeni	96
Arnavut	30
Makedon	10
Doğulu Grek	209
Belirsiz	953
TOPLAM	13578

Çizelge 2.3.1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı'dan göç edenlerin din intisabına göre sınıflandırılması

DİN İNTİSABI	SAYI
Katolik	5514
Ortodoks	714
Protestan	510
Marunî	250
İsrailit	165
TOPLAM	13605

Çizelge 2.4.1911 yılında Arjantin'e yönelik Osmanlı'dan göç edenlerin mesleklerine göre sınıflandırılması⁸⁵

MESLEKLER	SAYI
Ziraatçı	1897
Marangoz	12
İnşaat Ustası	34
Aşçı	61
Berber	5
Tüccar	914
Kasap	5
Terzi	132
İşçi	394
Şoför	1
Elektrikçi	3
Demirci	3
Mobilyacı	5
Gündelikçi	7594
Makinist	1
Denizci	4

⁸⁵ Genç, H. ve Bozkurt, İ. M. (2010). "Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu (1850-1915)", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: XXVII, Sayı:I. 96.

Kadın Terzisi	45
Tamirci	12
Değirmenci	2
Hizmetçi	172
Fırıncı	2
Dokumacı	134
Ressam	6
Basımcı	1
Ütücü	118
Fıçı	1
Dikişçi	58
Ayakkabıcı	34
Diğer Meslekler	107
Belirsiz	1848
TOPLAM	13605

1891-1926 yılları arasında devlet istatistikleri tarafından tespit edilen, ülkelere göre göçmen oranları şöyleydi:

Çizelge 2.5.1891-1926 yılları arasında devlet istatistikleri tarafından tespit edilen, ülkelere göre göçmen oranları⁸⁶

Dönem	İspanyollar	İtalyanlar	Fransızlar	Ruslar	Türkler	Diğer
1891-1900	%20,31	%65,66	%3,95	%2,69	%1,79	%5,60
1901-1910	%36,99	%45,63	%1,96	%4,22	%3,78	%7,43
1911-1920	%48,89	%28,83	%2,09	%4,71	%4,87	%10,61
1921-1926	%27,51	%40,92	%1,21	%3,47	%1,89	%25,12

Arjantin topraklarına geldiği bilinen ilk Türkler, önce Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan, sonra da Fransız yönetimine geçen Suriye ve Lübnan topraklarından gelmiştir. Türk pasaportu ile gelen, genelini kırsal kesim insanının oluşturduğu bu göçmen toplulukları, ülkeye ilk girişlerini Buenos Aires Limanı'ndan yapmışlardır. Gelenlerin birçoğunu yalnız erkeklerin oluşturması göçlerin daha çok ekonomik sebeplerden dolayı yapıldığının kanıtıdır.

⁸⁶ Facultad de Ciencias Sociales Universidad de Buenos Aires - Instituto de Investigaciones Gino Germani, <http://www.iigg.fsoc.uba.ar/pobmigra/archivos/1.pdf> adresinden 28.08.2018 tarihinde alınmıştır.

Çizelge 2.6. Arjantin'e 1900-1911 yılları arasında giriş ve çıkış yapan Osmanlı göçmenleri⁸⁷

YIL	GİRİŞ	ÇIKIŞ
1900	1583	425
1901	2159	535
1902	1671	676
1903	1450	444
1904	3226	665
1905	7085	712
1906	7777	798
1907	7436	1198
1908	9111	1025
1909	11760	1628
1910	15478	1862
TOPLAM	68736	9968

Los Turcoslar Latin Amerika bölgesine doğru yolculuğa, Amerika'da çalışıp, kısa sürede zengin olup tekrar vatanlarına dönmek amacıyla çıkmışlardı fakat Amerika'ya vardıklarında hem karşılaştıkları hem de içinde bulundukları sosyo-ekonomik şartlar birçoğunu hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü gittikleri yerler umdukları gibi çıkmayınca geri dönmek istemişler ancak dönüş de özellikle maddi açıdan kolay olmadığı için büyük umutlarla vatanlarından, ailelerinden ayrılan bu insanlar bazen seyyar satıcılık, bazen pazarcılık, bazen hamallık ve bazen de çiftçilikle uğraşıp, geçimlerini sağlamanın yollarını aramışlardır⁸⁸.

Latin Amerika bölgesinde Osmanlı adı ile açtıkları şirketleriyle özellikle tekstil ve toptancılık alanlarında kısa sürede büyük firmalar açmışlar ve yeni gelen Osmanlı kökenlilere destek verebilmek için gazeteler, dergiler çıkarmışlar ve vakıflar kurmuşlardır. Daha çok Arap menşeli olan, Hristiyan olsun veya Müslüman olsun çoğunluk itibariyle Osmanlı Devleti'ne gönülden bağlı ve Osmanlı kimlikleri ile gurur duyan bu insanlar, daha çok Brezilya, Arjantin ve Şili'ye yerleşmiş ve bu ülkelere kendilerinden sonra gelen göçmen Osmanlılara da maddi-manevi birçok konuda yardım etmişlerdir.

Osmanlılar Osmanlı Devleti'nde meydana gelen birçok gelişmeyi telgraf veya gazete haberleri ile öğrenmiş ve Osmanlı Devleti de bu coğrafyadaki halkı ile elinden geldiğince

⁸⁷ Ustan. a.g.t., 15.

⁸⁸ Tenorio, M. O. ve González, P. P. (1990). *La inmigración árabe en Chile*. Santiago de Chile: Ediciones Instituto Chileno-Arabe de Cultura, 79.

ilgilenmeye çalışmıştır. Temel kitabında, Latin Amerika'ya göç etmiş büyük çoğunluğu gayrimüslim olan Osmanlı vatandaşlarının Osmanlı Devleti'ne ve idarecilerine karşı tepkili olmalarını şöyle anlatmaktadır: “Latin Amerika ülkelerinin göçü teşvik etmesi nedeniyle XIX. yüzyılın sonlarından I. Dünya Savaşı sonuna kadar 500 bine yakın Osmanlı vatandaşı bu ülkelere göç etmiş, bunlardan çoğu gittikleri ülkelerde çıkardıkları otuza yakın Arapça gazete ile Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhinde kampanya yürütmüşlerdir”⁸⁹.

9 Şubat 1908 tarihli bir arşiv belgesinde, Osmanlı Devleti'nin Latin Amerika ülkelerine göç eden vatandaşları için konsolosluk açma niyetinin söz konusu olduğu, Meksika, Arjantin, Uruguay, Peru, Şili, Kolombiya ülkelerine yerleşmiş Osmanlı vatandaşlarının sayısının 150 bine yaklaşmış olmasından ve o ülkelerde haklarını koruyacak bir konsolos bulunmamasından dolayı adı geçen ülkelerde konsolosluklar tesis edilerek vatandaşların çıkarlarının geçici olarak fahri konsoloslar marifetiyle korunması gerektiği zikredilmekte, söz konusu ülkelerin Avrupa'daki Büyükelçilikleriyle konsolosluk anlaşması imzalanması için müzakerelere başlanması gerektiği belirtilmektedir. Belgede ayrıca, adı geçen Latin Amerika ülkelerine giden 150 bin kadar Osmanlı vatandaşının bu ülkelere ticaret maksadıyla mı yoksa kendi topraklarından firar etmek suretiyle mi gittikleri, bu ülkelere ne şekilde yerleştikleri, çoğunlukla yaşadıkları yerler ve fahri konsolosluk görevinin nasıl ve kimler tarafından yerine getirileceği hususlarının araştırma ve incelemeye tabi tutulması gerektiği bildirilmektedir.

Ancak söz konusu hasmane tutumun dışında bu durumun tersinin de yaşandığını gösteren birtakım veriler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Osmanlı Arşivi'nde bulunan, 14 Kasım 1912 tarihinde kaleme alınmış ve Venezuela'nın Zaraza bölgesinde yaşayan Tannus Şahin isimli bir cemaat lideri tarafından imzalanarak Sadaret makamına gelen bir mektuptur. Söz konusu mektupta⁹⁰, Zaraza bölgesinde yerleşik 3.000 kişinin üzerinde Osmanlı vatandaşı erkeğin bulunduğu ve kendi aralarında teşkilatlanan bu kişilerin ulaşım ücretleri kendilerine ait olacak şekilde gelerek, I. Balkan Savaşı'nda yenik düşen ülkelere yardım etme arzusunda oldukları ifade edilmektedir. Tannus Şahin ayrıca, silah altına girmeye gönüllü olan bu 3.000 kişinin yanı sıra, kendisine görev verildiği takdirde, diğer ülkelere 20.000 gönüllü asker daha bulabileceğini satırlarına eklemektedir. Duygusal bir içerikle yazıldığı anlaşılan mektupta ayrıca, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun

⁸⁹ Temel. **a.g.e.**, arka kapak.

⁹⁰ BOA. **Yıldız Esas Evrakı** (3457-36/85).

kendisini çok üzdüğünü, Suriye ve Lübnan kökenli olduğundan hareketle, yaşadığı bölgedeki birçoğu ticaretle uğraşan Suriye ve Lübnan kökenli insanlarla birlikte Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri karşısında mücadelesini desteklemek amacıyla savaşımaya hazır olduklarını ifade etmektedir.

Mektup şöyledir:

İlyas ve Tannus Şahin Ebu Zahir

Toptancı Tacirler

Zaraza

Venezuela Cumhuriyeti, Latin Amerika

14 Kasım 1912

Sadrazam Kamil Paşa Hazretlerine, Allah onu korusun

Değerli beyefendi, ülkemiz yüce Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu vaziyet, kalbimi üzüntüyle yakıp kavuruyor. Bu satırları size ellerim titreyerek yazıyorum. Buna mukabil Allah'ın Balkan Devletleri karşısında devletimize ve ordumuza bir muzafferiyet kısmet edeceğini ümit etmekteyim. Suriye'de ve Lübnan Dağı'nda kökleri bulunan bir Osmanlı olarak size şu bilgileri vermek benim için şereftir: Efendim; Lübnanlı ve Suriyeli birçok kardeşimle birlikte gelerek vatanım için savaşmak yönündeki arzumu kabul edeceğinizi umuyorum. Burada çoğumuz ticaretle uğraşmaktayız ve sayımız 3000'den az değildir. Bunun ötesinde bize izin buyurduğunuz takdirde, diğer Amerika devletlerinden toplayacağımız ve saltanatın imdadına koşacak Osmanlıların sayısı 20.000'den az olmayacaktır. Aziz kardeşim, oraya naklimizin herhangi bir masraf gerektirmeyeceğini de bilmenizi isterim, daha da ötesi bir kuruş masraf bile gerekmeyecektir. Tersine, vatan müdafaası yolunda yapılacak bu yolculuğun parası hepimizde mevcuttur. İmkân olmayanların biletlerini de bizzat ben karşılayacağım. Nazır Hazretleri, size şunu ifade etmek isterim: Burada Osmanlı Ordusu'nun mağlubiyetine, düşmanların galibiyetine dair haber geldikçe gözyaşı döken birçok Osmanlı vardır.

Nazır Hazretleri; bana cevap verme şerefini bana bahşetmenizi ve yukarıda bahsettiğim amacı gerçekleştirmek için bana ve kardeşlerime oraya gelme iznini vermenizi istirham ediyorum. Ordumuza balkan başkentlerini fethetmeyi nasip etmesi için Allah'a dua ediyorum.

Zat-ı âlînizin, Sultan V. Mehmet Hazretlerinin ve Veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin ellerinden öperek, satırlarıma son veriyorum.

İmza

Tannus Şahin Zahir

Bu konu ile ilgili olarak arşivde yer alan ikinci belge⁹¹ ise, Şili'deki Antofagasta şehrinde yaşayan Osmanlı kökenli vatandaşların 6 Kasım 1911 tarihinde Hariciye Nezareti'ne göndermiş oldukları bir telgriftir. Söz konusu telgrifta, Antofagasta'da yaşayan Osmanlı kökenli vatandaşlar Osmanlı ordusunun Trablusgarp'ta gösterdiği sert direnişten dolayı

⁹¹ BOA. İ.MBH_00007_00057_002_001.

padişahı tebrik etmekte ve “yok olmaya maruz kalsak dahi asla mağlup olmayacağız” şeklindeki ifadeleriyle konuya dair inançlarını belirtmektedir.

Telgraf şöyledir:

Atabe-i Ulyayı Hazret-i Padişahîye 24 Teşrin-i Evvel 327 tarihiyle “Şili” Hükümeti Dâhilinde “Antofagasta” Şehri cemaat-i Osmaniyesi tarafından keşide kılınan telgramın tercümesidir. “Antofagasta” Cemaat-i Osmaniyesi Milletdaşlarımızın Trablusgarp’ta gösterdikleri mukavemet-i şedideden dolayı atabe-i ulya-yı hazret-i şehriyarilerine arz-ı tebrikat eder bundan? düçar-ı kahr u tedmir olabiliriz lakin hiçbir zaman mağlup olmayacağız ferman.

1920 nüfus sayımına göre Şili’de yaşayan Osmanlı kökenli vatandaş sayısı aşağıdaki gibidir (Çizelge 1.7).

Çizelge 2.7.Şili arşivlerinde 1920 nüfus sayımına göre Osmanlıların meslek grupları⁹²

MESLEKLER	SAYI
Pazarcı	150
Ziraatçı	60
Tüccar	823
Fabrikatör	180
Tekstil ve Kırtasiye	1000
Emlakçı	45
Eczacı	13
Tabip	55
Toplam	2326

Güney Amerika’ya göç eden Osmanlı Arapları gittikleri ilk yıllarda Osmanlı kimliklerini korumayı başarmış ancak ikinci kuşaklar bu konuda pek fazla başarılı olamamıştır. Çünkü ilk kuşaklar ana vatanlarına dönemeden Osmanlı Devleti topraklarında savaşlar çıkmış ve nihayetinde I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yıkılmış, sonrasında Ortadoğu toprakları sömürgeci bazı Avrupalı devletler tarafından işgal edilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin yıkılması sonrasında bulundukları topluma entegre olmaya çalışan Osmanlı Arapları devlet başkanlığı dâhil farklı alanlarda⁹³ önemli mevkilere gelebilmeyi

⁹² **Archivo Nacional de Chile**, https://www.archivonacional.gob.cl/616/articles-89153_archivo_01.pdf adresinden 11.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁹³ Eski Arjantin devlet başkanı Carlos Menem, Kolombiya eski devlet başkanı Julio Cesar Turbay, Ekvator eski Cumhurbaşkanı Abdullah Jaim Bucaram gibi isimler devlet başkanlığı görevinde bulunmuşlardır.

başarmışlardır. Hatta Güney Amerika'nın en zengin kişilerinden bazıları⁹⁴ Osmanlı Araplarının soyundan gelen insanlar olmuşlardır. Osmanlı Araplarının ilk kuşakları kendi kimliklerini korumaya çalışırken içinde yaşadıkları toplumun tarihi değerlerine sahip çıkarak katkıda bulunmayı ihmal etmemişlerdir⁹⁵.

Güney Amerika'ya göç eden Osmanlı Araplarının dışında yine aynı dönemlerde bu bölgeye göç etmiş olan Sefarad Yahudileri ise günümüzde Latin Amerika'da yerleşik önemli eski Osmanlı milletlerinden biridir. 2000'li yılların ortasında resmi rakamlara göre, 250-260 bin arasında olan Arjantin'deki Yahudi nüfusu günümüzde 181 bin olarak bilinmektedir. Arjantin'deki Yahudilerin yüzde 30-40'lık bir dilimi kapsayan kısmı Sefarad Yahudisi'dir. Şili'de ise rakam 2-4 bin civarındadır. 1492 yılında İspanya'dan göç etmek zorunda kalan ve yüzyıllarca Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında huzurlu bir şekilde yaşayan Sefaradilerin Osmanlı topraklarını terkedip Güney Amerika'ya göç etmesinin nedeni, kendilerine özgü olan Ladino'nun İspanyolca'ya benzerliği, yani dil faktörüdür. Bunun yanı sıra, göçün temel gerekçeleri savaş şartları, yoksulluk, II. Dünya Savaşı sırasındaki Nazi tehdidi ve ekonomik imkânlar olmak üzere 4 başlıkta sıralanabilmektedir⁹⁶. Ayrıca, Latin Amerika ülkelerinin esnek göç kuralları uygulayarak Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nden göç eden Yahudilerden vize, oturma izni talep etmemesi ve şartsız çalışma izni vermesi göçün Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya nazaran Latin Amerika'ya yoğunlaşmasının bir diğer sebebidir. Bununla birlikte, Yahudi toplumunun özellikle modern Türkiye'nin kurulması ile birlikte Amerika kıtasına gerçekleştirdiği göç hareketini tetikleyen 3 ana faktör bulunmaktadır: 1920'lerin sonlarında "Vatandaşlar, Türkçe konuşun!" kampanyası; 1934'deki Trakya olayları ve 1942'deki Varlık Vergisi Kanunu⁹⁷.

Bu bağlamda, 1,200.000 Yahudi'nin Osmanlı Devleti'nden Amerika kıtasına 1864-1914 yılları arasında göç ettiği tahmin edilmektedir. Çoğunluğu Sefarad Yahudisi olmak üzere Latin Amerika ülkelerine göç eden Osmanlı vatandaşlarının sayısı ise 1908 yılının başlarında 150 bini geçmiştir. Aydın, Manisa ve Muğla gibi Ege bölgesindeki şehirlerde

⁹⁴ Meksikalı milyarder Julián Slim Haddad gibi.

⁹⁵ 1910 yılında Şili Devletinin kuruluşunun 100. yılı şenliklerinde Osmanlıların Şili Devletine hediye ettikleri iki anıttan birisi olan Manuel Rodríguez heykeli gibi.

⁹⁶ Aydın, A. ve Aydın, İ. (2004). "The role of language in the formation of Turkish national identity and Turkishness", **Nationalism and Ethnic Politics Dergisi**, Cilt:10 (3), 415-432.

⁹⁷ Toktaş, Ş. ve Kılınc, F. R. (2018). "Jewish Immigration to the American Continent", **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt:4 (1), 30-64.

yaşayan Yahudiler göç ederken İzmir limanını kullanırken, Edirne, Kırklareli ve Çorlu gibi şehirlerde yaşayan Yahudiler İstanbul'daki limanları kullanmak suretiyle Avrupa'daki Marsilya ve Cenova gibi liman şehirleri üzerinden Güney Amerika'ya göç etmişlerdir. Tabi bahse konu göç hareketi kimi durumlarda Güney Amerika'da tamamlanmamış, kuzeye yani ABD'ye doğru devam etmiştir. ABD daha önceden Osmanlı Devleti topraklarından ve Türkiye Cumhuriyeti'nden Güney Amerika ülkelerine göç etmiş birçok göçmeni kabul etmiştir⁹⁸.

Latin Amerika ülkelerine göç eden Sefarad Yahudileri o dönemlerde Osmanlı Devleti toprakları sayılan Kuzey Afrika'daki Cezayir, Tunus, Fas, Libya ve Orta Doğu'daki Suriye, Lübnan, Irak gibi ülkelerden daha çok Brezilya ve Arjantin'e yerleşmişlerdir. Homojen nüfus yapısına sahip olmaları dolayısıyla, Meksika, Ekvador ve Peru Osmanlı Yahudileri için çok fazla tercih sebebi olmamıştır. Bu sebeple, kitlesel göç alan, sosyo-etnik yapısı çok çeşitli olan ve azınlıklara karşı toleransın iyi seviyelerde olduğu Arjantin, Uruguay, Küba, Brezilya ve Kanada Arjantin gibi ülkelerde Yahudi toplumu için daha kolay entegrasyon süreçleri yaşanmıştır. Mesela, büyük bir çoğunluğu İstanbul, Edirne ve Kırklareli'nden Küba'ya göç etmiş Sefarad Yahudileri bu ülkenin nüfus karakteri içerisinde hızlı bir şekilde asimile olmuştur. Bunun önemli sebeplerinden bir tanesi Küba'da yaygın olan yabancı ile evlenme olgusudur⁹⁹.

Kitlesel göçün daha yoğun gerçekleştiği Arjantin'e bakacak olursak, 2000'li yılların ortasında resmi rakamlara göre, 250-260 bin arasında olan Arjantin'deki Yahudi nüfusunun 2018 yılı itibarıyla 200 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir ve çoğunluğu Aşkenaz olan söz konusu Yahudilerin yüzde 15'lik diliminin özellikle İstanbul, İzmir ve Ege adalarından göç etmiş Sefarad Yahudisi oldukları belirtilmektedir. Osmanlı topraklarından Arjantin'e göç eden Sefaradların çoğu geçimini ticaret, konaklama sektörü, tekstil endüstrisi ve koşer gıdanın sunulduğu restoran zinciri işletmeciliği gibi alanlardan kazanmaktaydı¹⁰⁰.

⁹⁸ Karpat, K. "The Ottoman Emigration to America:1860-1914", **International Journal of Middle East Studies**, Cilt:17 (2), 175-209; Bali, R. N. "From Anatolia to the New World: The First Anatolian Immigrants to America", **International Journal of Middle East Studies**, Cilt:12 (1-2), 53-69.

⁹⁹ Bejerano, M. "Sephardic Communities in Latin America: Past and Present", **Universidad ORT Uruguay**, 1-19; Liwerant, J. B. "Latin American Jewish Life in the 21st Century: The Paradox of Shrinking Communities and Expanded-Revitalized Jewish Life", **The Jewish People Policy Institute**, 159-172.

Filistin başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinden göç eden Sefaradlar XX. yüzyılın başlarında Paraguay'a da gitmişlerdir ve hatta 1917 yılında bu ülkedeki ilk sinagogu inşa etmişlerdir. Ancak, Yahudi toplumunun birçoğu Uruguay'ı olduğu gibi Paraguay'ı da oraya yerleşmekten ziyade Arjantin'e geçiş için bir güzergâh olarak kullanmışlardır. Sefaradlar'dan yine az bir kısmı Bolivya'ya gelmiştir. 1917 yılında sadece 25-30 Yahudi yerleşimcinin yaşadığı Bolivya'da, 1950 yılındaki nüfus sayımına göre, Lübnan, Filistin, Suriye, Türkiye, Mısır ve Libya'dan göç etmiş 926 Yahudi'nin varlığı kayıtlara geçmiştir. Yine Osmanlı topraklarından Peru'ya da özellikle I. Dünya Savaşı öncesi ve savaş zamanında 2,000 civarında Yahudi göç etmiş ancak başkent Lima'da kentleşmenin daha yoğun olması daha çok Lima şehrine yerleşmelerine sebep olmuştur¹⁰¹.

Sonuç olarak, Osmanlı kökenli Sefaradların ve Arapların önemli bir kısmı günümüzde Osmanlı'ya sempati ile bakan ve Türkiye sevgisine sahip bir insan potansiyeli olarak karşımızda durmaktadır. Bu duruma örnek teşkil eden en önemli hususlardan bir tanesi İspanya'dan göç etmek zorunda bırakılan ilk Sefaradi grubu kabul eden Sultan II. Beyazıt'ın ismine ve resimlerine Arjantin'in bazı bölgelerinde rastlanılabiliyor olması, Latin Amerika bölgesindeki bu insanların hâlâ dedelerinden kalan Osmanlı pasaportları ile Osmanlı nüfus kâğıtlarını özenle muhafaza ediyor olmaları ve bir diğeri de günümüzde Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirme yönündeki istek ve arzularını zaman zaman çeşitli vesilelerle dile getiriyor olmalarıdır. Türkiye açısından, Osmanlı Devleti bakiyesi bu insan potansiyeli göz ardı edilmeyip yapıcı politikalar kapsamında değerlendirildiği takdirde, Latin Amerika bölgesinde mevcut Türkiye karşıtı grupların lobi faaliyetlerine karşı hem yumuşak güç bağlamında bir denge unsuru olabileceği hem de yaşadıkları ülkeler ile olan ilişkilerimizi geliştirmede faydalanılabilecek önemli bir faktör olabileceği değerlendirilmesi yapılabilir.

¹⁰⁰ Kara, A. "Amerika'ya Osmanlı Göçleri ve Devletin Aldığı Tedbirler", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, No:33, 84-99.

¹⁰¹ **Jewish Virtual Library**, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/bolivia-virtual-jewish-history-tour> adresinden 13.10.2019 tarihinde alınmıştır; Osterweil, M. J. (1997). "The Economic and Social Condition of Jewish and Arab Immigrants in Bolivia, 1890-1980", *Journal Immigrants & Minorities*, Cilt:16 (1-2), 146-166.

3. OSMANLI DEVLETİ İLE LATİN AMERİKA ÜLKELERİ ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLERİN TESİS EDİLMESİ

3.1. Latin Amerika'nın Bağımsızlığını Kazanması

Latin Amerika bölgesinin bağımsız olmak için verdiği savaflara geçmeden önce bölge halklarının içinde bulunmuş olduğu şartları ve bağımsızlık talebinin hangi etkenlerden kaynaklanmış olduğunu genel hatlarıyla ele almakta fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda incelediğimizde, XVIII. yüzyılın İspanya'da yeni bir hanedanın (Bourbon hanedanı) yükselişine ve Portekiz'de de yeni bir hükümetin canlanmasına sahne olduğu görülmektedir. Bu yüzyılda idari ve siyasi değişimler sömürgeci güçlerin emperyal yapısını değiştirmiş ve sömürge seçkinlerinin sahip oldukları kontrolü azaltmaya çalışmıştır. Yeni ekonomik düzenin merkezi olan İngiltere bu dönemde İspanya ve Portekiz'in sömürge ticaretini tehdit etmiştir. Avrupa'da aydınlanmacı fikirler adeta birbirleriyle yarışırken, devlet otoritesinin sağlanması için önem arz eden Kilise'nin gücü azalmıştı. İspanyol ve Portekiz kolonilerindeki çeşitli sosyal sınıflar arasındaki gerginlik ve anlaşmazlıklar daha şiddetli bir hale gelmişti¹⁰².

İber Yarımadası'ndaki özerk bölgeleri ve Amerika kıtasındaki kral naipliklerini nispeten hareket alanı bırakır bir tarzda yöneten önceki Habsburg hanedanının aksine merkeziyetçi ve sert siyaset izleyen Fransız Bourbon hanedanının 1714 yılında İspanya Krallığı tahtına oturmasıyla beraber iktidar dengesi XVIII. yüzyılın ortalarında artık bozulmuş ve 1750 yılıyla birlikte eski compromiso colonialin (kolonyal uzlaş) yerini koloni yönetiminin sert desamericanizasion (Amerikansızlaştırma) politikası almıştı. Vergi oranları, 1780 ile 1810 arasında %150 civarında yükselmişti. Diğer yandan, Fransa ve İngiltere kaynaklı entelektüel aydınlanma, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İspanyolların inşa ettiği düşünce bariyerlerinin aşılmasını sağlamıştı. Bu aydınlanma kolonyal coğrafyanın sıkıntılı ve boğucu havasına taze bir soluk getirmişti¹⁰³.

¹⁰² Graham, R. (1972). **Independence in Latin America – Contrasts and Comparisons**. University of Texas Press, 6.

¹⁰³ Rehrmann, N. (2012). **Simon Bolivar: Latin Amerika'yı Özgürlüğüne Kavuşturan Adamın Hayat Hikâyesi**. (Çev. Hulki Demirel). İstanbul: İletişim Yayınları, 23, 30.

Latin Amerika'nın her bir bölgesi XVIII. yüzyıldaki değişimlere kendine özgü tepkiler vermektedir. Kuzey Avrupa ile olan yakın ticari ilişkilerin ve aydınlanmacı fikirlerin getirmesi beklenen faydaları az sayıdaki elitlerin çıkarlarına bağlıydı. Sosyal gerginliğin seviyesi bölgeden bölgeye değişiklik göstermekteydi ve bu durum XIX. yüzyıldaki bağımsızlık hareketleri için de geçerliydi. Özellikle Arjantin ve az da olsa Şili ticaret tekelinin olduğu yerlerdi. Bazı yerler ise sömürge dönemi başkentlerindeki gibi, İspanya'dan bağımsız olma tasavvurundan daha çok, yerel anlamda bölgesel özerklik elde etme çabası içerisindeydi. Venezuela, Meksika, Peru ve Brezilya'daki sosyal çatışma daha üst sınıfın İspanyol ve Portekiz yönetimine karşı tavrını belirgin bir biçimde şekillendirmişti. Ayrıca, toplumun düzenini değiştirme ve onu kişisel teşebbüse açma isteği de bölgeyi büyük ölçüde değiştirmişti¹⁰⁴.

Ayrıca, Latin Amerika'nın bağımsızlığının sadece İspanya ve Portekiz'de meydana gelen temel değişimler dolayısıyla ve bazı Latin Amerikalıların değişim talepleri sonrasında değil, Avrupa'da gelişen olayların bir yansıması olarak, Portekiz Amerikası'nın bir krala sahipken İspanyol Amerikası'nın kralsız kalması sebebiyle ortaya çıktığını da söylememiz mümkündür. İspanya bu süreçte, başka endişelerinden dolayı, bağımsızlık için yapılan girişimleri sonlandırma konusunda yeterli gücü toplayamasa da hâlâ fazla sayıda İspanyol Amerikalısını bundan vazgeçirebiliyordu. Toprak sahipleri, tekel tüccarları, Kreol¹⁰⁵ komisyoncular, sanatkâr ve zanaatkârlar gibi İspanyol Amerikası'nda özerkliğe karşı olan gruplar bağımsızlığa doğru bazı adımlar atmaktaydılar. Bu doğrultuda ilerleyenlerden özellikle Simon Bolívar, Miguel Hidalgo y Costilla ve José Maria Morelos gibi bağımsızlık mücadelesi veren diğer liderlerin arasında birçok açıdan dikkat çekmekteydi.

Simon Jose Antonio de la Santisima Trinidad de Bolívar y Palacios bilinen adıyla Simon Bolívar Venezuela'da ülkenin en zengin adamlarından biri ve İspanya kralına sadık muteber bir baba olan Don Juan Vicente de Bolívar y Ponte'nin oğlu olarak 24 Temmuz 1783 yılında dünyaya geldi. Venezuela'nın en zengin kreollerinden ve ülkenin beyaz seçkinlerinden biri olan Bolívar'ın İspanyol-Bask ecdadı XVI. yüzyılın sonunda Yeni Dünya'ya göç etmişti. Ailenin Amerika'ya göçen öncü dedesinin oğullarından biri, ülkeye geldikten birkaç sene sonra Encomendero (sorumluluğu kendisine verilmiş), çok sayıda

¹⁰⁴ Graham. a.g.e., 32.

¹⁰⁵ Kreol, Latin Amerika topraklarında doğmuş Avrupalı yerleşimcilere ve onların soyundan gelenlere verilen addır.

yerli ve Afrikalı kölenin üzerinde hak sahibi olan, zengin bir büyük toprak sahibiydi. Baba tarafından büyük dedesi Don Juan de Bolívar Villegas bir İspanyol asalet unvanı satın almıştı. İspanya XVIII. yüzyılın ortalarında vergi oranlarını acı verecek kadar artırıp Venezuelalı kreollerin isyan etmesine yol açtığına Bolívar'ın bir amcası krala sadık sertlik yanlılarından birisi olarak ön plana çıkmıştı¹⁰⁶.

Bolívar erken yaşlardaki eğitiminden itibaren Fransa kaynaklı bu aydınlanmanın öncülerinden özellikle Jean-Jacques Rousseau'nun fikirlerinden beslenmekteydi ve söz konusu aydınlanmanın bir hayranı olarak eğitimini tamamlamak amacıyla 1799 yılında önce İspanya'ya gitti ve oradan da Fransa'ya geçerek Napolyon'un tahtta olduğu dönemde bir süre Paris'te yaşadı. Bolívar, Güney Amerikalı isyancılara fikri cephane sağlayan kaynaklar arasında İspanyol Aydınlanma yazarlarının da olmasına konuşma ve yazılarında her nedense hiç yer vermemiştir¹⁰⁷. Bolívar, Paris yüksek sosyetesinde rahatça hareket edebiliyordu ve aynı zamanda sonraları kendi seferlerinde faydalanacağı hayranı olduğu Napolyon'un askeri taktikleri üzerine çalışıyordu. Bolívar bir süre sonra Karakas'a döndü ve 1810 yılında burada, artık siyasi memnuniyetsizliklerini dile getireceği milis subaylara katıldı¹⁰⁸.

Amerika'nın yüksek orandaki altın ve gümüş kaynakları Avrupalı bankerlerin kasasına akmaktaydı ve kreol elit olan Bolívar da bu zenginlikten daha fazla pay almak istiyordu. Bolívar İspanyolları, kreollere karşı bir tür siyasi-ekonomik ayrımcılık yapmakla ve “bilimsel araştırmalar, yararlı düşünceler ve erdemli davranışlar tiranlığa karşı saldırı olarak kabul ediliyordu” diyerek suçluyordu. Henüz XVII. yüzyılın başlarında İspanya kraliyeti, kreol elite satın almaları için koloni yönetiminde önemli pozisyonları sunmuştu. Kreoller, Bolívar'ın iddia ettiği gibi ülke yönetiminde sadece figüran olarak sahne almıyorlar aksine iktidarı İspanyollarla paylaşıyorlardı. Kolonilerdeki diğer etkili ve iyi gelirli üst düzey görevlerde de Kreol elit ağırlıktaydı. Kreoller ve İspanya doğumluların karşısında yerliler, köleler ve mestizolardan¹⁰⁹ oluşan, toplam nüfusun %80'ine yakın büyük bir çoğunluk vardı¹¹⁰.

¹⁰⁶ Lynch, J. (2011). **Simón Bolívar**. (Çev. Bülent O. Doğan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6-10.

¹⁰⁷ Sanchez-Barba, M. H. (2004). **Simón Bolívar: Una pasión política**. Barcelona: Ariel, 68.

¹⁰⁸ Graham. a.g.e., 84.

Ayrıca, 1808 yılında Napolyon İspanya'yı işgal etmiş ve kardeşi Joseph'i İspanyol tahtına geçirerek İspanya'yı adeta kaosa sürüklemişti. 1809 yılının Ocak ayında Joseph Bonapart hükümetinin bir temsilcisi Karakas'a geldi. Buradaki İspanyol kolonisinin vergileri ödemeye devam etmesini ve hükümdar olarak Joseph'i tanımalarını talep etti. Bunun üzerine Karakas'ta Joseph Bonapart'ın krallığına karşı büyük bir tepki patlak verdi. Karakashılar sokaklarda eski kralları Ferdinand'a bağlılıklarını ilan ediyorlardı¹¹¹. Kreollerin büyük çoğunluğu kalben VII. Ferdinand'ın ve Joseph'e karşı mücadele veren İspanyolların yanındaydı ve henüz Kasım 1808'de Karakas'ın Kreol seçkinleri, "şehrin caballerolarının (saygıdeğer vatandaşlar) çoğunluğu" olarak askeri valiye bir dilekçe sunarak Endülü'steki Junta General'in kararnamelerine uymamasını talep ediyorlardı. Bunun yerine İspanya'daki örneğin bir benzerini gerçekleştirerek kendi Venezuela juntalarının kurulmasını ve bu komitenin oluşmuş iktidar boşluğunu, kral adına ve onun meşru geri dönüşüne kadar doldurmasını savunuyorlardı¹¹². İspanya'nın büyük kentlerinde de Fransız istilacılara karşı tahtın gerçek sahibine bağlı cuntalar oluşturuldu. 1810'da Karakas, Buenos Aires, Bogota, Cartagena, Santiago gibi Güney Amerika kentlerinde de kreol cuntaları kuruldu. Bu cuntalar kendi bölgelerinde yönetimi ele geçirdiler. Buralarda kurulan cuntalar tamamen bağımsızlık taraftarlarınca kurulmuştu. Cuntaların kurulması bağımsızlık yolunda atılmış ilk adımdı çünkü toprakları cuntalar yönetiyordu. Kısa bir süre sonra cuntalarla valilerin arası açıldı. Cuntaların gerçek niyetini sezen valiler, cuntalara karşı mücadele başlattılar. Böylece Latin Amerika'nın bağımsızlık savaşları başladı¹¹³.

Kreol ve İspanyollar'dan oluşan junta, İspanya ile olan bağıni kopartmayı hiç istemiyordu, onlar için bu bağ belki biraz gevşetilebilirdi. Ama böylesi bir durum Bolívar için reformizmdi ve hayalini kurduğu devrime aykırılık teşkil etmekteydi. Nitekim 4 Temmuz 1811 tarihinde yaptığı kamuoyuna yönelik ilk konuşmasında çoğunluğun ılımlı taleplerini eleştirdi ve kongreyi hızla harekete geçmeye zorladı. 5 Temmuz 1811'de Milli Kongre, Venezuela'nın bağımsızlığını ilan etti¹¹⁴. Bundan sonraki süreçte Kralcılarla Cumhuriyetçiler arasında bir iç savaşın başlaması ve 1812'de ülkeye çok büyük zarar veren bir depremin meydana gelmesi gibi olumsuz koşullardan faydalanmak isteyen

¹⁰⁹ Mestizo, İspanyol ve yerli Amerikalıların karışımı olan insanlara verilen isimdir.

¹¹⁰ Rehrmann. **a.g.e.**, 23-30.

¹¹¹ Yazar. **a.g.m.**, 398.

¹¹² Rehrmann, **a.g.e.**, 76.

¹¹³ **Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi.** (1975). İstanbul: Gelişim Yayınları, Cilt:4 (I). 872.

¹¹⁴ Pereira, G. (2005). **Simon Bolivar: Escritos Anticolonialistas.** Caracas: Consejo Nacional de la Cultura, 39.

İspanya Krallığı Venezuela'daki temsilcisi Juan Domingo de Monteverde ile kraliyet ordusunu hazırlayıp cumhuriyetçilere savaş açtı. İspanyolların hızlı ilerleyişi karşısında hükümet, Miranda'yı başkomutan ilan ederek çok geniş ölçüde askeri ve siyasi yetkilerle donattı. Ancak durumun ümitsiz olduğunu düşünen Miranda teslim oldu ve 25 Temmuz 1812 tarihinde Venezuela'yı tekrar İspanyol sömürgesi yapan bir ateşkes anlaşması imzalandı¹¹⁵.

Ancak Bolívar Venezuela'dan kaçarak günümüzde Kolombiya'da bulunan Cartagena limanına ulaşmıştı. Burada ilk büyük siyasi açıklamasını, kıtanın birliğinin başlangıcı olarak Venezuela'daki İspanyol iktidarını yıkmaya çağıran ve yerine güçlü merkezi bir hükümet koymayı isteyen Aralık 1812 tarihli Cartagena Manifestosu'nu yayımladı. Bolívar, Cartagena'daki cumhuriyetçilerin desteğiyle Venezuela'nın kuruluşunu sağlayacak ordunun başına geçti. 15 Temmuz 1813'te Trujillo kararnamesini yayınladı. Bu kararnameye göre, İspanyollar ve Kanaryalılar fiilen Amerika'nın özgürlüğünün savunuculuğunu yapmadıkları sürece tarafsız bile olsalar öldürüleceklerdi. Amerikalılar suçlu dahi kabul edilseler bağışlanacaklardı. Söz konusu kararname ile İspanyollar ve Amerikalılar kesin bir şekilde birbirinden ayrılıyordu. Diğer yandan, 1813 yılında İspanyol birliğinin başındaki Monteverde görevinden alındı. 1813'te Karakas'ı İspanyollardan geri alan Bolívar'a "El Libertador" ünvanı verildi. Karakas'ın yeniden düşmesiyle Bolívar, 19 Eylül 1814'te Cartagena'ya sonra da 1815 yılı Mayıs ayında o dönem İngiliz adası olan Jamaika'ya kaçmak zorunda kaldı. Burada, Arjantin ve Şili'den Meksika'ya kadar bütün kıtayı kapsayan hayalindeki Latin Amerika planının yer aldığı "Jamaika'dan Mektup"u yazdı¹¹⁶.

İspanyol Amerikası'nda Simon Bolívar, Miguel Hidalgo y Costilla, José Maria Morelos gibi liderlerin öncülük ettiği Latin Amerika'nın Birinci Bağımsızlık Savaşı (1810-1816) doğrudan İspanya'daki anayasal krizden dolayı ortaya çıkmıştı. Kreol entelektüeller sosyal ve siyasi değişim vaat ederken, ekonomik elitler Kuzey Avrupa ile daha yakın ticari ilişkiler oluşturmakla ilgilenmekteydi. Veya her ikisi de İspanya'daki olaylarla başa çıkabilmek için İspanyol Amerikası'ndaki bazı merkezlerde kurulan meclislerde nüfuzlarını arttırmak istiyordu. Bu gruplar kısa süreli başarılar yakalamışlardı ancak iç bölünmeler yenilmelerine sebep oldu. 1816 yılı dolaylarında İspanyollar Arjantin ve

¹¹⁵ Yarar. **a.g.m.**, 399-400.

¹¹⁶ Gott, H. (2008). **Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim**. (Çev. Hasan Böğün), İstanbul: Yordam Kitap, 106.

Paraguay dışında Latin Amerika'yı tekrar kontrol ettiler. Birinci Bağımsızlık Savaşı Amerikalılar için söz konusu savaşın sonucunu etkileyen başarısızlıklarına rağmen, ikinci savaşta kararlı bir duruşun ortaya çıkmasını sağlayan duyguların oluşmasına ve meselelerin pekişmesine neden oldu. Birinci savaş Latin Amerika'nın birçok yerindeki iç bölünmeleri de ortaya çıkardı. Aynı zamanda siyasi ve askeri olaylar içe kapalı milliyetçiliğin ortaya çıkmasına ve insanların kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıklarını gösteren büyük dönüşümlere yol açtı¹¹⁷.

Bağımsızlık ve devrim mücadelesini sürdüren Simon Bolívar, 1817 yılında Jamaika'dan sonra Haiti'ye geçti ve buradan aldığı askeri destekle Venezuela'ya hareket ederek Angostura şehrini ele geçirdi. Venezuela'dan Kolombiya'ya geçen Bolívar Boyoca'da İspanyollar ile karşı karşıya geldi ve Ağustos 1819'da İspanyol kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. Kısa sürede bugünkü Kolombiya'nın başkenti Bogota'ya giren Bolívar Aralık 1819'da Angostura'da toplanan kongrede, başkanlığa getirilerek Büyük Kolombiya Cumhuriyeti kuruldu. Bir federasyon olan Büyük Kolombiya Cumhuriyeti, Ekvador, Kolombiya ve Venezuela olmak üzere üç bölümden oluşmaktaydı. Ancak Ekvador ve Venezuela hâlâ İspanya'nın denetimindeydi. 1821 yılındaki Carabobo Savaşı ile ilk olarak Venezuela'nın bağımsızlığı ilan edildi. Venezuela'dan sonra 24 Mayıs 1822 tarihinde meydana gelen Quito yakınlarındaki Pichincha Savaşı ile Ekvador da bağımsızlığını kazanmış oldu. Son olarak, 1824 yılında yapılan Junin ve Ayacucho Savaşları ile İspanyollar Peru'da yenilgiye uğratıldı ve 6 Ağustos 1825 tarihinde Yukarı Peru bölgesi, kurtarıcısı Bolívar'dan dolayı Bolivya adını alarak bağımsızlığını kazandı. Böylece hem Latin Amerika'nın bağımsızlığı sağlanmış hem de İspanyol sömürgeciliği kıtada sona ermiş oldu. Elinde sadece Karayipler'deki Küba ve Porto Riko kalan İspanya bu adaların, 1899 yılında imzalanan Paris Anlaşması ile Amerika Birleşik Devletleri'ne verilmesi sonucunda bölgedeki idari gücünü tamamen kaybetmiş oldu¹¹⁸.

Öte yandan, Brezilya'da da tıpkı İspanyol Amerikası'nda olduğu gibi Avrupa'daki aydınlanmacı fikirlerden etkilenmiş ve bağımsızlık mücadelesi verme yanlısı olan liderler bulunmaktaydı. Simon Bolívar'ın sahip olduğu özellikleri kendilerinde toplayan iki liderden birisi José Bonifácio ve diğeri önce prens sonra imparator olacak olan Pedro I.

¹¹⁷ Graham. a.g.e., 73.

¹¹⁸ Nweihed, K. & Rojas, R. & Kutlu, M. N. (2009). **Bolívar ve Atatürk Atatürk ve Bolívar**. Ankara: Türkiye'deki Venezuela Bolívar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 54.

José Bonifácio idi. İmparator Pedro I. José Bonifácio Sao Paulo'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti ve önce hukuk sonra da mineraloji alanlarındaki eğitimini tamamlaması için erken yaşta Avrupa'ya gönderilmişti. Güçlü bir kişiliğe sahip liberal birisi olan Pedro Avrupa'daki Aydınlanma hareketinden etkilenmişti ancak Fransız Devrimi'nin aşırılıkları diğer aydınları olduğu gibi onu da sarsmıştı. Brezilya'ya döndükten sonra 1820 yılında Kral Pedro'nun en yakın danışmanı olan Pedro I. José Bonifácio kral ile birlikte Brezilya'nın bağımsızlığını sağlamışlardı¹¹⁹.

Brezilya'nın bağımsızlık süreci, İspanyol Amerikası'nda olduğu gibi kanlı ve sert mücadelelerin değil, halkın haklı tepkisi ve ılımlı isteklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Napolyon'un 1815 yılında Avrupalı güçler ile yaptığı Waterloo Muharebesi'ni kaybetmesi sonucunda Portekiz Brezilya'ya kaçmak zorunda kalan kralını ülkesine geri çağırmıştır. Ama Prens Joao'nun Portekiz'e dönüşü hemen değil ancak belli bir sürenin sonunda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, ekonomik darboğaz yaşayan ve buna bağlı olarak toplumsal memnuniyetsizliğin baş gösterdiği Brezilya'da da, Prens Joao'nun mevcudiyeti sorgulanmaya başlanmış ve bu durum 1817 yılında Pernambuco'da bölgesel cumhuriyetin ilanı ve anayasasının hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Joao bu süreçte Brezilya'yı Portekiz'e denk bir statüye getirerek Brezilya'ya bağımsızlığını kazandırmıştır. 1822 yılında kurulan ve Brezilya'daki tüm kesimleri kapsayıcı bir duruşu olan Brezilya Partisi'nin etkili ve yoğun çabaları, Prens Joao'nun yerine tahta çıkan oğlu Pedro'yu etkilemiş ve Pedro, 7 Eylül 1822 tarihinde Brezilya'yı bağımsız bir ülke, kendini de Brezilya'nın kralı ilan etmiştir¹²⁰.

Latin Amerika'nın İkinci Bağımsızlık Savaşı'nı (1815-1825) vermesinin ise iki temel sebebi vardı. Birinci temel sebebi, gerçekleşmiş olan birinci bağımsızlık mücadelesiydi. Çünkü başlatılan ilk savaş hem İspanyol Amerikası'na hem de Brezilya'ya kendi kendini yönetme tecrübesini sağlamış oldu ve hem de eski koloniler ile sömürgeci ülkeler (İspanya ve Brezilya) arasında derin bölünmelere sebep oldu. Savaşın diğer temel ve belirleyici olan sebebi İspanyolların yeniden tahta geçer geçmez uyguladıkları acımasız politikalar ve böylesi sert bir idare tarzının Brezilya'da da ortaya çıkma tehlikesiydi. Böylece Latin Amerikalılar ile İspanyollar ve Portekizliler arasında yaşanan duygusal, düşünce ve hedef

¹¹⁹ Graham. a.g.e., 137.

¹²⁰ Levine, R. M. (2003). **The History of Brazil**. New York: St. Martin's Press, 134-159.

farklılıkları şüphe götürmez bir gerçeklik halini almıştı. İspanya ve Portekiz'in bu denli sert politika uygulamalarının sebeplerini esas itibarıyla bu dönemde Avrupa'da meydana gelen gelişmelerde aramakta fayda var. Çünkü 1814 yılında Napolyon'un yenilgiye uğratılması Avrupa içinde muhafazakâr bir tepkinin ortaya çıkmasına neden oldu. Ayrıca, Avrupa'da insanlar savaştan yorgun düşmüş ve çoğusu eski rejimin geri gelmesini isterken bir kısmı bir önceki çeyrek yüzyılda gerçekleşen kötü olaylar sonucu sosyal hayatta oluşan negatif bazı değişimlerin dışında yeni rejimi kabul ediyordu¹²¹.

Bununla birlikte, Avrupa'daki elitler Latin Amerika'daki devrim hareketinin yeniden canlanmasının kendi üstünlüklerini daha fazla tehdit etmesinden ve Avrupa'yı tekrar bir savaşın içine sokmasından ve ekonomik depresyona girmekten korkuyorlardı. İngiltere'de halka açık toplantılar yasaklanmış, 1679 yılında kabul edilen Habeas Corpus olarak bilinen yasa askıya alınmış ve basın özgürlüğü kısıtlanmıştı. Fransa'da tahta yeniden çıkan Bourbon kralı yeni bir anayasa çıkarmıştı. Bazı küçük Alman devletlerinin hükümdarları vatandaşlarının istedikleri anayasaları kabul etmişlerdi ancak hiçbirisi seçilmiş organlar tarafından tasarlanmamıştı. Prusya ve Rusya kralları bu tarz anayasal reformları kendilerinin atayacakları kişiler eliyle dahi yapmamışlardı. Avusturya Prensi Klemens von Metternich sadece Avusturya değil İtalyan devletleri üzerinde de etkisini artırmıştı. Dolayısıyla İspanya'nın muhafazakârlığa geri dönmesi sürpriz sayılmazdı¹²².

Sonuç olarak, Latin Amerika'da farklı sömürge modellerinin uygulanmış olması, siyasi ve askeri alanlarda ülkelerin karşı karşıya gelmesi ve devletlerin daha da güçlenmek için geliştirdikleri çeşitli projeler gibi sebeplerden dolayı bağımsızlık savaşları bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. Ama XIX. yüzyıl bölgenin tamamında ülkelerin birbirlerine uyguladıkları dışlama ve baskı süreciyle sona ermiştir¹²³.

3.2. Osmanlı Devleti ile Brezilya İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi

Latin Amerika ülkeleri arasında en büyük yüzölçümüne ve en kalabalık nüfusa sahip ülke olan Brezilya, Amerika'nın keşfi sonrasında ilk kez Portekizli asker Pedro Alvarez de Cabral (1467-1520) önderliğindeki birlikler tarafından 1500 yılında gerçekleştirilen keşif

¹²¹ Bethell, L. (1987). *The Independence of Latin America*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, kitabın tamamı.

¹²² Graham. *a.g.e.*, 102-110.

¹²³ Moya, J. C. (2011). *The Oxford Handbook of Latin American History*. Oxford University Press, 283.

ve fetih hareketiyle eski dünyaya açılmıştır. 1494 yılında imzalanan Tordesillas Anlaşması uyarınca Portekiz'in nüfuz alanında olmasına hükmedilen bölge, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl başına dek Portekiz Krallığı'nın sömürgesi olmuştur. Portekizliler de XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde, Matim Alfonso de Sousa (1500-1571) komutasında birkaç yüz kişilik bir birliği keşif ve fetih hareketleri için 1530 yılında Brezilya'ya yöneltmişlerdir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölge halkını Hristiyanlaştırma çabaları da hız kazanmıştır. XVI. yüzyıl sonunda Portekiz ile birlikte İspanyol idaresine giren Brezilya, Portekiz'in istiklali sonrasında 1640 yılında yeniden Portekiz idaresi altına girmiştir¹²⁴.

1763 yılında Rio de Janeiro ülkenin yeni başkenti olmuş ve valiye, Portekiz kralının naibi unvanı verilmiştir. 1807 yılında bu sefer Napolyon'un birliklerinin Portekiz'i işgal etmesi üzerine Prens Dom João, Brezilya limanlarını dünya ticaretine açmış ve 1815 tarihinde Brezilya'nın artık bir sömürge değil Portekiz Krallığı'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu ilan eden bir kanun yayınlamıştır¹²⁵.

1807 yılının Kasım ayında Napolyon ordularının İspanya sınırını geçerek Portekiz'i işgal etmelerinin hemen öncesinde, hanedanın Portekiz'i terk ederek Brezilya'ya yerleşmesi Brezilya'nın kaderini değiştiren tarihsel dönüm noktası olmuştur. Fransız işgali tehdidi karşısında, müttefiki olan İngiltere ile Fransa arasında kalan Kral VI. Joao (1767-1826), İngiltere yanlısı bir tutum ortaya koyarak, radikal bir yönelimle, sarayı ve ülkenin idari merkezini Brezilya'ya taşıma kararı almıştır. Bu olay dünyada örneğine sık rastlanmayan bir şekilde sömürge'nin "ana yurda" dönüşmesi sonucunu doğurmuş ve Kral'ın yerleştiği Rio kenti Portekiz İmparatorluğu'nun fiili başkenti haline gelmiştir¹²⁶.

Brezilya, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyılın başlarına kadar Portekiz sömürgesinde kalmış, 1810 yılında İngiltere ile imzalamış olduğu antlaşmadan sonra da bu ülkenin ekonomik sömürge alanına dâhil olmuştur. Portekiz'in, 1703 yılında Methuen Antlaşması'yla Brezilya'nın ticaret tekeli İngiltere'ye devretmesinden itibaren İngiltere, başta kahve ihracatı olmak üzere bu ülkenin dış ticaretini büyük ölçüde elinde bulundurmuştur. 7 Eylül 1822 tarihinde Portekiz'den bağımsızlığını kazanmasının ardından, 1889 yılından itibaren

¹²⁴ Kutlu. **a.g.e.**, (Editör: Fatma Öznur Seçkin), 29-30.

¹²⁵ Tepeciklioğlu, E. E. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 53.

¹²⁶ Malamud, C. (2009). **Historia de América**. Madrid: Alianza Editorial, 309.

diğer Latin Amerika ülkeleri gibi ekonomik ve siyasal olarak ABD'nin nüfuzu altına girmeye başlamıştır¹²⁷.

Yeni Brezilya Cumhuriyeti liberaller tarafından kurulmuş fakat iktidara gelen liberaller talep ettikleri politik özgürlükleri unutmuş ve ekonomik gelişmeye odaklanmışlardı, bunun da istikrar, yani kanun ve nizamın temini ile en iyi ve en parlak kişilerin yönetimini gerektirdiğini düşünüyorlardı. Liberaller sistemi istedikleri şekilde oluştururken, orduyu da modern silahlarla donatıp, Avrupa'dan getirilen askeri danışmanların etkisi ile Düzen ve İlerleme ilkesine sıkı sıkıya bağlı bir hale getirmişlerdi¹²⁸.

Osmanlı Devleti ile Brezilya arasındaki ilişkilere baktığımızda, iki ülke arasındaki ilişkilerin XIX. yüzyılın başlarında gelişmeye başladığını görmekteyiz. Osmanlı Devleti arşivinde Brezilya ile ilgili bulunan belgelerin en erken döneme ait olanı da bu dönemde anılan olaylar hakkında yazılmış bir rapordur. Ülkenin henüz bağımsızlığını dahi kazanmadığı 1807 yılına ait bu ilk belgede Portekiz Krallığı'nın Fransız kuvvetleri tarafından işgali ile Portekiz Kralı'nın Brezilya'ya kaçışı anlatılmaktadır¹²⁹. Belge, 25 Eylül 1807 tarihinde yazılmıştır ve özetle Portekiz'in Fransız kuvvetlerince işgali sonrasında yaşananları ifade etmektedir. Ancak söz konusu belgenin ilişkilerin başlangıç noktası olarak kabul edilmesinden ziyade Osmanlı Devleti'nin Latin Amerika'ya yönelik ilgisinin düşünülen daha eski bir döneme rastladığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Brezilya arasındaki diplomatik nitelikli ilişkilerin başlangıcını ülkenin bağımsızlığından hemen sonra karşılıklı olarak tesis edilen Fahri Konsolosluklar teşkil etmektedir. Bu konuda Osmanlı Arşivi'ndeki ilk bilgi ve belgeler, 29 Ağustos 1850 tarihini işaret etmektedir. Belgede şöyle denilmektedir¹³⁰:

Bu defa şerefli Osmanlı Devleti tarafından Brezilya'ya şehbender olarak atanan Mösyö Samuel'e (Onun saygınlığı artsın)
Sonsuza kadar yaşayacak olan Osmanlı Devleti ile antlaşma gereği dost olan ve birbirlerini dost kabul eden devletlerin vatandaşları, memurları ve tüccarının Osmanlı

¹²⁷ Temel. a.g.e., 87.

¹²⁸ Gürsel, G. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı-Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Yayınları, 108-109.

¹²⁹ Kutlu. a.g.e., (Editör: Fatma Öznur Seçkin), 31.

¹³⁰ BOA. A. DVN. MHM. (Sadaret Tasnifi Divan Mühimme Kalemi Evrakı), Dosya No:8/A, Gömlek No:79

Devleti topraklarında her türlü koruma ve kollama tedbirlerinin alınması, rahat ve huzurlarının temin edilmesi ve en üst düzeye çıkarılması gibi devletlerarası kural ve kanunlar üzerinde Osmanlı Devletimin vatandaşları haklarında dahi karşılıklılık usulüne saygı gösterileceği açıkça bilinen şeylerden bulunduğu dayanılarak Brezilya'ya gidip gelen Osmanlı uyruğundaki vatandaşlarımızın ihtiyaç duyduğu hususlar konusunda yardım etmek ve işlerinin kolaylaştırılmasını sağlayacak durumlara dikkat etmek üzere diğer ticaret yapmakta olduğu devletler gibi adı geçen bölgeye dahi Osmanlı Devleti tarafından bir şehbender tayini lazım gelmiştir. Sen ki adı geçensin, maiyetinden ve Osmanlı Devleti'nin iyiliğini isteyen kimselerden olduğun cihetle adı geçen yerin şehbenderi olman hususu Osmanlı Devleti'nin büyük vezirlerinden büyükelçi unvanıyla Londra Büyükelçisi bulunan Mehmed Paşa tarafından bildirilmiş ve o şekilde görevlendirilmen hususunda yüce iradem gerekmele o konuda yüceliğe yakınlaşmış olan padişah fermanım yayımlanmıştır. Bu emrim gereğince adı geçen şehbenderlik makamına memuriyetini içeren Divan-ı Hümâyûn'dan işte bu değeri yüce emrim yazılmış ve gönderilmiştir.

Durum malumun olduğunda memuriyetin için lazım gelen şeyleri, bağlılığının ve iyi niyetinin gerektirdiği üzere, bundan böyle Osmanlı Devleti'nin vatandaşlarından o tarafa gidip gelen tüccar ve diğerlerinin her bakımdan korunup kollanmasına ve hak etmiş oldukları bütün imtiyazlarına özen gösterilmesine çalışasın. Vatandaşların ticaretle ilgili işlerinin kolaylaştırılmasını sağlayacak olan her türlü tedbirin alınmasına ve ticaretleri için gerekli olan maddelerin usulü üzere yoluna konulması hususlarına özen ve dikkat gösterilmesini ve gerektiğinde adı geçen Büyükelçi tarafına müracaat edilerek makbul hizmetler yapmak hususunda son derece çalışıp gayret gösteresin.

Yukarıdaki söz konusu bu belge, iki ülkenin o dönemde birbirini tanımış olduğunu, görülen lüzum üzerine Osmanlı padişahının Brezilya'ya fahri şehbender (fahri konsolos) olarak Samuel Efendi'yi tayin ettiğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin Brezilya'ya yönelik ilgisini ortaya koyan 1851 yılına ait bir başka belgede ise, Brüksel'deki Osmanlı Orta Elçisi'nden Dışişleri Bakanı'na yazılmış ve birden çok konuyla birlikte Brezilya'nın İstanbul'da ihdas ettiği ilk temsilcilik ve temsilcilerle ilgili bilgiyi de içeren bir rapordur. Rapora ait bir bölümde Brezilya ile olan ilişkilerimizden ve atanması beklenen bir maslahatgüzardan şöyle bahsedilmektedir¹³¹:

...son günlerde Rio de Janeiro'dan gelen Brezilyalı arkadaşlarım, İmparator Don Pedro Hükümeti'nin Yüce Hükümdarımız Majestelerinin Hükümeti ile samimi ilişkilere girmek için büyük bir özlem duyduğundan çok bahsettiler. Brezilya Hükümeti'nin niyeti, İstanbul'a bir Maslahatgüzar'a göndermektir. Bu işin, arkadaşlarımdan biri olan, çok seyahat etmiş, çok kibar ve bahtı güzel, oldukça seçkin Bay Gimarhair'e? verileceğini umut etmekte haklıyım. Tüm belgeler açısından, bu mükemmel bir seçim olacaktır.

¹³¹ BOA. HR. TO., Dosya No:36, Gömlek No:14.

Yine sürekli olarak konsolos görevlendirmesi ile ilgili olarak, 5 Mart 1863 tarihinde Brezilya Ortaelçisi tarafından Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Cemil Paşa'ya gönderilen bir belgede, Kont Deban'ın, anılan dönemde Osmanlı sınırları içinde yer alan Mısır'a Brezilya Başkonsolosu olarak atanması talebi zikredilmekte ve söz konusu talep 21 Temmuz 1863 tarihinde Sultan'ın iradesine sunulduktan sonra, 22 Temmuz 1863 tarihinde Sultan tarafından onaylanmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin özellikle Kahire, İskenderiye ve Yafa gibi Ortadoğu'daki önemli şehirlerin çoğunda Brezilyalı konsolosların görev yapmış olduğunu belirtmekte yarar vardır¹³².

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Brezilya ile Osmanlı İmparatorluğu ilişkileri açısından oldukça mühim bir hadise yaşanmış, bu kapsamda Brezilya İmparatoru II. Don Pedro 1876 yılı Ekim ayında İstanbul'u ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyaret Brezilya ile Osmanlı İmparatorluğu ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmalarına rağmen devlet başkanı seviyesinde icra edilen bu ilk ziyaret iki ülke diplomatik ilişkilerinin başlangıcı olduğu anlamına gelmemektedir.

Söz konusu girişimlere rağmen iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunması düşünülen konsoloslukların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. XX. yüzyılın başında Brezilya'nın Osmanlı Devleti topraklarında üçü Mısır'da (Mansure, Tanta ve Kahire) biri de Yafa'da olmak üzere dört konsoloshanesi, Osmanlı Devleti'nin de Brezilya'da 1908 yılında açılmış olan Sao Paulo ve bir de Rio de Janeiro'da olmak üzere iki şehbenderliği bulunuyordu. Brezilya, 1909 yılından itibaren Beyrut ve İstanbul'da elçilik açabilmek için yoğun çaba göstermişse de bu konuda Osmanlı Devleti'nden gerekli izni alamamıştır¹³³.

XIX. yüzyılın ilk yarısında İngiltere, Fransa, Hollanda, Norveç, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika ve İspanya ile imzalanan ticaret anlaşmalarındaki kadar yoğun ticari ilişkiler içermeyen Osmanlı-Brezilya Dostluk, İkamet, Ticaret ve Seyr-i Sefain Anlaşması, 5 Şubat 1858 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Londra elçisi Kostaki Musurus Paşa ile

¹³² Kutlu. **a.g.e.**, (Editör: Fatma Öznur Seçkin), 55-56.

¹³³ BOA. **HR. SYS.**, Dosya No:76, Gömlek No:4.

Brezilya'nın Londra'daki orta elçisi Francisco Inácio de Carvalho Moreira tarafından Londra'da imzalanmıştır¹³⁴.

On yıl için imzalanan bu anlaşma, taraflardan herhangi birinin bu süre içerisinde fesih yoluna başvurmaması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin tek taraflı olarak feshettiği 7 Şubat 1912 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu anlaşmanın dikkati çeken tarafı, Osmanlı Devleti'nin daha önce ticaret anlaşması imzalamış olduğu devletlere tanıdığı hakları, Brezilya'ya da tanımış olmasıdır. Serbest ticaret anlayışına dayanan bu anlaşmaya ve tanınan geniş haklara rağmen çok sayıda Brezilya uyruklu vatandaşın ve tüccarın Osmanlı ülkesinde bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Sao Paulo Başşehbenderi Münir Süreyya'nın 1912 ve 1913 yıllarında göndermiş olduğu raporlarda Brezilya'da pek çoğu ticaret ve sermayede etkili yüz binden fazla Osmanlı vatandaşının ikamet ettiği, buna karşılık Osmanlı ülkesinde çok az sayıda Brezilyalının bulunduğu belirtilmektedir. Rapora göre bunun nedeni, Brezilya'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek nüfusunu artırmak ve gerekse kahve tarımında ihtiyaç duyduğu yabancı işçilerin Brezilya'da yerleşmelerini sağlamak için uyguladığı teşviklerdir.

Temel “XIX. ve XX. yüzyılda Osmanlı-Latin Amerika İlişkileri” isimli eserinde bu konu hakkında şu hususları ifade etmiştir¹³⁵:

Meclis-i Vükela, aynı tarihte aldığı diğer bir kararla, 7 Şubat 1912 tarihinden geçerli olmak üzere Brezilya uyrukluların tabi olacakları kuralları da belirlemiştir...

...Meclis-i Vükela'nın almış olduğu bu kararlar, Osmanlı Devleti'nde bulunan Brezilyalıların durumuna bir açıklık getirmiş ise de 1858 anlaşmasının yerine yeni bir ticaret anlaşması, tahkim sözleşmesi veya konsolosluk protokolünün imzalanamaması, Brezilya'daki Osmanlı vatandaşlarının Osmanlı Hükümeti'ne olan tepkilerini arttırmıştır. Osmanlı Hükümeti'nin kendilerini sahipsiz bıraktığı ve ilgilenmediği düşüncesine kapılan bu topluluk Osmanlı Devleti'ne karşı gerek basın ve gerek diğer yollarla tenkit ve kötüleme kampanyası açmış, Osmanlı Hükümeti'nin seferberlik nedeniyle askerlik hizmetlerini yerine getirmeleri için yaptığı çağırışı dikkate almamıştır. İki ülke arasında suçluların iadesine ilişkin bir sözleşme bulunmadığından ve devletler genel hukuku kuralları açısından asker firarilerin iadesi mümkün olmadığından bunlar hakkında herhangi bir işlem de yapılamamıştır.

¹³⁴ Temel. a.g.e., 87, 88.

¹³⁵ Temel. a.g.e., 92.

Söz konusu sözleşmenin Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı feshedilmesi sonucunda Brezilya vatandaşlarının tabi olacağı usul hakkında Dâhiliye Nezareti tarafından kaleme alınan bir belgede, söz konusu anlaşmanın 7 Şubat 1912 tarihinde fesih olacak olması sebebiyle Brezilya vatandaşları için bu tarihten itibaren Avrupa genel hukuk kurallarının geçerli olacağı, bundan böyle Brezilya vatandaşları için, ayrıcalıklı hukuk kurallarına tabi olan İtalyanlar için uygulanan ve istişare odasınca Brezilya vatandaşlarının tabi olacağı usul hakkında kaleme alınmış olan adli hukuk kurallarının uygulanacağı ve 1867 tarihli Emlak İstimlâk Protokolü'nün Brezilya Hükümeti tarafından imzalanmaması sebebiyle emlak edinme haklarının artık olmayacağı, Osmanlı limanlarına gelecek Brezilya gemilerinin Avrupa genel hukuk kurallarına tabi olacağı ve bu gemilerin Osmanlı limanlarına girişlerinde, onlardan alınacak gümrük vergisi ve diğer hususlarda Osmanlı Devleti kanunlarının uygulanacağı, Brezilya'dan ithal edilen mallardan alınacak vergi hususunda ise gümrük tarifelerine göre şimdilik en fazla ayrıcalıklı millet muamelesi uygulamasının icra edileceği ve Brezilya'da Osmanlı menşeli ticari mallardan alınan gümrük vergisinin yapılacak araştırma sonucu fahiş olduğu tespit edilirse aşağı çekilmeye çalışılacağı ancak bunda başarılı olunamadığı takdirde farklı bir tarife uygulanacağı, Brezilya vatandaşlarının genel çerçevede Osmanlı vatandaşları gibi aynı yükümlülüklerle sahip olduğu cihetle, konsolosluk hukuk ve ayrıcalıkları konusunda karşılıklılık esasına tabi olacaklarından bunun en kısa surede uygulanması mümkün görünmese de konunun Dışişleri Bakanlığı'na bildirilerek hayata geçirilmesi konusunda Bakanlar Kurulu kararı alındığı belirtilmektedir. İki ülke arasında bir türlü sonuçlandırılmayan görüşmelerin bu kadar uzamasından ve belirsizliğin devam etmesinden kaygı duymaya başlayan Brezilya Başşehbenderi Münir Süreyya, 20 Ekim 1913 tarihinde Hariciye Nezareti'ne göndermiş olduğu resmi arizada Brezilya'daki tüm Osmanlı şehbenderlerinin exequatörlerinin¹³⁶ geri alınması tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarını bildirmekte ve belirsizliğin Osmanlı Devleti açısından yol açabileceği olası tehlikelere dikkat çekmektedir. Arizada şöyle denilmektedir¹³⁷:

Brezilya'da yaşayan Osmanlı tebaası, hem cahildir hem de hakkımızda kötü düşünmektedir. Zaten layıkıyla korunamayan hakları konsolos olmaması nedeniyle tamamen ihmal edilirse merkezi hükümete ve Türklere karşı olan duygu ve ilgisizlikleri artacak, gerek Brezilya'da çıkarmakta oldukları on üç Arapça gazete ve gerek Suriye'ye

¹³⁶ Exequatör, bir devletin diğer bir devletin konsolosunu tanıdığını gösterir belge anlamına gelmektedir.

¹³⁷ BOA. HR. SYS., Dosya No:75, Gömlek No:14, Lef. 10.

yazdıkları binlerce mektuplarla zihinleri idlal edecekler, bu kötü propaganda nedeniyle, Arap meselesiyle Suriye işlerine zararlı sonuçlar verdirecektir...

Brezilya Dışişleri Bakanlığı'ndaki Siyasi İşler Genel Müdürüyle yaptığı görüşmelerden, Brezilya Hükümeti'nin Dersaadet'e atadığı elçilerin kabul edilmemesi ve Beyrut konsolosuna exequatör verilmemesi nedeniyle Osmanlı Hükümeti'ne kırılgan olduğunu anladığını da bildiren Süreyya şöyle devam etmektedir¹³⁸:

...Brezilya'da ticari ve sosyal önemi olan ve büyük bir güç oluşturan yüz bin Osmanlı vatandaşını büsbütün bize düşman etmek taraftarı değilim. Özellikle tebaamızın para sahibi olduğu ve para ile her kötülüğün yapılabildiği göz önüne alınırsa iyilikle bu adamları bize celb etmenin hükümet açısından hayırlı olacağından şüphem yoktur. Zaten mesele detaylı incelenecek olursa görülür ki, Suriye istiklali gürültüleri sadece Suriye dışında oturan Suriyelilerin teşvikiyle meydana gelmiştir. Zât-ı devletlerini temin ederim ki yalnız Brezilya'da yayımlanan on üç Arapça gazetenin bu işte büyük müdahalesi olmuştur. Cahil olan ve yaratılış gereği Türklere yatkın olmayan bu insanlar, bu gazetelerde gördükleri şeyleri kesin doğru hükmünde algılayarak, bize karşı dostluklarını, düşmanlıklarını okudukları makalelerle değerlendirmektedir. Ben gazetelerin bir kısmını birçok zeminlerde ikna yoluyla iyi ile kötünün farkını göstermek suretiyle aleyhimizde bir şey yazmamaya sevk ettim, bu hususta başarılı dahi oldum, ancak olumsuz yazıları okumak, kötü nasihatleri dinlemek tebaamıza daha kolay ve daha makbul olduğundan aleyhimizde yazan gazetelerin, halkın zihninde daha etkili olduğu her gün görülmektedir. Bu gazeteler buradaki vatandaşlarımızı bu hale getirdilerse, Suriye'deki vatandaşlarımızı nasıl etkileyebilecekleri ise kolayca anlaşılır. Bu gazetelerin Osmanlı vilayetlerine girmesini yasaklamak mümkün, ancak bu gazeteleri Brezilya'da okuyarak zehirlenen tebaanın Suriye'de oturan akraba ve dostlarına her hafta yazdıkları binlerce mektubu dağıtmamak mümkün değildir. İşte bu büyük mahzurların önünü almak için Brezilya'da ikamet eden tebaamızı bize ısındırmak en doğru yoldur. Bunun en emin ve en kısa yolu da tebaamızın hukukunu savunmaktır.

Münir Süreyya, Brezilya'da yayımlanan Arapça gazetelerin isimleri, düşünceleri ve eğilimleri hakkında da önemli bilgiler vermekte ve bir iki istisna dışında tamamının Suriye yanlısı politika izlediklerine işaret etmektedir. Gazeteler şunlardır¹³⁹:

El Fecr: Osmanlı Hükümeti'ne ve Türk milletine en düşman gazetedir.

El-Efkâr: Bu da Osmanlı Hükümeti'ne ve Türk milletine en düşman gazetedir.

Ebu's-Suhul: Osmanlı Hükümeti'ne ve Türk milletine düşman olmakla beraber, son zamanlarda şiddetli dili terk etmeye başlamıştır.

El-Amazon: Oldukça kötü niyetli bir gazetedir.

El-Cedid: Osmanlı Hükümeti'ne ve Türk milletine en dost gazete olup Brezilya'da çıkan gazetelerin en önemlisidir.

El-Mizan: Dost ve hayırhah gazetedir.

¹³⁸ Temel. a.g.e., 114.

¹³⁹ BOA. HR. SYS., a.g.b.; BOA, İ.HR, Dosya No:63/5.

El-Feraid: Dostluğa meyillidir.

El-Minare: Dostluğa meyillidir.

El-Kalemu'l Hadidi: Yeni gazete olması nedeniyle hareket hattı daha bilinmiyorsa da bedbahtlığa eğilimli görülmektedir.

El-Berid: Tereddütlü

El-Adl: Ne dost ne düşman, renksiz

El-Mintad: Tereddütlü

Es-Siham: Tereddütlü.

Brezilya'da Osmanlı Devleti aleyhinde yayın yapan gazetelerin Süreyya'nın bildirdiklerinden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Meclis-i Vükela 25 Eylül 1910 tarihinde Matbuat Yasasının 35. maddesine dayanarak aldığı bir kararla Brezilya'da yayımlanmakta olan El-İstiklal¹⁴⁰, 6 Ağustos 1913'te Sao Paulo'da yayımlanan Benan¹⁴¹, 1 Ocak 1914'te Brezilya Santo Oriante'de Necip Yusuf Azuri tarafından çıkarılan Emniyet'ül Arap¹⁴² adlı gazetelerin, Brezilya'daki Osmanlı vatandaşlarını Osmanlı Hükümeti aleyhine kışkırttıkları ve zararlı yayın yaptıkları gerekçesiyle Osmanlı ülkesine girişlerini yasaklamıştır.

Süreyya'nın bildirdiği gazetelerden El-Efkâr'ın ülkeye girişi 7 Haziran 1913'te yasaklanmış(EK-7), ancak yayın politikasını değiştirdiği gerekçesiyle 10 Mayıs 1914 tarihinde giriş yasağı kaldırılmıştır.

Konuya ilişkin iki ayrı belgedeşöyle denilmektedir:

Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'nin meclis-i Vükelada mütalaa olunan tezkiresinde meclisi vükelada mütalaa olunan 4 Temmuz sene 329 tarihli ve 751 numaralı tezker-i aliyyelerinde dermeyan olduğu veçhile Brezilya'da Sao Paulo şehrinde münteşir Arapça “ el-efkâr “ gazetesinin 7 Haziran sene 913 tarihli nüshasında münderiç beyanname Hükümet-i Osmaniye hakkında temhidat-ı garazkarane ve bedhahhaneyi bulunmasına binaen mezkûr gazetenin matbuat kanununun otuz beşinci maddesi mucebince Memâlik-i Osmaniye'ye men'-i idhali hususunun taraf-ı devletlerine (nezaret-i müsarü'n ilehaya) Maliye ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nezaret-i Celilesine tebliği tezekkür ve icabı ifa olunmak iktizasının icrasına himmet.

Brezilya'da Sao Paulo şehrinde neşredilmekte olup Memâlik-i Osmaniye'ye idhali men' edilmiş olan “ el-efkâr” gazetesinin ahiren ta'dil-i lisân eylediği anlaşıldığından mezkur gazetenin idhaline müsaade i'tâsı meclis-i vükelaca bi't-tensip icap eden devâire tebligat icrâ kılınmış olmağla ifâ-yı muktezası siyakında.

Meclis-i Vükelâ'nın 27 Nisan 330 tarihli ve 136 numaralı zabıtnamesi üzerine.

¹⁴⁰ BOA. **MV.**, Dosya No:144/20.

¹⁴¹ BOA. **MV.**, Dosya No:194/18.

¹⁴² BOA. **DH.KMS.**, Dosya No:11/3.

Brezilya’da çıkarılan bir başka gazete olan El-Hamra gazetesinin 15 Haziran 1913 tarihli nüshasında Amerika kıtasında yaşayan Arap göçmenleriyle Lübnan’da yaşayan halkı bir casusluk teşkilatı meydana getirmek suretiyle kalkışma ve isyana teşvik etmesi sebebiyle söz konusu ülkeye sokulmasının yasaklanması hususunda Bakanlar Kurulu’nda karar alınması amacıyla Dâhiliye Nezareti’nden Bâb-ı Âli’ye gönderilen bir belgede durum şu şekilde aktarılmaktadır:

Brezilya’da Rio de Janeiro şehrinde münteşir “El- Hamra” Gazetesi’nin 15 Haziran sene 913 tarihli nüshasında münderiç fıkra Amerika’da bulunan Arap muhacirleriyle Lübnan ahalisini bir cemiyet-i hafiye-i faaliye teşkiliyle kıyam ve isyana teşviki ile mutazammın bulunmuş olduğundan matbuat kanununun otuz beşinci maddesi hükmüne tevfikan Memâlik-i Osmaniye’ye idhali zımnında meclis-i mahsus vükelaca karar ittihaz buyrulmak üzere mezkûr nüshanın fıkrateen mezkure ile tercümesi sureti leffen takdim kılınmıştır. Ol babda emr u ferman hazret-i veliyyün emrindir.

Beyrut Valisi Nasuhi imzalı Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen 23 Mart 1895 tarihli bir telgrafta, Arabiy’ül ibare ve İzcai gazetelerinin zararlı ve coşkulu makaleler yayınlaması nedeniyle ülkeye sokulmasının yasaklandığı ve bir diğer telgrafta da bu durumun gerekli makamlara bildirilerek Arabiy’ül ibare gazetesinin yakılıp imha edileceği belirtilmektedir. Belgede şöyle denilmektedir:

Brezilya’da çıkan Arabi-ül ibare ve İzcai gazetesi makalat-ı müheyyicane ve muzırta derç etmesinden dolayı külliye idhali men’ olunduğu ve keyfiyeti mülhakata ve diğer icab edenlere yazıldığı maruzdur.”

Brezilya’da çıkan Arabiy-ül ibare? gazetesinin mündericâtı muzırtaına mebnî memalik-i mahruse-i şahaneye külliye men’i idhali lazım gelerek icab edenlere ifay-i tebligat olunmuş mezkur gazetenin idhal ve intişarından oraca da meydan? ve idhal olunmasının toplattırılarak ihrak ve imhasını

Yine Dâhiliye Nezareti’nin Beyrut vilayetinden almış olduğu şifreli bir telgrafta, Brezilya’da mukim Salto Oryantaldo Necib Yusuf Azuri tarafından çıkartılan Emniyet’ül Arab isimli gazetenin Brezilya’daki Osmanlı vatandaşlarını Osmanlı Hükümeti aleyhine isyana teşvik etmek konusunda menfi yayın yaptığı, bu gerekçeyle ülkeye sokulmasının yasaklanması gerektiği, Beyrut vilayeti tarafından gereken girişimlerde bulunulsa dahi gazetenin yabancı postalarla ülkeye sokulması sebebiyle bunun bir fayda getirmeyeceği belirtilmektedir. Belgede şu ifadeler yer almaktadır:

Brezilya’da Salto Oryantaldo Necib Yusuf Azuri tarafından neşr edilmekte olan ve bir nüshası posta ile takdim edilen (Emniyet-ül Arab) nam-ı arapça gazetenin adeta ahaliyi

hükümet aleyhine isyana teşvik yolunda mündericat-ı asabiye muhtevi olduğu görülmüştür. Gerçi men'i idhali hakkında vilayetçe taktidat-ı menafiyede bulunulacak ise de bunun ecnebi postalarıyla vürud etmekte olması ile dühulunun men'i hakkındaki tedabirin tesiri olamayacağı tabii bulunduğundan bu babda sefaret nezdinde tesbisat-ı lazime icrası mütevat-ı rey'i aliyeleridir.

Buna karşılık, başka bir arşiv belgesi olan ve Salbeli Nikolaki isimli kişi tarafından 7 Eylül 1892 tarihinde gönderilen bir mektup, Brezilya'daki Osmanlı vatandaşlarının Devlet-i Âliye hakkında, yasaklanan gazete örneklerinde olduğu gibi, her zaman kötü düşünmediğini ve yazmadığını ortaya koymaktadır. Söz konusu mektup, çok farklı bir tonda, sadakat, dayanışma ve anavatana duyulan sevgi ifadeleriyle yazılmış olup, Brezilya'ya yerleşen göçmenlerin tamamının yoksul ve ihtiyaç sahibi olmadığını ya da 1892 yılına kadar bu durumun üstesinden geldiklerini de göstermektedir. Salbeli Nikolaki mektupta ayrıca, yap-işlet-devret modeliyle İskenderun-Bağdat arasında yapılacak ve Halep'ten geçecek bir demiryolunun inşasına ilişkin günümüzde dahi maddi değeri ve getirisi çok yüksek bir anlaşma önerisinde bulunmuştur¹⁴³.

Brezilya'nın, Osmanlı Devleti ile olan ekonomik ilişkileri Avrupalı devletlerinin ilişkileri kadar gelişmemiştir. Hatta birçok Avrupa ve Asya ülkesi Osmanlı Devleti'nde mülk edinme imkânı sağlayan 1867 tarihli emlak istimlakı protokolünü imzalamaya hevesli iken, Brezilya imzalamayı gerek bile görmemiştir. Ticaret, dostluk ve seyr-ü sefain anlaşmasıyla birlikte, diplomasi ilişkileri artmış, anlaşmanın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm diplomat ve devlet adamlarına nişan verilmiştir. İlk nişan teatisi, 20 Mayıs 1858 tarihinde Brezilya tarafından Osmanlı padişahına Krocira (Imperial Order do Cruzeiro) nişanının murassa' kırıat kordonu, Brezilya İmparatoru'na da Mecidiye nişanı verilmesiyle başlamıştır. Nişanlar iki ülkenin Londra elçileri aracılığı ile teati olunmuştur¹⁴⁴.

Brezilya'ya yönelik göçlere ilişkin arşivde bulunan belgelerde, göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun bu amaçla kurulan şirketler aracılığıyla seyahat ettiğini ve söz konusu şirketler olan Compañía Pake, Compañía Mesajeri ve Compañía Fresenye arasında bir rekabet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu belgelerde dikkat çekici bir başka husus ise Türk diplomatların bu bölgeye yönelik göç hareketlerine gösterdikleri ilgidir. Bu çerçevede, 1896 yılında Marsilya Başkonsolosluğu'ndan gönderilen soruşturmaya dayanılarak

¹⁴³ BOA. HR. TO, Dosya No:398, Gömlek No: 23.

¹⁴⁴ Temel. a.g.e., 92-93.

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda, söz konusu üç şirketten biri olan Fresenye isimli şirket tarafından maddi durumu iyi olmayan bazı Ermenilerin önce Marsilya'ya ve buradan da Brezilya'ya götürüldükleri ve Marsilya'daki Ermeni cemaatinin Ermerasalo Derneği aracılığıyla bahse konu göçmenler için para toplamak ve yardım etmek üzere Ermeni asıllı bir Albayı görevlendirdikleri belirtilmektedir¹⁴⁵.

Osmanlı Dâhiliye Nezareti tarafından hazırlanarak Beyrut ve Kudüs Valilikleri'ne gönderilen bir başka raporda ise, bu kez Mesajeri adlı şirketin Beyrut'tan Marsilya, Brezilya ve ABD'ye göçmen taşımak üzere propaganda faaliyetleri yürüttüğü ve bu göçmenlere Orniboy Gemisi'nde sunulacak kolaylıklarla ilgili duyurular yaptığı belirtilerek yerel makamların dikkati çekilmekte ve Lübnan'da yaşayan halkı Avrupa ve Amerika'ya göç etmeye teşvik edecek nitelikte faaliyetlerin yasaklanması emredilmektedir¹⁴⁶.

Öte yandan, Brezilya'da 15 Kasım 1889 tarihinde yapılan bir darbeyle gerçekleşen rejim değişikliğine ilişkin haberler de ertesi gün Paris'te bulunan Türk Büyükelçiliği aracılığıyla kısa bir şekilde “dün Rio de Janeiro'da ihtilal oldu” şeklinde Saray'a ulaşmıştır. Kraliyet ailesi iki gün sonra sürgüne gönderilmiş, bu haber Paris'teki Türk Büyükelçiliği tarafından iki gün önce gönderilene benzer kısa bir telgrafla “Brezilya İmparatoru ve ailesinin ülkeyi terk ederek Avrupa'ya doğru yola çıktığı bildirilmiştir” ifadesiyle İstanbul'a iletilmiştir¹⁴⁷.

XX. yüzyılın başıyla birlikte imparatorluklar döneminin sona erip cumhuriyet rejimine geçilmesiyle beraber, imparatorluk döneminin politik anlayışlarının gözden geçirildiği ve göçmenler konusunda yeni yaklaşımlar sergilendiği görülmektedir. 1889 yılında cumhurbaşkanlığına seçilen Mösyö Manuel Ferraz de Campos Salles, 15 Kasım 1898 tarihinde Osmanlı Padişahı'na, selefi Dr. Prudente J.de Moreas Barros'tan görevi devraldığını ve iki ülke arasındaki ilişki ve dostluğun sürmesini istediğini bildiren bir name

¹⁴⁵ BOA. HR. TO., Dosya No:360, Gömlek No:44.

¹⁴⁶ Kutlu, M. N. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 57.

¹⁴⁷ BOA. Y. PRK. PT., Dosya No:6 Gömlek No:4

göndermiş ise de, her iki ülkede ortaya çıkan yeni anlayışların da etkisiyle dostane ve sıcak ilişkiler döneminin yerini serinliğe bıraktığı anlaşılmaktadır¹⁴⁸.

İki ülke ilişkilerindeki eski dostluğun azalmasına neden olan anlayışlardan Osmanlı Devleti'nin payına düşen kısmı ise, ülkede kapitülasyonlara karşı oluşan tepkiler sonucu izlenmeye başlanan ticari politikalar idi. Özellikle XIX. yüzyılın son yıllarından itibaren, kapitülasyonlardan kurtulmanın ve aynı yüzyılın ikinci yarısında imzalanan ticaret anlaşmalarının yabancılara tanıdığı imtiyazların kısıtlanmasının yolları aranıyordu. Bu amaçla, 1896 yılından itibaren ilk kez diplomatik ilişki kurulacak ülkelere öncelikli olarak Avrupa devletler hukuku kurallarına uygun, eşitlik ve karşılıklılık esasına dayanan, metninde önceki anlaşmaların imtiyazlarından ve kapitülasyonlardan söz etmeyen konsolosluk sözleşmeleri imzalanması şartı koşuluyordu. Bu şekilde bir protokol imzalanmadan, yeni ticaret anlaşmaları imzalanmayacak, ülkenin hiçbir yerinde konsolosluk veya elçilik açılmasına izin verilmeyecekti. Osmanlı Hükümeti'nin bu konuda kararlı olduğu görülmeye başlanmıştı. Osmanlı Devleti, Brezilya'nın 1911 yılında İstanbul'da elçilik açma isteğini Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuk girişimlerine rağmen 10 Haziran 1911 tarihinde reddetmiş, aynı ülkenin ertesi yıl Beyrut'a atadığı konsolos Mösyö Kuniya'nın exequatörünü vermeyerek elçiliğini tanımamıştır¹⁴⁹.

Brezilya, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar konusundaki duyarlılığını ve kararlılığını konsolosluk açma isteklerinin kabul edilmemesinden önce de anlamış gibi görünüyordu. Hatta 1909 yılında Osmanlı Devleti'ne iki ülke arasında 1858 Anlaşması'nın yerine geçecek yeni bir ticaret anlaşması veya tahkim sözleşmesi imzalanmasını teklif etmiş, Osmanlı Devleti'nin böyle bir anlaşmanın imzalanabilmesi için öne sürdüğü koşulları da kabul ettiğini bildirmişti. Brezilya'nın bu koşulları kabul ettiğini Roma elçisi aracılığı ile bildirmesinden sonra iki ülkenin Roma elçileri arasında görüşmeler başlamış ve sonunda bir taslak hazırlanmıştır. İncelenmek üzere İstişare Odası'na gönderilen taslak kabul edilebilir bulununca son karar için Sadaret makamına gönderilmiştir.

Bu taslağın Sadaret tarafından onaylanmadığı, Brezilya'nın 1910 ve daha sonraki yıllarda bu tür bir anlaşmanın yapılması için sürdürdüğü girişimlerden anlaşılmaktadır. İki ülke arasında imzalanmayan tahkim ve ticaret anlaşmasının görüşmeleri bu kez Londra ve

¹⁴⁸ Temel. a.g.e., 102.

¹⁴⁹ Temel. a.g.e., 102-103.

Berlin elçiliklerinde sürdürülmüş, ancak Brezilya Hükümeti'nin imtiyaz isteğini tekrar gündeme getirmesi ve Dışişleri Bakanı Baron de Branko'nun ölümüyle çıkmaza girmiştir. Osmanlı Devleti'nin Brezilya Başşehbenderi Münir Süreyya, 27 Şubat 1912 tarihinde göndermiş olduğu resmi arizada, ticaret anlaşması görüşmelerinin, şehbenderliğin maslahatgüzarlığa dönüştürülmesi ve Sao Paulo'da ikamet etme şartı getirilmesinden sonra burada devam ettirilmesini teklif etmiş ise de uygun görülmemiştir.

İki ülke arasındaki konsolosluk ve anlaşma imzalanması sorununun giderilmesi çalışmalarını Münir Süreyya'dan sonra Sao Paulo Şehbenderi Sami Arslan sürdürmüş ise de Osmanlı Devleti'nin istediği şartlarda Brezilya ile bir konsolosluk sözleşmesi imzalamadan konsolosluk açılmasına kesinlikle karşı çıktığı 1915 ve 1916 yıllarında devam eden yazışmalardan da anlaşılmıştır. Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Roma elçisi Nabi Bey'e, 15 Mayıs 1915 tarihinde gönderdiği tahriratta, Brezilya ile herhangi bir anlaşma imzalanmadan bu ülkenin Osmanlı Devleti'nde konsolosluk açmasına izin verilmeyeceğini Roma elçisine bildirmesini istemiştir. Sami Arslan'ın, iki yıldır exequatörsüz (konsolos berati) görev yapmakta olduğunu ve bu sorunun bir an önce giderilmesi gerektiğini isteyen 28 Ağustos 1916 tarih ve 1123 numaralı tahriratına da Osmanlı Hükümeti kayıtsız kalmıştır. Tüm çabalara rağmen imzalanamayan anlaşmanın imzası Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında gerçekleşmiştir. 8 Eylül 1927 tarihinde önceki sonuçsuz görüşmelere ev sahipliği yapan Roma'da, Türkiye-Brezilya Dostluk Anlaşması imzalanmıştır.

3.3. Osmanlı Devleti ile Meksika İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi

Henüz kurulmuş Meksika İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki bilinen ilk diplomatik temas Meksika'nın Berlin elçisi General José L. Uruga'nın 1855 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanan Kırım Savaşı'nı yakından takip etmek ve Rumeli Ordusu'nu ziyaret etmek amacıyla Osmanlı Devleti'ne yönelik gerçekleştirmek istediği resmi ziyaret talebi dolayısıyla yaşanmıştır¹⁵⁰. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin Meksika'ya yönelik ilgisi ilk olarak 1862 yılında Fransa'nın Habsburg Hanedanı'ndan olan Avusturya Arşidükü Maksimilian'ı Meksika tahtına aday göstermesi

¹⁵⁰ Kayıran, K. (2018). **Osmanlı-Meksika Diplomatik İlişkileri (1864-1913) Elçilik Raporlarında Osmanlıların Latin Amerika Siyaseti**, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 56-57.

ihtimali ve Meksika'nın geleceğine dair tartışmaların Avrupa'da yapılmaya başlanması üzerine ortaya çıkmıştır¹⁵¹.

Fransızların Meksika'nın başına Avrupalı bir imparator getirilmesini istemeleri üzerine 1863 yılında Mexico City eşraf meclisi Avusturya arşidüklerinden Maximilian'ı Meksika İmparatorluğu'na aday göstermiş ve 1864 yılında Maximilian bu teklifi kabul ederek Meksika'ya girmiştir. Ancak Fransızların 1867 yılında ülkelerine dönmeleri üzerine Meksikalılar ayaklanmış, Maximilian askeri mahkemenin kendisini ölüme mahkûm etmesi üzerine kurşuna dizilerek öldürülmüştür¹⁵².

Osmanlı Devleti ile Meksika arasındaki ilişkiler 1864 yılında Fransa'nın desteği ile iktidara gelen İmparator Maximilian döneminde başlamıştır. Mevcut arşiv belgelerinden elde edilen bilgilere göre, Osmanlı Devleti'nin Fransa destekli Maximilian'ın tahta çıkış ve sonrasındaki süreci Paris, Viyana, Londra ve Berlin temsilcilikleri aracılığıyla an be an takip ettiği anlaşılmaktadır¹⁵³. Pablo Martinez adlı Meksikalı bir diplomat Maximilian'ın tahta çıkışını resmen bildirmek üzere 1864 Eylül'ünde İstanbul ve Atina'ya gelmiştir(EK-8). Jeostratejik mevkide bulunan ülkelerle süratle diplomatik ilişkiler kurmayı hedefleyen Meksika'da İmparator Maximilian aynı zamanda bir tıp doktoru olan Josè Pablo Martinez Del Río'yu İstanbul'a göndermiş ve ondan mutlaka ticari anlamda Osmanlılar ile ilişki kurulmasına zemin hazırlayacak çalışmalar da yapmasını istemiştir. Río, Maximilian tarafından Müslümanlar ve Katolikler arasında ilişkileri sıkılaştırması için özellikle görevlendirilmişti¹⁵⁴. İmparator Maximilian da, 20 Ocak 1865 tarihinde Osmanlı Padişahı'na bir name göndererek iki ülke arasında dostluk ve iyi ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere Guadelop nişanının Croix rütbesine ve Legion d'honore nişanının komandorluğuna sahip General Don Leonardo Markiz'in Osmanlı Devleti'ne murahhas ortaelçi olarak atandığını bildirmiştir¹⁵⁵.

¹⁵¹ BOA. HR.SFR.3, Dosya No:62 Gömlek No:18.

¹⁵² Anamur, R. (1945). **Orta ve Güney Amerika**. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Başkanlığı, 43.

¹⁵³Yurtaydın, E. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 251-256.

¹⁵⁴ Blumberg, A. (1971). "The Diplomacy of the Mexican Empire 1863-1867, Transactions of the American Philosophical Society", Cilt:61 (8) 1-152.

¹⁵⁵ BOA. HR.SYS., Dosya No:1947, Gömlek No:33, Lef. 1, 5.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren önemli bir diğer gelişme ise Fransızların Osmanlı egemenliği altındaki Mısır'dan birtakım siyahî askerleri Meksika'yı işgal sırasında "bazı hastalıklara daha dayanıklı oldukları" gerekçesiyle silah altına almaları ve Meksika'ya savaşımaya götürmeleri olmuştur. 4 yıl boyunca Fransız Ordusu'na bölgede hizmet etmiş olan Mehmed Said Paşa'nın komutasındaki bu siyahî askerlerin komutanlarından biri olan Elmas Bey Mart 1866'da bizzat Bâb-ı Âli'ye yazarak Osmanlı Devleti'nden Meksika'da kahramanlık gösteren Fransız komutanlar ve kendileri için Mecidi Nişanı talep etmiştir¹⁵⁶.

10 Temmuz (1864) tarihiyle Meksika'dan ve 29 Temmuz'da Newyork'tan yazılıp 8 Ağustos'ta Paris'ten telgrafla Dersaadet'e gönderilen yazının çevirisine göre¹⁵⁷, "Meksika'da İmparatorluk Hükümeti ilan olunmuş, Ayan Meclisi Avusturya İmparatoru hazretlerinin biraderi Arşidük Maximilian cenablarını İmparator seçmişlerdi. Bu görevin kabul edilmemesi durumunda diğer bir imparatorun tayini hususunu Fransa İmparatoru hazretlerinden rica eylemiştir."

Meksika İmparatorluk sarayında 8 Temmuz 1864 tarihinde kaleme alınan bir mektuba göre(EK-9), İmparator Maximilian bu durumdan Osmanlı padişahını haberdar etmek amacıyla Pablo Martinez del Rio'yu elçi tayin etmiştir. Markiz, görevine başlamasıyla birlikte iki ülke arasında bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanıncaya kadar ikili ilişkilerin geliştirilmesini ve karşılıklı diplomatik temsilcilikler açılmasını öngören bir mazbatanın imzalanmasını teklif etmiş, yapılan görüşmeler sonunda Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa ile üç maddelik bir mazbata imzalanmıştır. Dost devletlerle imzalanmış olan mevcut anlaşmaların bazı hükümlerinden oluşan ve Meksika Devleti'ne yeni haklar tanımayan bu mazbata 15 Ağustos 1865 tarihinde padişah onayına sunulmuş ve 4 Eylül 1865'te uygun görülerek yürürlüğe girmiştir. Konsolos atamaları ve nişan takdimlerinin ardından iki ülke arasında bir dostluk ve ticaret sözleşmesi imzalanmasının zamanının geldiğini düşünen Osmanlı Hükümeti, karşılıklı görüşmelerden sonra otuz maddeden oluşan anlaşmayı 6 Mayıs 1866 tarihinde imzalamıştır¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Kayıran. a.g.e., 66.

¹⁵⁷ BOA. İ.HR. Dosya No:202, Gömlek No:11533, 27-S-1280.

¹⁵⁸ BOA. Düvel-i Ecnebiye Defteri, Dosya No:56/1, Lef.3; BOA. A.DVN.NMH, Dosya No:16/29; BOA. Muâhedât Mecmuası, Cilt II, 24-32.

İki ülke arasında 1864 yılından itibaren süregelen ilişkiler, imzalanan mazbata ve ticaret ahitnamesine rağmen Meksika'daki iç siyasal karışıklıklar nedeniyle 1867 yılından sonra devam ettirilememiş, hatta ticaret sözleşmesi tam olarak uygulamaya bile geçirilememiştir. Osmanlı Devleti'nin Meksika'ya elçi veya konsolos atmasına fırsat dahi kalmadan İmparator Maximilian 1867 yılı Haziran ayında Juarez birlikleri tarafından iktidardan uzaklaştırılmış, yeni devlet başkanı olan Juarez de, Maximilian'ın imzalamış olduğu bütün anlaşma ve taahhütleri geçersiz saymıştır. İki ülke ilişkilerinin 1864-1867 yılları arasındaki canlılığını tekrar kazanabilmesi için ise Osmanlı ülkesinden Meksika'ya göçlerin hızlandığı XX. yüzyılın başlarını beklemek gerekmiştir¹⁵⁹.

Ancak bu gelişmeye rağmen, Osmanlı bürokrasisi XX. yüzyılın başında yeniden tesis edilecek resmi ilişkilere kadar olan süreçte çeşitli raporlar yazılması suretiyle Meksika'yı ve Meksika'ya göç etmiş olan Osmanlı vatandaşlarının durumunu takip ve analiz etmeye devam etmiştir¹⁶⁰.

Meksika'yı 1876-1911 yılları arasında General Porfirio Diaz yönetmiştir. Meksika tarihinde "El Porfiriato dönemi" olarak adlandırılan bu sürecin son yıllarında General Diaz yönetimine karşı ayaklanan halk ve ortaya çıkan devrimci halk hareketi sonucunda baskılara dayanamayan Diaz, Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıştır¹⁶¹. Böylece Meksika içeride yaşanan iç karışıklıklar ve yönetimdeki istikrarsızlıklar sebebiyle, Türkiye Cumhuriyeti ile kurulacak yeni diplomatik ilişkilere kadar Osmanlı Devleti ile ilişkilerini istenilen seviyeye taşıma şansı bulamamıştır.

XX. yüzyılın başlarına kadar durgunlaşan iki ülke arasındaki diplomatik ve siyasal ilişkiler tıpkı Brezilya ve Arjantin'e olduğu gibi XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nden bu ülkeye yönelik göçlerin artmaya başlamasıyla yeniden hız kazanmaya başlamıştır. Latin Amerika ülkelerine göç eden Osmanlı vatandaşlarından Meksika'da yaşayanlar da bulundukları topluma entegre olmaya başlamışlar, özellikle ticari hayatta

¹⁵⁹ Temel. a.g.e., 61.

¹⁶⁰ Kayıran. a.g.e., 92.

¹⁶¹ Malamud. a.g.e., 390.

başarılı olmuşlar ve hatta aralarından ülkenin en zenginleri listesine giren iş adamları çıkarmışlardır¹⁶².

Latin Amerika'ya Arap göçü üzerine araştırmalar yapan Roberto Guzmán'a göre Meksika'ya yapılan Arap göçü beş aşamada incelenmektedir. Birinci dönem Başkan Diaz yönetiminin ilk yıllarında güçlü kalkınma ve sanayileşme ile birçok iş imkânı ortaya çıkan 1879-1919 arasını kapsamaktadır. Bu dönemde Meksika'ya gelen göçmenler ticaret ve seyyar satıcılık ile uğraşarak ekonomiye katkı sağlamışlar ve göç eden bu ilk göçmenler o yılların en önemli ulaşım hamlesi olan tren yolu yapımında çalışarak, kazanç sağlamışlardır. Bununla birlikte, ikinci dönem 1919-1945 arasını, üçüncü dönem 1945-1966 arasını, dördüncü dönem 1967-1973 ve son dönem 1975'ten günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır¹⁶³.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine baktığımızda, iki ülke arasında Meksika İmparatoru Maximilian'ın o dönemde maruz kaldığı zorluklar sonucu iktidardan ayrılması nedeniyle teatisi yapılamayan 1866 anlaşması, Maximilian'dan sonra iktidara gelen Juarez'in de Maximilian'ın imzaladığı tüm anlaşmaları yok saymasıyla hayata geçirilememiştir¹⁶⁴. Buna karşın, Osmanlı topraklarından Meksika'ya göçün artmasının da bir sonucu olarak, Meksika için ilk konsolosluk talebi içeren rapor 1891 tarihinde yazılmıştır. Söz konusu raporda, ilk kez Meksika için bir konsolosluk makamı tartışmaya açılmış, hükümete son durum bildirilmiştir. 1892 tarihli bir diğer raporda ise, yine bu ülkeye bir konsolos ataması yapılması gerektiği tavsiye edilmiştir. Ancak Meksika Doğu Akdeniz'in önemli kentlerinde konsolosluklar açmışsa da Osmanlı Devleti Meksika'da yaşanan hükümet krizleri, iç savaşlar ve belirsizlikler nedeniyle bir türlü doğrudan başkent İstanbul'a bağlı bir diplomatik temsilcilik açamamışlardır. Bu nedenle Meksika'da bulunan vatandaşlarının sorunlarıyla daha çok Amerika'da bulunan Osmanlı diplomatları ilgilenmişlerdir¹⁶⁵.

Bu sebeplerle, Osmanlı Devleti ve Meksika İmparatorluğu arasında yapılan görüşmeler neticesinde dört maddelik bir protokol metni hazırlanmıştır. Protokol metni her ne kadar 23 Aralık 1910 tarihinde her iki ülkenin Roma Büyükelçileri arasında imzalanmış olsa da

¹⁶² Meksikalı milyarder Julián Slim Haddad bunun en güzel örneğidir.

¹⁶³ Guzmán, R. M. (1997). *Los inmigrantes árabes en México en los siglos XIX y XX: Un estudio de historia social, El Mundo Árabe y América Latina*. Madrid: Unesco Yayınları, 123-155.

¹⁶⁴ BOA. HR.SYS., Dosya No:77/12 Lef.3.

¹⁶⁵ Kayıran. a.g.e., 103-110.

Meksika'daki iç karışıklıklar sebebiyle protokolün tasdiknamelerinin teatisi ancak 17 Temmuz 1913 tarihinde yine Roma'da yapılmıştır¹⁶⁶. Aynı yıl Arjantin ile imzalanan konsolosluk anlaşmasının hükümlerine benzer maddeleri içeren söz konusu anlaşmanın onay süresi 1911 yılında Meksika'da başkan Diaz'ın devrilmesi ile başlayan devrim hareketi ve Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın getirdiği zorlu koşullar içinde bulunması gibi sebeplerle oldukça gecikmiştir.

Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin son yıllarında iki ülke arasındaki ilişkiler yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla ilerleyememiş olsa da karşılıklı dostane tutum devam ettirilmiştir. Meksika devlet başkanının İtalya'nın 1911 yılında Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'ı işgaline karşı gönderdiği telgrafta, Osmanlıların İtalyanlar tarafından saldırıya uğramasını insan haklarına aykırı ve barış bozucu bir eylem olarak değerlendirmesi, ayrıca durumu yakından ve yüksek bir dikkatle takip ettiğini belirtmesi bu dostane tutumun en güzel örneklerinden birisidir. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin ABD'deki Büyükelçiliği'nden bir heyet ABD'deki Meksika Elçiliği'ne 1910 yılında Meksikalıların bağımsızlıklarının 100. yılını kutlamak için bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Yine Osmanlılar dostluklarının bir göstergesi olarak Meksikalılara bir saat hediye etmişler, bu saat Meksika'da yaşayan Osmanlılar adına başkentin en merkezi köşelerinden birine koyulmuştur¹⁶⁷.

Son olarak, Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın ve hatta dünyanın son 100 yıldaki kaderinin belirlenmesinde çok önemli rol oynayan 1915 yılındaki Çanakkale Savaşı'na hazırlandığı sırada, Meksika devletine ait iki topun bölgeye gönderilmesi ve Gelibolu'ya yerleştirilmesi de Osmanlı-Meksika arasındaki ticari ilişkilerin geldiği noktayı bizlere göstermesi açısından son derece önemlidir. Son olarak, Osmanlı Devleti birçok kez Meksikalı gerek bürokrat gerekse iş insanlarına çeşitli nisanlar ve hediyeler vermeyi sürdürmüştür. 1892 yılında Meksika'da çıkan El Nacional gazetesinin sahibine Mecidi nişanının uygun görülmesi, 1913 yılında onaylanan anlaşmada gösterdiği çaba nedeniyle Meksika'nın Roma Büyükelçisi Estava'ya Osmanlı nişanı takdim edilmesi bu konuya dair güzel örneklerdir.

¹⁶⁶ BOA. HR.SYS., Dosya No:77/12, Lef.11

¹⁶⁷ Varela, H-S. ve Lasel, İ. (2011). **Historia de las relaciones internacionales de México: 1821-2010**, Cilt:7, México: Dirección General de Archivo Historico Diplomatico, 174.

3.3.1. Meksika'nın Bağımsızlığını Kazanması

XVI. yüzyıldaki İspanyol işgalinden önce Meksika topraklarında çeşitli yerli uygarlıklar hüküm sürmüştür. Geçmişi binlerce yıl öncesine dayanan bu uygarlıkların en bilinenleri Olmec, Toltec, Teotihuacan, Zapotec, Maya ve Aztekler'dir. İspanyolların Aztek İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmasıyla başlayan sömürge dönemi boyunca en temel politikalardan biri yerlileri Katolikleştirmek olmuştur. İspanyol fatihleri de sözde Katolik inancını yayma gibi kutsal bir sorumluluğu üstlenerek Yeni Dünya'ya gitmişler ve bu doğrultuda işgal edilen topraklarda kiliseler kurulmuş, yerli dillerini öğrenen din adamları Hristiyanlığı yerliler arasında yaymaya çalışmışlardır. Toplumsal yaşam, ekonomi, din gibi pek çok alanda İspanyol idari sistemi hâkim olmuştur¹⁶⁸.

Aztek Krallığı 1502 yılında tahta çıkan II. Moktezuma zamanında en parlak dönemini yaşamaktaydı. Ancak, 1517 yılında Meksika'ya gelen İspanyolların büyük bir konukseverlikle karşılanmalarına rağmen gerçekleştirdikleri Toxcatli kıyımı sonucunda çetin bir mücadele dönemi başlamış ve Tayasal'daki en son direniş noktasının 1697 yılında ele geçirilmesiyle Meksika İspanyolların eline geçmiştir. 1521 yılında İspanyol fatih Hernan Cortes tarafından işgal edilip Aztek İmparatorluğu'na son verilmesiyle İspanyol Krallığı'na bağlanan ve bir sömürge yönetim birimi meydana getirilerek Yeni İspanya Genel Valiliği şeklinde adlandırılan bu bölgede İspanyol Krallığı kendisine özgü bir idari yapılanma teşkil etmiştir. Söz konusu genel valilik XVII. yüzyıl ile birlikte zengin ekonomisi ve karmaşık sosyal yapısı ile Latin Amerika'nın geri kalanından daha gelişmiş ve neredeyse İspanya Krallığı'na rakip konuma gelmişti¹⁶⁹. İspanya, işgal ettiği Meksika topraklarında yerli halka karşı acımasız muamelelerde bulunmuş, katledilen insanların yanı sıra, binlerce yıllık köklü medeniyetlere ait zenginlikler de talan edilmiş, şehirler ve mimari eserler yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. İşgal tarihinde 25 milyon civarında olduğu tahmin edilen yerli halka ait nüfusun 1650'lerde 1,5 milyona kadar düştüğü ifade edilmektedir. Ayrıca, Meksika topraklarında bağımsızlığa kadar olan süreçte yaklaşık üç yüz yıl boyunca 63 genel vali görev yapmıştır¹⁷⁰.

¹⁶⁸ Yarar, A. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 56.

¹⁶⁹ Yarar, A. (2016). "Sömürgeci Ulusal Devlet Anlayışına: Bağımsız Meksika'nın Kuruluş Mücadelesi", **Sosyal Bilimler: Yeni Bir Başlangıç (Bildiri Kitabı)**, (Editörler: Tufan Çötök-Yusuf Şahin), Prag: International Conference on Humanities and Cultural Studies, 22.

Sömürge yönetiminden memnun olmayan yerli halkın bazen çıkarmış oldukları isyan hareketleri yerel düzeyde kalmış ve 1680 yılındaki Pueblo İsyanı'nın dışında XIX. yüzyıla kadar İspanyollar için ciddi tehdit oluşturmamıştır. Latin Amerika'da 1800'lü yılların başlarından itibaren aniden ortaya çıkan ve başarılı olan bağımsızlık mücadeleleri XVIII. yüzyılda meydana gelen liberal devrimler ve Aydınlanma Çağı'ndan ilham almıştı. Meksika'da sosyal ve siyasi yapıyı tamamen değiştiren ve XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren uygulanmaya başlanan Avusturya asıllı Bourbon krallık yönetiminin reformları ile vergilerin toplanmasının merkezîleştirilmesi, önemli görevlerdeki tüm kreol elitlerin yerlerine İspanya'dan gelen yeni yöneticilerin atanması, madenlerden elde edilen zenginlik üzerinde krallığın tekelinin artırılması ve ayrıca 1808 yılında İspanya'nın Napolyon'un işgaline uğraması ile tahtın Fransızlar'a geçmesi gibi nedenler Meksika'daki bağımsızlık hareketini harekete geçiren en önemli faktörlerdi¹⁷¹.

Bu dönemde, Meksika'daki İspanyol yetkililer, İspanya'da tahta oturan yeni krala karşı muhalefet etmekte gönülsüz olsalar da birçok Meksikalı kimisi kral VII. Ferdinand'ı destekleyen kimisi de İspanya'dan bağımsızlığını kazanmayı savunan gizli cemiyetler kurdular. Miguel Hidalgo y Costilla da bugünkü Dolores yakınlarındaki San Miguel de Allende bölgesinde bu bağımsızlık yanlısı grupla birlikte hareket etmekteydi. Grubun bazı üyeleri İspanyol yönetimine ihanet ettikleri gerekçesiyle tutuklanmıştı. Bunun üzerine Hidalgo kaçmak yerine derhal harekete geçti ve kilise cemaatine yönelik, İspanyol yönetimine karşı mücadele etmek amacıyla, Dolores'teki kilise çanını çalmak suretiyle 16 Eylül 1810 tarihinde, Meksika'nın bağımsızlık mücadelesinin başlangıcı sayılan ve Grito de Dolores (Dolores'in Çığlığı) olarak bilinen devrim çağrısında bulundu¹⁷².

Çığlık anlamına gelen “El grito” çağrısı bu bağımsızlık hareketinin simgesi haline gelen bir ifade olarak ortaya çıktı. Bu doğrultuda, Meksika bağımsızlık savaşlarının ilk önderi ve bir kasaba sahibi olan kreol rahip Hidalgo, bütün Meksikalılar'ın eşitliğini ve yerlilere toprakların yeniden dağıtılmasını savunuyordu. Halkının tümünün toplumsal düzenin özgürlüğü ilkesinde birleştiği Yeni İspanya'da bağımsızlık mücadelesinin sloganı “Yaşasın

¹⁷⁰ Yurtaydın, E. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 122.

¹⁷¹ Chasteen, J. (2012). **Latin Amerika Tarihi**. İstanbul: Say Yayınları, 97-101; Paz, O. (1999). **Yalnızlık Dolambacı**, (Çev. Bozkurt Güvenç), İstanbul: Cem Yayınevi, 127-128.

¹⁷² **Encyclopedia Britannica**, <https://www.britannica.com/biography/Miguel-Hidalgo-y-Costilla> adresinden 12.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Guadalupe Bakiresi, kahrolsun İspanyollar” idi. Hidalgo’nun arkasında yer alan büyük sayıdaki ancak askeri disiplinden yoksun yerli ve mestizo köylüleri, İspanyollar ve Kreoller’den bir kısmını sürgüne gönderirken bir kısmını öldürdüler. Sonunda ise zayıf bir örgütlenmesi olan ve belli bir plana bağlı kalmadan başlayan Hidalgo ayaklanması kısa sürede bir yerli isyanına dönüşerek öldürme, gasp ve yağmalamanın gerçekleştiği bir ırk savaşı haline geldi¹⁷³.

Yerliler ve Mestizolar kadar bağımsızlık taraftarı olan Kreoller, Avrupa doğumlu İspanyol azizliğin, Yeni İspanya’da hâkimiyet sahibi tek grup olmalarından rahatsızlardı. Bourbon reformları ile başlayan katı merkezîyetçi yönetim tarzını kanunlara ve anayasaya aykırı buluyorlardı. Dolayısıyla Yeni İspanya’da sömürge yönetimine karşı iki hareket ortaya çıktı. Bunlardan birisi bağımsız veya en azından özerk yönetim için Kreoller’in başını çektiği kentli ancak muhafazakâr güç ve diğeri ise sömürüye karşı Hidalgo’nun başlattığı isyanda belirginleşen ve kırsalda özgürlük ve eşitlik için sürdürülen köylü hareketiydi¹⁷⁴.

San Miguel’de bağımsızlık hareketi olarak başlayan olaylar, kitlelerin Meksika topraklarındaki ayrıcalıklı üst sınıflara karşı sosyal ve ekonomik bir savaşı haline geldi. Binlerce Amerikan yerlisi ve Mestizo’nun katılımıyla, Hidalgo, Guadalupe Meryem Ana bayrağı altında Dolores’ten yola çıktı ve destekçileriyle Guanajuato ve Mexico City’nin batısında yer alan diğer büyük şehirleri ele geçirdi. Kısa bir süre sonra başkent Mexico City’nin kapısına kadar gelen Hidalgo burada bir tereddüt yaşayınca şehri ele geçirme fırsatını kaybetti ve kendisine destek verenlerin sayısı önemli derecede azaldı. Meksika’daki diğer unsurların yanı sıra kraliyet yanlıları, toplumsal ayaklanma ihtimalinden korktular ve isyanın bastırılmasını desteklediler¹⁷⁵.

Hidalgo bağımsızlık mücadelesine başladıktan bir yıl sonra yenilgiye uğradı, yakalandı ve 30 Temmuz 1811 tarihinde engizisyon mahkemesi tarafından yargılanarak öldürülmesine karar verildi. İspanyol valiye göre mülkiyet düşmanı olan Hidalgo, bağımsızlık ateşini ilk yakan kişi olmasından dolayı bağımsızlığın babası yani Baba Hidalgo olarak anılmaktadır.

¹⁷³ Roskin, M. G. (2014). **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Ankara: Adres Yayınları, 598; Timmons, W. H. (1982). **The Political and Social Ideas of Morelos: Mexico, From Independence to Revolution (1810-1910)**, (Editör: William Dirk Raat), London: University of Nebraska Press, 26; Chasteen. a.g.e., 111-115.

¹⁷⁴ Rodriguez, O. J. E. (1989). **The Independence of Mexico and The Creation of The New Nation**, Los Angeles: UCLA Latin American Center Publications, 4.

¹⁷⁵ **Encyclopedia Britannica**, <https://www.britannica.com/biography/Miguel-Hidalgo-y-Costilla> adresinden 12.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Hidalgo'nun ölümü sonrası bağımsızlık mücadelesini devam ettiren ve Hidalgo gibi rahip olan Jose Maria Morelos y Pavon köleliğe, kast sistemine ve yerli halkın ödediği haraçlara karşıydı. Morelos Hidalgo'nun başlattığı bu mücadeleyi daha planlı hale getirerek Eylül 1813'te bir Kongre gerçekleştirdi ve bu Kongre'de ikinci kez Meksika'nın bağımsızlığını ilan ederek bağımsız hükümetin başkanı seçildi. Bu sırada İspanya, Fransız kuvvetlerinin ülkeden çekilmesi için mücadele ederken, Meksika'daki İspanyol kökenliler de İspanya'dan ayrılmanın yollarını aramaya başlamışlardı ancak 1813 yılında bağımsızlığını ilan eden Morelos 1815 yılında öldürüldü. 1820 yılında İspanya'da siyasal iktidar, liberallerin eline geçti. Birkaç ay içinde Agustin de Iturbide isimli bir kreol ordu komutanı, gerillalarla barış görüşmelerine başladı ve 24 Şubat 1821 tarihinde Iguala Planı'nı kabul ederek bağımsızlığı ilan ettiler¹⁷⁶.

Meksika bağımsız bir ülke olduktan sonra içeride siyasal karışıklıklar yaşanmıştır. Yeni bir devlet inşa etmek, muhafazakârlar ile liberaller arasında fikir ve yöntem çatışmasına sebep olmuştu. Eski düzen olan monarşi yönetimi ve kilise dâhil üst sınıfların ayrıcalıklarını korumak isteyen muhafazakârlara karşı laik bir cumhuriyet rejimi kurmak ve yerleştirmek isteyen liberaller, siyasal gücü ele geçirmek için sürekli olarak çatışmışlardır. Siyasal istikrarsızlığın yoğunlaştığı bir sırada ABD ile savaş (1846-1848) başlamış ve savaştan sonra imzalanan Guadalupe Hidalgo Anlaşması ile Meksika, 15 milyon ABD Doları karşılığında neredeyse topraklarının yarısını kapsayan bugünkü New Mexico, Utah, Nevada, Arizona, Kaliforniya, Teksas ve Batı Colorado eyaletlerini ABD'ye teslim etmek zorunda kalmıştır¹⁷⁷.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Meksika'daki iki zıt kutubun çatışmasında yenilgiye uğrayan muhafazakârlar ülkede monarşiyi tekrardan tesis edecek bir güç olarak Fransa'yı görüyorlardı. Meksika'da Katolik monarşiyi yeniden kurabileceğini düşünen III. Napolyon, Meksika'nın, Fransa önderliğindeki bir Latin Amerika için iyi bir üs olabileceğini düşündü ve Meksika'nın Avrupa'ya olan büyük borçlarını bahane ederek, Avusturya Habsburgları'ndan Maximilian'ı Meksika İmparatoru olarak tahta geçirmek üzere Fransız birliklerini gönderdi. Fransız orduları 1862 yılında Meksika'yı işgal ettiler ve

¹⁷⁶ Alba, V. (1982). **Mexico's Several Independences: Mexico, From Independence to Revolution (1810-1910)**. (Editör: William Dirk Raat), London: University of Nebraska Press, 8-9; Chasteen, a.g.e., 112.; Paz, a.g.e., 128.

¹⁷⁷ Yazar, (2018). a.g.e., 56.

iki yıl sonra da Maximilian imparator ilan edildi¹⁷⁸. Böylece Fransa önderliğinde muhafazakâr monarşi Meksika’da yeniden tesis edildi. Ancak liberallerin direnişi ve dış destekli monarşinin toplumsal tabandan destek bulamaması muhafazakârların bir kez daha başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Liberal ordu birliklerinin halk desteğini de alarak yaptığı savaşların sonunda, Fransa, birliklerini ülkeden çekmek zorunda kalmıştır.

Fransız işgalinin ulusal bir tepkiye yol açtığı Meksika’da Maximilian, muhafazakârların aksine, seçilmiş bir meclisle iktidarı paylaşacak parlamenter monarşi yanlısı olan, eğitim, toprak ve mülkiyet reformu, basın özgürlüğü ve ekonomi alanlarında ılımlı bir liderdi. Ancak ABD’de iç savaşın sona ermesinin ardından 12 Şubat 1866’da ABD Başkanı’nın, Fransızların derhal Meksika’dan ordularını çekmesi çağrısında bulunması ve silahlı mücadeleyi sürdüren Cumhuriyetçilerin önemli mevzileri ele geçirmesi, Fransa’nın Meksika’daki varlığının sorgulanmaya başlamasına neden oldu. 12 Mart 1867 tarihinde Meksika’daki son Fransız askeri birliği ülkeden ayrıldı ve Cumhuriyetçilerin eline geçen İmparator Maximilian ise infaz edildi¹⁷⁹.

Son olarak, eski Büyükelçi ve yazar Fuad Carım Latin Amerika bölgesine yaptığı gezilerden derlediği kitabında, Maximilian olayının uzun uzun anlatılan romanesk bir tarafının olduğunu belirterek, son Aztek İmparatoru Cuautemoc veya Guatimozin’i idam edenin Habsburg hanedanından bir komutan olduğunu ve bu sefer 343 yıl sonra, yerli bir komutanın da Habsburg hanedanından bir İmparatoru idam ettiğine dikkat çekmiştir¹⁸⁰.

3.4. Osmanlı Devleti ile Arjantin İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi

Arjantin’in adı Latince gümüş anlamına gelen “Argentum” kelimesinden gelmektedir. Gümüş, Arjantin’in en önemli yer altı zenginliklerinden birisidir. 2.737.000 kilometre karelik yüz ölçümüne sahip olan Arjantin, Ant Dağları ile Atlas Okyanusu arasında yer almakta olup sahip olduğu toprak parçası ile Güney Amerika Kıtası’nda II. Dünya genelinde ise 8. en büyük toprağa sahip ülkedir. Zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olan Arjantin, Avrupa’dan gelen sömürgeci ülke vatandaşlarının kurduğu bir ülkedir. Ancak, M.Ö. 13000-9000 yılları arasında Santa Cruz bölgesindeki Cueva de las Manos

¹⁷⁸ Kirkwood, J. B. (2010). **The History of Mexico**. Oxford: Greenwood Press, 106; Roskin, **a.g.e.**, 600.

¹⁷⁹ Yazar, (2016) **a.g.m.**, 29.

¹⁸⁰ Carım, F. (1968). **Latin Amerika**. İstanbul: İstanbul Matbaası, 43.

mağarasında keşfedilen ve M.Ö. 1000 yılları arasına tarihlenen mağara resimlerinden bölgede yerleşimin bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁸¹.

İspanyol gemicilerinden Juan Diaz de Solis 1516 tarihinde La Plata nehrini keşfederek bu nehre Mar Dulce yani tatlı su denizi adını vermiştir. Karaya çıkarılan sekiz tayfanın yerliler tarafından öldürülmesi üzerine sefer heyeti İspanya'ya dönmüştür. Solis'in keşfine 1519'da gemici Macellan ve 1527'de gemici Sebastian Cabot tarafından devam edilmiştir¹⁸². İspanya Kralı Charle Quint, Pedro de Mendoza'yı bir sefer düzenlemek suretiyle, yeni bulunan toprakları İspanya hâkimiyeti altına almaya ve sömürgesi yapmaya memur ettiğinden Mendoza, 22 gemi ve iki bin kişiyle İspanya'dan güney Amerika'ya doğru hareket etmiştir. Mendoza, La Plata nehri ile Macellan boğazı arasındaki Arjantin sahillerini keşfetmiş ve 1535'de La Plata ağzında bir şehir kurarak buraya Nuestra Señora de Buenos Aires adını vermiştir. 1580'de Buenos Aires şehri Juan de Garay tarafından tekrar kurulmuştur. İspanya krallarının gönderdiği memurlar tarafından idare edilen bu yeni sömürge XIX. asrın başlarına kadar bu şekilde devam etmiştir. Cabot, buralarda büyük gümüş hazineleri bulunduğunu işittiğinden Mar Dulce nehrinin adını Rio de la Plata yani gümüş nehre çevirmiştir. Bu nehirden adını alarak 1776 yılında kurulmuş olan Rio de la Plata Kral Naipliği, Arjantin'in yanı sıra, bugünkü Uruguay, Paraguay, Bolivya, Şili'nin bir bölümü ve Brezilya'nın güneyini de içine almaktadır¹⁸³.

XVIII yüzyılın Fransız ve Amerikan ihtilalleri Güney Amerika'da geniş yankılar uyandırarak kendini hissettirmiştir. Arjantin'de sömürge yönetimi kurulduğundan beri İspanya'dan gelen ve Gachupines denen memurlar, Kreollere aşağı bakmış ve aşağılık muamelesinde bulunmuşlardır. Bu muameleler Kreolleri onlara düşman etmişti. VII. Ferdinand İspanya tacını Napolyon'un kardeşi Josef'e terk ettiği zaman Buenos Aires halkı İspanyollardan kurtulmak için bunu bir fırsat sayarak bağımsızlık hareketlerine başlamıştır. 1811'de Arjantinliler ülkeyi İspanyol kuvvetlerinden temizlemiş, 1814'de tekrar tahtına oturan Ferdinand Arjantin'i yine İspanya'nın hâkimiyeti altına almak istemiştir. Bağımsızlık yanlısı kişilerin gerçekleştirdiği Tucuman kongresi 9 Temmuz 1816'da Arjantin'in tam istiklalini ilan etmiştir. Lider General San Martín 1817'de Chacabuco ve 1818'de Maipo muharebelerini kazanmış ve bu muharebeler neticesinde Şili ve Peru'da

¹⁸¹ Özerdem, F. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**, Ankara: Nobel Yayınları, 293-294.

¹⁸² Anamur. **a.g.e.**, 171.

¹⁸³ Anamur. **a.g.e.**, 171.

bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. General Mitre'nin 1862'de Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Arjantin Cumhuriyet olmuştur¹⁸⁴.

XIX. yüzyıldaki bağımsızlığından sonra Avrupa göçmenlerini ağırlayan ve özellikle İspanya ve İtalya'dan çok sayıda göçmen alan Arjantin, tarihinin büyük bölümünde öncelikli bir göç ülkesi haline gelmiştir. Arjantin'in askeri diktatörlüğü ile birlikte göçmenlik kuralları katılaşmış ve 1950'lerde Avrupa'dan aldığı göçmen sayısı azalmıştır. Ancak bunun yanında, ülkeye gerçekleşen bölgesel göç düşük vasıflı işçi arzını devam ettirmiş ve günümüzde bu kesimin Arjantin'in göçmen nüfusunun dörtte üçünü oluşturmasına neden olmuştur¹⁸⁵.

Arjantin'in 1860'lı yıllardan itibaren uluslararası ticarete önem vermesi, bundan yirmi yıl sonra da ülkeye göçmen akınını desteklemesi, Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin başlangıcını oluşturmuştur. 1880'lerden I. Dünya Savaşı yıllarına kadar geçen sürede yaklaşık 150.000 Osmanlı vatandaşı bu ülkeye göç etmiş, 1872 yılında iki ülke arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır¹⁸⁶. Dostluk ve Ticaret Anlaşması'na giden yol, Arjantin'in Paris Büyükelçisi Balkadi'nin 21 Temmuz 1870 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Paris Elçiliği'ne ülkesinin, Osmanlı Devleti'nin bazı şehirlerinde konsolosluklar açmak istediğini bildiren bir mektup göndermesiyle açılmıştır. Mektuba, konsolosluklar açılabilmesi için iki ülke arasında karşılıklı görüşmeleri ve ilişkileri düzenleyen bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanması gerektiği cevabı verilince elçi, ülkesinin böyle bir anlaşmanın imzasına hazır olduğunu bildirmiş ve gerekli çalışmalara başlamıştır¹⁸⁷.

1872 yılında iki ülke arasında imzalanan ve on beş maddeden oluşan söz konusu ticaret anlaşmasında özetle, iki ülke arasındaki dostluğun devam etmesi, her iki ülkenin deniz ticaretini rahatlıkla yapabilmeleri ve serbest dolaşım için karşılıklı haklar verilmesi, ülkeler arasında yapılacak ithalat ve ihracat, tarafların birbirlerinin limanlarında tutulan fener ve kılavuz ile kaza anında kurtarma için ödenecek vergilerin eşit olması, ayrıca hem Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Arjantinliler, hem de Arjantin'de yaşayan Osmanlıların, ilgili ülkelerde edindikleri mesken ve mülklerinin devletçe korunması ve Arjantin Cumhuriyeti'nde ikamet eden Osmanlı şehbenderleri ile Osmanlı Devleti'nde görev

¹⁸⁴ Anamur. **a.g.e.**, 171-172.

¹⁸⁵ Özerdem. **a.g.e.**, 296.

¹⁸⁶ BOA. **İ.HR.**, No:15264, Lef. 2.

¹⁸⁷ Temel. **a.g.e.**, 14.

yapacak Arjantinli konsolosun aynı rütbeden olan diğer devletlerin konsoloslarının sahip oldukları izinlere ve ayrıcalıklara sahip olmalarına ilişkin hükümler yer almıştır.

Osmanlı Devleti ile Arjantin arasındaki ticari ilişkilerde özellikle Türklerin yatırımı XIX. yüzyılın sonunda tütün endüstrisi alanında başlamıştır ve 1930 yılında Arjantin'in Buenos Aires şehrinde yurtiçi ve yurtdışında başka şubeler açma yetkisine sahip The Turkish Tobacco Co. isimli yeni bir tütün şirketi kurulmuştur. Şirketin amacı tütün, puro, sigara ve benzeri ürünleri üretmek ve satmaktır. Şirketin başkanı işadamıydı ve 100.000 Dolar sermaye katkılı bu şirket anonim hale getirilmiştir. Arjantin'e göç eden Türklerin ana ekonomik faaliyeti ticaretti ancak bunun yanında özellikle Buenos Aires'in kuzeydoğusunda, tütün endüstrisi alanında da çok büyük yatırımlar gerçekleştirmişlerdir¹⁸⁸.

Osmanlı Devleti'nin Arjantin'deki ilk Başkonsolosu Emin Arslan, hazırlamış olduğu raporda, Osmanlı ülkesi tütünlerinin Arjantin'de oldukça fazla şöhret sahibi olduğunu, o ölçüde de rağbet edildiğini, buna karşın bu ticaretle meşgul olanların sayısı Buenos Aires'te yalnızca iki kişi olduğunu, Amerikalı müteşebbislerin birçok fedakârlıklarla yaptıkları reklamlar sayesinde Türk tütünlerinin kazandığı şöhretten hakkıyla istifade etmekte olduklarını, Osmanlı rejî idaresinin bu konudaki kayıtsızlığının memlekete karşı adeta günah denilecek derecede önemli olduğunu belirtmektedir¹⁸⁹.

Arslan raporunda devamla şu hususları ifade etmektedir:

“Osmanlı iplik dokumaları, kumaşlar ve halılarımıza rağbet etmeleri imkân dâhilinde iken Buenos Aires'te bu ticaretle uğraşan beş ticarethanenin, malları için çok fazla fiyat istemeleri müşterilerinin kaybolmasına sebep olmaktadır. Bu husus Osmanlı Devleti'nin bölgedeki ticaretini olumsuz yönde etkilemektedir.

Avrupalı, Amerikalı tüccarın bir kısmı dört-beş sene içerisinde kendilerine çok büyük menfaatler temin edecek teşebbüslerde bulunmuşlardır. Osmanlı tüccarlarının pek azının bu gelişmeye ayak uydurduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise Avrupa ve Amerikalıların sahip olduğu ticari bilgi kadar, yeterli bilgiye sahip olmayışımız gösterilmektedir.

¹⁸⁸ Llairo, M. M. (2017). **1915: The Longest Year of the Ottoman Empire**. Ankara: Ankara University Center For Latin American Studies, 213.

¹⁸⁹ Kara, A. (2007). **Yeni Kıtaya Osmanlı Göçleri ve Neticeleri**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 37.

Sermayenin bu konudaki tesirinin büyüklüğü şüphesizdir. Burada çeşitli eşyaların ve malların bulunduğu kusursuz ve güzel bir ticarethaneyi açmak önemli bir sermaye ve mali duruma sahip olmayı mecbur kılmaktadır. Avrupalı tüccarların geneli bunlara sahip olarak geldikleri halde vatandaşlarımız bundan mahrumdur. Vatandaşlarımızın büyük bir kısmı hiç parası olmadan buraya gelmekte ve sokaklarda öteberi satarak senelerce devam eden bir idare ve iktisadın neticesinde bir şeylere sahip olabilmektedirler.

Arjantin’de servet biriktirmenin en iyi yolu ziraattir. Osmanlı göçmenleri ziraatla uğraştıkları takdirde çok kısa zamanda servet sahibi olarak memleketlerine geri dönebilmeyi başarabileceklerdir. Çünkü bu mevsimde bir amelenin günlüğü memleketimizin seksen kurusuna eşit bir bedeldir. Bu son mahsulat sırasında tarım işinde otuz bine yakın Osmanlı çalışmış ve Arjantin’in on milyon pezosu yani bir milyon Osmanlı lirası kazanmışlardır.

Türk tütünlerinin Arjantin’de tüketimi sınırlı olsa da Arjantin halkının ilgisi hızla artmaktadır. Bu tütünlerin bir kısmı Mısır’dan, İngiliz ticarethanelerinden gönderilmekte ve çok da pahalıya satılmaktadır. Tütün ticareti Arjantin’de gittikçe çoğalmakta ise de talebi karşılayamadığı için, talebin yarısına yakın bir kısmı Brezilya, Paraguay, Havana ve Osmanlı Devleti’nden karşılanmaktadır.

Halı ticareti burada genellikle büyük ve zengin mefruşat mağazaları tarafından yapılmaktadır. Müşterilere uzun vadede veresiye satış yaygın olarak uygulanmaktadır. Şark Halı Şirketinin de burada bir memuru, halı çeşitlerinin bulunduğu bir deposu bulunmaktadır. Her ne kadar fiyatlar yüksek olsa da pazarlıksız alışveriş yapılmadığı için fiyatlar oldukça fazla değişebilmektedir.”

Arjantin ile Osmanlı Devleti arasındaki mesafenin uzaklığına ve ulaşım araçlarının yetersizliğine rağmen bazı Osmanlı mamulleri Arjantin pazarında yer bulabilmiştir. Türk halısı ve tütünü Arjantin pazarlarında yerini almıştır. Ayrıca Suriye’den de bölgeye birkaç ürün gönderilmektedir. Bu birkaç kalem ürün ile her iki devlet arasında ticari ilişki kurulmuş olsa da miktarının az olmasından dolayı gümrük istatistiklerinde bu mallar Mevadd-ı Muhtelifa adıyla bir kalemde gösterilmiştir¹⁹⁰.

Diğer yandan, karşılıklı olarak konsolosluklar ve şehbenderlikler açılmasına ilişkin ilk adımın ise Osmanlı Devleti’nin Sidney Fahri Başşehbenderi Halil Mansur Efendi’nin 23 Aralık 1899 tarihinde Hariciye Nezareti’ne gönderdiği, ticari işleri sebebiyle Buenos Aires’te ikamet edecek olması nedeniyle bu şehrin Fahri Başşehbenderliği’nin kendisine ihale edilmesini isteyen dilekçesiyle atıldığı düşünülmekteydi ancak güncel bilgiler ışığında ilk talebin 4 Temmuz 1890 tarihinde Buenos Aires’te yaşayan, Osmanlı vatandaşı ve tüccar Selim Ajar’dan geldiği öğrenilmiştir. 1900 yılında her iki ülkenin Roma’daki

¹⁹⁰ Kara. a.g.e., 37-44.

elçileri arasında başlatılan müzakerelerin konsolosların görev ve yetkileri gibi konularda ortak bir noktada buluşamaması nedeniyle 10 yıl gecikmeyle, 11 Haziran 1910 tarihinde Roma'da dört maddeden oluşan konsolosluk protokolü imzalanmıştır¹⁹¹. Türkiye ile Arjantin arasında 1910 yılında imzalanan Konsolosluk Protokolü ile iki ülke birbirini tanımıştır.

Protokol sonrası ilişkilerde yer yer ortaya çıkan anlaşmazlıklar ise Arjantin ve Osmanlı konsoloslarının görev alanlarını ve haklarını geniş tutmak istemelerinden kaynaklanmıştır. Arjantin vatandaşlarının durumu ile ilgili düzenlemelerin kesin bir sonuca ulaştırılmasına rağmen, konsolosların görev ve yetki alanlarının genişletilmesine ilişkin tartışmalar 1913 ve 1914 yıllarında da sürüp gitmiş hatta konsolosluk protokolünün feshedilmesi tehdidine kadar varmıştır¹⁹².

Son olarak, iki ülke arasında yaşanan önemli başka bir diplomatik kriz de Arjantin'in Dersaadet Genel Konsolosluğu'nda görevli kançılar ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Kançılar Shult, İsviçre vatandaşı Emil Grup aracılığı ile Arjantin'in İsviçre Genel Konsolosluğu'na ulaştırılmak üzere Osmanlı Devleti'nin bazı iç ve dış politikaları hakkında olumsuz ve kötü niyetli ifadeler içeren bir mektup yazmıştır. Emil'in Küçükçekmece'de yakalanması üzerine mektup ele geçirilmiş ve Emil tutuklanmıştır. Arjantin'in Dersaadet Başkonsolosu kançıların görevine dönmesi hususunda izin istemiş olsa da mektubun Osmanlı Devleti aleyhinde bazı kötü niyetler içermesi kançıların iyi niyeti hakkında şüphe doğurmuş olduğundan İstanbul'a iadesinin bazı siyasi ve inzibati sakıncalar yaratacağı gerekçesiyle dönmesine izin verilemeyeceğinin Arjantin Başkonsolosluğu'na bildirilmesi istenmiştir¹⁹³.

3.4.1. Osmanlı Devleti Topraklarından Arjantin'e Gerçekleştirilen Göçler

1853 yılında kabul ettiği yeni anayasanın getirdiği yeni düzenlemeler Arjantin'e doğru yaşanan kitlesel göç hareketini tetikleyen önemli bir unsur olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik anlamda yaşadığı sıkıntılı süreçten kurtulmanın yolunun Avrupalı

¹⁹¹ Seçkin, F. Ö. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**, (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 13-14.

¹⁹² BOA. **HR.HMŞ.İŞO.**, Dosya:8, No.2-1, Lef. 18.

¹⁹³ BOA. **HR.MTV.**, Dosya No:444/19, Lef. 7, 8.

göçmenlerin ülkeye gelmesinden geçtiğine inanan Domingo Faustino Sarmiento'nun (1811-1888) 1868 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Arjantin yoğun göç almaya başlamıştır¹⁹⁴.

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarına kadar Arjantin, Avrupa ve daha çok Büyük Britanya eksenli bir dış politika izlemekteydi. Ortadoğu Arjantin'in dış politikasında öncelikli bir bölge değildi ve daha çok ticari ağırlıklı bir öneme sahipti. Hatta 1902 yılında Fars İmparatorluğu ve 1910 yılında Osmanlı Devleti ile başlatılan diplomatik ilişkilerin sebebi de Arjantin'e gerçekleştirilen göçlerin aksine ticareti artırmaktı. Ancak yine de Osmanlı Devleti topraklarından Arjantin'e göç eden kişilerin varlığı Arjantin ile kurulan siyasi ilişkilerin temelini oluşturan önemli bir unsur olarak ortaya çıktı. Arjantin'in önceliği ilk etapta Osmanlı Devleti ile karşılıklı ticari ilişkileri artırmaktı ancak bu hedef önce 1914-1918 yılları arasındaki I. Dünya Savaşı ve daha sonrasında da 1919-1923 yılları arasındaki Türk ulusal kurtuluş savaşı sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında ise söz konusu iki savaş arası dönemde yaşanan sorunlar sebebiyle kararlı bir siyasi ve ekonomik politikanın olmayışı karşılıklı sürekli ticaretin gelişmemesine sebep olmuştur¹⁹⁵.

Osmanlı topraklarından Güney Amerika ülkelerine yoğun göç hareketinin gerçekleştiği ülkeler arasında Arjantin Brezilya ile birlikte ön sıralarda yer almaktadır. Osmanlı Devleti, ülkesinden Arjantin'e yönelen yoğun göçleri, hem o dönemde bir güç unsuru olarak görülen nüfusun hem de vergi gelirlerinin azalacağı ve ayrıca o bölgeye gidecek yoksul göçmenlerin Osmanlı Devleti'nin imajını zedeleyeceği düşüncesiyle yasaklamıştır. Yasaklara rağmen devam eden göç hareketi karşısında Osmanlı Devleti, 1896 yılında yasağı kaldırarak göçlerin sebeplerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Söz konusu yasağın kaldırılmasıyla, yasal yollarla Uruguay'a giden göçmenlerin oradan gayri resmi yollarla Arjantin'e geçmeleri dolayısıyla Osmanlı Devleti'nden Arjantin'e yapılan göçlerin başlangıç tarihi ile ilgili olarak kesin bir ifade kullanmak şu an itibarıyla yanlış olabilir ancak Osmanlı Arşivi'ndeki 1874 yılına ışık tutan ve bu göç hareketinin olumsuz

¹⁹⁴ Seçkin. a.g.e., 2.

¹⁹⁵ Llairo, M. M. (2015). *1915 el año mas largo del Imperio Otomano: una mirada centenaria*. (Editör: Mario Oliva Medina), 261-262.

sonuçlarından yakınılan bir belgede, göçlerin daha önceden başlamış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir¹⁹⁶.

Öte yandan, Arjantin'e Osmanlı Devleti'nden göçün en fazla yaşandığı yerler Lübnan, Suriye ve Filistin bölgeleri olmuştur. Bölge halkının sürekli olarak Bedevi aşiretlerinin saldırılarına maruz kalmaları, ürettikleri ürünlerin XIX. yüzyılın başından itibaren Avrupa ile rekabette zorlanması, halkın göç etmesine aracı olmak için kurulan şirketler, göçmenlerin bazılarının gittikleri yerlerden bir miktar para kazandıktan sonra geri dönerek geldikleri yeri ve kazandıkları parayı büyük övgülerle anlatmaları ve II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren gayrimüslim tebaanın da askerlik yapmasının zorunlu hale gelmiş olması daha çok gayrimüslim olan söz konusu göçmenleri göçe iten en önemli sebeplerdendir¹⁹⁷.

Osmanlı Devleti topraklarından Suriye ve Lübnan kökenli ilk göçmen grubu 1850-1860 yılları arasında, ikinci grup ise 1870 ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde daha iyi ekonomik şartlara sahip olabilmek amacıyla, üçüncü ve son grup ise 1919-1926 yılları arasında Arjantin'e göç etmiştir. Arjantin Merkezi Göç Komisyonu'ndaki kayıtlara göre, Osmanlı topraklarından Arjantin'e 1872 yılında 4 kişinin, bir sonraki yıl 23 ve ondan sonraki yıl ise 8 kişinin göç ettiği anlaşılmaktadır¹⁹⁸. Ayrıca, 1895 yılında yapılan Arjantin Cumhuriyeti II. Ulusal Nüfus Sayımına göre, Arjantin'de 876 adet Osmanlı pasaportuna sahip kayıtlı göçmen bulunmaktayken, 1914 yılında yapılan III. Ulusal Nüfus Sayımı'nda bu rakam 64,369'a yükselmiştir. 1876-1899 yılları arasında 9932 Osmanlı vatandaşı Arjantin'e giriş yapmış, bu kişilerden 8135'i ülkeye girişleri sırasında mesleğini tüccar, 371'i zanaatkâr, 437'si işçi olarak kaydettirmiş, 105 kişi farklı meslekler söylemiş, 884'ü bilinmiyor olarak işaretlenmiştir¹⁹⁹. Bu arada, Arjantin'in tuttuğu 1899'daki resmi kayıtlarda Osmanlı vatandaşları için "árabe" ifadesi kullanılırken, 1920'deki kayıtlarda ayrı ayrı "turcos" (türkler), "árabes" (araplar), "sirios" (suriyeliler) ve "musulmanes" (müslümanlar) ifadelerinin tercih edildiği görülmektedir²⁰⁰.

¹⁹⁶ Seçkin, a.g.e., 7-10.

¹⁹⁷ Genç, H. ve Bozkurt, İ. M. (2010). "Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu (1850-1915)", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXVIII, Sayı: I, 76-78.

¹⁹⁸ Brieger, P. ve Herszkowich, E. (2002). **The Muslim Community of Argentina**. Buenos Aires: Argentina, University of Buenos Aires, 157.

¹⁹⁹ Seçkin. a.g.e., 8.

²⁰⁰ Akmir, A. (1997). **La inmigración árabe en Argentina**. UNESCO/Libertarias/Prodhuf, 58.

Arjantin’de yaşayan Osmanlı vatandaşları zaman zaman çıkardıkları gazetelerle Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhine propaganda yapmışlar, Suriye milliyetçiliğini ve etnik ayrımcılığı öne çıkaran gazetelerin nüshalarını Osmanlı ülkesine göndermişlerdir. Osmanlı Hükümeti de bu gazetelerin ülkeye girişini yasaklamıştır. Arjantin’in Buenos Aires şehrinde basılıp Osmanlı memleketlerine gönderilen ve Arapça olarak yayımlanan Zaman Gazetesi’nin ilki 16 Ocak 1910, ikincisi 28 Ekim 1914 olmak üzere iki kez, Tucuman Eyaleti’nde yayımlanan Hüsnü’l Fettan Gazetesi’nin de 28 Ekim 1914’de Arjantin’deki Müslüman unsurları Osmanlı Hükümeti ve Türkler aleyhine sevk ve tahrik edecek zararlı yayınlarda bulunmaları nedeniyle Matbuat Yasası’nın 35. maddesine dayanarak ülkeye girişlerinin yasaklanmasına karar verilmiş, kararın uygulanması için de Dâhiliye, Hariciye, Maliye ve Posta, Telgraf ve Telefon Nezaretleri’ne tebligatta bulunulmuştur²⁰¹. Adı geçen gazetelerin yanı sıra, 18 Temmuz 1890 tarihli bir belgede, Amerika’nın Buenos Aires şehrinde basılan el’Misbah gazetesinin 211 numaralı nüshasının, bir başka belgede de, al-Subh gazetesinin 5 Ekim 1899 tarihli nüshasının ülkeye girişinin engellenmesi gerektiği belirtilmektedir²⁰².

1910-1914 yılları arasında Arjantin’de Başkonsolos olarak görev yapan Emir Emin Arslan’ın, Buenos Aires Limanı’na ulaşan Osmanlı göçmenlerinin toplam sayısı hakkında verdiği tablolar konsolosun isteği üzerine Genel Göçmen İdaresinin göndermiş olduğu bilgiler ışığında rapora eklenmiştir. 1904-1914 seneleri arasında Arjantin’e gelmiş olan göçmenlerin sayısı aşağıdaki tabloda bulunmaktadır²⁰³.

Çizelge 3.1. 1904-1914 seneleri arasında Arjantin’e gelmiş olan göçmenlerin sayısı

Sahibi san’at amele	5.000
Seyyar satıcı	15.000
Rençber	35.000
Tacir	10.000
İhtiyar ve Sucu	15.000
Kadın	5.000
TOPLAM	85.000

²⁰¹ Temel. **a.g.e.**, 47.

²⁰² BOA. **DH. MKT.**, Dosya No: 2250, Gömlek No: 20; BOA, **DH. MKT.**, Dosya No: 2273, Gömlek No: 20.

²⁰³ Avcı, C. (2007). “XX. Yüzyılın Başlarında Amerika’ya Osmanlı Göçleri”, Erdem, 22-23.

1904 tarihinden 1914 tarihine kadar Buenos Aires şehrine göç eden Osmanlılara ait istatistik ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır²⁰⁴.

Çizelge 3.2. 1904 tarihinden 1914 tarihine kadar Buenos Aires şehrine göç eden Osmanlılara ait istatistik

1904	Senesinde dâhil olanlar	3.226
1905	Senesinde dâhil olanlar	7.085
1906	Senesinde dâhil olanlar	7.177
1907	Senesinde dâhil olanlar	7.436
1908	Senesinde dâhil olanlar	111
1909	Senesinde dâhil olanlar	11.765
1910	Senesinde dâhil olanlar	15.478
1911	Senesinde dâhil olanlar	13.605
1912	Senesinde dâhil olanlar	19.792
1913	Senesinde dâhil olanlar	20.391
TOPLAM		115.066

Arslan raporunda, Buenos Aires'te yaşayan Osmanlı göçmenlerinin sosyal hayatlarına da değinmekte, Buenos Aires şehrinin Arapça olarak çıkarılan gazetelerin en fazla neşredildiği yer olduğunu, bu şehirde iki tane günlük, 5-6 tane haftalık ve bir tane de 15 günlük gazete çıkarıldığını, bu şekilde çıkarılan gazetelerin oldukça fazla görüldüğünü belirtmekte ve burada yaşayan Fransızların %92'sinin okuma-yazma bildiği halde günlük sadece bir gazete ile yetindiklerine, %30 okuyup yazabilen bir topluluk (Los Turcos) için yedi sekiz gazetenin çıkıyor olmasının önemine dikkat çekmektedir. Başkonsolos Arslan, bu sebeple bu gazetelerin hiçbirisinin masrafını çıkaramadığını ve birçoğunun yabancıların verdiği ilanlar olmasa, yalnızca aboneleriyle hayatlarını devam ettiremeyecek durumda olduklarını, bu gazetelerin Avrupa gazeteleri gibi abone ücretlerini peşin almadan gazete göndermemek gibi bir lükslerinin de bulunmadığını, buna karşın yayın hayatlarını devam ettirebilmeleri için yeni abone kaydına ihtiyaçlarının olduğunu, zamanlarının bir kısmını bu abonelik bedellerinin tahsili için sarf ettiklerini ve bunu gerçekleştiremedikleri zaman bazen ücretlerini ödemeyen abonelerini gazetede ilan ettiklerini ifade etmektedir²⁰⁵.

Başkonsolos Arslan raporunda devamla, yaptığı incelemeler sonucunda yine şu hususlara da dikkat çekmektedir: “Gazeteler, bu sorundan başka abonelerin mizacına hizmet mecburiyetiyle, sayfalarında lüzumlu-lüzumsuz mektuplar veya vesikalar neşretmektedirler. Bu durum da gazetenin manevi kıymetini düşürmektedir. Bu gazeteler

²⁰⁴ Avcl. a.g.m., 30.

²⁰⁵ BOA. Ticaret Layihaları, No:9, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1912, 1-12.

genelde sermayesiz ise başladıkları gibi, ilana para vermek âdeti de yaygın olmadığı için; yaşamları çok zor şartlar içerisinde geçmektedir. Bazıları doğru birkaç cümleyi bir araya getirmek veya sadece yüzeysel bir ecnebi lisana sahip olarak bir gazetenin idari ve yazı işlerini yerine getirebileceklerini zannetseler de, okuyucular arasında lisani iyi olanlar bu gazetelerle ecnebi gazeteler arasındaki farkı çok güzel takdir etmektedirler. Bu yüzden de, bu gazetelerin yerine ecnebi gazetelere abone olmayı tercih etmektedirler. Bu gazetelerin bir başka önemli özellikleri de çıkarları için her türlü yola başvuruyor olmalarıdır. Bunlar arasında şantajı varan girişimler de yer almaktadır. Böyle halleri olan gazetenin, çok geçmeden satışı azalmış ve kapatılmak zorunda kalmıştır. Sahibi de devamında çekip gitmek zorunda kalmıştır”²⁰⁶.

Yeni Dünya’ya hayalleriyle göç eden insanlar burada karşılaştıkları olumsuzluklar karşısında hayal kırıklığına da uğramışlardır. Göç edenlerin pek çoğu yerleşme kaygısı taşımadan buralara gitmişler, para kazandıktan sonra tekrar vatanlarına dönebilmeyi hesap etmişlerdir. Ancak tüm bu hayallerini gerçekleştirenlerin yanında yoksulluk içinde ölenleri de olmuştur. Dönecek parası dahi kalmayan bu insanlar uygun olmayan koşullarda yaşamış olmak ya da en zor ve pis işleri yerine getirmek suretiyle sağlıklarını kaybetmişlerdir²⁰⁷.

İlk dönemlerde Arjantin’e göç eden ve ağırlıklı olarak Suriye ve Lübnan kökenli olan göçmenler Arjantin’deki diğer göçmen gruplar gibi sosyal-dini birliğe sahip değillerdi. Ancak daha geç dönemlerde göç eden grupların meydana getirdiği karşılıklı yardımlaşma toplulukları, sosyal kulüpler, dini ve kültürel faaliyetler Los Turcos olarak adlandırılan bu göçmenlerin daha organize olmalarını sağladı. Bu faaliyetleri onların hem kültürel faaliyetlerinin devam etmesini hem de Arjantin toplumuna entegre olmasını kolaylaştırmıştır²⁰⁸.

Diğer taraftan, yoğun göç hareketlerinin gerçekleştiği 1870-1913 yılları arasındaki dönemde Arjantin Devleti’nin yerleştirme ve göç politikasında tutarsızlık olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü göçmenlerin ülkeye girişinin belli bir zamanda gerçekleşmesini sağlayacak tutarlı bir planlaması yoktu. Aynı zamanda Arjantin Devleti’nin göçmenlerin

²⁰⁶ BOA. **Ticaret Layihaları**, No:9, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1912, 1-12.

²⁰⁷ Kara. **a.g.e.**, 36.

²⁰⁸ Llauro, M. M. (2015). **1915 el año mas largo del Imperio Otomano: Primera Guerra Mundial**. (Editör: José Fernando Rubio Navarro), Universidad Externado de Colombia, 372.

çalışma hayatına katılımlarının ve yerel halk ile kaynaşmalarının üretim sektörleri üzerindeki önemine dair bir bilgisi veya öngörüsü de bulunmamaktaydı²⁰⁹.

Yukarıda zikredilen bazı olumsuzluklara rağmen, Los Turcos olarak adlandırılan göçmenlerin ticari, hammadde, mimari ve gastronomi alanlarında başarılı iş insanları çıkarmış olduklarını söylemek de mümkündür. Onların Arjantin toplumuna entegrasyonu Arjantin'in kültürel mozağının zenginleşmesine de katkı sağlamıştır. Osmanlı kökenli bu insanlar Arjantin'de kendi kültürel, ulusal ve dini kimliklerine ait meseleler etrafında bir araya gelme ihtiyacı hissetmişlerdi ve kurmuş oldukları sosyal kulüpler, kurum ve kuruluşlar kendilerinden sonraki nesillerin Arjantin toplumu içerisinde var olan diğer göçmen toplumların yaptığı gibi (özellikle İspanyollar, İtalyanlar) günümüze kadar kültürlerini yaşayıp devam ettirmelerine olanak sağlamıştır.

3.5. Osmanlı Devleti ile Şili İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi

Şili'de İspanyol Sömürgeciliği tam anlamıyla, 1535'te bölgedeki altın madenlerini ele geçirmek için Peru'ya ayak basan İspanyolların, 1541 yılında bugünkü Şili topraklarını kontrol altına alması ve başkent Santiago şehrini kurduktan sonra bölgeyi Peru valiliğine bağlamasıyla başlamıştır. İspanyollar tarafından en son ele geçirilen ülke olan Şili'de İspanyol Krallığı İnka dinini, dilini, İnkalarla evliliği, İnkaların mülk edinmesini yasaklamış, madenlerde zor koşullar altında çalıştırılan yerli halk büyük eziyet çekmiş ve bu şekilde çok sayıda insan sömürge döneminde hayatını kaybetmiştir. Öyle ki Şili'de 1777'de gerçekleştirilen nüfus sayımına göre, nüfusun yalnızca %10'unun yerli halktan oluştuğu, bölgedeki Avrupa kökenlilerin oranının %70'leri aştığı belirtilmektedir. Şili, sömürge sürecinde her ne kadar en az önem verilen bölge statüsünde yer almış olsa da, coğrafi ve jeopolitik konumu sebebiyle İspanya İmparatorluğu'nun kıtadaki askerî üslerinden biri olarak kullanılmıştır²¹⁰.

XIX. yüzyılda ülkenin bağımsızlık süreci aslen İrlandalı olan Bernardo O' Higgins adında bir Şilili'nin İspanyollara karşı organize ettiği isyan hareketiyle 1810 yılında başlamış ve çıkan isyan ihtilal şeklini almıştır. General Simon Bolívar ile General San Martin el ele vererek Şili'yi İspanyollardan kurtarmışlardır. General San Martin And Dağları'nı aşarak

²⁰⁹ Llairo, a.g.e., (Editör: Mario Oliva Medina), 277.

²¹⁰ Boztaş, A. (2017). *Dünya Siyasetinde Latin Amerika*. Ankara: Nobel Yayınları, 271-272.

İspanyollara karşı 1817’de Chacabuco’da ve 1818’de Maipo’da kazandığı zaferler neticesinde Şili bağımsızlığını elde etmiştir²¹¹.

Bağımsızlıkçılar ve kralcılar arasındaki mücadele 1818’de sona ermiş, Şili bağımsızlığını sağlamış ve cumhuriyet rejimi kurulmuştu ancak ülke içindeki siyasal güçler arasındaki uzun mücadeleler, iktidara devrimci bir ordu liderinin gelmesine yol açmıştı. Bağımsızlık sürecini ilk başlatan Bernardo O’ Higgins anayasal bir meclis sözü vermesine rağmen bu sözü tutmamış ve yönetiminden memnun olmayan aristokratlarca görevi bırakmaya zorlanmıştı. O’Higgins daha sonra İspanyollar tarafından öldürülmüştür. Bu süreci takiben siyasal istikrarsızlık ve çalkantılar Şili’nin erken bağımsızlık dönemine damgasını vurmuştur. Şili’nin ilk anayasası, liberaller ve muhafazakârlar arasındaki iktidar mücadelesinin muhafazakârlarca kazanılmasının ardından 1833’de ilan edilmiştir. Bu anayasa güçlü bir merkezi hükümet ve toprak sahiplerinin ekonomik gücü ellerinde bulundurmalarını sağlayan bir yapı öngörüyordu. Seçim düzeni tamamen hükümetin ve onun gerisindeki diktatör Diego Portales’in kontrolündeydi ve toprak sahipleri de rejimin destekçisiydi. Böylece hem siyasal gelişmeler, hem de anayasal düzenlemeler Şili’nin siyasal yaşamına diktatörlük olgusunun yerleşmesine neden oldu²¹².

Şili’nin iç istikrarsızlıklarının sona ermesi ve siyasal olarak yeni devletin güçlenmesini sağlayan olay, 1836-39 yılları arasında Peru ile girişilen savaş oldu. Neticede diktatörün yerini savaş kahramanı bir general aldı ve 1850’den sonra Şili tarihinde görece olumlu bir dönem başladı. Bu siyasal sorunlara ve ayrışmalara rağmen, XIX. yüzyıl Şili için geniş ölçekli ve kapsamlı bir ekonomik ve toplumsal dönüşüm yüzyılı oldu²¹³.

XX. yüzyıla doğru görece türdeş İspanyol Amerikalılardan oluşan Şili toplumu, geleneksel toprak sahipleri, toprağa bağlı köylüler, küçük bir emek kesimi, madencilik ve sanayileşme ile uğraşan ancak aynı zamanda toprak sahipleriyle de ilişkili bir burjuvaziden oluşuyordu. Nüfus baskısı yaşamayan bu hareketli sosyal yapıya, çalkantılı ve istikrarsız bir siyasal yaşam eşlik etmekteydi. Siyasal gerilimler 1859’da bir iç savaşın patlak vermesine neden oldu. 1861-1891 dönemi, anayasada yapılan reformlarla kilisenin ve devlet başkanının siyasal güçlerinin azaltıldığı, yürütmenin yasamaya olan sorumluluklarının arttırıldığı

²¹¹ Anamur. a.g.e., 115.

²¹² Skidmore, T. E. ve Smith, P. H. (2005). **Modern Latin America**. Oxford University Press, 109.

²¹³ Kaygusuz, Ö. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 274.

“Liberal Cumhuriyet” adıyla anılan bir dönem oldu. XIX. yüzyılın sonunda ekonomik kriz, Peru ile girişilen Pasifik Savaşı’nın (1879-1883) başlamasına neden oldu. Bu savaşın sonucunda Şilili yatırımcıların baskısıyla, mineraller bakımından zengin toprakların Bolivya ve Peru’dan alınmasıyla, Şili’nin nitrat üretim ve ihracatı yüksek oranda arttı²¹⁴.

Şili diğer bağımsız Latin Amerika ülkeleri gibi ülke içinde konsolidasyonu sağlama çabası içerisinde olduğu XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti ile özellikle bölgeye göç eden Los Turcoslar münasebetiyle, siyasi ve diplomatik ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, iki devlet arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan araştırmalarda, Paris’teki Türk Büyükelçiliği’nden gönderilen 26 Mayıs 1879 tarihli bir belgenin var olduğu anlaşılmakta ve söz konusu belgede, Şili Elçisinin Osmanlı Elçisi’ne bir ziyaret gerçekleştirdiği, bu ziyaretin amacının Şili Cumhurbaşkanı’na ulaşan bilgiye göre, Osmanlı Donanması’na ait zırhlı gemilerden birini Peru Cumhuriyeti’nin satın almak niyetinde olduğu ile ilgili haberin doğru olup olmadığını teyit etmek olduğu bildirilmektedir. Belge, Osmanlı Elçisi’nin Şili Elçisi’ne, hükümetinin gemi satmamış olduğuna ve bundan sonra da satmayacağına dair verdiği teminatlarla son bulmaktadır. Pasifik Savaşı ile ilgili Londra’dan gönderilen bir diğer belgede ise, Başbakan Glaveston’un sağlık durumunun iyiye doğru gittiğinden, Şili ordusunun Peru’da yaptığı askeri seferden ve Şilililerin Lurin/Chorillos’u zapt ettiğinden bahsedilmektedir²¹⁵.

XIX. yüzyılın sonları, özellikle ekonomik gelişme ve siyasal sistemin konsolidasyonu açısından hareketli geçmekteydi. Bu dönem modernleşme açısından da Şili tarihinin önemli bir sayfasıdır. Osmanlı Devleti’nde İttihat ve Terakki döneminde gerçekleştirilen özellikle siyasal ve hukuksal modernleşme sürecine benzer bir süreç 1880’lerin sonlarında Şili için söz konusudur. Bu dinamikler içinde otokratik niteliğini sürdüren Şili siyasetinde, Cumhurbaşkanı Josè Manuel Balmaceda, yine bir iç savaşla (1891) iktidardan uzaklaştırılmıştı²¹⁶. Osmanlı Arşivi’ndeki 14 Temmuz 1891 tarihli bir belgede, dünyadaki bazı olaylar rapor edilirken, Şili ve Latin Amerika ülkelerindeki olaylarla ilgili de önemli bilgiler verilmekte, siyasi istikrarsızlığın bulaşıcı bir hastalık gibi diğer Güney Amerika ülkelerinden sonra Şili’yi de etkilediğine vurgu yapılmakta, Balmaceda ile Parlamento

²¹⁴ McNeill, W. H. (2007). **Dünya Tarihi**. Ankara: İmge Kitabevi, 543; Skidmore ve Smith. **a.g.e.**, 112.

²¹⁵ Toledo, H. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 401-402.

²¹⁶ Skidmore ve Smith. **a.g.e.**, 117.

güçleri arasındaki çekişmenin üç dört aydan beri sürmekte olduğu belirtilmekte ve dünyanın dikkatinin bu konuya çekildiğine yer verilmektedir. Raporda ayrıca, Balmaceda'nın bir güç kaybına uğramakta olduğu ve elinde tuttuğu tüm kuvvetleri kendisinde sınırsız olarak toplamasından dolayı toplumda derin bir rahatsızlık meydana geldiği özellikle vurgulanmaktadır. Balmaceda'yı destekleyen askeri kuvvetlerin moral kaybına uğradıklarından dolayı firar ettiklerinden, Balmaceda tarafından alınan kararların günden güne sertleştiğinden ve muhalefet gruplarının Şili'nin kuzeyinde zafer kazandıklarından söz edilmektedir²¹⁷.

Osmanlı Devleti'nin üzerinde dikkatle durduğu bir konu olan 1891 yılında yaşanan ve Şili'de muhafazakârlarla liberaller arasındaki anlaşmazlıktan ortaya çıkan siyasal çalkantılara ilişkin bir Osmanlı belgesinde yer alan bazı ifadeler, Osmanlı Devleti bürokrasisinin; dış politikasını etkileyebilecek unsurlarla ve o dönem dünyadaki güncel önemli olaylarla yakından ilgilendiğini ve bu olayların takibini detaylı bir şekilde yaptığını göstermektedir²¹⁸. Bu süreçte Şili'de Kongre ve başkanlık arasındaki çekişmeden en fazla yararlanan ise ordu oluyordu. Neticede tüm bu mücadeleler siyasal parçalanmışlıkla sonuçlandı. Ancak yaşanan iç savaş, güçlü başkanlık sisteminin parlamenter sistem lehine değişmesini sağlamıştı. XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde artık Şili, parlamentosunda beş siyasal partinin var olduğu, gücü eskiye göre sınırlanmış bir başkanlık sistemi olan bir cumhuriyet rejimi ile yönetilmekteydi²¹⁹.

Aralarında kilometrelerce uzaklık bulunan Osmanlı Devleti ile Şili arasındaki ilişkilerin başlamasında göç önemli bir yer teşkil etmektedir. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren emek gücü ihtiyacı nedeniyle göçmen kabul etmeye başlayan Latin Amerika ülkelerine, Osmanlı vatandaşları da gitmiştir. Azımsanmayacak derecede olan bu göç hareketinin sonucu, iki ülke halkları arasında bağlantılar artmış, iki ülke birbirlerindeki gelişmelerden haberdar olmuş ve ticari ilişkiler gelişmiştir. Bunlara ilaveten, Şili'de yaşayan Osmanlı vatandaşları gittikleri bu topraklara kısa süreler içerisinde adapte olmuşlar ve bunlardan bazıları Arapça yayın yapan gazete çıkartarak yaşadıkları bölgelerde ve dünyada olan biten bazı gelişmelerin bu gazete aracılığıyla öğrenilmesini sağlamışlardır. Buna güzel bir örnek 1920-1950 yılları arasında basılmış olan Al Watan isimli gazetedir.

²¹⁷ Kaygusuz. a.g.e., 318.

²¹⁸ BOA. **Posta ve Telgraf Nezareti Maruzatı**, Dosya No:7, Gömlek No:49.

²¹⁹ Skidmore ve Smith. a.g.e., 117.

İki ülke arasındaki ilk ticari ilişkilerin ise, 1905 yılındaki Rus-Japon Savaşı öncesinde, Şili'ye ait kruvazör ve zırhlı savaş gemilerinin, Osmanlı Devleti üzerinden Rusya'ya satılması meselesi ile başladığı, Osmanlı Hükümeti'nin Washington Elçiliği yazışmalarından anlaşılmaktadır. Buna göre, Saint Petersburg'daki bir komisyoncu, Rusya'ya doğrudan gemi satamayan Şili'nin, Rusya ile iyi ilişkilerde bulunan Osmanlı Devleti aracılığıyla bu satışı yapmasını sağlamaya çalışmaktadır²²⁰.

Bununla birlikte, Şili ile ilgili arşiv belgeleri içerisinde, Şili Hükümeti'nin aldığı bir karar üzere, Alman Krupp firmasından daha önce ısmarladığı topların satışına karar verdiğine ve Osmanlı Devleti'nin de 1860'dan beri ordusu için söz konusu firmadan temin ettiği topları bu sefer Şili Hükümeti'nden satın almak istediğine dair belgeler de bulunmaktadır. Bahse konu firmadan satın alınmak istenen toplara ilişkin 1907 ve 1908 yılları içerisinde iki ülke yetkilileri tarafından müzakereler yürütülmüştür. Bir seneye yakın bir süre bu askeri malzemenin gereken şekilde incelenmesi ve tecrübe edilmesi için ilgili makamlara yetki verilmiştir. Ticari müzakereleri yürüten Şilili yetkili kişi tarafından İstanbul'a iki örnek top getirilmiş ve bu toplar satın alınarak Tophane-i Amire Komutanlığı'nda muhafaza edilmiştir. Netice itibarıyla, bu ticari anlaşma söz konusu savaş malzemelerinin teknolojik olarak çağın koşullarına göre geride kalması ve istenilen fiyatın piyasanın yedi sekiz kat üzerinde olması sebebiyle gerçekleşmemiştir²²¹. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Şili ile olan ikili ticaret hacmine dair verileri kapsayan aşağıdaki tabloya bakıldığında, 1880-1920 yılları arasındaki dönemin bazı yıllarında, iki ülke arasında birtakım ticari aktivitenin gerçekleştiği ancak yine de bunun çok düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir.

Çizelge 3.3. Şili ile Osmanlı Devleti arasındaki Ticaret Hacmi Verileri (1880-1920) *ABD Doları Cinsinden

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam
1880	0	0	0
1885	0	0	0
1890	0	0	0
1900	29 258	0	29 258
1905	0	0	0
1910	3603	0	3603

²²⁰ BOA. Y.PRK.EŞA, Dosya No:46/21.

²²¹ BOA. Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, Dosya No:508, Gömlek No:92; BOA. Babıâli Evrak Odası, Dosya No:3026, Gömlek No:226940; BOA, a.g.b. Dosya No:3009 Gömlek No:225644; BOA. Komisyonlar Maruzatı, Dosya No:16, Gömlek No:8.

1915	0	0	0
1920	5273	0	5273

Kaynak: Cesar Ross, El Año Mas Largo del Imperio Otomano – El Resurgir de Una Potencia, (Editörler: Öznur Seçkin ve Luis González), 124.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarına ait arşiv belgeleri içerisinde yer alan, Şili'ye göç etmiş Osmanlı Devleti vatandaşları tarafından o dönemin padişahına hitaben yazılmış olan 6 Kasım 1911 tarihli bir telgrafta(EK-10), Şili'nin Antofagasta şehrinde yaşayan vatandaşların Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp savaşında gösterilen güçlü mukavemet dolayısıyla tebriklerini iletmeleri ve hiçbir zaman mağlup olmayacaklarına dair inançları bildirilmektedir. Ayrıca, Şili Devleti Cumhurbaşkanlığı'na seçilen Don Ramon Barros Luco tarafından gönderilen bir nameye cevaben yapılması gerekenin bildirildiği 5 Mart 1911 tarihli bir belge ile Juan Luis Sanfuentes'in Şili Hükümeti Cumhurbaşkanlığı'na tayin olunduğunu bildiren nameye karşılık Sultan'ın emriyle yazılan cevapnamenin Şili'ye gönderilmesi hakkında 10 Mayıs 1916 tarihli bir belge, Şili'den silah satın alınması ve Şili ordusunda görev yapmış Alman kökenli General Emilio Körner hakkında 22 Nisan 1915 tarihli bir telgraf ve Şili Hükümeti'nin top ve Mauser tüfeklerinin satma olasılığının olup olmadığı hakkında General Körner'e gönderilen 10 Mayıs 1916 tarihli bir başka telgraf iki devlet arasında hâlihazırda bilinen son resmi belgeler olarak kayıtlara girmiştir²²².

Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'na girilirken Şili Devleti 4 Ağustos 1914 tarihinde Almanya, Avusturya, Büyük Britanya, İtalya, Japonya'nın Büyükelçilikleri'ne ve Rusya'nın Başkonsolosluğu'na Birinci Dünya Savaşı için diplomatik tarafsızlık konumunda bulunacağını bildirmişti. Şili I. Dünya Savaşı için her ne kadar tarafsızlık ilan etmişse de XIX. yüzyılda Şili'ye göç etmiş olan Fransız ve İngilizlerin Şili kültürü ve yaşam biçimi ile karışıp Şili toplumunun bir parçası olmaları ve yine aynı dönemde Şili'ye göç etmiş Almanların ise aksi yönde hareket edip kendi aralarında evlilikler kurup asimile olmamayı tercih etmeleri Şili'nin hem I. Dünya Savaşı'nda hem de II. Dünya Savaşı sonunda Fransız ve İngilizlerin lehine olacak bir noktada konumlanmalarına sebep olmuştur. Doğal olarak bu sonuç o dönem Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı

²²² Toledo. a.g.e., 409-410.

Devleti'nin topraklarından Şili'ye göç etmiş Arap kökenli göçmenlerin Şili toplumu içerisindeki durumuna da kısmen de olsa olumsuz olarak yansımıştır²²³.

Çizelge 3.4. Şili'deki Türklerin toplam nüfus içindeki yeri, 1854-1940

Şili: Türklerin toplam nüfus içindeki yeri, 1854-1940 (Nüfus Sayımı Yılları)				
Yabancılar				
Yıl	Türkler	(Türklerin yabancı nüfusa oranı)	Yabancılar	Toplam Nüfus
1854	3	0,0	19 669	1 439 120
1865	12	0,1	21 982	1 819 223
1875	50	0,2	25 199	2 075 971
1885	138	0,2	87 077	2 507 005
1895	213	0,3	79 056	2 695 625
1907	2048	1,5	134 524	3 231 531
1920	6088	5,1	120 436	3 730 235
1930	7335	7,0	105 463	4 287 445
1940	4033	3,8	107273	5 023 539

Kaynak: Cesar Ross, El Año Mas Largo del Imperio Otomano – El Resurgir de Una Potencia, (Editörler: Öznur Seçkin ve Luis González), 121.

Çizelge 3.5. Osmanlı Devleti'ndeki etnik unsurların Şili'ye göçü, 1854-1940

Osmanlı Devleti'ndeki etnik unsurların Şili'ye Göçü, 1854-1940 (Nüfus Sayım Yılları)									
Etnik Köken	1854	1865	1875	1885	1895	1907	1920	1930	1940
Arap	0	0	0	0	0	0	1849	1634	312
Ermeni	0	0	0	0	0	0	67	0	0
Yunan	3	9	47	109	137	319	522	674	571
Filistin	0	0	0	0	0	0	1164	3156	1656
Suriye	0	0	0	0	0	0	1204	1345	1134
Türk	2	3	3	29	76	1729	1282	526	360
Toplam	5	12	50	138	213	2048	6088	7335	4033

Kaynak: Cesar Ross, El Año Mas Largo del Imperio Otomano – El Resurgir de Una Potencia, (Editörler: Öznur Seçkin ve Luis González), 122.

Son olarak, Şili Cumhurbaşkanı ve onun yardımcısının art arda ölümlerinden sonra, en yetkili bakan olan Emiliano Figueroa (Larrain)'nın, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar vekâleten bu görevi yürüteceğini bildiren bir mektubun, Şili Dışişleri Bakanlığı tarafından Osmanlı Hükümeti'ne gönderilmesi her iki devletin XX. yüzyılın başlarında da

²²³ Ross, C. (2015). *El Año Mas Largo del Imperio Otomano – El Resurgir de Una Potencia*. (Editörler: Fatma Öznur Seçkin ve Luis González), 120.

birbirlerinde meydana gelen siyasi gelişmelerden resmi yazışmalarla haberdar olduklarını göstermektedir. Söz konusu yazışmada geçen bu mesele, Şili ile ilgili gelişmelerin Sadrazam Mustafa Paşa tarafından Osmanlı padişahına bildirildiği ve bir yanıt yazılması ile ilgili padişahın kararının sorulduğu 26 Aralık 1910 tarihli belgede yer almaktadır. Osmanlı Devleti ile Şili arasında resmi iletişimin yani tam anlamıyla diplomatik temasın aslında daha önce başladığını düşündüren bu belge, iki ülke ilişkilerinin diplomatik boyutunu ortaya koyan bir ilk belge niteliğindedir²²⁴.

3.6. Osmanlı Devleti ile Küba İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi

7 Haziran 1492 tarihinde dönemin deniz güçleri İspanya ve Portekiz arasında imzalanan Tordesillas Anlaşması ile Cabo Verde adaları başlangıç noktası alınarak bu noktanın 1550 km batısında kuzey-güney meridyeni çizilmiş ve bu çizgi Avrupa haricindeki dünyayı Portekiz ve İspanya'ya ait iki imtiyazlı yarıya ayırmıştır. Bu sınırın batısında kalan keşfedilmiş ve keşfedilecek olan tüm bölgeler İspanya'ya bırakılmış ve Küba adası da İspanya'ya kalmıştır. Küba, İspanya'nın Amerika kıtasındaki ilk yerleşim yeri olma özelliğini de taşımaktadır. Kristof Kolomb tarafından, 1492 yılındaki ilk seferinde keşfedilen ve Japonya zannedilen Küba, Antiller Adaları'nın en büyüğü olma özelliğine sahiptir. 1508 yılında Sebastian de Ocampo adlı İspanyol gezgin Küba'nın etrafını denizden dolaşarak onun bir ada olduğunu kanıtlamış ve Kristof Kolomb'un oğlu Diego Kolomb Küba'ya yerleşmiştir. 1511'de de Diego Velasquez İspanya tarafından Ada'ya Vali olarak atanmıştır²²⁵.

İspanya adına Küba valisi olarak görev yapan ve büyük bir servete sahip olmuş olan Diego Velasquez 1511'de adayı İspanya adına işgal etmiştir. Küba'daki ilk yerleşim birimi ise 1512'de kurulmuştur. İşgal sonrası Vali Velasquez, yerliler tarafından dostlukla karşılanırsa da bu yerliler Küba'ya gelen İspanyol yerleşimciler arasında paylaştırılarak encomienda (himaye) adı verilen kölelik sistemi içinde çalışmaya zorlanmış ve birçoğu kısa süre içerisinde çeşitli sebeplerle İspanyollar tarafından öldürülmüştür. Adadaki yerel iş gücü

²²⁴ Kaygusuz, a.g.e., 280.

²²⁵ Önal, B. (2018). *Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2*. Ankara: Nobel Yayınları, 180.

nüfusunun azalması İspanyol sömürge yönetiminin ihtiyaç duyduğu köle emeğini Afrika'dan getirilen siyahlarla karşılamaya başlamasına sebep olmuştur²²⁶.

XVI. asırda Fransız ve İngiliz korsanları Küba'da yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda dönemin diğer sömürgeci aktörleri olan İngiltere, Hollanda, Fransa ve Portekiz ile Latin Amerika toprakları üzerinde sömürgecilik tekeli kurmuş bulunan İspanya arasındaki rekabet giderek kızışırken, Küba topraklarında yerleşmiş bulunan İspanyollar arasında da sınıfsal temelli bir gerilim yüzünü göstermeye başlamıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde, İspanya'nın Amerika kıtasındaki pek çok sömürgesinde, 1776'daki Amerikan Bağımsızlık Savaşı, 1789'daki Fransız Devrimi ve Haitili siyah kölelerin başarıyla sonuçlanan isyanı gibi bir dizi olaydan ilham ve güç alan ulusçu kurtuluş mücadeleleri patlak verdi. Küba'da ilk ayrılıkçı ayaklanma 1809-1810 yılları arasında Kreoller'in en zengin ve ayrıcalıklı kesimi tarafından örgütlendi fakat başarısızlıkla sonuçlandı²²⁷.

İspanyolların kötü idareleri, adaletsizlikleri ve bu toprakları sömürmeleri yüzünden 1820-30 yılları arasında isyan hareketleri başladı. İspanya'da 1868 yılının sonlarına doğru liberaller ve bazı askerler tarafından monarşinin devrilip II. Isabel'in tahttan indirilmesi ve ardından İspanya'nın daha liberal bir yönetime kavuşmuş olması birçok Kübalı reformcuyu bağımsızlık mücadelesi üzerindeki baskının azalacağı yönünde umutlandırmış, devrimciler karşılına çıkan bu fırsatı değerlendirerek isyanı başlatmışlardı. 10 Ekim 1868'de, bir plantasyon sahibi olan Carlos Manuel de Céspedes kölelerini azat etmiş ve beraberindeki isyancılarla birlikte ünlü Yara Haykırışı'nı okuyarak Küba'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. İspanya, On Yıl Savaşı olarak adlandırılan bu ilk isyanı ancak 1878 yılında bastırabilmiştir. Ancak Küba'daki bu başkaldırı devam etmiş ve Ekim 1886'da Küba'da kölelik kaldırılmıştır. José Martí önderliğinde organize olan ve 10 Nisan 1892'de kurulan Küba Devrimci Partisi ile birlikte Temmuz 1895'te isyancılar tekrar ayaklanmışlardır. Birçok isyan hareketleri ve iç savaşıardan sonra ABD Başkanı William McKinley tarafından dostane bir ziyaret bahanesiyle Havana'ya gönderilen savaş gemisi Maine'nin 15 Şubat 1898'de anlaşıl原因an bir sebeple infilak ederek batması sonucu 262 Amerikan denizcisi hayatını kaybetmiş ve İspanya'ya ultimatom verilmiştir. Neticede İspanya Küba'dan

²²⁶ Önal. a.g.e., 180.

²²⁷ Çiçek, N. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 64.

çekilmiştir²²⁸. 1902 yılında toplanan I. Küba Kongresi adanın idaresini ABD'den teslim almıştır. ABD, 1906 yılında adayı ikinci kez işgal etmiştir. Küba tarihinde 1909-1925 yılları arasında ABD'nin mutlak egemenliği devresi olarak bilinen bu dönemde, ABD sermayesi Küba'nın pek çok stratejik sektörünü denetim altına almış ve ülkedeki muhalif hareketleri bastırmak için sıklıkla askeri aygıtı başvurmuştur. 1959 yılındaki Sosyalist Devrim'e kadar Küba'nın kontrolü ABD'de kalmıştır²²⁹.

XIX. yüzyılın sonuna kadar devam eden Küba bağımsızlık mücadelesi Osmanlı Devleti'nin de ilgisini çekmiştir. 1873 yılında, Washington Sefareti'nden gönderilen bir yazıda, Küba Adası'nın sahip olduğu önem ve bazı devletlerin bu konuda ne kadar hırslı ve açgözlü oldukları Padişah'a bildirilmekte ve Küba'ya bir başkonsolos tayin etmesinin öneminden bahsedilmektedir. Söz konusu belgede verilen bilgiye göre, 24 Şubat 1873 tarihinde Küba'da Osmanlı Devleti'ne ait ilk sefaret açılmış ve Mösyö John Gondie (Grandi) başkonsolos olarak atanmıştır. Bu tarih, iki ülke arasındaki ilişkilerin resmi anlamda başlangıcını teşkil etmektedir²³⁰.

Küba'ya ilişkin en eski belge niteliğinde olan 10 Şubat 1868 tarihli ve İspanya Elçiliği tarafından Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti'ne sunulan resmi bir yazıda ise, İspanya sömürge yönetiminin, adaya pasaportsuz girişlerin ayaklanmaların olduğu Küba'nın kontrolünü daha da zorlaştıracağını düşündüğü ve pasaport zorunluluğunun adadaki karışıklığın önlenmesine yönelik alınan tedbirlerin bir parçası olarak hayata geçirildiği ve Osmanlı tebaasının bu konuda bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmektedir²³¹.

Tabiyet-i Osmaniye Kanunu'nun ilanından kısa bir süre sonra 1873 yılında, Washington'daki Osmanlı Elçiliği'nden Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda, bölgedeki ticari ve siyasi önemi giderek artan Küba'da tıpkı diğer hükümetlerin yaptığı gibi Bâb-ı Âli'nin de en azından bir fahri başkonsolosluk açmasının son derece faydalı olacağı belirtilmekte, adadaki ulusçu-ayrılıkçı bağımsızlık hareketine ve

²²⁸ Simons, G. (1996). *Cuba: From Conquistador To Castro*. London: Macmillan Press, 140, 189-190; Navarro, J. C. (2008). *Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi*. (Çev. Gözde Köz, Ali Somel), İstanbul: Yazılama Yayınevi, 69-92.

²²⁹ Kadıköylü, N. (2019). *XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri*. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 184.

²³⁰ BOA. **İ. H.R.** Dosya No:258, Gömlek No:15427.

²³¹ BOA. **H.R. T.O.** Dosya No: 270, Gömlek No:13.

İspanya'nın Antiller'deki bu zengin toprakları elinde tutma konusunda verdiği mücadeleye değinilmektedir²³².

Bu süreçte İspanya kolonilerindeki gelişmeleri olabildiğince takip etmeye çalışan Osmanlı Devleti kendisi gibi sahip olduğu toprakları kaybetmekte olan İspanya İmparatorluğu'nun yaşadığı tecrübelerden yararlanarak çıkarımlar yapmaya çalışmıştır. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nin Washington Elçisi Ali Ferruh Bey'in, Küba hakkında başkent İstanbul'a gönderdiği 28 Mart 1898 tarihli bir raporda, Küba üzerindeki ABD ve İspanya çekişmesine ve yaşanan gerginliklere dair bilgi verdikten sonra Küba'nın durumunu o sıralarda Osmanlı Devleti için son derece sıkıntılı bir sorun olan Girit isyanına (1897) referanslar vererek analiz etmiştir²³³.

Aslında Küba Bağımsızlık Savaşı ve İspanya-Amerika Savaşı'na dair yorumlar ve bilgiler içeren pek çok belge bulunmaktadır. Bu bilgi akışı genel olarak Osmanlı Devleti'nin Madrid ve Washington Sefaretleri tarafından sağlanmıştır. 9 Nisan 1869 tarihli Washington Sefareti'nden Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa'ya gönderilen söz konusu belgelerden birisinde de, Küba'nın ilk bağımsızlık isyanının Amerika Birleşik Devletleri'nde nasıl bir etki meydana getirdiğinden bahsedilmektedir. Washington Sefareti'nden Hariciye Nazırı Said Paşa'ya gönderilen 1895 yılına ait bir raporda ise, 8 Mart 1895 tarihinde Küba açıklarındaki Maisi Burnu yakınlarında sefer yapmakta olan "Alliance" isimli Amerikan posta gemisine, muhtemelen Kübalı isyancılara yardım götürdüğünden şüphelenildiği için bir İspanyol savaş gemisi tarafından ateş açıldığı bildirilmektedir²³⁴. Tüm bu bilgiler, Osmanlı Devleti'nin Küba'da meydana gelen çatışma ve isyan gibi çeşitli olayları kendi yürüteceği politikalarda önemli birer emsal teşkil edebileceği düşüncesiyle çok yakından takip ettiğine dair somut delil niteliği taşımaktadır.

Osmanlı Hükümeti bu dönemde, fahri başkonsolosluk kurumu üzerinden Küba ile diplomatik ilişkilerini yürütmeye devam etmiş ve Mösyö Quirico Gallostra 1890 yılında Havana'ya Osmanlı Devleti'nin fahri başkonsolosu olarak atanmıştır. Sultan II. Abdülhamid'e sunulan Dışişleri Bakanlığı tezkiresinde, Küba'da ikamet etmekte olan Osmanlı tebaası mensuplarının dört bin kişilik bir grup oluşturduğu ve bu nüfusun

²³² BOA. **H.R.**, **T.O.**, Dosya No:115, Gömlek No:91

²³³ BOA. **Yıldız Esas Evrakı**, Dosya No:136, Gömlek No:35.

²³⁴ BOA. **HR.**, **SYS.** Dosya No:50, Gömlek No:27.

korunması ve işlerinin kolaylaştırılması için adada bir memur bulundurmanın yararlı olacağı belirtilerek Havana’da yaşamakta olan Gallostra’nın bu memuriyet için uygun görüldüğü ifade edilmektedir²³⁵.

Bununla birlikte, II. Abdülhamid İspanyolca bilen bir Hariciye personeli olan Enver Paşa’yı 1882’de Küba’ya göndererek o dönem İspanyollara karşı bağımsızlık savaşı veren Küba hakkında ayrıntılı rapor istemiştir. Enver Paşa, adada meydana gelen olaylar hakkında İstanbul’a detaylı raporlar göndermiştir. Bu raporlarda, adanın coğrafyasından sosyal hayatına kadar her şeyi görmek mümkündür. Enver Paşa raporunda şu hususlara da dikkat çekmiştir: “Kübalılar ne başka bir ülkeye bağlı olmak ne de başkalarının hâkimiyetini desteklemek için savaşıyorlar. Neredeyse kazanmış oldukları savaşı bitirmeyi hızlandırmak için belki ABD’nin yardımını kabul edebilirler. Kübalıların ruhunda ne pahasına olursa olsun bağımsızlığı elde etme kararlılığını görüyorum. Kültür, dini sebepler ve vatansever değerlerden dolayı eğer Birleşik Devletler adayı topraklarına dâhil etmeye niyetlenirse onlara karşı da savaşımaya hazır olacaklardır”²³⁶. Netice itibarıyla, XX. yüzyılın başlarından ortalarına kadar devam eden süreçte Kübalıların, toprakları üzerinde hegemonya kurmak isteyen ABD’ye karşı verdikleri mücadele Enver Paşa’nın XIX. yüzyılın son çeyreğindeki raporunda yer verdiği bu tespitlerin ne kadar doğru olduğunu bize göstermektedir.

XX. yüzyılın başlarında, ABD’nin müdahalesiyle yeni kurulan Küba Cumhuriyeti’nin ilk Devlet Başkanı Tomas Estrada Palma, 10 Eylül 1902 tarihinde Osmanlı Padişahı’na, Küba Kanun-u Esasisi gereğince yürütme kuvvetinin başına getirildiğini ve iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin devam etmesini istediğini bildiren bir name yollamış, Osmanlı Padişahı da 13 Ocak 1903 tarihinde memnuniyetini belirten bir cevapname-i hümayun göndermiştir²³⁷.

Diğer yandan, Küba Osmanlı topraklarından Latin Amerika-Karayipler bölgesine göç eden Los Turcoslar’ın en çok gittikleri ve yerleştikleri ülkelerden birisi olmuştur. Kübalı tarihçi Menéndez Paredes’in aktardığı bilgiye göre, XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlarında Küba’ya giden Osmanlı göçmenlerinin büyük bir kısmı Lübnan, Filistin, Suriye,

²³⁵ BOA. BEO. Dosya No:136, Gömlek No:104218.

²³⁶ Önal. a.g.e.,190.

²³⁷ Önal, B. (2017). “Dünden Bugüne Türkiye-Küba İlişkileri: Kesişen Yollar, Beklentiler, Öneriler”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19 (2) 165-186.

Mısır ve Ürdün kökenlidir. Havana Limanı yolcu defteri kayıtlarına göre, 1869-1900 yılları arasında yaklaşık olarak sekiz yüz Arap asıllı Osmanlı vatandaşı Küba'ya giriş yapmıştır. Birbirinden farklı toplumsal gruplara ait olup genel olarak tarım ya da ticaret ile uğraşan bu kişilerin %70'i Hristiyan, %20'den biraz fazlası da Müslümanlardır; bu kişiler Osmanlı'nın baskısını en çok yaşayanlar ve ekonomik anlamda en kötü durumda olanlardır²³⁸.

1870 yılında Küba henüz İspanyol egemenliği altındayken, Osmanlı Devleti'nden gelen ve kayda geçen ilk Arap göçmen Josè Yabor'dur ve bugünkü Centro Havana belediyesinin sınırları içinde bulunan ve sonraki dönemlerde de bu göçlerin birincil yerleşimlerinden olacak olan Monte y Figuras'da ikamet edeceğini beyan etmiştir. 1877 yılında Deir el Ahmar doğumlu Benito Elías ile Suriye-Halep doğumlu Alejandro Hadad ve 1879 yılında adaya gelerek Pinar del Río'ya yerleşen Lübnanlı Antun Farah, ilk göç dalgası ile birlikte Osmanlı topraklarından adaya gelen kişilerden bazılarıdır. Ayrıca, 1870-1880 arası dönemde adaya giden göçmenlerin büyük bir kısmı için Küba, kıtanın diğer bölgelerine geçiş için bir köprü vazifesi görmüştür. Ancak adaya yerleşmeyi tercih edenler bir süre sonra geride bıraktıkları akraba ve dostlarını çağırmaya ve yanlarına getirmeye çalışmışlardır. Böylece XIX. yüzyılın sonlarına doğru artık Havana, Santiago de Cuba, Pinar del Río, Holguín, Matanzas, Ciego de Ávila, Sagua la Grande ve Camagüey gibi bölgelerde yerleşik bir Osmanlı-Arap toplumu oluşmaya başlamıştır. Bu döneme ilişkin dikkat çeken bir diğer nokta da, Küba'ya yerleşen Arap kökenli bazı kişilerin (beş Lübnanlı, dört Suriyeli ve iki Filistinli) 1895 yılında ulusal bağımsızlık mücadelesine katılmış olmalarıdır²³⁹.

Bununla birlikte, 12 Haziran 1906 tarihinde Küba'da Göç ve Yerleşme Yasası kabul edilmiştir ve bu yasa ile birlikte adaya doğru gerçekleşen Osmanlı göçünde de artış görülmüştür. 1906-1913 yılları arasında yaklaşık olarak 3758 Arap kökenli Osmanlı Küba'ya giriş yapmıştır. Bu kişilerin %70'i Lübnan doğumlu, diğerleri de Filistin ve Suriye doğumlu göçmenlerdir. Bu dönemde, Lübnanlı yazar Amin Maalouf'un büyük amcası Gebrayel Maalouf da, Lübnan'dan yola çıkıp dört yıl boyunca Birleşik Devletler'de yaşadıktan sonra 1899 yılında Küba'ya göç etmiştir. Amin Maalouf o dönemde Küba'nın

²³⁸ Paredes, R. M. (2000). **Parentesco y Tradicionalidad: Un Estudio Etnosocial de Los Inmigrantes Árabes de Cuba (1870-1957)**. Universidad de Granada, 89.

²³⁹ Paredes, R. M. (2009). **Los Árabes en Cuba**. (Editör: Abdeluahed Akmir), Madrid: Siglo XXI de España Editores, 371.

en başarılı Arap göçmenlerinden biriydi ve Ekim 1912’de, Küba’dan kardeşine gönderdiği mektuplardan birinde, adadaki göçmen sayısından ve yeni yönetimin hem çalışmak hem de yerleşmek açısından yeni gelenler için oldukça elverişli bir ortam sağladığından bahsetmiştir. 19 Mayıs 1912 tarihli bir diğer mektubunda, adanın gelişim içinde olduğundan ve yakın bir zamanda maddesel, siyasal ve törel açıdan yeryüzünün en önemli yerlerinden biri olacağını belirtmiştir²⁴⁰.

Öte yandan, Osmanlı Devleti’nden Küba’ya göç eden Osmanlı Arapları diğer Latin Amerika ülkelerine göç eden Los Turcoslar gibi içinde bulundukları topluma entegre olmaya çalışmışlardır. Osmanlı Arapları kendi dillerinde çıkardıkları Arapça gazeteler vasıtasıyla gerek Osmanlı topraklarında gerekse içinde yasadıkları toplumda olup biten gelişmelerden haberdar olmaya çalışmışlardır. Ancak, başka Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti aleyhtarı olan gazetelerden birisi de Küba’da çıkartılmaktaydı. Küba’nın başkenti Havana’da haftalık olarak yayınlanan Al Ettehad (La Union) isimli gazete Küba’daki Suriye asıllı Osmanlı vatandaşlarının izlediği Arap milliyetçiliği politikasının sözcülüğünü yapmaktaydı. Buna karşılık Osmanlı Devleti’nin Washington Elçiliği ise Küba’daki Osmanlı kökenli Suriyelilerin izlemiş olduğu Arap milliyetçiliği politikasını 15 Eylül 1915 tarihli raporu ile ve bu politikaya destek veren Al Ettehad gazetesi hakkında 30 Ekim 1916 tarihli rapor ile Bâb-ı Âli’yi bilgilendirmiştir. Mevcut olan 27 Temmuz 1915 tarihli bir nüshasından söz konusu gazetenin(EK-11) o dönemde Küba’da yaşanan güncel ve bazı uluslararası politik gelişmelere yer verdiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı Hükümeti, 1916 yılından itibaren Arjantin ve Brezilya dışındaki Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bulunan Osmanlı çıkarlarının korunmasını Alman elçi ve konsoloslarına havale etmeye başlamıştır. Washington’daki Osmanlı Elçiliği 5 Kasım 1916 tarihinde Hariciye Nezareti’nden, Alman diplomatlara havale edilen ülkelerin adlarının resmen bildirilmesini istemiştir²⁴¹.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti’nin Latin Amerika’da ticari açıdan önemli bir ülke olan Küba’ya yönelik ilgisinin XIX. yüzyılın ortalarından sonra gittikçe arttığını söyleyebiliriz.

²⁴⁰ Maalouf, A. (2007). **Yolların Başlangıcı**. (Çev. Samih Rifat, Aykut Derman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 182; Paredes, R. M. (2009). **Del Medio Oriente a la Mayor Isla del Caribe: Los Árabes en Cuba**. Madrid: Casa Árabe, 20.

²⁴¹ Temel. a.g.e., 120.

Ayrıca tüm bu bilgilerden, Osmanlı Devleti ile Küba arasındaki ilişkilerin ticari, diplomatik ve göç gibi alanlarda etkinlik kazandığı ve Osmanlı Devleti'nin son döneminde görev yapan yönetici sınıfının, XIX. yüzyıl boyunca Küba'nın verdiği bağımsızlık mücadelesini ve İspanya'nın bu mücadeleye karşı geliştirdiği stratejileri analiz ederek birtakım dersler çıkardığı anlaşılmaktadır.

3.7. Osmanlı Devleti ile Venezuela İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişmesi

Kıyılarını Kristof Kolomb'un 1498 yılında ve Floransalı kâşif Amerigo Vespucci'nin ertesi yıl keşfettikleri Venezuela'nın ismi, Vespucci'nin, 3 bin kilometrelik sahilin bir noktasında, suyun üstünde, kazıklar üzerine kondurulmuş, bir yerli köyüne rastlaması, oraya, küçük Venedik anlamına gelen, “Venezuola” adını takması ve bu adın genelleşerek, ülkenin tamamına denmesiyle ortaya çıkmıştır²⁴². Ancak Kolomb'un mürettebatında yer alan Alonso de Ojeda bu coğrafyayı fazla değerli bulmadığından, İspanyolların bölgeyi kolonize etmesi 1522 yılı itibarıyla başlamıştır. Ülkede ilk İspanyol yerleşimi 1502 yılında, 1525 yılında ise İspanyolların kıtadaki ilk kalıcı yerleşimi kurulmuştur. Bu tarihten itibaren İspanya'nın kıtadaki maden ve tarım faaliyetlerinde bir merkez üssü olarak kullanılan Venezuela, 1717 yılında Yeni Granada Alt Krallığı, 1777'de Venezuela Genel Yüzbaşılığı adını almıştır²⁴³.

Venezuela Güney Amerika ülkelerinin İspanyol sömürgesinden kurtarılmasını sağlayan kişi olarak bilinen Simon Bolívar'ın doğduğu memlekettir. Venezuela, XIX. yüzyılın başında İspanyollara karşı başlayan Latin Amerika bağımsızlık hareketinin ilk işaret fişeginin yakıldığı ülkedir. 1808'de Napolyon ordularının İspanya'yı işgalinden sonra, İspanya'nın kıta üzerindeki kontrolü zayıflamış ve Latin Amerika'da Madrid hükümetinden kopuş yönünde fikirler etkili olmaya başlamıştır. Latin Amerika devriminin öncü ismi Simon Bolívar ve arkadaşları 1810'da Karakas'ta ilk bağımsız yönetimi kurmuş, 1811'de ise Venezuela'nın bağımsızlığı ilan edilmiş ve bir anayasa yapılmıştır²⁴⁴.

Bolívar, devrimci faaliyetlerini Kolombiya üzerinden kıtanın geri kalanına yaymaya çalışırken, İspanya yanlısı kuvvetler 1812'de Karakas'a girerek, çok kısa süren

²⁴² Carım, F. (1968). *Latin Amerika (Görüp İzlediklerimiz-2)*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 84.

²⁴³ Albayrakoglu, E. P. (2017). *Dünya Siyasetinde Latin Amerika*. Ankara: Nobel Yayınları, 114.

²⁴⁴ Pendle, G. (1963). *A History of Latin America*. Baltimore: Penguin Books, 96-97.

bağımsızlığı sona erdirmiştir. Bolívar komutasındaki devrimci/cumhuriyetçi güçler Kolombiya'ya çekilmek zorunda kalmıştır. 1814'de Napolyon yenildiğinden Fransız kuvvetleri, İspanya'yı boşaltmış ve İspanya tahtına tekrar VII. Ferdinand oturmuştur. Böylece, İspanya Kralı çok sayıda İspanyol askerini İspanya'dan kıtaya getirerek bağımsızlık hareketini tamamen yenilgiye uğratmak yolunda önemli bir imkânı kavuşmuştur. Önceleri, İspanyol kuvvetleri kıtanın tamamına yakınına kontrol altına aldılarsa da, 1816'da sürgünden Venezuela'ya dönen Bolívar kısa sürede cumhuriyetçi bir ordu toplayarak İspanyol kuvvetlerini ardı ardına yenilgiye uğratmayı başarmıştır. 1821'de Venezuela ve Kolombiya, "Gran Colombia" adında bir birlik kurarak bağımsızlık ilan etmiş, 1830'da Venezuela birlikten ayrılarak bağımsız bir cumhuriyet olmuştur²⁴⁵.

Ülkenin ilk devlet başkanı olan eski general José Antonio Páez ülkeyi istikrara kavuşturmuş, altyapı çalışmalarına ağırlık vermiş ve bağımsızlık savaşları boyunca zarar görmüş kakao ticareti yerine kahve üretimi ve ihracatına yönelmiştir. 1830-1863 döneminde aralıklarla devlet başkanlığı koltuğunda oturan Páez'in ardından ülke yönetimi on yıllar boyunca sürekli el değiştirmiş ve Venezuela XX. yüzyıl başlarına dek yozlaşmış diktatörlerle anılmıştır²⁴⁶.

Osmanlı İmparatorluğu ile Venezuela Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere bakacak olursak, ilk diplomatik temasların XIX. yüzyılın ortalarına kadar gittiği görülmektedir. 1857 yılına ait bir belgeden, dönemin Venezuela Cumhurbaşkanı'nın (Jose Antonio Paez) Osmanlı Sultanı Abdülmecid'e bir mektup gönderdiği, Abdülmecid'in de cevaben hazırlanan mektubu, "üslup ve anlatım bakımından uygun" bularak, gönderilmesine icazet verdiği anlaşılmaktadır. 1857'den 1880'lere kadar geçen dönemde iki ülke arasında önemli bir diplomatik temas olmamıştır²⁴⁷.

Osmanlı İmparatorluğu ile Venezuela Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerde ekonomik faktörün temel etken olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim iki ülke arasındaki diplomatik temasların en fazla yoğunlaştığı husus ekonomik nedenlerle ortaya çıkan konsolosluk kurma isteği olmuştur. Venezuela Başkan Vekili, 6 Haziran 1885'de Dük Gabriel de Roza'ya bir mektup vererek, ülkesinin İskenderiye Konsolosu olarak atanmasının Bâb-ı

²⁴⁵ Pedraja, R. (2005). **The Historical Context, Latin America**. (Editör: R. S. Hillman), London: Lynne Rienner Publications, 57-61.

²⁴⁶ Albayrakoglu. **a.g.e.**, 116.

²⁴⁷ BOA. **HR. SYS**, Dosya No:46, Gömlek No:7.

Âli tarafından uygun bulunmasını talep etmiştir. Gabriel de Roza da, mektubu 18 Haziran 1885’de Osmanlı Hariciye Nezareti’ne göndermiştir²⁴⁸. Bu talebe Bâb-ı Âli tarafından nasıl bir yanıt verildiğine dair arşivde bir belgeye rastlanmamıştır.

İki ülke arasındaki ilişkilerde ekonomik faktörün etkisini gösteren bir başka örnek de, Venezuela Cumhuriyeti Resmi Neşriyat Kalemi Müdürlüğü’nün Osmanlı Dâhiliye Nezareti’ne 1888’de gönderdiği yazıdır²⁴⁹. Yazıda, Venezuela Hükümeti’nin resmi gazete ve ilgili resmi kararları Osmanlı Hükümeti’ne düzenli olarak gönderme kararı aldığı, bu kararın hemen uygulamaya sokulacağı bildirilerek, Osmanlı Hükümeti’nin de benzer bir uygulamayı benimsemesinin, yani resmi gazetesini ve resmi kararlarını Venezuela Hükümeti’ne göndermesinin iki ülke arasındaki ilişkiler açısından çok faydalı olacağı belirtilmiştir. 29 Kasım 1892 tarihli bir başka yazıda, Venezuela Hükümeti İstatistik ve Muhacerat Dairesi Müdürlüğü’nden Osmanlı Dâhiliye Nezareti’ne 25 nüsha Venezuela Resmi gazetesinin ve Belediye gazetesinin gönderildiği bildirilmekte ve söz konusu belgelerin kabulü ve kabule dair bir makbuzun gönderilmesi rica edilmektedir²⁵⁰.

İki ülke arasında diplomatik temsilcilik açılmasına ilişkin 1885 yılında bir gelişme olduysa da, bundan bir sonuç alınamamıştır. Venezuela Hükümeti konsolosluk açma yönündeki ilk girişiminden yaklaşık 15 yıl sonra yeni bir girişim daha yapmıştır. Venezuela Cumhuriyeti’nin Berlin Maslahatgüzarı Santos A. Dominici, Osmanlı Devleti’nin Berlin Büyükelçisi Osman Nizami Paşa’ya 16 Nisan 1910 tarihli bir yazı göndererek, üç konuda yardımını talep etmiştir²⁵¹. Osman Nizami Paşa, Hariciye Nazırı Rıfat Paşa’ya 22 Nisan 1910 tarihli bir mektup yazarak, Dominici’nin taleplerini iletmiştir. Rıfat Paşa da 19 Mayıs 1910 tarihinde Osman Nizami Paşa’ya bir cevabi yazı göndermiştir. Bâb-ı Âlî Hukuk Müşavirliği’nin iki ülke arasında konsolosluk sözleşmesi imzalanmadan konsolos atanamayacağı görüşünü bildirmesi üzerine, iki ülkenin Berlin elçilikleri arasında protokol görüşmeleri başlamış, Arjantin ve Meksika ile imzalanan protokollerin metnine benzer bir metin üzerinde uzlaşmıştır. Venezuela’nın konsoloslarına ait madde ve eşyaya gümrük muafiyeti uygulanması isteği kabul edilmemiş, eşyanın gümrüklerde kontrol edilmesi ve gümrük resminin ödenmesi gerektiği kararı alınmıştır. Protokol metninin imzalanması için

²⁴⁸ Erdem, G. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 323.

²⁴⁹ Erdem. **a.g.e.**, 353-355.

²⁵⁰ BOA. **HR. TO**, Dosya No:538, Gömlek No:16.

²⁵¹ BOA. **HR. SYS**, Dosya No:77 Gömlek No:35.

Berlin Elçiliği'ne yetki verilmiştir²⁵². Rıfat Paşa, bu olumlu yanıtı göndermekle de kalmamış, Osman Nizami Paşa'ya Venezuela Hükümeti'ne iletmek üzere bir de yazıya ekli anlaşma tasarısı²⁵³ göndermiştir.

Yaklaşık bir yıl süren görüşmeler neticesinde, iki taraf arasında bir anlaşma imzalanamamıştır. Bir süre sonra da Balkan Savaşları, iç karışıklıklar ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması gibi nedenlerle her iki taraf da konsolosluk kurulması konusunu gündemlerinden çıkartmışlardır. Venezuela'nın konsolosluk açılması yoluyla diplomatik ilişkiler kurulması isteği, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar konusunda XIX. yüzyıl sonlarından itibaren sahip olduğu hassasiyet nedeniyle karşılık bulamamıştır.

İki ülke arasında söz konusu girişimlere rağmen diplomatik temsilcilik açılmaması nedeniyle Osmanlı yurttaşlarının himayesi, aynı Osmanlı diplomatik temsilciliklerinin bulunmadığı ülkelerde olduğu gibi diğer devletler tarafından yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin diplomatik temsilcilik bulundurmadağı Venezuela'da Osmanlı yurttaşlarının himayesinin 1909 yılına kadar Fransa Elçiliği tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu konuya ilişkin ilk durum, Venezuela'nın Maracaibo kentinde ikamet eden Osmanlı yurttaşlarının himayesi ile ilgili olarak, ABD Dışişleri Bakanı Philander C. Knox tarafından Osmanlı Devleti'nin Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa'ya 14 Kasım 1910'da gönderilen nota ile ortaya çıkmıştır. Knox notada, Maracaibo'daki ABD Konsolosu'nun bir süredir Osmanlı yurttaşlarını yarı resmi olarak temsil ettiğini belirterek, bu durumun yasal bir çerçeveye oturtulması gerektiğinin altını çizmekteydi. Knox, Bâb-ı Âli'den söz konusu temsile devam edilip edilmemesi hususundaki düşüncesini de sormuştur. Hariciye Nazırı Rıfat Paşa Yusuf Ziya Paşa'ya gönderdiği 25 Kasım 1910 tarihli yazıyla, Bâb-ı Âli'nin Maracaibo kentindeki Osmanlı yurttaşlarının ABD konsolosu tarafından himaye edilmeye devam edilmesi yönündeki teklifi kabul ettiğini ve Yusuf Ziya Paşa tarafından önerilen bu yöndeki bir kararın ABD Hükümeti'nin bilgisine sunulması fikrine iştirak ettiğini belirtmiştir²⁵⁴.

21 Kasım 1913 tarihinde Fransa'nın İstanbul Büyükelçiliği Bâb-ı Âli'ye bir sözlü nota sunarak Fransa ile Venezuela arasındaki diplomatik bağın yeniden tesis edildiği bilgisini

²⁵² Temel. a.g.e., 121.

²⁵³ BOA, HR. SYS, Dosya No:77, Gömlek No:35.

²⁵⁴ BOA, HR. SYS, Dosya No:77, Gömlek No:35.

iletse de neticede, 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nda Fransa ve Osmanlı Devleti'nin karşı cephelerde yer almış olması sebebiyle Osmanlı vatandaşları himayesiz kalmıştır. Bunun üzerine, 1916 yılı içerisinde Venezuela'daki Osmanlı vatandaşları himaye için Karakas'taki Alman Sefareti'ne başvurmuşlar ve Alman Sefareti de Hariciye Nezareti'ne Bâb-ı Âli'nin Berlin'den bu yönde bir talebinin olup olmadığını sormuştur. Sonuç olarak, Osmanlı Hariciye Nezareti ile İstanbul'daki ABD ve Alman Büyükelçilikleri arasında 1916 yılının son aylarında yapılan yazışmalardan Osmanlı Devleti'nin bu talebe bir süre cevap vermediği ve muhtemelen, Venezuela'daki Osmanlı yurttaşlarının himayesi konusunda Almanya'dan ziyade ABD'den yardım isteme niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin bu niyeti de bu durumun çözülmesine çare olamamış zira ABD'nin 1917 Nisan ayında İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmesiyle bu sorun tekrar gündeme gelmiştir²⁵⁵.

3.7.1. Osmanlı Ordusunda Venezuelalı Bir Subay: Rafael de Nogales Méndez

Asıl adı Rafael Ramón Intxauspe Méndez olan Venezuelalı, gençlik yıllarında Bask kökenli "Intxauspe (Inchauspe)" soyadını, İspanyolca çevirisi "ceviz ağacı" anlamına gelen "Nogales"e dönüştürdüğünden Rafael de Nogales Méndez olarak bilinir. Nogales 1877 yılında Venezuela'nın Tachira eyaletinin başkenti San Cristobal'da soylu ve varlıklı bir ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Albay Felipe Intxauspe, büyük tarım arazilerine sahip Bask kökenli bir soylu, büyük dedesi Albay Pedro Luis Intxauspe ise 1821 yılında Venezuela bağımsızlık mücadelesine katılan vatanseverlerden biriydi. Annesi Josefa Mendez Brito, Kristof Kolomb'a dördüncü ve son Amerika yolculuğunda eşlik eden altı silahtardan biri olan Yüzbaşı Diego Méndez'in soyundan gelen toprak ve sığır sürüleri sahibi çok zengin bir ailedendi. Venezuela tarihinde saygın bir yeri olan Nogales'in büyükannesi Magdalena Diaz de Méndez'in, Venezuela ile birlikte beş Latin Amerika ülkesinin bağımsızlık önderi kurtarıcı Simon Bolívar'ın (1783-1830) arkadaşı olduğu ifade ediliyordu. Sahibi olduğu uçsuz bucaksız büyük çiftliklerinden (latifundios) binlerce at vererek, bağımsızlık mücadelesi kuvvetlerine destek vermişti²⁵⁶.

²⁵⁵ Erdem.a.g.e., 479-482.

²⁵⁶ Şahin, H. G. (2013). "Osmanlı Ordusunda Venezuelalı Bir Gezgin Şövalye: Rafael de Nogales Méndez", *Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı: 8/7, 566-567.

Nogales'in yazılarında anlattıklarından yola çıkan Prof. Dr. Kaldone G. Nweihed, 1898 yılında İspanya'nın Amerika Birleşik Devletleri ile girdiği ve son sömürgeleri Küba, Porto Riko ve Filipinler'i kaybettiği savaşın, Nogales'in macera arayışında ilk duraklarından biri olduğunu ifade etmiştir. Nweihed'e göre Nogales İspanyol Ordusu'nda teğmen olarak göreve başlamış ve asker taşıyan bir İspanyol gemisiyle gittiği Küba'da savaşmıştır. Latin Amerika kardeşliğine, birliğine ve ortak amaçlılığına güçlü bir inancı olduğu iddia edilen Nogales'in son İspanyol topraklarının bağımsızlığına karşı neden savaştığı tartışma konusudur. Nogales, savaşın Amerika Birleşik Devletleri lehine sonuçlanması üzerine Küba'dan Haiti'ye ve oradan Kuzey Afrika'ya geçmiştir. Nogales'in, Fas'ta Sultan Mulay Abdülaziz'in ordusunda kısa süre görev yaptığı, Hindistan, Afganistan, Endonezya, Güney Afrika, Angola, Arjantin, Brezilya, İngiltere, İrlanda ile Amerika Birleşik Devletleri'ni dolaştığı, Boston'dan ülkesine dönüş yolculuğunun 1901 Ocak ayında Venezuela'da son bulduğu anılarında aktarılmaktadır. 1901 yılında Kolombiya sınırında Goajira (La Guajira) yarımadasında Castro'yu devirmek üzere diğer muhalif liderlerle birlikte isyan girişiminde bulunduğunu aktaran Nogales'e göre, isyanın ilk gününde sınır köyü Carazúa'yı işgal eden asilerin girişimi, Carazúa muharebesi olarak adlandırdığı şiddetli çarpışmada yenilmeleri üzerine başarısızlığa uğramıştır²⁵⁷.

Nogales anlatılarında, 1914 yılında I. Dünya Savaşı başladığında Hollanda'ya bağlı Saba adasında olduğunu ifade etmektedir. Savaşı öğrenince Martinik'ten Fransa'nın Bordeaux (Bordo) şehrine giden son Fransız posta gemisiyle yola çıkmıştır. Amacı İtilaf devletleri ordularında gönüllü olarak savaşmaktır ve anılarında, "Yeni Dünya'ya haç diken fatihlerden birinin, atalarından Yüzbaşı Diego de Mendez olduğunu, dedesi Pedro Luis de Inchauspe'nin de Bolívar'ın bayrağı altında savaştığını, kalıtımla ve içinde bulunduğu çevrenin de etkisiyle kaderinin kendisini bu savaşa katılmaya ittiğini, tehlikeyle iç içe olmak istediğini, despotizme karşı savaşmak istediğini" ifade etmektedir²⁵⁸.

Nogales, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ordusu saflarında mücadele eden tek Latin Amerikalı olması bakımından Türk-Latin Amerika ilişkileri bağlamında da incelenmeye değer önemli bir figürdür. 21 yaş gibi çok erken bir dönemde İspanyol

²⁵⁷ Nweihed, K. G. (2005). **The World of Venezuelan Nogales Bey/Venezuelalı Nogales Bey'in Dünyası**. Ankara: Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 37-47.

²⁵⁸ Méndez, R. N. (1991). **Memorias, Tomo I**. (Çeviri: Ana Mercedes Pérez), Caracas: Editorial Fundación Biblioteca Ayacucho, 28-30.

ordusuna giren ve 1898 yılındaki İspanya ile Küba arasındaki savaşa katılan Nogales kendi ifadesine göre, I. Dünya Savaşı'nın yayıldığını Karayipler'e yolculuk yapmış olduğu bir zamanda öğrenmiş ve maceracı kişiliği onu Avrupa'ya giderek savaşa katılmaya teşvik etmiştir. Nogales anılarında, ilk önce İtilaf devletleri safında yer almak istediğini ancak kendisine gelen Venezuelalı kimliğinden vazgeçme talebi sonrası bu isteğinden vazgeçtiğini ifade etmiştir. Daha sonra Nogales çeşitli ülkelere seyahat ederek, gittiği ülkelerin ordusuna kabul edilme arayışı içerisinde girmiştir. Bulgaristan'a nasıl gittiğine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Nogales burada tanışmış olduğu önemli kişiler vasıtasıyla Osmanlı kimliğine sahip olmuş ve atase militer olarak Osmanlı ordusunda görev yapmaya başlamıştır. Nogales o dönemde Büyükelçi Ali Fethi Bey'e (Okyar) tavsiye edilmiş ve böylece kendisine Osmanlı saflarında savaşacak yol açılmıştır. 1915 yılının başlarında resmi Osmanlı askeri üniformasıyla yabancı askeri uzman olarak İstanbul'da görev yapmaya başlamıştır²⁵⁹.

Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914 tarihinde I. Dünya Savaşı'na girmesi sonrasında, ısrarlı başvuruları neticesinde 15 Şubat 1915 tarihinde Anadolu'nun doğusuna gitme talimatı alan Nogales, komutan olarak görevlendirildiği Osmanlı Devleti'nin 3. Ordu Komutanlığı'nda savaşa katılmak üzere İstanbul Haydarpaşa tren garından yola çıkmış ve Erzurum'a vardığında burada şehrin komutanı Albay Von Possalt'a bir nezaket ziyaretinde bulunmuştur. Bir gün sonra Hasankale'deki 3. Ordu Karargâhı'na giderek Yarbay Felix Guse Bey aracılığıyla Başkomutan Mahmut Kamil Paşa ile görüşmüştür. Öte yandan, daha sonra yazdığı hatıralarında, I. Dünya Savaşı sırasında gezdiği ve görev yaptığı yerler hakkında birtakım bilgiler veren Nogales bazı konular ile ilgili çelişkili ifadeler kullanmıştır. Buna örnek olarak, Nogales Erzurum ile ilgili gözlemlerinde, şehrin nüfusunun o dönemde yaklaşık 70 bine vardığını ve bunun 20 binini Ermenilerin oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak resmi kayıtlar o dönemde Erzurum'un toplam nüfusunun 834.755 kişiden oluştuğunu, bunun 673.291'inin Müslüman, yaklaşık 138.618'inin Ermeni, yaklaşık 4.846'sının Rum kökenli olduğunu ve yaklaşık 18 bininin de diğer milletlerden meydana geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, şehirdeki

²⁵⁹ Kutlu, M. N. (2015). *El Año Mas Largo del Imperio Otomano: una mirada centenaria*. (Editör: Mario Oliva Medina), 11-12.

Ermenilerin oranının Nogales'in anlattığı gibi yüzde 25 değil yüzde 16 olduğu anlaşılmaktadır²⁶⁰.

Diğer yandan, Nogales'in hikâyelerinde detaylı olarak verdiği ifadeler gezip gördüğü yerlere ilişkin gözlem ve tecrübelerini günlük notlar halinde kaydettiği yönündeki düşünceleri kuvvetlendirmektedir. Nogales ayrıca, Enver Paşa'nın keyfi yönetiminin 3. Ordu Komutanlığı'ndaki Alman askerlerinin görevlerini bırakmalarına sebep olduğunu iddia etmektedir. Nitekim bölgenin en güçlü komutanlarından Albay Von Possalt'ın görev yerinin değişmesi, Yarbay Stange, Yüzbaşı Strazowski gibi komutanların bölgeden ayrılması ve Yarbay Guse Bey'in tifo ateşi nedeniyle ülkesi Almanya'ya geri dönmesi sonucunda Rus General Nikolay Yudenic saldırı başlatmış ve bölgedeki Osmanlı ordusunun savunmasını kırmayı başarmıştır. Nogales o sıralarda Hasankale'ye 7 kilometre mesafedeki Köprüköy'de bulunuyordu ve çevredekiler tarafından bazı durumlarda yapılan bombardımanların dışında hiçbir askeri hareketlilik olmamasından şikâyet ediyordu. Bu sebeple, 3. Ordu Komutanı Guse Bey ile buluşmuş ve oradan ayrılarak Ermeni-Rus ordusu ile Osmanlı ordusu arasında daha fazla hareketliliğin yaşandığı Van Jandarma Tümen Komutanlığı'na katılma talebinde bulunmuştur. Başvurusu kabul edilen Nogales, kendi koruması için verilen 30 atlı jandarma kuvvetini reddederek Tahsin Çavuş ve Seyis Ali'nin talimatıyla Van'a doğru yola çıkmıştır²⁶¹.

1915'de Van'a ulaşan Nogales, burada Ermeni isyanını yaşamış, isyan eden otuz bin kadar Ermeni'yi kuşatma altında tutan ve Vilayetin Genel Valisi Cevdet Bey önderliğinde oluşturulan komuta heyetinde yer almıştır. Artık Osmanlı Ordusu'nda Nogales Bey olarak bilinen Venezuelalı subayın bölgeye ulaştığı ve ilk görev yaptığı yer Doğu cephesi olmuştur. Bu dönem ise tarihin en acı savaş sayfalarından birinin yaşandığı Sarıkamış muharebeleri ile Ermeni isyanının sahne aldığı sancılı bir dönemdir. Nogales tam Rus-Ermeni işbirliğinde gerçekleştirilen isyanın başladığı günlerde Van'a gelerek göreve başlamıştır. Erzurum'da göreve başladığı ilk günlerde Ermeni meselesine dair duydukları ilgisini çekmiştir. Kendi ifadesine göre, 19 Nisan 1915'de ulaştığı Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alan Ahlat kasabasında bulunduğu sırada subayların hareketli mesaisinden ve

²⁶⁰ Kutlu, M. N. (1998). **Nogales Mendez Türkiye'de Bir Gezgin Şövalye**. Ankara: Türkiye'deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 194.

²⁶¹ Seçkin, F. Ö. (2015). **El Año Mas Largo del Imperio Otomano: una mirada centenaria**. (Editör: Mario Oliva Medina), 34-36.

yoğun şifre çözümlerinden fırtınanın kopacağını anlamıştır. Nogales 22 Nisan 1915'de kale kapısında Van Valisi Cevdet Bey tarafından karşılandığını, ertesi gün şafak vakti Van kalesi ve kuşatmayı yönetme sorumluluğunu almak üzere Jandarma Genel Karargâhına gittiğini anılarında aktarmaktadır. 22/23 Nisan 1915 tarihli bir şifreli telgrafta Cevdet Bey, Nogales'in Van kalesine gelerek yanında çalıştığını ve birkaç gün de bu asilerle uğraşmak üzere Van'da kalacağını bildirmekte, görevi konusunda detaylı bilgi vermemektedir. Nogales'in Doğu cephesinde çalıştığını gösteren tek belge de bu şifreli telgraftır. Görev yaptığı cephelerde anılarında bahsettiği subayların kayıtları bulunmasına rağmen Nogales'in adına rastlanmamıştır. Bu durumu çalıştığı birliklerde müstakil bir komuta görevi almamış olabileceği şeklinde değerlendirmek olası görülmektedir²⁶².

12 Haziran 1915'de Doğu cephesinden ayrılan Nogales Halep'e askeri görevinden ayrılmak üzere gitmekteydi. Önce Şam, Hama ve Humus'u daha sonra da Beyrut' u ziyaret etmiş ve 20 Kasım 1915'de Kudüs' e varmıştır. 1916 yılında Filistin ve Ürdün'de Cemal Paşa'nın komuta ettiği 4. Orduya Ramle'nin askeri yöneticisi olarak atanan Nogales'in görevi idari bir görev olmuştur. Sonra Osmanlı Ordusu'nda en uzun süreli görev yaptığı cephe olan Sina-Filistin Cephesi'ne 1917 yılı başlarında Gazze'yi güçlendirmek üzere gönderilmiştir. Anılarında, 1918 yılı bahar aylarında İstanbul'a döndüğünü belirten, iznini uzatıp Anadolu'yu gezen, Ankara, Afyon ve Eskişehir üzerinden İzmir'i ziyaret eden Nogales, 1919 yılı Nisan ayında vatanına gitmek üzere İspanya'ya giden bir gemi ile yola çıkmış ve sonraki yıllarda Osmanlı Ordusu'nda geçirdiği dört yılın hikâyesini yazmıştır²⁶³.

Son olarak, Nogales ile ilgili neredeyse tüm çalışmalarda yer alan resmi Osmanlı askeri üniformalı fotoğrafında 9 madalyasının olduğu görülmektedir. Prof. Dr. Necati Kutlu söz konusu madalyalardan ikisinin Alman madalyalarının klasik haç şekline sahip olması sebebiyle Alman madalyası olduklarını belirtmekte, bu madalyalarla ilgili hiçbir belgenin mevcut olmadığına işaret etmekte ve bu nedenle de bahse konu madalyaların varlığı ve gerçekliği hakkında kesin bir şey söylenemeyeceğine dikkat çekmektedir²⁶⁴. Kutlu ayrıca, Osmanlı Ordusuna Yüzbaşı rütbesiyle katılan Venezuelalı subayın 1918 yılından sonra Binbaşı olarak görev yaptığını ifade etmektedir ve kitabı ekinde yer alan 20.11.1918 tarihli

²⁶² Méndez, R. N. (2006). **Cuatro Años Bajo la Media Luna**. Caracas: Fundación Editorial el Perro y la Rana, 66-82.

²⁶³ Şahin. **a.g.e.**, 581-583.

²⁶⁴ Kutlu. (2015). **a.g.e.**, 13-14.

terhis belgesinden de anlaşılacağı üzere, Binbaşı rütbesiyle Osmanlı Ordusu'ndan ayrıldığını belirtmektedir²⁶⁵.

3.8. Osmanlı Devleti'nin Diğer Latin Amerika Ülkeleri ile İlişkilerinin Başlangıcı ve Gelişimi

3.8.1. Guatemala

Maya uygarlığına ev sahipliği yapmış ve ağaçlar ülkesi anlamını taşıyan Guatemala'da ilk yerleşim merkezini İspanyollar Ciudad Vieja diye anılan yerde kurmuşlardır. Ancak yaşanan bir deprem sonrası, bugün de meşhur olan Antigua isminde ve bir önceki merkezin biraz uzağında bulunan yeni bir şehir merkezi inşa etmişlerdir. 1773 depreminin de bu yerleşim yerini yok etmesiyle bu sefer, volkandan biraz daha uzak ve bugün başkent olan Guatemala şehrini meydana getirmişlerdir²⁶⁶.

İspanyollar'ın bu topraklarda egemen güç olmasıyla birlikte yerliler arasında direniş kültürünün oluştuğu bir coğrafya olan Guatemala'da İspanyol idaresinden bağımsızlığın elde edilmesinin ardından José Rafael Carrera Turcios'un yönetiminde hâkim olması, ülkenin diktatoryal yönetimler altında şekillenmesinde etkili olmuştur. 1873-1885 arasında Justo Rufino Barrios, 1898-1920 arasında Manuel Estrada Cabrera Guatemala yönetiminde hâkimiyet kurmuştur. Bu dönemde gizli polis teşkilatı kurulmuş, ülkede baş gösteren işçi mücadelelerinin bastırılması için paramiliter özel güçler desteklenmiştir. 1880'lerden itibaren Kilise'nin ve yerli toplulukların kollektif mülkiyet altındaki topraklarının giderek özel mülkiyete dönüştürülmeye başlandığı görülmüştür²⁶⁷.

Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde ilk olarak Guatemala Hükümeti, 1892 yılında Don Fernando Feroz adlı bir kişiyi Osmanlı Devleti'ne fevkalade ve Murahhas Ortaelçi olarak atamıştır. Elçi göreve başlamadan önce Osmanlı Hükümeti, Londra ve Paris Elçilikleri

²⁶⁵ Şahin. a.g.e., 576.

²⁶⁶ Carim. a.g.e., 98-99.

²⁶⁷ Cockcroft, J. D. (1996). *Latin America: History, Politics and US Policy*. Chicago: Wadsworth Publishing, 125-128.

aracılığı ile hakkında araştırma yaptırmış, diplomatın, seçkin, saygıdeğer bir kişi olduğu ve Avrupa devletleri nezdinde memuriyetlerde bulunduğu anlaşılmıştır²⁶⁸.

Daha sonraki bir dönemde Guatemala Cumhurbaşkanı Don Manuel Estrada Cabrera, Osmanlı Padişahı'na cumhurbaşkanı seçildiğine ve iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesinden yana olduğuna ilişkin 9 Şubat 1898 tarihli bir name yollamış, Osmanlı Padişahı da 12 Mayıs 1898'de bir cevapname-i hümayun göndermiştir. 1920 yılına kadar görevde kalan Estrada, aynı göreve 1911 yılında yeniden seçildiğinde de Osmanlı Padişahı'na name yollamış, Padişah da 11 Ağustos 1911 tarihinde cevapname-i hümayun göndermiştir²⁶⁹.

3.8.2. Honduras

İspanyolca'da derinlik ya da derin sular anlamına gelen Honduras, 1821'de İspanyol sömürgeciliğinden kurtularak bağımsızlığına kavuşmuştur. Sömürge döneminde altın ve gümüş madenciliği önemli bir faaliyet olsa da XIX. yüzyıl sonundan itibaren tipik bir muz cumhuriyeti olarak tanımlanan Honduras'ta siyaset, bağımsızlık sonrasında toprak sahipleri, ordu ve United Fruit Company (UFCO) başta olmak üzere dış yatırımcılardan oluşan üçlü ittifakın kontrolünde kalmıştır. Bağımsızlık sonrası dönemde Orta Amerika Federasyonu'nun başarısızlığı, ülke içinde liberal ve muhafazakâr görüşler arasındaki çatışma, 1821-1876 yılları arasında seksenden fazla yönetim değişikliği yaşanmasına neden olmuş; ayrıca ekonomik güçlerin ortaya çıkardığı dış borçlar Honduras'ı daha da istikrarsızlaştırmıştır²⁷⁰.

Diğer birçok Latin Amerika ülkesi gibi büyük kurtuluş savaşları vermek yerine konjonktür gereği kendisine sunulan bağımsızlığı elde etmiş olan Honduras 1823'e kadar ilk Meksika İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. 1823 yılında artık bağımsız bir cumhuriyet olan Honduras'ta ilk kez 1838 yılında düzenli seçimler yapılmaya başlanmıştır. 1840'lı ve 1850'li yıllarda ise ulus inşa sürecini tamamlayamamış yeni bir cumhuriyet olan Honduras, 1823-1842 yılları arasında Orta Amerika Birliği (1842-1845), Guatemala (1842), Sonsonate Diyeti (1846), Nacaome Diyeti (1946) Antlaşması, Orta Amerika'da Ulusal Temsilcilik (1849-1852) gibi Orta Amerika Federasyonu'na dâhil olmayı amaçlayan

²⁶⁸ Temel. a.g.e., 121.

²⁶⁹ BOA. Y.EE, Dosya No:59/43; BOA, Y.A.RES, Dosya No:92/85; BOA. İ.HR, 1329.Ş.4, Lef. 1,2,3.

²⁷⁰ Atvur, S. (2018). *Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2*. Ankara: Nobel Yayınları, 34-35.

başarısız girişimlerde yer almıştır. Honduras yine benzer şekilde, 1842-1844 yılları arasında El Salvador ve Nikaragua gibi bölge ülkeleriyle birlikte bir konfederasyon kurarak, topraklarından bir kısmını komşu ülkelere vermek zorunda kalmıştır²⁷¹.

Osmanlı Devleti ile Honduras arasındaki ilişkilere dair arşiv kayıtları incelendiğinde ise, Honduras Hariciye Nezareti tarafından, 1912 yılında Osmanlı Devleti'ne, Hoca Nikolanikos tarafından, ölen kardeşinin Kudüs Beytullahim'deki karısı Cemile Hanım aleyhine Honduras'ta açmış olduğu dava ile ilgili evrakın Cemile Hanım'a tebliğ edilmesi ve benzer durumlarda Osmanlı Devleti'ne karşı misliyle karşılık muamelesi uygulayacağını bildiren bir mektup gönderildiği görülmektedir. Buna mukabil, Bâb-ı Âli Hukuk Müşavirliği, 3 Temmuz 1912 tarihinde bir kereye mahsus olmak üzere dava evrakının ilgiliye tebliğ edilebileceğini, tekrarı halinde ise iki ülke arasında istinabe ve konsolosluk sözleşmesi imzalanması gerekeceğini, ancak iki ülke arasındaki adliye evrakı tebligatı ile ilgili ilişkiler çok az olduğundan itilafname imzasına şimdilik gerek olmadığı görüşünü bildirmiştir²⁷². Söz konusu yazışmadan anlaşılacağı üzere, iki ülke arasındaki ilişkiler yalnızca birkaç bürokratik işlemin iki ülkenin kurumları arasında gerçekleştirilmesinden ibaret kalmıştır.

3.8.3. Nikaragua

Sömürge öncesi dönemde Nikaragua toprakları kıtanın en önemli medeniyetlerinden olan Aztek ve Maya İmparatorlukları'nın etki alanında yer almıştır. Nikaragua'daki sömürge faaliyetleri 1502 yılında Kristof Kolomb'un gelişi ile başlamış ve 1523'te Francisco Hernandez de Cordoba öncülüğündeki İspanyollar bölgeyi tamamen ele geçirmiştir. Bu süreçte on binlerce kişi Avrupalı sömürgecilerin gelişi ile başlayan salgın hastalıklar sebebiyle hayatını kaybetmiş, bir o kadarı da Peru ve Panama'daki diğer sömürge alanlarında çalıştırılmak üzere köleleştirilmiştir²⁷³.

İsmi, İspanyol fatihlerle ilk karşılaşan yerli şeflerinden biri olan Nicarao'dan aldığı tahmin edilen Nikaragua şehrinin temelleri 1528'de atılmış ve bu şehrin yönetimi bir süre Panama'da kaldıktan sonra 1543'te Guatemala'ya verilmiştir. İspanyol sömürgeciliğinin

²⁷¹ Boztaş, A. (2018). *Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2*. Ankara: Nobel Yayınları, 96-97.

²⁷² Temel. a.g.e., 123.

²⁷³ Cockcroft. a.g.e., 200-204.

yanında bir süre Birleşik Krallık hegemonyası altına da giren Nikaragua 1821 yılında bağımsızlığını kazanmıştır²⁷⁴.

Nikaragua, Orta Amerika Cumhuriyeti denemesinin ardından tam bağımsızlığını 1833 yılında kazanmıştır. Köleliği ve zorla çalıştırmayı yeniden yasaklayan 1858 Anayasası ile muhafazakârların otuz yıl sürecek iktidarı başlamıştır. 1877 yılında yerlilerin toprak hakkını elinden alan yeni bir yasanın çıkarılması, yerlilerin ayaklanmasına neden olmuş, bu ayaklanma büyük kayıplarla 1881 yılında bastırılmıştır. 1893-1909 yılları arasında Nikaragua liberal bir isim olan José Santos Zelaya'nın diktası altında yaşamıştır. 1909 yılında ABD Zelaya'yı istifaya zorlamış ve muhalif muhafazakârların ayaklanmasını desteklemiştir. Adolfo Diaz başkanlığında muhafazakâr hükümetin kurulmasından sonra da Amerikan askeri güçleri ülkede kalmış, dolaylı bir protektora yönetimi kurulmuştur. 1912 yılında Benjamin Zeledón'un ABD etkisine karşı çıkarak başlattığı isyan sonucunda ABD ülkeyi resmen işgal etmiştir. 1925 yılında ülkeden çekilmeye başlayan Amerikan güçleri Augusto Cèsar Sandino'nun Nikaragua'nın bağımsızlığı için antiemperyalist bir mücadele başlatması üzerine 1926 yılında ülkeyi tekrar işgal etmiştir²⁷⁵.

Nikaragua'nın Osmanlı Devleti ile ilişkilerine dair yapılan araştırma neticesinde, iki ülke devlet başkanları arasında gönderilen nameler dışında siyasi, ekonomik ve konsüler ilişkilere dair kayda değer resmi bir belge bulunmamıştır. Mevcut söz konusu belgelerden birincisinde, Cumhurbaşkanı Avaristo Karazo, 2 Mart 1887 tarihinde Osmanlı Padişahı'na Ayan ve Mebuslar Meclisi huzurunda cumhurbaşkanı seçildiğini, görevi esnasında iki ülke ilişkilerinin güçlendirilmesi için çalışacağını ve iyi dileklerini bildirmiştir²⁷⁶.

Diğer bir belgede ise, Cumhurbaşkanı Mösyö Adolfo Diaz 20 Mayıs 1911'de Osmanlı Padişahı'na, görev süresi 31 Aralık 1912'de dolacak olan selefi Sinyor General Don Juan José Estrada Morales'in görevi kendisine terk ettiğini, iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi için çalışacağını ve iyi dileklerini bildirmiş, Padişah da 3 Ekim 1911 tarihinde memnuniyetini bildiren bir cevapname-i hümayun göndermiştir²⁷⁷.

²⁷⁴ Yöney, G. P. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 83.

²⁷⁵ Atvur. **a.g.e.**, 36.

²⁷⁶ BOA. **Y.EE**, Dosya:59/17, Lef. 1,2.

²⁷⁷ BOA. **İ.HR**, 1329.L.1, Lef. 1,2,3,4.

3.8.4. Panama

Panama topraklarında, XVI. yüzyılın başına kadar birtakım Kızılderili kabileleri hayat sürmekteydi. Bu Kızılderililer kendilerine has bir kültürden ziyade, Peru ve Meksika'daki kabilelerin idaresine bağlıydılar. İspanyol Rodrigo de Bastidas, 1501 yılında ülke kıyılarına ulaşan ilk Avrupalı olmuştu. 1503'te ise Kolomb Karayipler'den güneye inerek bugünkü Panama kanalının olduğu bölgeye ulaşmıştı. Burası Karayipler ile Pasifik Okyanusu arasında 70 km olan bölgedir. Ancak Kolomb daha da güneye inmediği için Pasifik Okyanusu'nu bulamamıştır. 1510 yılında ülkenin şimdiki para biriminin ismini aldığı Vasco Núñez de Balboa, boğazı geçerek Pasifik Okyanusu'nu bulmuştur. Balboa, günümüzde Kolombiya'da kalan Uraba Körfezi'nin batısındaki Darién yerleşme bölgesini kurmuştur²⁷⁸.

Bununla birlikte, Panama keşfinden günümüze tarihe damga vurmuş pek çok kişinin ehemmiyet gösterdiği stratejik öneme sahip bir bölge haline gelmiştir. Bu çerçevede, İnka İmparatorluğu'nu ve medeniyetini yok eden Pizarro'nun Peru'nun fethini Panama'dan hazırlaması, ünlü İngiliz korsanı Henry Morgan'ın, 1617 yılında, kurulan ilk Panama şehrini adeta kökünden kazıyarak yakıp yağmalaması, Kutsal Roma İmparatoru Kral Şarlken, İspanya Kralı II. Felipe, Prusyalı kâşif Alexander von Humboldt, Francisco de Miranda, Simon Bolívar ve Goethe'nin Panama ile ilgilenmesi, Bolívar'ın Latin Amerika milletlerinden bir Konfederasyon kurmak amacıyla topladığı ünlü kongresi için merkez olarak Panama'yı seçmesi, ABD, İngiltere ve Fransa'nın yıllarca Panama ile ilgilenmesi, Monroe Doktrini'nin başlıca hedeflerinden birinin Panama Kanalı olması, Süveyş Kanalı'nın yapılmasını ve açılmasını sağlayan ve yine Panama Kanalı'nın yapımı için proje hazırlayan Fransız diplomat Ferdinand de Lesseps'in şanını ve servetini Panama Kanalı dolayısıyla kaybetmesi gibi olaylar Panama'nın tarihi, ekonomik ve stratejik önemini göstermesi açısından kayda değerdir²⁷⁹.

Öte yandan, 1903 yılına kadar Kolombiya'nın bir parçası olan Panama, ABD tarafından bağımsızlığı tanınınca, kanalın kontrolünü ABD'ye bırakmıştır. "Hay-Bunau-Varilla" adıyla bilinen bu anlaşma, iki ülke arasında bağımsızlık sonrası ilk siyasi anlaşmadır. Bayrağını ilk olarak 3 Kasım 1903 tarihinde göndere çeken Panama, 4 Haziran 1904

²⁷⁸ Yalçın, E. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 133.

²⁷⁹ Carım. a.g.e., 94.

tarihinde bayrağına son şeklini vermiş, 1904 yılında ilk anayasasını hazırlamış ve Manuel Amador Guerrero ilk devlet başkanı seçilmiştir²⁸⁰.

Bağımsızlığı sonrasında Osmanlı Devleti ile de siyasi ilişkilerini başlatan Panama'da Cumhurbaşkanı Sinyor Don Jose de Mangude Obaldiya, cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle 5 Ekim 1908 tarihinde Osmanlı Padişahı'na bir name göndermiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, 1911 yılında ABD Hükümeti'nden Panama'daki Osmanlı uyrukluların hak ve hukuklarının korunması isteğinde bulunmuş, isteği kabul eden hükümet, bu hususta yapılacak girişimlerin sonuçları hakkında Osmanlı Devleti'nin Washington Elçiliği'ne bilgi verileceğini bildirmiştir²⁸¹.

3.8.5. Peru

1532 yılına kadar İnka Krallığı'nın başkenti olan Peru'yu İspanyollar bu yıldan itibaren fethetmeye başlarlar ve İspanya adına Peru Valiliği'ni kurarlar. Peru Valiliği sınırları bakımından zirvesine ulaştığında bugünkü Panama'dan, kıtanın en güney noktasına kadar ulaşmıştır²⁸². Ancak İspanya, özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısı ve XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki egemen güçler arasında zayıflayarak önemini kaybetmeye başlamıştır. Sömürge yönetimi döneminde Latin Amerika'nın farklı yerlerinde İspanyol yönetimine karşı zaman zaman ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Orta ve Güney Amerika'da İspanyol sömürge yönetimine karşı en zorlu, katılımı yüksek, en kanlı ayaklanma Peru topraklarında 1780-1783 yılları arasında patlak vermiştir. Ayaklanmanın önderi bir mestizo olan Tupac Amaru'nun, soyu ve adı ile beraber eski İnka krallarına dayandığı söylenmektedir. Ayaklanma, İspanya kökenli olanlara karşı bölgede doğan beyazlar ile yerlilerin işbirliğini öngören bir katılım göstermiştir. 100 bin kişi gibi oldukça yüksek bir can kaybıyla ve başarısızlıkla sonuçlanan bu ayaklanma, bölgenin bağımsızlığına kavuşmasından az bir zaman önce meydana gelmesiyle dikkat çekmektedir²⁸³.

Tupac Amaru ayaklanmasının en önemli sonucu kıtanın bağımsızlık savaşlarıyla çalkalandığı yıllarda Peru topraklarında İspanyol sömürge yönetimine karşı ciddi bir

²⁸⁰ McCullough, D. (2004). **The Path Between The Seas: The Creation of the Panama Canal, 1870-1914**. New York: Simon&Schuster, 566.

²⁸¹ BOA. **HR.SYS**, Dosya No:77/24, Lef. 1.

²⁸² Yalçın. **a.g.e.**, 208.

²⁸³ Güler. **a.g.e.**, 374-376.

direnişin başlatılmaması, Peru'nun bağımsızlığının Peru'nun dışından gelen güçler ve liderler tarafından sağlanmış olmasıdır. Peru'da bağımsızlık talebiyle İspanyol sömürge yönetimine karşı ciddi boyutta bir ayaklanma görülmemiştir. Perulu krallar, özellikle ciddi bir yerli katılımıyla gerçekleşen Tupac Amaru ayaklanmasını unutamadıklarından, temkinli hareket etmişlerdir²⁸⁴. Nihayet Peru'daki bağımsızlık süreci de XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamış, ülke 28 Temmuz 1821 tarihinde José de San Martín ve Simón Bolívar liderliğinde kurtarılmış ve bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığı sonrası dönemde, XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam eden siyasi mücadeleler, iç savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları sebebiyle bölge ülkeleriyle girilen savaşlar ülkede modern bir devletin gelişmesine engel olmuştur. Bağımsız cumhuriyetin ilanı ve 9 Aralık 1824'te İspanyolların bölgeyi terk etmelerinin ardından, bugünkü Peru Milli Arması 25 Şubat 1825'te milli kongrenin kanunuyla kabul edilmiştir. Öte yandan, Şili ile 1879-1884 yılları arasında devam eden Güherçile Savaşı'nın gerekçesi olan Tacna-Arica sınır anlaşmazlığı sorunu, ancak 16 Nisan 1929 tarihinde imzalanan Lima Antlaşması ile çözülebilmiştir. Bu antlaşmaya göre, Arica şehri Şili'ye, Tacna şehri Peru'ya bırakılmıştır²⁸⁵.

Peru'nun Osmanlı Devleti ile olan siyasi ilişkilerine dair yapılan araştırma neticesinde, iki ülke devlet başkanları arasında gönderilen nameler dışında kayda değer resmi bir belge hâlihazırda bulunmamaktadır. Söz konusu belgeler ilk olarak, Cumhurbaşkanı Nicolas de Pierola'nın, 28 Eylül 1895 tarihinde Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid'e cumhurbaşkanı seçildiğine dair bir name yollaması ve buna mukabil Osmanlı Padişahı'nın 13 Ocak 1896'da cevapname-i hümayun göndermesine ilişkin belgelerdir. Yine buna benzer bir yazışma, Peru'nun 1916 yılındaki yeni Cumhurbaşkanı'nın Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad'a name yollaması ve karşılık olarak Padişah tarafından 29 Mart 1916 tarihinde cevapname-i hümayun gönderilmesiyle gerçekleşmiştir²⁸⁶.

²⁸⁴ Chasteen, J. C. (2012). **Latin Amerika Tarihi: Kanla ve Ateşle Yoğrulmuş Toprakların Öyküsü**. (Çev. Tülin Altınova), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 98-113.

²⁸⁵ Yalçın. **a.g.e.**, 208-209.

²⁸⁶ BOA. **BEO**. Dosya No: 733, Gömlek No:054906.

21 Kasım 1902 tarihli bir belgede ise²⁸⁷, Peru Hükümeti'nin İstanbul'da bir Başkonsolosluk açma niyetinde olup olmadığı hususunun Peru'nun Berlin veya Paris Büyükelçilikleri nezdinde araştırılmasının istendiği bildirilmektedir.

Bununla birlikte, Osmanlı Devleti topraklarından göç etmiş Filistin kökenli Arapların Peru'da da var olduklarını ve hayatın farklı alanlarında yer edindiklerini söylememiz mümkündür. Kendi kültürlerini de kaybetmeden günümüze dek kimliklerini muhafaza eden bu insanların sayısı hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Orta ve Güney Amerika'nın birçok ülkesine göç eden Osmanlı vatandaşlarının sayısı konusunda ilgili araştırmalarda bazı veriler bulunsa da Peru'ya ilişkin hiçbir kayda yer verilmemiştir. Bu durumun sebebi büyük olasılıkla Peru'ya göç eden Osmanlı tebaasının sayısal olarak diğer ülkelere göre ihmal edilebilir bir rakama sahip olmasıdır. Hem Avrupa hem de Osmanlı Devleti topraklarından bu ülkeye gelen göçmenlerin yoğunlaştığı üç ülke vardı. Geniş ve verimli topraklara sahip Arjantin, Brezilya ve Şili. Peru'nun ise coğrafi olarak engebeli bir araziye sahip olması, ülke toprakları içinde ekilebilir arazisinin yüzde yedi gibi çok düşük bir orana sahip olması, ülkenin gerek Avrupa gerekse Osmanlı vatandaşları için bir cazibe merkezi olmasını engellemiştir²⁸⁸. Peru'nun sahip olduğu bu coğrafya dezavantajına rağmen sayısı az da olsa bu ülkede de Osmanlı vatandaşlarının bulunduğunu kanıtlayan bir belge arşivde bulunmuştur. Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığı'na muhatap yazılan 2 Kasım 1864 tarihli bu belgede, Perulu bir tüccar olan Francisco Moler'in Peru'da Osmanlı Devleti'nin fahri konsolosu olmak istediğine ve aynı zamanda ülkedeki Osmanlı vatandaşlarının varlığına değinilmektedir²⁸⁹.

Son olarak, Osmanlı-Peru ilişkilerinin başlangıcı hakkında bir diğer olay da Şili ile Peru arasında yaşanan, Pasifik Savaşı olarak bilinen, 1879-1884 yılları arasında meydana gelen ve Şili'nin üstünlüğü ile sona eren savaşta, Osmanlı tebaasından birkaç kişinin zarar görmüş olmasıdır. Bahse konu Osmanlı vatandaşları bu zararın tazmini için Şili'nin başkenti Santiago'daki Fransız Elçiliği'nden yardım talebinde bulunmuşlardır. Fransa da bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin kendi tebaasının haklarını koruması konusunda yetki

²⁸⁷ BOA. **BEO**. Dosya No:1953, Gömlek No:146463.

²⁸⁸ Gözenç, S. (1993). **Orta ve Güney Amerika Ülkeler Coğrafyası**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 154; Chasteen. **a.g.e.**, 2012, 237-240.

²⁸⁹ BOA. **HR. TO**. Dosya No: 466, Gömlek No:42.

vermesi için Osmanlı Hariciyesi'nden onay istemiştir. Ayrıca bu savaş hakkında Osmanlı Devleti'nin Washington Elçiliği, merkeze kısa bir bilgi notu göndermiştir²⁹⁰.

3.8.6. Paraguay

1537 yılında Juan de Salazar de Espinosa tarafından kurulan Asuncion kolonisi, İspanya'nın bölgedeki Paraguay sömürge eyaletinin merkezi olmuştur. 1535'de İspanyolların egemenliği altına giren Paraguay, güneyde şimdiki Arjantin'in Buenos Aires şehrine, kuzeyde Brezilya'nın Matto Grosso devletine ve batıda Bolivya'da Santa Cruz de la Sierra'dan doğuda Porto Alegro'da Brezilya'yı dikeyine kesen bir çizgiye kadar uzanıyordu. Ayrıca, Paraguay'da halk, ülkenin İspanyol çıkartmasının ön hattında yer alması, okyanustan uzak bir noktada, kıtanın daha çok iç bölgesinde yer alması ve dolayısıyla İspanya'nın gözünden uzakta bulunması gibi sebeplerle, başlarına tayin edilen otoritelere itiraz edebiliyor, kendi yöneticisini kendisi tayin edebiliyordu²⁹¹.

Bu ilk dönemde, bölgede yaşayan “Guaranís” adlı endojen²⁹² topluluklar, İspanyol işgalcilerle birlikte hareket ettiler ve bu birliktelikten doğan insanlar yüzyıllar boyunca Paraguay'ın halkını meydana getirdiler. Okyanusa kıyısı olmadığından Paraguay zaman içinde Peru'daki dini lider Viceroy'un yönetimine bırakıldı. Bundan memnun olmayan Paraguay halkı isyanlara başvurdu. 1717-1725 arasında Peru'ya karşı koloninin bağımsızlığını savundular. “Comuneros İhtilali” olarak anılan bu kalkışma hükümler güçler tarafından bastırıldı. Bunun sonucunda Paraguay, siyasi, mali ve ekonomik özerkliğini kaybetti. Paraguay'dan çıkacak olan mallar çeşitli engellerle karşılaşmaktaydı ve ağır vergilerle ticaret hayatından dışlanmaktaydı. Giderek artan ekonomik ve siyasi durgunluk Paraguaylıları tekrar ayaklanmaya sevk etmiş ve neticede halkın İspanyol yönetimine karşı gelerek 15 Mayıs 1811 tarihinde bağımsızlığını kazanmasını sağlamıştır. İspanya'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra Paraguay, bölgenin en sert diktatörlerinin yönetiminde uzun yıllar geçirmiştir. 1864-1870 yılları arasındaki Üçlü İttifak Savaşı'nda

²⁹⁰ BOA. **HR. TO.** Dosya No:206, Gömlek No:105; BOA. **HR. SYS.**, Dosya No:53 Gömlek No:13; BOA. **N.G.** 56793/VAŞİNGTON, N.S 41.

²⁹¹ Ilgaz, D. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika.** Ankara: Nobel Yayınları, 342-343.

²⁹² Endojen, siyasi bir inançla gizli olarak çalışan bir örgütün genellikle aynı yerde çalışanlarının oluşturduğu topluluğa verilen isimdir.

da çarpışmış olan General Bernardino Caballero'nun 1887'de Colorado Partisi'ni kurmasıyla ülkede uzun yıllar hâkimiyetini sürdürecek olan siyasi bir yapı oluřmuřtur²⁹³.

Paraguay'ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine geldiğimizde ise, arşiv kayıtlarında çok sayıda belge bulunmamaktadır. Ancak elimizde kayda değer olarak, Paraguay'ın yeni seçilmiş Devlet Başkanı Patricio Escobar'ın 23 Kasım 1886 tarihinde Osmanlı Padişahı'na cumhurbaşkanı seçildiğine ilişkin göndermiş olduğu bir mektup bulunmaktadır²⁹⁴.

Söz konusu bu belgede yer alan konunun dışında, Paraguay ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilere istinaden söylenebilecek bir başka husus ise, Osmanlı topraklarından Paraguay'a göç etmiş Osmanlı Araplarının hususiyetle ticari alanda ön plana çıkmış olmalarıdır. Osmanlı Araplarının, gittikleri bu ülkede ticaretle uğraşmakla kalmayıp Osmanlı kültürünü de beraberlerinde taşıdıklarını ve günümüze kadar bu kültürlerini devam ettirdiklerini söyleyebiliriz. Bu duruma örnek olarak, yarı-Lübnanlı bir babanın oğlu olan Mario Abdo Benítez'in 15 Ağustos 2018 tarihinde Paraguay Devlet Başkanı seçilmesiyle Los Turcosların ticari hayatın yanı sıra siyasi alanda da var olduklarını göstermiş olmalarını verebiliriz.

3.8.7. Bolivya

Bolivya toprakları XV. yüzyılın başlarından itibaren İspanyol sömürge kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, bölgenin en önemli devleti olan İnka İmparatorluğu'nu mağlup eden İspanyollar 1528'de Bolivya topraklarını da ele geçirmiştir. Yaklaşık üç asır devam eden sömürge dönemi boyunca Bolivya topraklarının zengin yeraltı kaynakları sömürülmüş ve gerek yerli halk, gerek Afrika'daki sömürgelerden getirilen köleler gümüş ocaklarında zorla çalıştırılmıştır. Sömürge dönemi boyunca çıkan isyanlarda yüzbinlerce yerlinin katledildiği bilinmektedir²⁹⁵. İspanyol Koloni Devleti'nin 1512 yılında yayınladığı "Burgos" Kanunlarına göre, kıtadaki yerli halklar, gayri-medeni ve sosyal hiyerarşide aşağı

²⁹³ Mainwaring, S. P. (2001). **Classification of Latin American Political Regimes, 1945-2003**. Frances, 306-307.

²⁹⁴ BOA. **Y.PRK.NMH**. Dosya No:3/65.

²⁹⁵ Morales, W. Q. (2010). **A Brief History of Bolivia**. Second Edition, New York: Facts On File, 15-17.

olarak tanımlanmış, ana ekonomik faaliyetler olan tarım ve madencilik sektörlerinde çalışmaya zorlanmışlardır²⁹⁶.

Örnek vermek gerekirse, Potosi şehri Batı dünyasının en zengin gümüş yataklarının yanı başındaydı. Bu sebeple, yeryüzünün en yüksek rakımlı yerleşim merkezlerinden birisi olmasına rağmen Potosi'nin nüfusu, XVII. yüzyılın ortalarında 160 bine ulaşmış ve Latin Amerika'nın en kalabalık şehri olmuştur. Bolivya yerlileri maden ocaklarında çok ağır şartlar altında çalıştırılmıştır. 1572 yılında sömürge valisi Francisco de Toledo tarafından yerliler için İnkaların mita sisteminden uyarlanan zorunlu çalışma sistemi getirilmiştir. Ölüm oranları yüksek düzeyde seyrettiğinden İspanyollar milyonlarca Afrikalı köleyi bu madenlerde çalıştırmak üzere getirmişlerdir. Bu bilgiler ışığında, bağımsızlığın kazanıldığı 1825 yılına kadar Potosi maden ocaklarının ağır şartlarına dayanamayıp yaşamlarını kaybeden Bolivyalı yerli ve Afrikalı kölelerin sayısı milyonlarla ifade edilmektedir²⁹⁷.

XIX. yüzyılın başlarından itibaren bağımsızlık mücadelesinin başladığı Bolivya topraklarında 1809 yılında ilk bağımsızlık ilanı gerçekleştiyse de tanınmamıştır. Bunun üzerine İspanya ile uzun yıllar devam eden savaşların ardından 1825 yılında Simon Bolívar önderliğinde bağımsızlığını kazanan Bolivya'nın ismi de Bolívar'a nispetle Bolivya olarak belirlenmiştir. Bu bağımsızlık İspanya tarafından 1847'de tanınmıştır. Ancak, 1825 yılında Avrupalı sömürgecilerden özgürleştirilen ülkenin kontrolü bu sefer kreol elit bir sınıfın eline geçmiştir. Kölelik kaldırılmış, ama yerlilere eşit vatandaşlık verilmesi nitelikli oy ile engellenmiştir. Yeni kurulmuş Bolivya devleti ekonomik alanda İspanyol toprak sahiplerinin topraklarını Kreollere satarak yeni bir kırsal elit sınıf meydana getirmiş, bu elit sınıf da, "ponguaje" denilen sistem içerisinde yerlileri zorunlu olarak çalıştırmaya devam etmiştir²⁹⁸.

Bağımsızlığı takip eden yıllarda komşularla sınır sorunları yaşanmış ve uzun yıllar devam eden savaşlar sonucunda ülke topraklarının önemli bir bölümü komşu ülkelere geçmiştir. Bu kapsamda 1860'ta Şili ve Brezilya, 1884'te Şili, 1904'te Brezilya ve 1938'de Paraguay ile yapılan antlaşmalarla büyük toprak kayıpları yaşanmış ve böylece bağımsızlığının ilk

²⁹⁶ Adalıoğlu, P. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Kuntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 120.

²⁹⁷ Çatı, M. O. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 263-264.

²⁹⁸ Bueno, R. L.ve Datta, A. (2011). **The Politics of Evo Morales' Rise to Power in Bolivia: The Role of Social Movements and Think Tanks**. Overseas Development Institute, 4.

yıllarındaki sınırlarını kaybeden Bolivya'nın günümüzde Büyük Okyanus'a sınırı kalmamıştır²⁹⁹.

Osmanlı Devleti ile Bolivya arasındaki ilişkilere baktığımızda, Cumhurbaşkanı Mösyö Aniceto Arce'nin 1888 yılında cumhurbaşkanı seçilmesi münasebetiyle Osmanlı Padişahı'na 16 Ağustos 1888 tarihli bir name gönderdiğini görmekteyiz(EK-12).

Namede şöyle denilmektedir:

Bolivya Cumhuriyeti Hükümeti'ni belirli bir sürede idare için hemşehrilerim tarafından seçilmiş olduğumdan, adı geçen başkanlık görevini dün kongre huzurunda üzerime aldım. Bana verilen bu memuriyette bulundukça Bolivya halkı ile Osmanlı Devleti arasında uğurlu bir şekilde var olan içten ve dostça ilişkileri güçlendirmek için çaba göstereceğimi Padişah Hazretlerine bildirmekten kıvanç duyar bu vesile ile üstün saygılarımı ve Osmanlı Devleti'nin ma'murluk ve mutluluğunun artmasına dair içten dileklerimi kabul buyurmalarını rica ederim.

Söz konusu belgedeki bilgiler dışında, Osmanlı Devleti'nin Bolivya ile ikili ilişkilerine dair daha fazla bilgi ve belge hâlihazırda bulunmamaktadır.

3.8.8. Haiti

Kristof Kolomb'un bölgeyi ele geçirmesinin ardından bugünkü Haiti topraklarının da bulunduğu ada Hispaniola adını almıştır. Kolomb, Cap-Haitien şehrinin yakınına bir yerleşim yeri kurmuştur. Bölgeyi sömürgeleştirmeye çalışan İspanyollar kısa bir süre içinde savaşçı özelliklere sahip olmayan Arawakları katletmeye başlamıştır. Bu dönemde bölgeye misyonerlik faaliyetleri için gönderilen rahip Bartolomé de las Casas, yaşananlar karşısında yerlilerin öldürülmesine ve köleliğe karşı çıkmıştır. Adada yaşayan yerlilerin nüfusu hakkında kesin bir bilgi bulunmamasına rağmen bazı kaynaklarda 1 milyondan az, bazı kaynaklarda 2-4 milyon arası olduğu tahmin edilmekte olduğu ancak las Casas'ın notlarında ise yaklaşık 3 milyon insan olduğu ve hepsinin öldüğü yazmaktadır. Bu yaşananlar sonucunda esir alınan bazı yerliler aracılığı ile 1502 yılından itibaren altını çıkarmak ve tarlalarda çalıştırılmak için ölen/öldürülen yerlilerin yerine adaya Afrika'dan köleler getirilmeye başlanmıştır. XVII. yüzyılda Fransız korsanlar, bölgeye yerleşmeye başlamıştır ve Fransa bölgede korsanlar üzerinden politikalarını uygulamaya, İspanyol ve

²⁹⁹ Klein, H. S. (2003). *A Concise History of Bolivia*. Cambridge: Cambridge University Press, 105-120.

İngiliz sömürgelerine saldırmaya başlamıştır. Meydana gelen gelişmeler ve 1688-1697 yılları arasında yaşanan savaş sonucu imzalanan Ryswick Antlaşması sonucunda ada Saint-Domingue ve Santo Domingo olarak ikiye bölünmüş ve Saint-Domingue yani Haiti, Fransızlara bırakılmıştır³⁰⁰.

Bu dönemde kahve ve şeker üretiminde oldukça önemli bir pozisyona yükselen Haiti, XVIII. yüzyılda Fransız İmparatorluğu'nun en zengin sömürgelerinden biri olmuş ve Avrupa'nın kahve ve şeker ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılar duruma gelmiştir. Fransız İhtilali'nin ardından bölgede bağımsızlık iddiaları dillendirilmeye başlanmış ve Toussaint Louverture önderliğinde başlayan mücadelenin ardından, onun yardımcısı Jean-Jacques Dessalines tarafından 1 Ocak 1804 tarihinde Haiti ismi ile bağımsızlık ilan edilmiştir. ABD, Haiti'nin bağımsızlığını 1862 yılına kadar tanımamış, daha sonra da 1915-1934 yılları arasında ülkeyi işgal altında, 1947 yılına kadar da ekonomik denetim altında tutmuştur³⁰¹.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren İspanya'nın sömürgesi olarak yaşayan Haiti'nin bağımsızlığını 1825'te Fransa, 1862'de de ABD tanımıştır. 1870 ile 1910 yılları arasında Fransa'nın, 1910 yılından sonra da ABD'nin etkisi altında kaldığı için Osmanlı Devleti, bu ülke ile olan ilişkilerini XX. yüzyılın başlarında Fransa ve ABD aracılığı ile yürütmeye çalışmıştır³⁰².

Osmanlı Devleti ile Haiti arasındaki ilk diplomatik temas XIX. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, Haiti'ye ilişkin en eski tarihli belge, M. Lyon Hinyonome'nin başkent Port-au-Prince'ye (Porto Prens) konsolos tayin edilmesi ricasına dair Haiti Adası'nda ikamet eden Suriye ahalisinden altmış dokuz kişinin Osmanlı Devleti Dışişleri Bakanlığı'na yaptıkları arzı içermektedir. Bunun dışında, XIX. yüzyılın sonlarına ilişkin diğer belgeler, Haiti'nin Paris Konsolosluğu görevlisi iki diplomat ile Haiti'deki İtalya Konsolosluğu tercümanına yaptıkları çalışmalardan dolayı çeşitli rütbelerden Mecidi Nişânı taltif edilmesinin uygun olacağını içeren belgelerdir³⁰³.

³⁰⁰ Kaya, E. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 231.

³⁰¹ Geggus, D. P. (2002). **Haitian Revolutionary Studies (Blacks in the Diaspora)**. Indiana University Press, 6-29; Coupeau, S. (2008). **The History of Haiti**. Westport: The Greenwood, 61-88.

³⁰² Temel. **a.g.e.**, 69.

XIX. yüzyılın sonlarında Haiti'deki Osmanlı vatandaşlarının sayısı artmaya başlayınca Osmanlı Hükümeti bu kişilerin hak ve hukuklarının korunmasını 1908 Aralık ayından itibaren başkent Port-au-Prince'deki Amerika ve Fransa Elçilikleri'ne havale etmiştir. Gittikleri bu ülkede birtakım ciddi sorunlarla karşılaşan çoğunluğu Suriyeli Osmanlı Devleti vatandaşları ikamet sürelerini uzatma imtiyazı alabilmek için yüklü miktarda para ödemek zorunda kalmışlar, ödeyemeyenler ise ülkeden uzaklaştırılmışlardır. Fransa Elçiliği'nin defterinde kayıtlı olanlardan bazıları elçiliğin girişimiyle kovulmaktan kurtulmuşlarsa da 13 Ağustos 1903 tarihinde çıkarılan bir yasa ile Suriyelilerin Haiti'ye girişleri yasaklanmış, ancak herhangi bir sanat veya ticari faaliyetle uğraşanlara büyük miktarda ruhsatiye ücreti ödemek koşuluyla ülkede kalabilmelerine izin verilmiştir. Gelirlerinin çok üzerinde olduğu için ruhsatiye ücretlerini ödeyemeyenlerin işyerlerine ve mallarına ya el konulmuş ya da yağmalanmıştır. Osmanlı Hükümeti'nin ABD, Fransa ve İngiltere nezdindeki girişimlerinden de bir sonuç alınamamış ve sınır dışı etme eylemleri devam etmiştir. Haiti'deki uygulamalardan bu ülkede bulunan Fransız vatandaşları da yoğun bir şekilde etkilenince Fransa, Haiti Hükümeti ile görüşmelerde bulunmuş ve uygulamalardan zarar gören Fransız vatandaşlarının zararlarının tazmin edilebilmesi için iki ülke arasında 10 Eylül 1913 tarihinde "Hakemlik Protokolü" imzalanmıştır³⁰⁴.

Fransa Hükümeti, Haiti'deki Osmanlı uyrukluların himayesinden de sorumlu olması nedeniyle protokolün imzalanmasından hemen sonra 17 Kasım 1913 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Paris Elçiliği'ne dört maddelik bir nota göndererek, Haiti ile imzalanan protokol gereğince Hakemlik Mahkemesi'nin bir ay sonra toplanacağını, tazminat isteminde bulunanlara ait evrak dosyalarının Haiti'deki Fransa Elçiliği tarafından üç ay zarfında mahkemeye sunulacağını, bu nedenle tazminat isteminde bulunan Osmanlı vatandaşlarının, dosyaların tamamlayıcısı olan evrak ve belgelerini ikişer nüsha olarak 10 Şubat 1914 tarihine kadar Port-au-Prince'deki Fransa Elçiliği'ne ulaştırmaları gerektiğini bildirmiştir³⁰⁵.

³⁰³ Yalçın, P. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 171-172.

³⁰⁴ BOA. **HR.SYS**, Dosya No:76/2, Lef. 1,2; BOA. **HR.SYS**, Dosya No:76/3, Lef. 1.

³⁰⁵ BOA. **HR.SYS**, Dosya No:76/2, Lef. 7.

3.8.9. Uruguay

Uruguay toprakları XVI. yüzyıldan itibaren Portekiz sömürgesi Brezilya ile İspanya İmparatorluğu'nun Güney Amerika'daki sömürgeleri arasında bir tampon bölge olmuştur. Uruguay'a ilk kolonyal müdahaleler, 1516'da bölgeye gelen İspanyol sömürgeci Juan Diaz de Solis ile başlamıştır. Portekizli meşhur sömürgeci Ferdinand Macellan da 1520'de Uruguay'a gelmiştir. Bununla birlikte bölgedeki ilk kalıcı koloni 1624 yılında İspanyol Cizvitler tarafından kurulmuştur. Uzun süre İspanya hâkimiyeti altında kalan Uruguay, XIX. yüzyılın başlarında (1806-1807) İngilizler tarafından işgal edilmişse de İspanya ve İngiltere'nin Napolyon yönetimindeki Fransa'ya karşı birleşmesi üzerine bu işgal uzun süreli olmamıştır³⁰⁶.

Uruguay halkının İspanya Krallığı'na karşı ilk mücadelesi General Juan Lavalleja ve halk kahramanı Josè Gervasio Artigas liderliğinde 1811 yılında gerçekleşmiştir. Cumhuriyet talebine karşı İspanya ve Portekiz krallıkları uzlaşma göstermiş, Portekiz egemenliğindeki Brezilya 1821'de Uruguay'ı ilhak etmiştir. Artigas, başkent Montevideo ve Uruguay'ın genelinden yaklaşık 16 bin kişiyle beraber sürülmüştür. Bu, Uruguay'ın toplam nüfusunun yaklaşık dörtte biri kadardır. Ancak cumhuriyet rejimi kıtada yayılmış ve 1828 yılında Uruguay bağımsızlığını kazanmıştır³⁰⁷.

Uruguay 25 Ağustos 1825 tarihinde bağımsızlığını ilan etmişse de, Arjantin ve Brezilya kendi aralarında bir tampon bölge olarak Uruguay'ın bağımsızlığını ancak 27 Ağustos 1828'de imzalanan Montevideo Anlaşması ile tanımışlardır. Bağımsızlık ilanının ardından hazırlanan yeni anayasa 1830 yılında yürürlüğe girmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde XIX. yüzyıl boyunca askerî çatışmalar, siyasi kaoslar, hem iç savaşlar hem de diğer ülkelerle savaşlarla geçmiştir. 1843'te Arjantin, 1845'te Fransa ve İngiltere, 1851'de Brezilya müdahaleleri gerçekleşen bu süreçte dış destekli askerî darbeler yaşanmıştır. 1865'te Arjantin ve Brezilya ile birlikte Paraguay'a karşı savaşa girilmiş, 1875-1890 yılları arasındaysa ülkeyi askerî idare yönetmiştir³⁰⁸.

³⁰⁶ Street, J. (1959). *Artigas and the Emancipation of Uruguay*. Cambridge University Press, 11-15.

³⁰⁷ Taşkın, B. (2017). *Dünya Siyasetinde Latin Amerika*. Ankara: Nobel Yayınları, 370.

³⁰⁸ Vanger, M. I. (1980). *The Model Country: José Batlle y Ordóñez of Uruguay, 1907-1915*. University Press of New England, 56-70.

Türkiye'nin sahip olduğu yüzölçümünün dörtte biri büyüklüğünde olan ve Türkiye'nin günümüzdeki nüfusunun %4'üne tekabül eden bir kara parçası üzerine kurulu Uruguay tarihinde göç olgusu diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi önemli bir yere sahiptir. XX. yüzyılın ortalarına kadar dengeli bir göç politikası izleyen Uruguay özellikle Avrupa ülkelerinden gelen göç dalgalarıyla demografik, sosyal ve kültürel yapısını şekillendirmiştir. Sadece 1919-1932 yılları arasındaki dönemde 190 bin kişi Uruguay'a göç etmiştir³⁰⁹.

Uruguay'a göç konusuna Osmanlı Devleti bağlamında bakacak olursak, İspanya, İtalya ve Fransa kökenli Avrupalı göçmen akınına ilaveten Osmanlı coğrafyasında yaşayan Türk, Ermeni, Yahudi, Suriyeli ve Lübnanlı toplumlardan da Uruguay'a önemli oranda göç gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. Göç ettikleri diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Uruguay'da da yerli halkın dil, kültür ve yaşam biçimine hızlı bir şekilde adapte olan ve Los Turcos olarak adlandırılan Osmanlı kökenli bu topluluklar Uruguay'ın sahip olduğu insan kaynaklarının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Uruguay toplumunda siyasi, ticari ve kültürel alanlarda önemli görevler de icra eden Los Turcoslar'ın günümüzde yaklaşık 100 bin kişi ile Uruguay'ın toplam nüfusunun %3'lük kısmına tekabül ettiği tahmin edilmektedir³¹⁰.

³⁰⁹ Arocena, F. (2009). "La contribución de los inmigrantes en Uruguay", **Papeles del Centro de Estudios de la Identidad Colectiva, CEIC**, Universidad del País Vasco, No:47. 3-33.

³¹⁰ Bausero, R. R. (2018). "Turkey-Uruguay Relations: Opportunities for Strategic Cooperation", Eurasia-Latin America Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics, (Editörler: Ariel González Levaggi, Akbota Zholdasbekova, Nilüfer Narlı), **Ministry of Science and Education L.N.Gumilyov Eurasian National University**, 145.

4. YİRMİNCİ VE YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILLARDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİNİN SEYRİ

4.1. Genel Siyasi İlişkiler

300 yıl kadar İspanyol ve Portekiz krallıklarının sömürgeci yönetimleri altında varlıklarını devam ettiren Latin Amerika bölgesinin halkları 1800'lü yılların ilk çeyreğinden itibaren bağlı oldukları Avrupalı ülkelerin yönetimlerinden ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. XIX. yüzyılın sonu itibariyle bu bağımsızlık süreci neredeyse Latin Amerika'daki bütün ülkelerde başarıyla sona ermiştir. XIX. yüzyılın tamamında ve XX. yüzyılın başlarında elinde bulunan toprakları koruma çabası içerisinde bulunan ve artık dağılma sürecine girmiş olan Osmanlı Devleti ise son döneminde, artık bağımsızlıklarını kazanmış olan Latin Amerika'daki ülkeler ile siyasi ilişkiler tesis etmeye başlamıştı.

Türkiye ve Latin Amerika arasındaki ilişkilerin seyrini anlamamız amacıyla bu tarihsel süreci şu 3 döneme ayırmak fayda sağlayacaktır:

Birinci dönem, XIX. yüzyılın ilk yarısında başlayan ve I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilk ilişkiler, çoğunluğu Arap kökenli olan Osmanlı Devleti vatandaşlarının XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Latin Amerika'ya göç etmesi ile başlamıştır. Latin Amerika'ya göç eden bu kişiler yaşadıkları yerlerde bilindiği üzere "Los Turcos" adıyla çağrılmışlardır³¹¹.

XIX. yüzyılda başlayan ilişkilerin temeli Sanayi Devrimi'nin getirdiği mal, hizmet ve insan dolaşımının gelişmesi ve hızlanması sonucu ticaretin hacminin gelişmesi sürecinden geri kalmak istemeyen Osmanlı Devleti'nin Latin Amerika ülkeleri ile ticari anlaşmalar yürütmesine dayanmaktadır³¹². Bu devre, kitlesel göçler sonucu yaşanan karşılıklı kültürel ve insani etkileşimin yanı sıra, bazı ticari ve siyasi atılımlar ile şekillenmiştir. Bu dönemde Brezilya İmparatoru Pedro II Osmanlı Devleti'ne, birincisi 1871 yılında ve diğeri 1876 yılında Osmanlı Padişahı Sultan Abdülhamid ile Ayasofya Camisi'nde yapılan bir

³¹¹ Çevik, B. (2002). **Latin Amerika ve Karayipler – Temel Bilgiler ve Bakanlığımızın “Latin Amerika'ya Açılım Planı”na İlişkin Bir Değerlendirme**. Ankara: Dışişleri Bakanlığı, 51.

³¹² Kuntay, B. (2012, 22-23 Kasım). “Türkiye'nin Yeni Dış Politikası Perspektifinde Latin Amerika ile İlişkileri”, Latin Amerika Çalıştayı, Ankara Bildiriler Kitabı, 146.

görüşmeyi de kapsayan iki ayrı ziyaret gerçekleştirmiştir³¹³. Mevcut arşiv belgeleri incelendiğinde, siyasi ilişkilerin özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında, devlet başkanları arasında farklı konularda karşılıklı mektupların yazılması ve bürokratik yazışmaların gerçekleştirilmesiyle ilerlediği görülmekte ve bu ilişkilerin bazı bölge ülkeleriyle karşılıklı konsolosluk ve ticaret anlaşmalarının imzalanmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu 1923 yılına kadar düşük de olsa belli bir seviyeye ulaştığı anlaşılmaktadır.

İlişkilerde ikinci dönem, Osmanlı Devleti'nin resmen yıkıldığı ve yerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu 1923 yılında başlayarak Soğuk Savaş'ın bittiği 1989 yılına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Söz konusu bu devre, düşük düzeydeki kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerle şekillenmiştir³¹⁴. Bu süreçte, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte ilişkilerde yeni bir sayfa açılmıştır. 1926 yılında yapılan anlaşma ile Şili Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk Latin Amerika ülkesi olmuş Türkiye ise Latin Amerika'daki ilk büyükelçiliğini 1930 yılında Şili'de açmıştır.

Bölge ülkelerinden Arjantin ile 1910'da, Şili ile 1913'de "Konsolosluk İlişkilerine Dair Protokol", Brezilya ile 1927'de ve Uruguay ile de 1929'da "Dostluk Anlaşması" imzalanmışsa da Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde kurulmaya başlanan bu diplomatik ve konsüler ilişkiler 1990'ların ortalarına kadar son derece düşük seviyelerde bir seyir izlemiştir.

Burak Küntay “Türkiye’nin Yeni Dış Politikası Perspektifinde Latin Amerika ile İlişkileri” isimli makalesinde ikili ilişkilerin 1990’lı yıllara kadar düşük seviyelerde kalmasının sebebini şu şekilde yorumlamaktadır:

Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin son döneme kadar istenilen seviyeye ulaşmamasının en önemli nedeni uluslararası konjonktür olmuştur. Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı bir dönemin akabinde baş gösteren II. Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan Soğuk Savaş Dönemi; Türk dış politikasının güvenlik ekseninde gelişmesine sebep olurken, özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı bloğunda yer alan ve NATO üyesi olan Türkiye'nin dış politikasının ölçeğini bölge ve komşuları belirlemiştir. Böyle bir dış politika perspektifi coğrafi olarak bölgemizden çok uzakta bulunan Latin Amerika bölgesiyle ilişkilerimizin seyrinin sık olmaması sonucunu doğurmuştur. İç politikanın dış politikaya bir yansıması olarak hem Türkiye hem Latin

³¹³ Levaggi, A. S. G. (2012). “*América Latina y Caribe, la última frontera de la “Nueva” Política Exterior de Turquía*”, Araucaria: **Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades**, Sayı:28, 186.

³¹⁴ Levaggi. **a.g.m.**, 185.

Amerika ülkeleri Soğuk Savaş Dönemi süresince siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan kurtulamamış; enerjilerinin çoğunu ülkeleri içerisinde siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamak için harcamışlardır. Bu sebeplerle hem iç hem de dış faktörler ne Türkiye'ye ne de Latin Amerika ülkelerine geniş ölçekli bir dış politika yürütme fırsatı vermemiştir³¹⁵.

Soğuk Savaş Dönemi her ne kadar 1989 yılında bitmiş olsa da Türkiye'nin dış politika perspektifi üzerindeki etkisi 2000'li yıllara kadar devam etmiş, yukarıda bahsedilen iç faktörler (siyasi ve ekonomik istikrarsızlık: koalisyon dönemleri) Türkiye'yi kendi içindeki problemleri çözmeye yönlendirmiş buna paralel olarak dış politikası da güvenlik eksenli nüksetmeye devam etmiştir.

Son olarak üçüncü dönem ise, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Türkiye ile Latin Amerika ülkelerinin stratejik pozisyonlarının bağımsız hale gelmesi sonucu farklı alanlardaki işbirliği kanallarının sistematik bir çerçeveye oturtulmaya başlandığı süreci içine almaktadır. Bu son dönemi (1989-2012) de Türk dış politikası penceresinden üç bölümde inceleyebiliriz:

İlk olarak başlangıç döneminde (1989-1998) ilişkiler, çok boyutlu bir dış politika çerçevesinde derinleştirilmiştir. 1995 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Arjantin, Brezilya ve Şili'yi kapsayan bölge ziyareti sonucunda ilişkilerde bir canlanma meydana gelmiştir.

İkinci olarak, fırsatların planlanması ve gerçekleştirilmesi döneminde (1998-2006) Türkiye, 1998 yılında "Latin Amerika Eylem Planı" başlığı altında bir açılım politikası başlatmıştır. Bu politika doğrultusunda, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin sırasıyla 1979 ve 1985 yıllarında gözlemci statüsüyle üye olduğu, bölgesel barış ve güvenliğin yanı sıra, ekonomik ve sosyal kalkınmayı da hedefleyen Amerikan Devletleri Örgütü'ne, 17 Eylül 1998'de aynı statüyle üye olmuştur. Ayrıca, Karayipler'de önemli bir bölgesel örgüt olan Karayip Devletleri Birliği'ne de 2000 yılı Aralık ayında gözlemci üye olmuştur. Türkiye'de yaşanan 2001 ekonomik krizi ilişkilerin çeşitliliğini olumsuz yönde

³¹⁵ Küntay. a.g.m., 146.

etkilemiş olsa da karşılıklı ticaret hacmi 2000-2006 yılları arasında önemli oranda artış göstermiştir³¹⁶.

Üçüncü olarak, stratejik planlama dönemi (2006-2012) Türkiye'nin 2006 yılını resmi olarak "Latin Amerika ve Karayipler Yılı" ilan etmesiyle başlamıştır. Sözkonusu dönem içerisinde Türkiye Brezilya, Arjantin, Meksika gibi bölgedeki daha gelişmiş Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini resmi ziyaretler, yüksek seviyelerdeki ticaret hacmi ve büyük yatırım projeleri vesilesiyle artırmıştır³¹⁷.

Bununla birlikte, XX. yüzyılda Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinin gelişmesini engelleyen birtakım faktörlerin var olduğunu görmekteyiz. Söz konusu faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Coğrafi uzaklık
- Kamuoylarının birbirleri hakkında fazla bilgiye sahip olmamaları
- Latin Amerika bölgesindeki Ermeni diasporasının olumsuz rolü
- Bu ülkelerde Türk varlığının yok denilebilecek düzeyde olması
- Ekonomik yapıların tamamlayıcı olmaktan ziyade birbirlerine benzerlik göstermesi

Coğrafi uzaklık her ne kadar ilişkilerimizin geri kalmasında rol oynayan faktörlerden biri olarak zikredilse de, günümüz dünyasında nicelik ve nitelik bakımından artmakta olan ulaşım ve iletişim imkânlarının XX. yüzyılda da nispeten az da olsa var olduğu gerçeğinden hareketle, söz konusu faktörler arasında coğrafi uzaklığın güçlü bir gerekçe olduğunu söylemek güç olacaktır. Dışişleri Bakanlığı tarafından 2002 yılında hazırlanan "Latin Amerika ve Karayipler: Temel Bilgiler ve Bakanlığı'nın 'Latin Amerika'ya Açılım Planı'na İlişkin Bir Değerlendirme" isimli eserde coğrafi uzaklık faktörü şu şekilde açıklanmaktadır: “Bugüne kadar THY'nin Batı Yarıküre'ye yönelik seferleri, ABD'ye yapılan uçak seferlerinden ibaret kalmıştır. THY'nin seferlerini Orta ve Güney Amerika'da da hiç olmazsa birer noktaya, örneğin Brezilya ve Küba'ya başlatması doğrultusundaki Bakanlığımız girişimleri sürmektedir³¹⁸.”

³¹⁶ Mora, L. M. (2012). “*Las Relaciones de América Latina y el Caribe con el Medio Oriente: Situación actual y áreas de oportunidad*”, Caracas: SELA, 99.

³¹⁷ Levaggi. a.g.m., 186.

³¹⁸ Çevik. a.g.e., 52.

Bahse konu eserde yer alan ifadeleri değerlendirdiğimizde, 2000'li yıllara kadar Amerika Birleşik Devletleri'ne tarifeli seferlerle uçuşlar gerçekleştiren THY'nin yine aynı kıta üzerinde ve neredeyse aynı uzaklıkta bulunan Orta ve Güney Amerika'ya seferlerinin olmaması son derece düşündürücüdür. Bu çerçevede, gerek Türkiye'nin gerekse Latin Amerika ve Karayipler ülkelerinin yasama ve yürütme erklerinin XX. yüzyılın ikinci yarısında soğuk savaşın etkisiyle, çift kutuplu dünyada iki ayrı tarafın birer parçası olmaları, korumacı ekonomik politikalar izlemiş olmaları ve kendi ülkelerinde sık sık yaşanan sosyal ve ekonomik krizler dolayısıyla, XX. yüzyıl boyunca izledikleri karşılıklı pasif siyasetin bir yansıması olarak ekonomik ilişkilerde de gereken ilerlemeyi sağlayacak hamleleri maalesef yapmadıklarını veya yapamadıklarını görmekteyiz.

Yukarıda bahse konu olumsuz faktörlerin yanında, dil problemi, karşılıklı iletişimin eksikliği, Türkiye'nin Latin Amerika ve çevresine yönelik planlı bir politikasının olmayışı, az sayıda noktaya uçuşların yapılması, süregelen ekonomik krizler, korumacı ticaret anlayışı ve çeşitli düzeydeki irtibatları sağlayacak olan Büyükelçiliklerin yokluğunu da bunların arasına katmamız mümkündür.

Öte yandan, bölge ülkeleri ile Türkiye arasındaki ikili ziyaretler son yıllarda ivme kazanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'den Brezilya'ya 2010 yılında Başbakan düzeyinde bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve iki ülke arasında "Stratejik Ortaklık Eylem Planı" imzalanmıştır. 2011 yılında ise dönemin Brezilya Devlet Başkanı'nın Türkiye'ye resmi ziyareti kapsamında "Türkiye-Brezilya: Dinamik bir Ortaklık için Stratejik Perspektif" başlıklı ortak bir bildiri kabul edilerek ilişkiler stratejik bir seviyeye taşınmıştır. Yine 2011 yılında dönemin Arjantin Devlet Başkanı, 2012 yılında dönemin Şili Devlet Başkanı, Ekvator Devlet Başkanı ve Kolombiya Devlet Başkanı Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Meksika Devlet Başkanı'nın 2013 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında imzalanan Türkiye-Meksika XXI. yüzyıl için Stratejik İşbirliği ve Ortaklık Çerçevesi isimli bildiriyle Meksika bölgede Türkiye'nin ilişkilerini stratejik seviyeye taşıdığı ikinci ülke olmuştur. Ayrıca, Türkiye bölgedeki 17 ülke (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Guyana, Kolombiya,

Kosta Rika, Küba, Meksika, Peru, Şili, Paraguay, Uruguay, Venezuela) ile siyasi istişare mekanizması kurmuştur³¹⁹.

Siyasi ilişkilerin artmasına paralel olarak, gerek Türkiye'nin bölge ülkelerinde açtığı diplomatik ve konsüler temsilcilik sayısında gerekse bölge ülkelerinin Türkiye'de açtığı diplomatik ve konsüler temsilcilik sayısında bir artış meydana gelmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'nin Brezilya, Meksiko, Buenos Aires, Santiago, Karakas, Havana Büyükelçilikleri'ne ve Sao Paulo Başkonsoloslugu'na ek olarak 2010 yılında Bogota ve Lima, 2012 yılında Kito, 2013 yılında Santo Domingo, 2014 yılında Panama ve San Jose, 2015 yılında Guatemala, 2018 yılında La Paz ve Port of Spain, son olarak ise 2019 yılında Asuncion Büyükelçilikleri faaliyete geçmiş ve bölgedeki Büyükelçilik sayısı 16'ya çıkmıştır. Bunların yanı sıra, Türkiye'nin Arjantin, Ekvator, Küba, Kolombiya, Meksika, Peru, Şili, Venezuela'da Ticaret Müşavirliği, Brezilya'da Ticaret Ataşeliği ile Meksiko, Bogota ve Brezilya'da olmak üzere üç askeri ataşeliği bölgede faaliyet göstermektedir. Latin Amerika ve Karayipler'deki ülkelerin ise Türkiye'de toplam 13 temsilciliği bulunmaktadır³²⁰.

Sonuç olarak, bağımsız Latin Amerika ülkeleri ile Türkiye arasında 150 yılı aşkın süredir var olduğu bilinen siyasi ilişkilerin gittikçe arttığı görülmektedir. Bulunduğu konum itibariyle jeostratejik önemi yüksek olan ve proaktif bir dış politika izleme çabası içerisinde olan Türkiye, BM ve diğer uluslararası forumlarda ortak hareket eden Latin Amerika ve Karayipler'deki ülkelerin de desteğini alarak, bu ülkelerle olan söz konusu siyasi ilişkilerini ticari, kültürel, sosyal vb. diğer alanlarda da geliştirmesiyle uluslararası alanda "bölgesel güç küresel aktör" olma vizyonu çerçevesinde orta veya uzun vadede hedeflediği çizgiye ulaşması adına önemli adımlar atmış olacaktır.

4.2. Genel Ekonomik İlişkiler

Ekonomik ilişkiler, Türkiye ile Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki ülkeler arasında XX. yüzyıl boyunca düşük seviyelerde kalmış olmakla birlikte, karşılıklı siyasi temasların ve diplomatik temsilin artması, hukuki altyapıların tesis edilmesiyle 90'lı yılların ikinci

³¹⁹Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

³²⁰Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

yarısından itibaren hareketlilik kazanmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 1998 yılında uygulamaya konulan "Latin Amerika'ya Açılım Planı" Türkiye ile Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki ülkeler arasında var olan ilişkiler açısından dönüm noktasını teşkil etmektedir. Bu açılım planı kapsamında, ilişkilerin öncelikle ticari ve ekonomik boyutunun geliştirilmesi amaçlanmakta, bu alandaki anlaşmaların imzalanmasına ve uygulama süreçlerinin işletilmesine öncelik verilmektedir.

Bu çerçevede, 18 ülkeyle (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Guyana, Honduras, Jamaika, Kolombiya, Küba, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay ve Venezuela) imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde Karma Ekonomik Komisyonu mekanizmaları için gerekli hukuki altyapı oluşturulmuştur. Avrupa Birliği ile serbest ticaret anlaşması imzalayan ülkelerin ülkemizle de serbest ticaret anlaşması imzalama yükümlülüğü bulunmasına rağmen, bugüne kadar Avrupa Birliği ile serbest ticaret anlaşması imzalamış olan ülkelere sadece Şili ile serbest ticaret anlaşması akdedilebilmiştir. Türkiye-Şili Serbest Ticaret Anlaşması 2011 yılında yürürlüğe girmiştir. Hâlihazırda Meksika, Peru, Ekvator ve Kolombiya ile STA müzakereleri sürmektedir³²¹.

Zengin doğal kaynakları bulunan coğrafyası, 605 milyonluk nüfusu, 6 trilyon Doları aşan gayri safi yurt içi hâsılası ve 1,72 trilyon Dolara ulaşan toplam ticaret hacmiyle Latin Amerika ve Karayipler 2000'li yıllardan itibaren önemli oranda yabancı yatırım çekmeye başlamıştır. Ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmekte olduğu, siyasi ve hukuki altyapının tesis edilmeye devam edildiği bölge ile ticaret hacmi 2006 yılında 3,4 milyar ABD Doları iken 2017 yılında iki kattan fazla artarak 9 milyar ABD Doları seviyesine çıkmış olup, bu rakam 2002-2017 yılları arasında 9 katlık bir artışa denk gelmektedir³²².

2000'li yıllara kadar dış ticaretinde ikinci planda yer alan Latin Amerika-Karayipler bölgesi ile ticaretinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi amacıyla, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın başlattığı "Latin Amerika Ülkeleri ile Ticaret Geliştirme Stratejisi" kapsamında, Türkiye'nin toplam ticaretinde bölgenin payı %5'e yükselmiştir.

³²¹**Dışışleri Bakanlığı**, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa adresinden 24.03.2019'da alınmıştır.

³²²**DEİK**, <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-latin-amerika-bulteni> adresinden 22.02.2019 tarihinde alınmıştır.

Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşmaları; Çifte Vergilendirme Anlaşması; İkili Ekonomik Komisyon Toplantıları; tarım, navigasyon, hava taşımacılığı, turizm, gümrükler ve sağlık gibi alanlarda işbirliği anlaşmaları, bunların yanı sıra; Latin Amerika'daki iş fuarlarına katılım, İş Konseylerinin kurulması, ticari heyetlerin bölgeye yönelik organizasyonu ve son olarak, danışmanlık ve inşaat alanında işbirliği konuları Ticareti Geliştirme Stratejisi için atılması gereken adımlar içerisinde yer almaktadır. Söz konusu stratejinin bir diğer önemli getirisi, bölge ülkeleriyle özellikle dış ticaret sektörünün liberalleşmesi temelinde bir gelişme modeline sahip olan Şili ve Kolombiya ile tercihli ticaret anlaşmaları veya serbest ticaret yapma yollarının aranması olmuştur³²³.

Çizelge 4.1. Türkiye'nin Güney, Orta Amerika ve Karayipler Ülkeleri ile ticareti (milyon dolar)³²⁴

Ülke	İhracat					İthalat				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Brezilya	794	458	333	384	489	1.728	1.792	1.788	2.544	3.257
Arjantin	141	118	126	159	169	325	234	382	450	357
Venezuela	48	18	18	37	120	122	106	65	166	116
Şili	198	187	217	254	386	363	282	232	265	370
Küba	12	10	6	20	32	15	16	13	13	11
Meksika	311	344	443	441	600	944	860	820	771	634

Söz konusu Strateji'nin yürütülmesi için belirlenen 6 öncelikli ülke Arjantin, Brezilya, Şili, Küba, Meksika ve Venezuela olmuştur. Türkiye'nin ihracatı 2014-2018 döneminde adıgeçen ülkelere Arjantin, Şili, Meksika ve Küba'ya yönelik olarak artış gösterirken, Brezilya ve Venezuela (2018 yılı haricinde) için azalış göstermiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin aynı dönemde ithalatı söz konusu ülkelere Brezilya ve Arjantin için artış göstermişken, diğer ülkeler için azalma kaydetmiştir.

Türkiye'nin bu ülkelere gerçekleştirdiği ihracatın büyük bir çoğunluğunu orta ve düşük teknolojili şirketlerin işlenmiş ürünleri teşkil ederken, Arjantin ve Brezilya haricindeki bahse konu diğer ülkelerin Türkiye'den gerçekleştirdikleri ithalatı hammadde ve doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Otomobil parçaları ve motorlar, demir ve çelik, nükleer reaktörler için üretilen malzemeler, meyveler ve yemelik meyveler, sentetik lifler ve tekstil

³²³ Yetim, M. (2019). "Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 19 (1), 167-178.

³²⁴ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika> adresinden 30.09.2019 tarihinde alınmıştır.

ürünleri Latin Amerika'ya yapılan başlıca ihracat ürünleridir. Bakır, yakıt, mineraller ve yağlar ile makina ve elektrikli aletler Türkiye'nin bölge ülkelerinden ithal ettiği ürünlerin başında gelmektedirler³²⁵.

Rusya ve Çin gibi büyük küresel güçlerin XX. yüzyılda ABD kontrolünde bir iç ve dış politika izleyen Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki ülkelere yönelik ilgisi XXI. yüzyılın başlarından itibaren artmaya başlamıştır. Her iki ülke de ABD'nin bu bölgeye yönelik gittikçe azalan ilgisine karşılık bölge ülkeleri ile ilişkilerini ve buradaki yatırımlarını arttırmıştır. Avrupa Birliği (AB) de ekonomik ilişkilerini bölge ülkeleri ile imzalayacağı serbest ticaret anlaşmaları aracılığıyla artırmayı hedeflemektedir. Küresel güçlerin Latin Amerika ve Karayipler bölgesi üzerindeki hâkimiyet çabalarına dikkat çeken Türkolog yazar Andrey Isaev Latin Amerika: Cesur ve Uğursuz" başlıklı bir yazısında ABD ve Rusya'nın bölgeye yönelik politikasına ilişkin şu önemli tespitleri yapmıştır:

“Doksanlarda Washington, ABD'nin sermaye ve teknoloji, Latin Amerika'nın ise iş gücü sağladığı ve bütün kıtayı kapsayan "Amerika'lara inisiyatif" denen entegre bir ekonomik mekanizmayı kurmaya çalıştı. Üstelik kıtanın 'dış tehditlere' karşı güvenliğini ABD üstlenmişti. Böylece Latin Amerika ülkelerinin dış dünya ile ilişkileri Washington'un kontrolü altında olacaktı. Ne de olsa Obama döneminde ABD'nin Güney Amerika'ya etkisi gözle görünen şekilde azalmıştı ve bu sürecin devamı gelecek gibi.

Bu gelişmenin farkına varıp durumu değerlendirmeye çalışan Rusya, bölgeye rota çizdi. Bir sene zarfında (2015) özellikle silah satışı sayesinde Peru ile ticaret yüzde 40 arttı. Brezilya ile yapılan anlaşmalar "Buğday OPEC'i" lakaplı bir ekonomik birliğe yol açtı, "sosyalist" Venezuela az kaldı Rusya'nın stratejik müttefiki konumuna geliyordu. Ama genel olarak süreç tökezliyor. Rusya'nın burada iki büyük dezavantajı var. Birincisi, yerel sosyal programlara finansman sağlamakta zorlanması, ikincisi, Rusya'nın hem coğrafya, hem tarih ve kültür anlamında buradan uzak oluşu. Latin Amerikalıların da Rusya'dan pek fazla haberi yok.

Dediğimiz gibi ABD himayeli dönem sona eriyor gibi. Donald Trump'ın Beyaz Saray'a gelişi Latin Amerika'yı "kuzey komşu"dan daha da uzaklaştırmış. Trump'ın korumacılık politikası ve özellikle Washington'un Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'ndan (NAFTA) olası çıkışı kıta için bir hayli tedirgin edicidir.”

Öte yandan, Çin ise devasa nüfusu ve son 20 yılda sürekli büyüyen sanayisi ile Latin Amerika ülkelerinin ABD'ye sattığı ham madde ve ara mamullerin hepsini satın alacak potansiyele sahip bir ülke konumunda bulunmaktadır. XXI. yüzyılın başından itibaren bölgeye yönelik ilgisini artıran Çin ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkiler, özellikle 2004 yılı Kasım ayında Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Hu Jintao'nun Brezilya,

³²⁵ **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, (2006). *“Turkey's trade development strategy towards the Americas”*.

Arjantin, Şili ve Küba ile 40'a yakın ticari anlaşma imzalayarak Şili'de düzenlenen Asya-Pasifik Ticari İşbirliği (APEC) Zirvesi'ne katılımıyla artmaya başlamıştır. 2005'in Ocak ve Şubat aylarında Çin Başkan Yardımcısı Zeng Qinghong kalabalık bir delegasyonla ve iş adamlarıyla kıtayı ziyareti kapsamında Venezuela ile petrol ve konut inşaatı, Arjantin ile ulaşım, hidrokarbür, inşaat ve iletişim uyduları üzerine; Brezilya ile demir-çelik, tarımsal ürün, petro-kimya, inşaat ve iş makineleri, havacılık ve hizmet sektörü konularında onlarca ikili anlaşma imzalanmıştır. Şili ile hızla gelişen ticari ilişkiler sonucu Çin ile Şili arasında 2005 yılının kasım ayında Çin ile Amerika kıtası ülkeleri arasında bir ilki teşkil eden Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır³²⁶.

Çin son 15 yılda Latin Amerika'da 400'ü aşkın yatırımı uygulayarak veya projelendirmek suretiyle hayata geçirmiştir. Çin'in özellikle 2013 yılında Nikaragua kanal inşaatını duyurması ve Haziran 2015'te Karayipler ve Pasifik'i Peru ve Brezilya'ya bağlamak için bir mega demiryolu inşaatını alması, ABD başta olmak üzere birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Çin Brezilya, Şili, Peru ve Ekvator'daki otoyol inşaatlarından, Panama'daki liman projelerine, Meksika'daki hızlı tren projesinden Arjantin'in Patagonya Santa Cruz nehri bölgesindeki iki hidroelektrik santraline kadar birçok büyük projeyi hayata geçirmeye çalışmaktadır. Brezilya'da beş milyar dolarlık bir çelik tesisi bulunan Çin Venezuela'nın Orinoco petrol kuşağında Junin-4 petrol bloğunu geliştirmek için 16,3 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Çin Kolombiya'da ise Pasifik okyanusu ve Karayip denizini birbirine bağlamak için bir demiryolu projelendirmiştir ve tüm bu altyapı yatırımlarıyla, Latin Amerika hammaddelerini Peru'nun Pasifik kıyısından Çin'e taşıyacak kıtalararası bir demiryolu inşa etmeyi planlamaktadır. Çin 2010-2013 yılları arasında Latin Amerika'ya yaptığı doğrudan yatırımların yaklaşık yüzde 90'ını doğal kaynaklara yapmıştır ve bu yüksek oran Çin'i Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Venezuela'daki en büyük petrol ve doğalgaz yatırımcılarından biri haline getirmiştir. Ocak 2015'te ise Çin ve Latin Amerika arasında yeni bir işbirliği planı imzalanmış söz konusu plan özellikle makina, petrokimya, temiz enerji, ulaştırma teçhizatı, elektronik, dijital medikal teçhizat, bilgi ve iletişim teknolojisi, biyo-teknoloji ve ilaç gibi alanlarda yüksek teknoloji ve katma değerli mal üretimini ve ticaretini artırmayı hedeflemektedir³²⁷.

³²⁶ Kubilayhan, E. (2019). "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Latin Amerika'da Yükselişi: "Arka Bahçe"de İşbirliği ve Nüfuz Politikaları", **Doğu Asya Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 7-10.

ABD son yıllarda Pekin'in Latin Amerika ve Afrika'da doğal kaynakların kontrolünü ele geçirme politikası olup olmadığını sorgulamaktadır. Ancak hidroelektrik projeleri, nükleer santraller veya demiryolları inşa etmeleri belli bir paraya mal olmaktadır. ABD'nin endişelerini artıran esas konu ise, Çin'in Latin Amerika'da kurması muhtemel askeri işbirlikleridir. Çin Latin Amerika ülkelerinde, özellikle de Şili ve Peru'da üs kurma gayreti içinde bulunmaktadır. Son yıllarda Çin Brezilya, Şili, Arjantin ve Peru ile askeri tatbikatlara katılmış ve Venezuela, Bolivya, Ekvator, Brezilya, Şili ve Meksika ile askeri görevli değişimleri gerçekleştirmiştir. Böylelikle Çin silahlı kuvvetlerinin altyapısı bölgede tanınmıştır. Askeri alanda gerçekleşen bu işbirlikleri ABD'yi endişelendirmeye devam etmektedir³²⁸.

Çin'i Latin Amerika'ya çeken dört büyük etken bulunmaktadır: Birincisi, doğal kaynaklara erişimini çeşitlendirmek. İkincisi, ekonomik açıdan imalat/tüketim ürünleri ve araçları ile konvansiyonel silahlar için yeni pazarlara ulaşmak. Üçüncüsü, çok taraflılığı teşvik etmek. Dördüncüsü ise Tayvan'a verilen desteğin çoğunun geldiği Afrika, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinden Tayvan'ı diplomatik olarak tecrit etmektir. Bu şekilde Çin Latin Amerika'da sadece ticaret ve yatırımı arttırmak amacının dışında, aynı zamanda bölge ülkeleri üzerinde yumuşak güç kullanarak etki alanı oluşturmaya çalışmaktadır³²⁹.

Çeşitli sebeplerden dolayı, ABD ve Rusya'nın tam olarak hâkimiyet elde edemediği Latin Amerika bölgesinde, Çin'in bir başka küresel aktör olarak nüfuzunu arttırma çabası içerisinde olduğunu belirten Isaev yine söz konusu yazısında, Çin'in ABD bağlamında, Latin Amerika'ya yönelik dış politikasını şu ifadelerle yansıtmaya çalışmaktadır:

Gringolar³³⁰ Latin Amerika'ya karşı isteksiz davranırken ticaret, yatırım ve teknoloji konusunda müjde, hırslı Çin'den gelmiş. Ne yapalım, günümüzde her taşın altından o çıkıyor! Latin Amerika ile Karayip Denizi'ni "yaşam gücü ve ümit alanı" ilan eden Çin, 2025'e kadar bölge ile ticaret hacmini 500 milyar dolar arttırmayı ve 250 milyar dolarlık yatırım yapmayı taahhüt etti. Zaten Pekin şimdiye kadar bölgesel yatırım fonlarına 35 milyar dolar aktarmış durumda. Para yağmuruna hayran kalan birçok Güney Amerika

³²⁷ Ludeña, M. P. (2017). "Chinese Investments in Latin America" *Opportunities for growth and diversification*, United Nations – Santiago (USA): **Production Development Series 208**, 7-9.

³²⁸ Creutzfeld, B. (2016). "China and the U.S. in Latin America", Bogotá, Colombia: Revista Científica General José María Córdova, 29-34.

³²⁹ M. C. Calello ve Chen-Huey, R. (2013), "Taiwan, China and Central American Allies: A Discourse Analysis of the Costa Rican Diplomatic Shift News Coverage", **Taiwan International Studies Quarterly**, Vol:9, No:1, 139-78.

³³⁰ Latin Amerikalıların ABD vatandaşları için kullandıkları lakap.

lideri, Çin ile kontrolsüz ticaretin dünyanın her yerinde yerli sanayiye öldürdüğüne dair uyarılara sağır kalıyor.

Obama, Pekin'i dışlayan Trans-Pasifik Partnerliği Projesi ile Latin Amerika'yı ABD'nin kontrolüne almaya çalışırken Trump, önceki başkanın yaptığı herşeyi adeta silmekle meşgul. Kendi hareketlerine bakılırsa amacının, dünya çapında Çin ile doğrudan kapsamlı diyalog kurmak olduğunu görürüz. Özünde bir işadamı olan başkan, zayıf rakipleri ezdiğini, güçlü olanlarıyla mümkün olduğu sürece anlaşmaktan yana olduğunu gösterdi. Latin Amerika o anlaşmanın pazarlık konusu olacak ve iki süper güç onu sektörel veya bölgesel temelde paylaşacak gibi.

Çin ve Latin Amerika ülkeleri arasındaki ticaretle sınırlı görünen ikili ilişkiler ABD'yi rahatsız etmektedir. Latin Amerika'nın Çin ile geliştirdiği ilişkilerin en önemli nedenlerinden birisi de zaten, bölgenin ABD'ye olan ticaret bağımlılığını alternatif bir kanal açarak azaltmak hatta yok etmek istemesidir. Ancak ulaşım ve dil gibi zorluklar nedeniyle Latin Amerika ile Çin arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi biraz daha zaman alacak gibi gözüküyor.

Türkiye geçtiğimiz yüzyıl boyunca ilişkilerini düşük seviyelerde götürdüğü Latin Amerika ülkeleri ile kurumsal ve hukuki altyapıyı tesis etmeye devam etmektedir. Bölgesinin ötesinde küresel bir güç olmak isteyen ve Latin Amerika-Karayipler bölgesi ülkeleriyle neredeyse her alandaki ilişkileri sorunsuz olan Türkiye'nin izleyeceği diyalogu ön plana çıkartan, proaktif bir dış politika ile söz konusu ilişkilerini geliştirmeye devam etmesi halinde, XXI. yüzyılın genel karakteristiğinin şekillenmeye devam ettiği bu dönemde, küresel bir oyuncu haline gelmesi ve bulunduğu coğrafyadaki güçlerin de ötesinde (Rusya, Çin, İran) ABD ve AB gibi küresel aktörlerle Latin Amerika-Karayipler bölgesinde siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda rekabet edebilir seviyelere çıkması mümkün hale gelebilecektir.

4.3. Duraklama Sonrası Latin Amerika Ülkeleri-Türkiye Cumhuriyeti Devleti İlişkileri

1914 yılında dönemin büyük güçleri arasındaki askeri anlaşmazlıklar sonucu başlayan I. Dünya Savaşı 1918 yılında sadece Avrupa'da 10 milyon insanın ölümü, çok sayıda yaralı ve kalıcı bir barışın sağlanamamasıyla sona ermiştir. Söz konusu dönemde, Avrupa'da meydana gelen I. Dünya Savaşı'na paralel bir mücadele süreci de, özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile bazı Latin Amerika ülkeleri arasında yaşanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti topraklarında sömürgeci güçlerin pay kapma yarışına benzer sancılı siyasi-askeri şartlar 1914-1915 yılları arasında Latin Amerika-Karayipler bölgesinde yaşanmaktaydı. XX. yüzyılın başlarıyla birlikte, ABD bu bölgeye yönelik askeri ve siyasi

güç kullanarak “Big Stick Ideology” politikası³³¹ izlemekteydi. I. Dünya Savaşı’ndan kısa süre önce Panama Kanalı’nın inşa edilmesi ile bağlantılı bir şekilde, Latin Amerika-Karayipler bölgesinde, Panama’nın Kolombiya bölgesinden ayrılmasıyla sonuçlanması gibi ABD kaynaklı birtakım olaylar meydana gelmiştir. ABD’nin bölge üzerindeki çıkarlarına yönelik bu tür müdahaleler daha sonra, 1906-1909 yılları arasında Küba, 1916-1924 yılları arasında Dominik Cumhuriyeti, 1909 yılında Nikaragua ve 1915-1934 yılları arasında Haiti’de de gerçekleşmiştir³³².

ABD 1915 yılı itibariyle bölgede özellikle finansal sermayesi ile adeta kök salmaya başlamıştır. 1914-1929 yılları arasında Latin Amerika’daki ABD yatırımları önemli oranda artış kaydetmişti³³³. Diğer taraftan, 1917 yılında dünyanın başka bir coğrafyasında olan Rusya’da meydana gelen Bolşevik İhtilali I. Dünya Savaşı’nın kaderini etkilemekle kalmamış, zamanla bazı Latin Amerika ülkelerinin siyasi, sosyal ve ekonomik oluşumunda önemli rol oynayan bir devrim hareketi olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye ise I. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Latin Amerika bölgesindeki ülkelerin yaptığı gibi, birçok savaş ve çatışma yaşamış olmanın getirdiği çeşitli olumsuzluklardan çıkmak için yeni bir siyasi, sosyal ve ekonomik sistem arayışı içerisindeydi.

Bu doğrultuda, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesini başlatan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında önderlik yapan Mustafa Kemal Atatürk gibi, Latin Amerika-Karayipler bölgesinde yer alan Nikaragua’da Augusto C. Sandino, Meksika’da Lázaro Cárdenas, Brezilya’da da Luis Carlos Prestes gibi ülkelerini dış müdahalelere karşı koruyan, ulusal egemenliği savunan, modern bir toplum oluşturmaya çalışan, devrimci niteliğe sahip liderler ön plana çıkmaktaydı³³⁴. Öyle ki, Atatürk’ün aynı karaktere sahip liderlik özelliklerinin bu dönemde sadece Müslüman-Ortadoğu toplumları için değil Latin Amerika-Karayipler bölgesinde ABD müdahaleciliğine karşı mücadele eden ülkeler için de bir rol model teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

³³¹ Big Stick Ideology yani büyük sopa ideolojisi, büyük sopa diplomasisi veya büyük sopa politikası, ABD Başkanı Theodore Roosevelt’in dış politikasına atıfta bulunur: "yumuşakça konuşun ve büyük bir sopa taşıyın; çok ileri gideceksiniz".

³³² Santana, A. (2015). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano y el Renacimiento de un Pueblo**. (Editör: Mario Oliva Medina), Universidad Nacional Costa Rica, 147-152.

³³³ Vilaboy, S. G. (2006). **Breve Historia de América Latina**. Havana: Editorial de Ciencias Sociales, 210.

³³⁴ Santana, A. (2015). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano: Primera Guerra Mundial**. (Editör: José Fernando Rubio Navarro), Bogota: Universidad Externado de Colombia, 283-288.

Öte yandan, Osmanlı Devleti XIX. yüzyıldan I. Dünya Savaşı'na kadarki süreç içerisinde Latin Amerika bölgesinin bağımsızlığını kazanmış genç cumhuriyetleri için enteresan bir realiteye sahip olmuştur. Coğrafi uzaklık ve karşılıklı çıkarların olmaması veya çok az olması, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında itilaf devletleri tarafından işgal altında tutulan Osmanlı Devleti'ne ait Ortadoğu'daki bazı bölgelerden Latin Amerika'ya gelen çok sayıdaki Osmanlı pasaportu hamisi göçmenlere rağmen, Türkiye'nin Latin Amerika bölgesi ile gerekli yakınlaşmasının sağlanmasını engellemiştir. XX. yüzyılın ortasından Berlin Duvarı'nın yıkılışına kadar geçen süre içerisinde de çift kutuplu ve soğuk savaşın etkisiyle ilişkiler yeterli şekilde gelişme göstermemiştir. Ancak, uluslararası düzende Birleşmiş Milletler gibi birçok çok taraflı kuruluşun meydana getirilmesi ve cumhuriyetin kurulması sonrası Türkiye'nin bazı Latin Amerika ülkelerinde diplomatik temsilcilikler açmasıyla bölge ülkeleri diplomatik yolla Türkiye ile ilişkilerinde yakınlaşmaya başlamıştır³³⁵.

Bölge ile ilişkilerinde belli bir duraklama sonrası harekete geçen Türkiye, çok yönlü dış politikası çerçevesinde Latin Amerika bölgesiyle ilişkilerini geliştirmek amacıyla özellikle son 20 yıldır bölge ülkelere yönelik daha aktif bir dış politika izlemektedir. 1998 yılında Türkiye'nin bölgedeki Büyükelçileri'nin, bölge ülkelerinin Türkiye'deki Fahri Konsoloslari'nin ve Türk özel ve kamu sektörü temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen bir dizi toplantı sonucunda "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" hazırlanarak uygulamaya konmuştur. Eylem Planı 2006 yılında güncellenmiş ve aynı yıl Türkiye'de Latin Amerika ve Karayipler Yılı ilan edilmiştir. Söz konusu plan, Türkiye'nin bölgeye açılımının yol haritasını oluşturmaktadır. Bu açılım politikası kapsamında, bölge ülkeleriyle üst düzey ziyaretler ve toplantılar düzenlenerek siyasi ilişkilerin gelişmesine, ticari, ekonomik, askeri, kültürel ve teknik işbirliği anlaşmaları imzalanmasına, ticaretin teşvikine, diplomatik temsili ve kültürel etkileşimin artırılmasına öncelik verilmektedir³³⁶.

Bu bağlamda, bölge ülkeleri ile Türkiye arasında imzalanan ekonomik işbirliği anlaşmalarının yanı sıra, turizm alanında da ciddi artış meydana gelmiş ve parlamentolar

³³⁵ Piñeda, J. C. (2016). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano y el Renacimiento de un Pueblo**. Universidad Nihon Gakko-Universidad Nacional de Asuncion, 277-278.

³³⁶ **Dışişleri Bakanlığı**, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa adresinden 15.03.2019 tarihinde alınmıştır.

arası dostluk grupları kurulmuştur. Ayrıca, Türkiye bölgedeki gelişmekte olan ülkelere Brezilya, Meksika ve Arjantin ile G20 çatısı altında da kalıcı ilişkiler yürütmektedir. Bununla birlikte, bölgesel örgütlerle kurumsal ilişkiler kurmak suretiyle çeşitli anlaşmalar imzalamaktadır. Latin Amerika bölgesi de yeni dünya düzeni kurulurken gayet iyi ilişkilere sahip olduğu Türkiye ile Ortadoğu coğrafyasına açılarak, hem ticari ilişkilerini geliştirebilir hem de bölge üzerindeki nüfuzu azalmış olsa da hâlâ devam eden İspanya ve Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı medeniyetler ittifakının gelişimine katkı yapma şansına sahiptir.

Son olarak, Türkiye Latin Amerika ile yakın ilişkiler kurmaya özel bir ilgi göstermekte ve ortak çıkarlar temelinde işbirliği mekanizmaları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu açıdan, Türkiye'nin bölgesel örgütlerdeki gözlemci üyelik sıfatı ve kurulan Siyasi İstişare ve İşbirliği Mekanizmaları aracılığıyla Latin Amerika'daki çeşitli forumlara katılması ve aynı şekilde Surinam ile Guyana gibi bölge ülkelerinin İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye olması, Brezilya ile Venezuela'nın da Arap Ligi Zirvesi'ne farklı yıllarda gözlemci olarak katılması gibi adımlar da bölge ülkelerinin hem Türkiye hem de müslüman çoğunluğa sahip Ortadoğu coğrafyasıyla kurumsal yeni yönetim modelleri inşa etmesi anlamında bir yakınlaşma fırsatı sunması açısından önem arz etmektedir³³⁷.

4.4. Cumhuriyet Döneminde İkili İlişkiler

4.4.1. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Brezilya İlişkileri

Türkiye ile Brezilya arasındaki siyasi ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Türkiye-Brezilya Dostluk Anlaşması'nın 8 Eylül 1927 tarihinde imzalanmasıyla başlamıştır. Bu anlaşmanın ardından karşılıklı olarak temsilcilikler açılmıştır. Türkiye'nin 1929 yılında Rio de Janeiro'da temsilcilik açmasını takiben 1936 yılında Brezilya'nın Ankara Büyükelçiliği açılmıştır³³⁸. Günümüzde Brezilya'nın Ankara'da Büyükelçiliği, İstanbul'da Başkonsoloslugu ve çeşitli kentlerde fahri konsoloslukları bulunmaktadır. Türkiye'nin ise başkent Brasília'daki Büyükelçiliği, Sao Paulo'da Başkonsoloslugu ile

³³⁷ Hidalgo, A. C. (2016). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano y el Renacimiento de un Pueblo**. Universidad Nihon Gakko-Universidad Nacional de Asuncion, 243.

³³⁸ Tepeciklioğlu, E. E. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 63.

ülkedeki askeri ve ticari ataşeliklerinin yanı sıra, bazı büyük kentlerde fahri konsoloslukları bulunmaktadır³³⁹.

Cumhuriyet arşivinde yapılan araştırma neticesinde elde edilen belgeleri incelediğimizde, iki ülke arasındaki ilişkilerin Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok ticari kaynaklı olarak şekillendiği ve ticarete kahve ithalatının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede, Brezilya'nın iktisadi ve mali durumuna ilişkin bilgi veren 1931 yılına ait bir Büyükelçilik raporu, 1930 ve 1940'lı yıllarda Brezilya'dan kahve ithal edilmesine ilişkin birtakım belgeler ve 23 Temmuz 1933 tarihinde Türkiye ile Brezilya arasında imzalanan bir ticaret anlaşmasının 7 Nisan 1938 tarihinde bir yıl daha uzatılmasına dair Bakanlar Kurulu kararı(EK-13) dikkat çekmektedir. Ayrıca, yine arşiv belgeleri ışığında, söz konusu dönemden XXI. yüzyıla kadar olan süreçte, iki ülke arasında farklı yıllarda yeni ticaret anlaşmaları imzalandığı da anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu doğrultuda gelişmeye başlayan ancak coğrafi uzaklık ve iki ülkenin dış politika önceliklerinin farklı olması nedeniyle XX. yüzyıl boyunca istenilen seviyeye ulaşamayan ikili ilişkiler, 1995 yılında Türkiye'den Brezilya'ya yönelik Cumhurbaşkanı düzeyinde ilk ziyaretin gerçekleştirilmesi ve sonrasında özellikle Brezilya'nın eski Cumhurbaşkanı Luiz Inácio Lula da Silva döneminde Brezilya'nın küresel aktör olarak rol oynama ve bu çerçevede kritik coğrafyalarda güvenli ortaklıklar oluşturma politikasının da katkısıyla son yıllarda dikkat çekici şekilde gelişme göstermiştir. Bu bağlamda, 1995 yılında iki ülke arasında siyasi istişare mekanizması tesis edilmiş, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması'nın yanı sıra, 27 Mayıs 2010 tarihinde "Türkiye-Brezilya Stratejik Ortaklık için Eylem Planı" imzalanmıştır. Stratejik Ortaklık Eylem Planı ile Brezilya, Meksika ile birlikte Türkiye'nin bölgedeki iki stratejik ortağından biri olmuştur³⁴⁰.

2000'li yıllarda ise gerek her iki ülkenin takip ettikleri yeni dış politika anlayışları, gerek yükselen demokrasiler olarak uluslararası sistemin işleyişine benzer talepler dile getirmeleri gerekse büyüyen ekonomilerine yeni pazarlar bulma amaçları doğrultusunda

³³⁹ Tekin, S.(2018). "Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi - Tehran Declaration and Beyond: The Rise and Decline of Turkish-Brazilian Global Partnership", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:11 (23), 52.

³⁴⁰ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-brezilya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 20.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Brezilya ve Türkiye, ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adım atmışlardır. 2001 yılında karşılıklı olarak kısa dönemli turistik seyahatler için vizeler kaldırılmıştır. 2003 yılından itibaren karşılıklı olarak bakanlıklar düzeyinde de çeşitli ziyaretler gerçekleştirilmiş ve savunma alanında bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. 2006 yılında Lübnan'da yaşanan çatışmalar nedeni ile burada bulunan Brezilya vatandaşlarını ülkesine götürmek isteyen Brezilya'ya Türk yetkililerin yardımcı olması, 2006 yılında iki ülke arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Komisyonu'nun kurulması, 2010 yılında Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Medeniyetler İttifakı Zirvesi'ne Türkiye'den katılım sağlanması gibi adımlar ilişkilerde yakınlaşma sağlayan diğer gelişmeler olmuştur³⁴¹.

Ayrıca, Brezilya ve Türkiye'nin ortak girişimleriyle 2010 yılında Tahran Deklarasyonu'nun ilan edilmesiyle ikili ilişkilerin anlam ve önemi daha da artmıştır. Yine 2010 yılında Brezilya'da askeri ataşelik açılmış, Haziran 2011'de başkent Brasília'da iki ülke arasında savunma sanayisi alanında işbirliğine yönelik Birinci Askeri Diyalog Toplantısı gerçekleştirilmiştir. İkili ilişkilerde tarihsel anlamda bugüne kadar yaşanan tek siyasi sorun ise Brezilya Senatosu'nun 2015 yılında Brezilya'daki Ermeni diasporasının etkisiyle sözde Ermeni soykırımını kabul eden bir karar alması ve sonucunda Türkiye'nin diplomatik yollardan tepki göstermesi olmuştur³⁴².

Türkiye ile Brezilya arasındaki ekonomik ilişkileri ele aldığımızda, Brezilya Türkiye'nin Güney Amerika'da en çok ticaret hacmine sahip olduğu ülke konumunda bulunmaktadır. Türkiye'nin bu ülkeyle olan ticaret hacmi 2018 yılında yaklaşık 3,7 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşmiş olup, bir önceki yıla göre Brezilya'ya olan ihracat % 27,2, ithalat ise %28 artış kaydetmiştir. 2018 yılında Türkiye'nin Brezilya'ya ihracatı 489 milyon Dolar, ithalatı 3,2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Brezilya ile Türkiye arasındaki ticaret dengesine bakıldığında ise, 2018 yılında Türkiye'nin ticaret açığının artmaya devam ettiği ve 2,7 milyar Dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin Brezilya'ya ihracatında; karbonatlar, otomotiv yedek parça, demir ve çelik ürünleri, fındık, iplik, kuru kayısı, çimento, tütün, sofr ve mutfak eşyaları, ithalatında; canlı hayvan, soya fasulyesi, demir cevheri, demir-çelikten yarı mamuller, odun hamuru, pamuk, kahve, tütün, ilaç, araba aksam ve parçaları, ferro alyajlar, şeker ve greyderler ön sıralarda gelen ürün

³⁴¹ Güzeldere, E. E. (2017). *"Brazil-Turkey Relations-A Role Theoretical Analysis of Emerging Powers"*, Hamburg University, 140-150.

³⁴² Lütem, Ö. E. (2015). *"Olaylar ve Yorumlar"*, **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı 51, 168-170.

gruplarıdır. Son olarak, 16-17 Aralık 2010 tarihlerinde Brezilya'nın Foz do Iguaçu şehrinde gerçekleştirilen MERCOSUR Zirve toplantısı çerçevesinde 16 Aralık 2010 tarihinde Türkiye-Brezilya arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması imzalanmıştır³⁴³.

4.4.2. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Meksika İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde her iki ülkedeki devrimci kadrolar tarafından inşa edilmeye çalışılan modern, laik ve ulus devlet anlayışının amacı, tüm dünya ülkeleriyle karşılıklı dostluk çerçevesinde ve başka bir ülkenin iç işlerine müdahale etmeme temeline dayanan bir dış politika izlemektir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesinden ve Meksika Devlet Başkanları'ndan Lopez Mateos'un Meksika Kongresi'ne sunduğu ilk yıllık raporunda yer alan “Dış politika ilkelerimiz bizim tarihi tecrübemizden ortaya çıkmıştır. Bölgemizi, egemenliğimizi ve bütünlüğümüzü korumaya zorlandık³⁴⁴” şeklindeki ifadesinden de anlaşılacağı üzere, Meksika ve Türkiye izledikleri bu iç ve dış politika çerçevesinde birbirlerine benzer ve yakın iki ülke konumunda bulunmaktaydı.

1911 yılından itibaren iç siyasal karışıklıkların arttığı ve askeri darbelerle sık sık hükümet ve devlet başkanlarının değiştiği Meksika'da 1911 ile 1924 yılları arasında altı devlet başkanının (Diaz, Madero, Huerta, Carranza, Obregon, Calles) değişmiş olması sebebiyle de Osmanlı padişahıyla Meksika devlet başkanları arasında karşılıklı gönderilen tebrik mesajlarının dışında ikili ilişkilerin gelişmesine vesile olacak bir durum söz konusu olmamıştır³⁴⁵.

Bu bilgiler ışığında, Meksika ve Türkiye öncelikle 1927 yılında Roma'da bir Ticaret Sözleşmesi meydana getirmiştir. Ancak söz konusu sözleşmenin yürürlüğe girdiğine dair arşivlerde resmi bir belge bulunmamaktadır³⁴⁶. Bununla birlikte, ilişkileri geliştirme

³⁴³ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 04.10.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁴⁴ Engel, J. F. (1969). “The Revolution and Mexican Foreign Policy”, **Journal of Inter-American Studies**, Vol:11, No:4, 518-532.

³⁴⁵ Temel. **a.g.e.**, 67-68.

³⁴⁶ Yazar, A. (2018). “Turkey – Mexico Friendship Agreement (May 25th, 1927): A perspective from the Mexican Foreign Ministry Archives”, “Eurasia-Latin America Strategic Engagement and Comparative

çabaları devam etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti ile Meksika arasında Roma’da 25 Mayıs 1927 tarihinde bir Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. 5 Ocak 1928 tarihinde kabul edilerek onaylanan ve 3 maddeden oluşan söz konusu anlaşmanın girişinde, Türkiye ve Meksika arasında samimi dostluk bağları kurmak ve güçlendirmek arzusunun bulunduğu, bu ilişkilerin her iki milletin refahının artmasına hizmet edeceğine inanıldığı belirtilmiştir. Meksika, Dostluk Anlaşması’nın onaylanmasını müteakiben, Alman asıllı Baron Rudolf Sebottendorf’u konsolos olarak atamış, Türkiye ise 1930 yılından başlamak üzere 1947 yılına kadar Washington Büyükelçileri’ni aynı zamanda Meksika Elçiliği görevini de yürütmek üzere görevlendirmiştir. Konsolos Sebottendorf, görevine başladıktan sonra kısa bir süre sonra 5 Mart 1928 tarihinde Başbakanlığa bir teklif metni³⁴⁷ sunarak, Rusya’ya tahsis edilen krediler gibi Türkiye’ye de 3 veya 5 yıl için verilebilecek şimendifer ve liman işleri inşaatı hariç olmak üzere şimendifer, liman işleri ve sanayi ürünleri alımında kullanılmak üzere 75 milyon marklık kredi tahsis edilebileceğini iletmış ve bu teklif, Maliye Bakanlığı tarafından uygun mali şartlar dâhilinde görüşmelere başlanmasında herhangi bir sakınca olmadığı şeklinde görüş bildirilerek kabul edilmiştir³⁴⁸.

Öte yandan, 1927 yılında Roma’da imzalanan Dostluk Anlaşması sonrası Mustafa Kemal Atatürk tarafından kaleme alınan ve Meksika Devlet Başkanı Plutarco Elias Calles’e muhatap bir mektupta Atatürk, ülkeyi yönetme görevinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yeniden kendisine verildiğini, söz konusu anlaşmanın iki ülke halkları için de faydalı olacağını belirtmekte ve yazmış olduğu bu mektubun daha ileri seviyeye taşınarak artacak olan Türkiye ve Meksika arasındaki dostane ilişkilerin garantisi olduğunu ifade etmektedir³⁴⁹.

Calles de Mustafa Kemal Atatürk gibi ülkesinde gerçekleştirdiği reformları ve devrimleriyle tanınan ve Meksika’nın çağın gerekliliklerine uygun modern siyasal, sosyal ve ekonomik bir yapıya sahip olması için çabalayan bir devlet başkanıydı. İki devlet başkanının görev yaptığı dönemlerde Türkiye-Meksika ilişkileri gelişme göstermiştir. Atatürk ayrıca, kendi döneminde Emilio Portes Gil, Pascual Ortiz Rubio, Abelardo, L.

Perspectives in Politics and Economics”, (Editörler: Ariel González Levaggi, Akbota Zholdasbekova, Nilüfer Narlı), **Ministry of Science and Education, L.N. Gumilyov Eurasian National University**, 140.

³⁴⁷ BCA. 30/10. 207.412.10.

³⁴⁸ Temel, M. (2017). “Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Türkiye-Meksika İlişkileri”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt:18 (39), 63-66.

³⁴⁹ Yazar. a.g.m., 145.

Rodriguez, Lazaro Cardenas gibi Meksika'nın diğer devlet başkanları ile de mektuplaşmış ikili ilişkilerin korunmasına özen göstermiştir. Hatta Atatürk Meksika'ya tayin ettiği ikinci Türk Büyükelçisi Tahsin Mayatepek'in dil ve tarih alanında araştırmalarda bulunmasını istemiş ve Mayatepek 1938 yılında görevi sona erene kadar hem iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri yürütmüş, hem de dil, kültür ve tarih alanında çalışmalar yapmıştır³⁵⁰.

Ortaelçi Vedit Uzgören'in 1947 yılında Meksika'ya Ortaelçi unvanıyla atanmasına kadar olan süreçte Meksika'ya doğrudan elçi atamayan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 7 Haziran 1931 tarihinde görevlendirdiği Washington Büyükelçisi Muhtar Bey ilk elçi olmuştur. Muhtar Bey'in ardından atanan ikinci elçi Mehmet Münir Bey ise Meksika Cumhurbaşkanı General Rodrigs'e 12 Ekim 1934 tarihinde güven mektubunu sunarak görevine başlamış ve 30 Ekim 1934 tarihinde Meksiko City'deki görüşme ve izlenimleri hakkında bir rapor hazırlayarak Hariciye Vekâleti'ne göndermiştir³⁵¹.

Elçi raporunda, Meksika Hariciye Nazırı ile yaptığı görüşmede gündeme getirdiği Meksika'ya Osmanlı Devleti zamanında göç etmiş Suriyeli, Lübnanlı, Ermeni, Arap ve Türkler'in bu ülkeye giriş ve ikametleri hususunda gerekli önlemlerin alınması meselesine, ekonomik konulara, Meksika'nın kalkınma çabaları, siyasi anlayışına dair gözlem ve izlenimlere, Meksika ile yapılabilecek ticarete ilişkin görüşlerine ve son bölümde, Meksika'nın eski halkının medeniyetinin Türkiye'yi de ilgilendirecek öneme sahip olduğuna dikkat çekerek dildeki benzerliklere yer vermiştir³⁵².

Öte yandan, 1947 yılında Meksika'ya Ortaelçi sıfatıyla atanan Vedat Uzgören görev yaptığı dönemde aynı zamanda Kosta Rika, Küba, El Salvador, Honduras, Panama, Dominik ve Nikaragua devletleri nezdinde de Türkiye'yi temsil etmiştir. Türkiye 1950'li yıllardan itibaren Meksika'da cumhurbaşkanlarının yeni göreve başlamaları nedeniyle yapılacak tören ve kutlamalarda Türkiye'yi temsil etmek üzere heyetler göndermeye başlamıştır. İki ülke arasında yapılan görüşmeler sonucunda Orta Elçilikler'in karşılıklı olarak Büyükelçiliğe çıkarılması hususunda mutabakata varılmış ve 7 Ağustos 1959 tarihinde Meksiko Ortaelçiliği'nin Büyükelçiliğe yükseltilmesi kararlaştırılmıştır³⁵³. Diğer

³⁵⁰ Kayıran. **a.g.e.**, 111-112.

³⁵¹ BCA. **30.10/267.802.28.**

³⁵² BCA. **a.g.b.**

³⁵³ BCA. **30.18.01/153.43.9.**

tarafından, Meksika'nın Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk Büyükelçisi Francisco Octavio Navarro Carranza 1962'den 1967'ye kadar Ankara'daki görevini sürdürmüştür³⁵⁴.

Meksika ile Türkiye arasındaki ilk yüksek düzeyli resmi ziyaret Meksika Dışişleri Bakanı Fernando Solana tarafından 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. Geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında atılan birtakım adımlara rağmen 2000'li yıllara kadar gerek diplomatik gerekse ekonomik ilişkiler istenilen seviyelerde gelişmemiş olsa da ekonomi, ticaret, eğitim ve sağlık alanlarında imzalanan işbirliği anlaşmaları ile ikili ilişkiler sürdürülmüştür³⁵⁵.

Son yıllarda önemli oranda artış gösteren iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin her iki ülkenin mevcut potansiyelleri göz önünde bulundurulduğunda umulan seviyeye ulaşmadığını söylememiz mümkündür. Nakliye masraflarının yüksekliği, bozulabilir ürünlerin taşınmasında karşılaşılan zorluklar ve NAFTA üyesi ABD ve Kanada gibi ülkelerin Meksika pazarına tercihli gümrük tarifesi ile girme imkânının Türkiye aleyhine doğurduğu olumsuz durum ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini engelleyen faktörlerin başında gelmektedirler³⁵⁶. 2007-2018 yıllarına ait iki ülke arasındaki ticaret hacmi verileri ele alındığında, 2007 yılında 548 milyon dolar olan toplam ticaret hacminin, 2012 yılında ilk defa 1 milyar doların üzerine çıktığı ve takip eden yıllarda da bu seviyede seyretmeye devam ettiği, dış ticaret dengesinin 2013 yılına kadar Türkiye aleyhine arttığı, ondan sonraki dört sene içerisinde ticaret açığının azalma eğiliminde olduğu ancak Türkiye aleyhine olan mevcut durumun devam ettiği görülmektedir. Son olarak, iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 2018 yılında 600 milyon doları Türkiye'den Meksika'ya ihracat, 634 milyon doları da ithalat olmak üzere toplamda 1,234 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir³⁵⁷.

Türkiye'nin Brezilya'dan sonra bölgedeki ikinci stratejik ortağı ve 2018 yılı verilerine göre en büyük ticaret ortağı olan Meksika ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri yeniden başlatılmış, Hava Ulaştırma Anlaşması, Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması dâhil bir dizi anlaşma ve belge imzalanmıştır. Son yıllarda Meksika ile ilişkilerinde ivme yakalayan Türkiye'nin Meksika'da

³⁵⁴ Sayar, Ş. ve Usta, M. (2013). “*Meksika Birleşik Devletleri Ülke Raporu*”, Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 35.

³⁵⁵ Temel. **a.g.m.**, (2017). 73-76.

³⁵⁶ Akay, A. B. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 548-549.

³⁵⁷ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/meksika/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 05.10.2019 tarihinde alınmıştır.

Büyükelçiliği, Veracruz, Cancun, Monterrey, Tijuana ve Guadalajara şehirlerinde Fahri Konsoloslukları bulunmaktadır. Meksika'nın ise Türkiye'de Ankara Büyükelçiliği, İstanbul Başkonsolosluğu, ayrıca İzmir, Antalya, Kocaeli, Nevşehir, Samsun, Gaziantep'te münhal, Mersin'de faal Fahri Konsolosluklar'ı vardır³⁵⁸.

4.4.3. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Arjantin İlişkileri

Cumhuriyet döneminde ise iki ülke arasındaki ilişkiler 29 Haziran 1926 tarihinde Roma'da imzalanan ve 1935 yılında yürürlüğe giren Dostluk Anlaşması sonrası resmen başlamış olsa da, ancak 1938 yılında iki ülke Büyükelçilerinin karşılıklı olarak güven mektuplarını sunmasıyla icra edilir hale gelmiştir. Dostluk Anlaşması her iki ülke için de ilginç bir siyasi konjonktürde imzalanmıştır. Arjantin'de Alvear'ın demokratik yollarla seçilmiş hükümeti iktidarda ve Türkiye genç bir cumhuriyet olarak ilk adımlarını atmaktaydı. Her iki ülkenin de kendilerine ait projeleri vardı ve aralarındaki ticari faaliyeti artırmak için yeni yollar arama ihtiyacı hissedilmekteydi. 1927 yılının Mayıs ayında Arjantin'in başkenti Buenos Aires'teki Kongre'de oturum açıldığında, dönemin Arjantin Devlet Başkanı Marcelo Torcuato de Alvear (1922-1928) Türkiye ile imzalanan Barış ve Dostluk Anlaşması ile ilgili şunları dile getirmiştir:

19 Temmuz'da, Roma'da, her iki ulus arasında kurulan resmi ilişkiler aracılığıyla bu tarz ilişkiler kurmaları için atanmış diplomatik ve konsüler Arjantinli ve Türk temsilciler Arjantin ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Paris ve Dostluk Anlaşması'nı imzaladılar. Bu anlaşma geçtiğimiz Ağustos ayının 26'sında Kongre'ye sunuldu, ve Hükümet, sahip olduğu önemi göz önüne alındığında, bu saygı değer Kongre'nin anlaşmayı onaylayacağını ummaktadır³⁵⁹.

O dönemde 1929 ekonomik krizi ve sonrasında yaşanan Büyük Buhran ile II. Dünya Savaşı'nın başlıyor olması gibi karmaşık ekonomik ve siyasi koşullar dolayısıyla söz konusu anlaşmanın getirdiği hükümler aktif bir şekilde hayata geçirilemese de karşılıklı ilişkilerin resmen kurulması amacıyla atılan ilk adım olması açısından önemlidir. Ayrıca, 1930 yılında dönemin devlet başkanı Yrigoyen'in askeri darbe ile iktidardan uzaklaştırılması ve ülkenin “rezil on yıl” olarak adlandırılan, yolsuzluk ve şiddet

³⁵⁸ Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-meksika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 02.03.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁵⁹ Arjantin Meclisi Tutanak Kayıtları, (1927). Archivo de Relaciones Exteriores y Culto-AMREC- Cajas Primera Guerra Mundial, Argentina Política Internacional, Dış İlişkiler.

olaylarının yaşandığı bir döneme girmesi de karşılıklı işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasını engelleyen başka faktörlerdendi³⁶⁰.

XX. yüzyıl boyunca diğer Latin Amerika ülkeleri ile olduğu gibi benzer sebeplerle Türkiye Arjantin ile ilişkilerinde pek fazla ilerleme kaydedememiştir. Ancak yine de Cumhuriyetin ilk yıllarında akdedilen Dostluk Anlaşması gibi ticari alanda da bir anlaşma imzalanması için 1936 yılında dönemin Paris Büyükelçisi Suat Davas ile dönemin İktisat Vekâleti Müsteşarı Bakanlar Kurulunca yetkili kılınmıştır(EK-14). Ama arşivden elde edilen belgeler ışığında, her ne kadar böyle bir anlaşmaya daha erken bir zamanda niyet edilmiş olsa da 1949 yılında Arjantin ile bir Ticaret ve Ödeme Anlaşması imzalanması hususunda yeniden bu sefer o dönemin Buenos Aires Elçisi Emin Ali Sipahi'ye yetki verilmiştir(EK-15).

1992'de Carlos Menem, 1995'te de Süleyman Demirel tarafından gerçekleştirilen ziyaretler, iki ülke arasında devlet başkanları düzeyindeki ilk ziyaretler olarak kayıtlara girmiştir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler günümüze kadar genel itibarıyla olumlu seyretmektedir. Ancak Arjantin'in sözde Ermeni soykırımını iddialarını kabul eden devletlerden biri olması, Türkiye-Arjantin ilişkileri açısından önemli bir anlaşmazlık konusudur. Bunun dışında, uluslararası platformlarda Türkiye ve Arjantin'in benzer öncelikler etrafında birlikte hareket ettiği pek çok husus da bulunmaktadır.

XXI. yüzyılda ikili ilişkileri incelediğimizde, 2010 yılında 100. yılını tamamlayan Arjantin-Türkiye ilişkileri, Türkiye'nin Latin Amerika-Karayipler Açılım Politikası'nı hayata geçirmesi sonrasında ilerleme kaydetmeye başlamıştır. Ekonomik, bölgesel ve uluslararası düzeydeki siyasi öneminden ötürü, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde Arjantin'in özel bir konumu bulunmaktadır³⁶¹. 1992 yılında imzalanan Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması ile Yatırımların Karşılıklı Teşviki Anlaşmaları'nın yanı sıra, 1997 yılından bu yana ülkeler arasında düzenli olarak siyasi istişarelerde bulunmaktadır. Ayrıca, kamu ve özel sektöründe faaliyet gösteren bazı Türk şirketlerinin Arjantin'de yatırımları bulunmaktadır.

³⁶⁰ Llairo, M. M. (2017). **1915 The Longest Year of the Ottoman Empire**. (Editörler: İsmail Özer, Fatma Öznur Seçkin, M.A. Mükerrrem Aktoprak Karakaya) Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 214.

³⁶¹ Karakaş, T. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 86.

2005 yılında iki ülke parlamentosunda eş zamanlı olarak Türk-Arjantin dostluk grupları oluşturulmuştur. Arjantin aynı zamanda Türkiye ile İspanya'nın ortak girişimi olan Medeniyetler İttifakı Projesi Dostlar Grubu üyesidir. Arjantin ile Türkiye arasında başta ticaret, turizm, kültür ve bilimsel işbirliği olmak üzere çok sayıda ikili anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasında ekonomik ve ticari işbirliği ile yatırımların karşılıklı korunması ve teşviki konularındaki anlaşmalar yürürlüktedir. Ayrıca, 2011 yılında Hava Ulaştırma Anlaşması, Madencilik Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı ile Diplomasi Akademileri Arasında İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. 2012 Aralık ayında THY'nin İstanbul-Sao Paulo-Buenos Aires seferleri başlamıştır. Ayrıca, Arjantin'in İstanbul Başkonsolosluğu ve Ticaret Merkezi 2012 yılı itibariyle faaliyetlerine başlamıştır³⁶².

Son olarak, Arjantin Türkiye'nin Latin Amerika bölgesi ile olan ekonomik ilişkilerinde önemli ticaret hacmine sahip ve potansiyeli yüksek ülkelere birisidir. Ancak buna rağmen, dış ticaret dengesi son yıllarda sürekli Türkiye aleyhine açık vermektedir. Dış ticaret verilerine bakıldığında, Türkiye Arjantin'e 2017 yılında 160 milyon ABD Doları ihracat gerçekleştirirken, Arjantin'den yaptığı ithalatın 450 milyon ABD Dolarına ulaştığı, iki ülke arasındaki dış ticaret hacminde 2007-2017 yılları arasında ciddi bir artış meydana geldiği ve 2008 yılında 896 milyon dolar ile bu anlamda en yüksek rakama ulaşıldığı görülmektedir. Ticari ilişkisinde, Türkiye'nin Arjantin'e yaptığı ihracatın üçte ikisi otomotiv ana ve yan sanayi ürünleri, üçte birlik kısmı ise demir-çelik, tütün, çimento, elektrikli ev aletleri, makine ve cihazlar, tekstil ve plastik ürünler ile inşaat malzemelerinden oluşmaktadır. Arjantin'den ithal edilen ürünlerin dörtte üçü soya, ayçiçeği, mısır ve hububat gibi tarım ürünlerini kapsamaktadır³⁶³.

4.4.4. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Şili İlişkileri

Arşivde bulunan birtakım belgelerden incelenebildiği kadarıyla, I. Dünya Savaşı sırasında, bazı Güney Amerika ülkelerinin sorumluluğundaki savaş gemilerinin satışı ve savaş halinde olan hem itilaf hem de ittifak devletlerinin bu gemiler ile ilgili baskıları ve Şili kıyılarına kadar aksetmiş olan I. Dünya Savaşı'na ilişkin faaliyetler olmak üzere Şili'nin iki büyük endişesi bulunmaktaydı. Bu dönemde, Latin Amerika bölgesinde ve Şili'de

³⁶² Karakaş. a.g.e., 86-88.

³⁶³ Akay. a.g.e., 551-552.

yaşanan savaş ise daha çok söz konusu bölgede yaşayan göçmen toplulukları ve mevcut siyasi partilerin ülkelerine ve icra ettikleri siyasi ideolojilerine olan bağlılıklarını tutkuyla ifade ettikleri basın yoluyla gerçekleştirilen mücadeleden ibaretti. Bu dönemde Türkiye Şili'den bakıldığında, yaşadığı acılarla, batan gemileriyle ve basın yoluyla yapılan iç çekişmeleriyle, yaklaşmakta olan savaşı kaybetme eğiliminde olan ve Şili'nin hala Büyükelçiliği'nin olmadığı bir ülke görüntüsü vermekteydi. Şili Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nın yol açacağı birtakım sonuçları, Şili ile Latin Amerika bölgesinin bu dönemde yaşamış olduğu yapısal dönüşümler ve Şili tarihi ile dış politikası çerçevesinde gözlemlemesi Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından 1920'li yılların ortasına kadar olan süreçte Şili'nin Türkiye ile diplomatik ilişkilerin başlatılması konusunda bir irade ortaya koymamasına sebep olmuştu³⁶⁴.

Ama yine de, I. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce, Avrupa'daki diplomatik temsilciler aracılığıyla başlatılan müzakere süreci sonunda 10 Mart 1913 tarihinde Madrid'de, Şili ve Osmanlı Devleti arasında imzalanacak olan Konsolosluk Anlaşması ile yeni bir döneme girilmiştir. İki devlet arasında imzalanan bu anlaşma Cumhuriyet döneminde kurulacak siyasi ilişkilere temel teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır³⁶⁵. Resmi ilişkilerin kurumsallaşması açısından atılan ilk adım olan söz konusu konsolosluk sözleşmesinin imzalanması yönünde ilk teşebbüs Şili tarafından gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Madrid Elçiliği Maslahatgüzarlığı, 4 Haziran 1912 tarihinde Hariciye Nezareti'ne bir tahrirat gönderir ve Şili Hükümeti'nin Mösyö Filib/Felipe Farao'yu Suriye Konsolosu olarak atadığını ve memuriyetinin onaylanmasını istediğini belirtmiştir. Bu durumda Osmanlı Hükümeti, Arjantin ve Brezilya ile yapılan konsolosluk sözleşmeleri örnek alınarak bir konsolosluk sözleşmesi imzalandıktan sonra ancak böyle bir atamanın söz konusu olabileceğini vurgulamıştır. Osmanlı Hükümeti ile Osmanlı Devleti'nin Madrid Elçiliği arasındaki yazışmalarda özellikle vurgulanan bir husus, Şili ile yapılacak konsolosluk sözleşmesinin hiçbir şekilde kapitülasyon benzeri düzenlemeler içermeyeceği ve uluslararası hukukun mevcut kurallarına uygun olarak hazırlanmasıdır³⁶⁶.

³⁶⁴ Ross, C. (2016). *El Año Mas Largo del Imperio Otomano – El Resurgir de Una Potencia*, (Editörler: Fatma Öznur Seçkin ve Luis González), Santo Domingo: Editorial Argos, 104.

³⁶⁵ Toledo. *a.g.e.*, 408.

³⁶⁶ BOA. *HR.SYS*, Dosya No:77, Gömlek No:30.

Konsolosluk sözleşmesi, Osmanlı Devleti'nin Madrid Elçisi Sezai Bey ile Şili Cumhuriyeti'nin Madrid Elçisi S.E. Emiliano Figueroa arasında yürütülen görüşmeler sonucunda dört maddelik bir tasarı olarak ortaya çıkmıştır. Hazırlanan taslak metin, 10 Mart 1913 tarihinde Madrid'de resmi bir protokol haline getirilmiş, Türkçe ve Fransızca nüshalar halinde düzenlenerek her iki devletin resmi temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti ve Şili Cumhuriyeti arasında, konsolosluk sözleşmesinin 10 Mart 1913'de imzalanmasının ardından, Şili Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ne ilk konsolosunu atamasıyla, iki devlet arasında resmi ilişkiler kurumsal olarak başlamıştır³⁶⁷. 1913 yılında imzalanan Konsolosluk sözleşmesine rağmen, yukarıda bahsedildiği üzere I. Dünya Savaşı koşullarının getirdiği siyasi, ekonomik ve sosyal dünya konjonktürü dolayısıyla, diplomatik ilişkiler Şili'nin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni tanıyan ilk Latin Amerika ülkesi olmasıyla ancak 30 Ocak 1926 tarihinde resmileştirilebilmiştir.

XX. yüzyıl başlarında Şili siyasi ve ekonomik gücün eşitsiz dağılımının olumsuz sonuçlarına dair belirgin bir örnekti. Bağımsızlığının 100. yılı adına Şilili siyasetçi ve aydınlar bağımsızlığın geride bırakılan birinci yüzyılına dair hazırladıkları bilançoyla ilgili bir dizi belge yayınladılar. Bu belgelerde daha çok Şili'nin uyguladığı sosyo-ekonomik modelin çelişkilerine ve bunun kötü sonuçlarına dair eleştiriler bulunmaktaydı. Bu belgelerden bazıları, aynı ekonomik yönetim tarzında devam ederek kâr etmenin biraz daha hafifletilmesini, bazıları adaletin artırılması için yardımseverliğin gerektiğini, bazıları ise geri dönülemez devrimci dönüşümlerin başlaması gerektiğini belirtir nitelikteydiler³⁶⁸. Özetle, Şili yoğun kapitalist ekonominin meydana getirdiği sosyo-ekonomik eşitsizliğe çareler aramaktaydı.

XIX. yüzyıl dünyasına ait paradigmaların bitişinin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda sebep olduğu dönüşüm dünyanın birçok yerinde eşdeğer etkiler meydana getirmiştir. Bunun en önemli sebebi olan I. Dünya Savaşı, XIX. yüzyılın eski düzeninin yıkılıp yerine yeni bir düzenin ortaya çıkmasına ve bir dönemin değişmesine sebep olması suretiyle birçok sonuç ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, XX. yüzyılla birlikte ülke içerisindeki yapılanmalara ABD müdahalesinin de artmasıyla toplumsal bir tepki uyanmıştır. Bu durum Şili'nin hem içeride hem de dışarıda, dünyayı etkisi altına alan sosyalizm ideolojisi ve

³⁶⁷ Kaygusuz. **a.g.e.**, 282.

³⁶⁸ Godoy, (2000). **La Estructura Social de Chile**. Santiago: Los Andes, 35-49.

bunun sonuçları ile yüzleşmek durumunda kalması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde sanayi gelişmeye başlamış, bir orta sınıf ve işçi grupları ortaya çıkmıştır. 1920 yılında Arturo Alessandri'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra çeşitli siyasi gruplar arasında kutuplaşmalar meydana gelmiştir ve sonucunda Şili'nin siyasi haritası bu yönde şekillenmiştir³⁶⁹.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve dünyanın bir diğer ucundaki Şili II. Dünya Savaşı öncesi döneme kadar ikili ilişkilerini geliştirip yakınlaşmaya çalışan iki ülke konumundaydı. Özellikle Şili'ye Osmanlı topraklarından gerçekleşen göç iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin de geliştirilmesi yönündeki ihtiyacı ortaya koymuştu. Bu dinamik göç dalgasının yanı sıra, yeni bir siyasi düzenin ortaya çıkmasına sebep olan I. Dünya Savaşı da 1926 yılında resmileştirilen ikili diplomatik ilişkiler için bir dönüm noktası olmuştu. Nihayetinde, göç süreci ile başlamış olan ikili ilişkileri karşılıklı iyi niyet çerçevesinde ekonomik refaha taşımayı amaçlayan Şili-Türkiye Dostluk Anlaşması 1926 yılında imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde imzalamış olduğu bu anlaşmalar vesilesiyle hem Şili hem de diğer Latin Amerika ülkeleri ile ortak hedefler kurmaya çalışmış hem de uluslararası kabul ve meşruiyet çerçevesinde genç cumhuriyetin temellerini atmayı hedeflemiştir. Buradan hareketle, Şili Devleti'nin XX. yüzyılın başlarında o zamana dek meydana gelen siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal olayları serinkanlı bir şekilde analiz etmeye başladığı ve sonuç olarak elde ettiği rasyonel çıkarımlara göre söz konusu alanlarda bir iç ve dış politika izlemeye çalıştığı gözlemlenmektedir.

Bu doğrultuda, Şili'nin başkenti Santiago'da diplomatik temsilciliğimiz ilk defa Elçilik düzeyinde, 2 Ağustos 1930'da açılmıştır. 31 Temmuz 1931'de kapatılmak zorunda kalınan temsilciliğimiz, 2 Aralık 1944'te tekrar faaliyete geçirilmiştir. Elçiliğimiz 1954'te Büyükelçilik düzeyine çıkarılmıştır. Ankara'daki Şili Büyükelçiliği ise 1940'da açılmış ve ilk kez Büyükelçi ataması 1957'de gerçekleştirilmiştir³⁷⁰. Ayrıca, bir arşiv belgesinde³⁷¹, Şili Hükümeti'nin 1946 yılında İstanbul'da açmayı düşündüğü Başkonsolosluk'tan vazgeçerek Ankara'daki Büyükelçiliği bünyesinde bir Konsolosluk şubesi açmaya karar

³⁶⁹ Boztaş. a.g.e., 275.

³⁷⁰ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sili-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 27.02.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁷¹ BCA. **Dosya No: 114**, Yer Bilgisi: 131-940-34, Muamelat Genel Müdürlüğü.

verdiği ve bu kararın Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından uygun bulunduğu belirtilmektedir.

17 yıllık Pinochet döneminde ise, Şili'deki temsil düzeyini düşüren ya da Büyükelçiliği'ni kapatan pek çok Batılı ülkenin aksine, uluslararası toplumdan tecrit edilen Şili'nin en sıkıntılı döneminde Türkiye, Büyükelçiliği'ni kapatmadığı gibi, Büyükelçi düzeyindeki temsilini de devam ettirmiştir. Öte yandan, zamanında Şili Bulgaristan'daki Türk kökenli vatandaşların maruz kaldıkları baskı ve insanlık dışı muameleye karşı tavır alan ve bu konuda resmi açıklama yapan tek Latin Amerika ülkesi olmuştur³⁷².

Ekonomik anlamda ikili ilişkileri ele aldığımızda, XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti ile daha çok Şili nitrati üzerinde yoğunlaşan ikili ticaret hacminin çok düşük seviyelerde kaldığı, bu durumun ancak XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başlarında iki ülke tarafından atılan siyasi ve ekonomik adımlarla değişmeye başladığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'den Şili'ye 1995 yılında cumhurbaşkanı düzeyinde resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret iki ülke arasında üst düzey ziyaret ve temasların başlangıcını teşkil etmiştir. İki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında siyasi istişare mekanizması tesis edilmiş olup, düzenli olarak siyasi istişarelerde bulunmaktadır. Ayrıca, iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması 14 Temmuz 2009 tarihinde imzalanmış ve 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir³⁷³.

Son olarak karşılıklı ticaret verilerine bakacak olursak, Türkiye tarafından 2018-2019 döneminde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde öncelikli ülkelerden birisi olarak belirlenen Şili ile Türkiye arasındaki ticaret hacminin 2009-2013 yılları arasında düzenli olarak arttığı, 2015 yılı itibarıyla 470 milyon dolar olan ticaret hacminin 188 milyon Dolarının ihracat, 282 milyon Dolarının ithalat olduğu, 2017 yılı itibarıyla toplam ticaret hacminin 520 milyon Dolar olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir. Şili Türkiye'nin bölgedeki 4. en büyük ticaret ortağıdır. İki ülke arasındaki potansiyele bakıldığında, mevcut ticaret hacmi yeterli görülmemektedir. Karşılıklı ihraç ürünleri yelpazesinin tarım

³⁷² Çevik. a.g.e., 60.

³⁷³ Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sili-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 23.02.2019 tarihinde alınmıştır.

ürünleriyle sınırlı kalması, Türkiye'nin Şili pazarında yeterince tanınmamış olması gibi sorunlar bu durumun en önemli sebepleri arasında yer almaktadır³⁷⁴.

4.4.5. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Küba İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Küba ile siyasi ilişkilerinin resmi başlangıç tarihi incelendiğinde, 1926 yılında Küba Hükümeti tarafından İstanbul Konsolosluğu'na Doktor Federico Sanchez'in tayin edilmesi³⁷⁵ ve Mustafa Kemal Atatürk'ün, 1 Mart 1935'te dördüncü kez TBMM tarafından Cumhurbaşkanı seçilmesinden ötürü mevcut gelişmeyi Kübalı mevkidaşı Carlos Mendieta ile de paylaştığına dair bir yazının mevcudiyeti, daha Cumhuriyetin ilk yıllarında iki ülke arasında siyasi ve diplomatik ilişkilerin var olduğunu bizlere göstermektedir. Söz konusu yazıda Atatürk, mevcut olan ilişkileri sürdürme ve geliştirme niyetinde olduklarını belirterek muhatabından bu konuda desteklerini rica etmiştir. Mendieta ise verdiği cevapta; Atatürk'ün dördüncü kez Cumhurbaşkanı seçilmesinden duyduğu memnuniyetin yanı sıra, ilişkilerin daha da geliştirilmesi hususunda Ankara'dan gelen teklife kendilerinin de sıcak baktıklarını kaydetmiştir³⁷⁶.

Diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla ilk adım Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın, Başbakanlık Hususi Kalem Müdürü Vedit Uzgören'in Meksika Hükümeti nezdinde Orta Elçi statüsünde görevlendirilmesini teklif ettiği 16 Eylül 1947 tarihli yazısıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve Başbakan Hasan Saka'nın iştirak ettiği 17 Eylül 1947 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında adı geçen kişinin Meksika'da görevlendirilmesine karar verilmesiyle atılmıştır. Çünkü Meksika Elçisi Vedit Uzgören'in aynı zamanda Küba, Kostarika, El Salvador, Honduras, Panama, Dominik ve Nikaragua Devletleri nezdinde de Türkiye'yi temsil etmesine (akredite) 21 Eylül 1950 tarihinde karar verilmiş ve bu suretle Latin Amerika bölgesiyle daha yakın temas kurulması amaçlanmıştır³⁷⁷.

³⁷⁴ Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/sili/ulke-profil/turkiye-ile-ticaretadresinden> 23.03.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁷⁵ Önal. a.g.e., (2018), 190.

³⁷⁶ Dilek, M. S. (2017). "1952'den Günümüze Türkiye-Küba Siyasi İlişkilerinin Analizi", *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt:12/1, 95-132.

³⁷⁷ BCA. 123.75.7.

Türkiye, batı blokunda yer almasının da etkisiyle Küba yönetimi ile diplomatik temaslar kurmaya çalışmış, akabinde taraflar arasında alınan karar gereğince 25 Kasım 1952’de siyasi ilişkiler resmen başlatılmıştır. Bu gelişmeye rağmen Türkiye, Meksika’daki Türk Elçiliği üzerinden Küba ile siyasi ilişkileri sürdürme metoduna devam etmiştir. 1952 yılında Türkiye ile Küba arasında siyasi ilişkiler tesis edilmiş ancak bu protokol bir formalite gereği yapılmıştır. 1959 yılında ise Küba’da iktidar ve ideoloji değişimi olduğundan iki ülke farklı cephelerde yer almak durumunda kalmış dolayısıyla taraflar arasında yakınlaşma söz konusu olmamıştır. Sonrasında Türkiye, ABD’nin 27 Eylül 1962 tarihli kararı üzerine Küba ile gerçekleştirdiği düşük hacimli ticareti sonlandırmaya karar vermiştir. Bu kararla NATO üyeleri içerisinde, ABD’den sonra Küba’ya ticari boykot ilan eden ilk devletin Türkiye olması istenmiştir. Böylece ABD-Sovyetler Birliği arasında Soğuk Savaş döneminde yaşanan gerginlik, Havana-Ankara arasında 1952’de kurulmuş olan ilişkilerin güç kaybetmesine zemin hazırlamıştır³⁷⁸.

Türkiye, Küba ile 1952’de kurulup 1961’de soğumaya başlayan ikili ilişkilerini yeniden canlandırmak istemekteydi. Bu politika değişikliğinin ana nedenlerinden biri Kıbrıs sorunuyla yakından ilgilidir. Çünkü Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Kıbrıs sorununu uluslararası platformlarda sıklıkla Türkiye aleyhine gündeme getirmeye başlamışlardı. Küba da birçok devlet gibi Kıbrıs sorununa Türkiye’nin savunduğu tezlere muhalif tarzda yaklaşmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla bu muhalif yaklaşım taraflar arasında ilişkilerin yeniden normalleştirilmesini güçleştiren bir husus olmuştur. Bundan dolayı da Ankara, Küba örneğinde de görüleceği üzere birçok devletle yakın ilişki kurmayı kendi ulusal çıkarları açısından gerekli görmüştür. İkinci olarak; Ankara, ABD’nin özellikle 1960’lardan itibaren bazı kritik konularda Türkiye’nin hassasiyetlerini göz ardı etmesinden rahatsızlık duymuştur. Bu rahatsızlık da tek yönlü dış politikadan çok yönlü dış politikaya geçiş denemelerini zorunlu kılmıştır. Üçüncü olarak; ABD Başkanı Jimmy Carter (1977-1981), ABD-Küba siyasi ilişkilerini normalleştirme amacıyla diğer Başkanlardan farklı bir yaklaşımla çeşitli girişimlerde bulunmaya karar vermiştir. Dolayısıyla Türkiye de Küba ile ilişkileri yeniden canlandırmayı zamanlama açısından uygun görmüştür³⁷⁹. Ayrıca, bu döneme ilişkin bir arşiv belgesinde, büyük olasılıkla Soğuk Savaş’ın etkisiyle Türk Hükümeti’nin 28 Mart 1963 tarihli Bakanlar Kurulu’nda aldığı bir

³⁷⁸ Resmi Gazete, **6 Haziran 1958**, Sayı:9925, 19463.

³⁷⁹ Dilek. **a.g.m.**, 95-132.

karar da dikkat çekmektedir. Çünkü söz konusu karara göre, Küba'ya ilişkin 5 adet matbu eserin ve 38 adet resmin Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının yasaklandığı bildirilmektedir(EK-16).

Türkiye ve Küba 1961 yılından itibaren durgunlaşan diplomatik ilişkileri yeniden canlandırmak amacıyla bir süre Cezayir'deki diplomatik temsilcileri kanalıyla yapmakta oldukları temaslar neticesinde bir takım somut adımlar atabilmeyi başaramışlardır. 1954-1962 yılları arasındaki Fransız sömürge yönetimine karşı yapılan mücadelede Castro yönetiminin Cezayir'e güçlü destek vermiş olması ve Havana ile Ankara'nın Cezayir ile o dönemde dostane ilişkilerde bulunması bu devletin ev sahipliğinde sorunun çözümlenmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ile Küba arasında siyasi ilişki kurmak için yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlandığını 17 Mart 1978 günü kamuoyuna açıklama yapmıştır³⁸⁰.

Nihayet, 21 Eylül 1979 tarihinde gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu ile Küba'nın başkenti Havana'da Büyükelçilik açılması kararlaştırılmıştır³⁸¹. Türkiye ve Küba arasında ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan en önemli adımlardan biri olan Büyükelçilikler'in açılması kararı 1 Eylül 1979 tarihinde Nabi Şensoy'un Büyükelçilik Müsteşarı statüsünde göreve başlamasıyla fiiliyata dökülmüştür. Akabinde Türkiye'nin Küba nezdindeki ilk Büyükelçisi Nazmi Akıman, New York'tan Havana'ya gitmiş ve Küba Devlet Başkanı Fidel Castro'ya Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün güven mektubunu sunarak 2 Nisan 1980 tarihinde büyükelçilik görevine başlamıştır³⁸². Buna mukabil, 1 Aralık 1982 tarihinde Küba Cumhuriyeti Büyükelçiliği açılmış ve Ekim 1982'de Büyükelçi Ramòn Pez Ferro göreve başlamıştır³⁸³.

1979'dan 1989'a kadar ilişkiler sınırlı bir şekilde devam etmiş, siyasi rejim ve blokların farklı oluşu, Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olması, Küba'daki üretimin içe dönük tüketime yeterli oluşu iki ülke arasındaki ilişkileri birçok açıdan olumsuz yönde

³⁸⁰ Dilek. a.g.m., 95-132.

³⁸¹ BCA. Dosya No: 121-29.2/21, Sayı:7/16599.

³⁸² Büyükelçi Nazmi Akıman, 16 Temmuz 1981 tarihinde görevini tamamlamıştır. <http://havana.be.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx>.

³⁸³ Santiesteban, Y. V.(2010). "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Belgeleri Işığında Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Küba İlişkilerine Kronolojik Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 143.

etkilemiştir. Ancak, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ikili ilişkilerde artış gözlemlenmiştir³⁸⁴.

Bu bağlamda, Küba eski Devlet Başkanı Fidel Castro, 1996'da İstanbul'daki Habitat toplantısına katılmış, Türkiye'den Küba'ya 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli vesilelerle farklı alanlardaki Bakanlar ve bürokratlar düzeyinde ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Türkiye ile Küba arasında yapılan ilk anlaşma 2 Ağustos 1991 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşmanın başlığı, "Türkiye Cumhuriyeti ile Küba Cumhuriyeti Arasında Mevcut Vize Rejiminin İyileştirilmesi Amacıyla Türk Diplomatik, Hususi ve Hizmet Pasaportu Hamili Kişiler ile Küba Diplomatik, Resmi ve Hizmet Pasaportu Hamili Kişilerin Birbirlerinin Ülkelerine Yapacakları 90 Güne Kadar Olan Seyahatlerde Vizeden Muaf Tutulmalarına İlişkin İki Ülke Arasında Mektup Teatisi Yoluyla Akdedilen Anlaşma"dır³⁸⁵.

Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Küba Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 29 Temmuz 1993 tarihinde Havana'da "Hava Taşımacılığı Anlaşması", 11 Temmuz 1996'da Ankara'da "Türkiye Cumhuriyeti ve Küba Cumhuriyeti Gümrük İdareleri Arasında İşbirliğinin Güçlendirilmesine İlişkin Mutabakat Muhtırası", 17 Ocak 2001 tarihinde yine Ankara da iki ülke arasında "Uyuşturucu ve Psikotrop Madde Kaçakçılığı ile Mücadelede İşbirliği Anlaşması", akdedilmiş ve 28-29 Haziran 1999 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen Türkiye-Küba Ticaret, Ekonomik ve Sınai İşbirliği Karma Ekonomik Komisyonu ikinci toplantısında Türkiye ile Küba arasında "Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Küba Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel, Bilimsel ve Eğitim İşbirliği Anlaşması"nın yanı sıra, söz konusu Komisyon'un 3-6 Kasım 2003 tarihleri arasındaki beşinci toplantısında "Veterinerlik Alanında İşbirliği" ile "Karantina ve Bitki Koruma Alanında İşbirliği Anlaşmaları" imzalanmıştır³⁸⁶. Ancak, Küba tarafının, Türkiye-Küba Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantılarını, finansman zorlukları ve beklenen faydanın elde edilmediği gerekçesiyle askıya alması nedeniyle, 2009 yılından itibaren Bakan katılımlı bu toplantılar yapılamamaktadır³⁸⁷. Öte yandan Küba, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyine üyeliğini destekleyen ilk ülkelerden biridir. Havana'da büyükelçiliğimiz ve bir de ticaret

³⁸⁴ Çevik. **a.g.e.**, 57.

³⁸⁵ Resmi Gazete, **27 Eylül 1991**, Sayı:21004.

³⁸⁶ Dilek. **a.g.m.**, 95-132.

³⁸⁷ Öktem, H. S. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Kuntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 153.

müşavirliğimiz, Ankara’da da Küba Büyükelçiliği vardır. 2012 yılı Türkiye-Küba ilişkilerinin 60. yılı olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır³⁸⁸.

Ekonomik ilişkilere baktığımızda, ABD’nin Küba’ya uyguladığı ticari ambargo nedeniyle Küba ekonomisinde yaşanan zorluklar, ülkedeki üretimin ancak iç piyasadaki talebi karşılamaya yetecek düzeyde olması ve coğrafi uzaklık gibi etkenler, Küba ile Türkiye arasındaki ticaretin beklenen seviyeye ulaşamamasına neden olmuştur³⁸⁹. Bu etkenlere rağmen özellikle 1990’lı yılların başından itibaren ikili ilişkilerde bir ivme yakalanmıştır. Bu çerçevede, 29 Ağustos 1996’da Türkiye ile Küba arasında dostane ilişkileri güçlendirmeyi ve ticaret, ekonomik ve sınaî işbirliğini arttırmayı hedefleyen “Ticaret, Ekonomik ve Sınaî İşbirliği Anlaşması”, 22 Aralık 1997’de ise karşılıklı yatırım olanaklarının sağlanmasına vesile olan “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma” imzalanmıştır. Küba Türkiye’den gıda maddeleri, ucuz ev tüketim ürünleri, tekstil ürünleri, inşaat/banyo sıhhi tesisat malzemeleri, makine, elektrik malzemeleri, kablo, cam ürünleri ve su pompaları ithal ederken, Türkiye Küba’dan ilaç, tütün mamulleri ve mangal kömürü ithal etmektedir³⁹⁰. Türkiye’nin Küba ile olan ikili ticaret hacmi 2018 yılında 43,9 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşirken bunun 32,3 milyon doları ihracat 11,5 milyon doları ithalat kaynaklıdır³⁹¹. Her ne kadar özel sektör girişimleriyle Küba’ya çeşitli yatırımlar yapılmış olsa da bugüne kadar iki ülke arasındaki ticaret beklenen rakamlara ulaşamamıştır ancak buna rağmen ticari ilişkiler gelişme halindedir denebilir.

Son çeyrek yüzyıla girildiğinde, siyasi ve ekonomik ilişkilere paralel olarak iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin de gelişmekte olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, iki ülke arasında Ankara’da 29 Haziran 1999 tarihinde “Kültürel, Bilimsel ve Eğitim İşbirliği Anlaşması ve Havana’da 19 Haziran 2004’te “Spor Alanında İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde, eğitim, bilim, kültür ve sanat; basın ve yayın; gençlik ve spor hakkında işbirliği programı oluşturulmuştur. Ayrıca, her iki ülkenin Kültür ve Turizm Bakanları tarafından Havana’da Şubat 2015’te Kültür ve Turizm Alanlarında

³⁸⁸ Önal, a.g.m., 168-170.

³⁸⁹ **Cumhurbaşkanlığı**, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/2783/kubaya-yonelik-yaptirimlar-insan-ve-vicdan-acidan-dogru-bulmuyoruz.html> adresinden 14.09.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁹⁰ **Ekonomi Bakanlığı**, <http://www.ekonomi.gov.tr/227> adresinden 10.11.2019 tarihinde alınmıştır;

³⁹¹ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/kuba-ekonomisi.tr.mfa> adresinden 10.11.2019 tarihinde alınmıştır.

İşbirliği Mutabakatları ve aynı tarihte Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ile Küba Televizyonları Genel Müdürü Danylo Lopez arasında “Küba televizyonlarında TRT yapımı dizilerin gösterilmesi amacıyla işbirliği mutabakatı” (TİKA’nın teçhizat başışı karşılığında Küba televizyonunun TRT dizisinin İspanyolca dublajını yapması) imzalanmıştır. Bununla birlikte, Türk sinemasının 100. yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde, Latin Amerika’da Brezilya, Şili ve Küba’yı kapsayan “Latin Amerika Türk Film Festivali”nin Küba bölümü 27-29 Kasım 2015 tarihleri arasında Havana’da gerçekleştirilmiştir³⁹².

4.4.6. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Venezuela İlişkileri

Venezuela, Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde ilk diplomatik ilişki kurduğu ülkeler arasındadır. Coğrafi uzaklık ve her iki ülkenin uzun yıllar daha çok kendi bölgeleri üzerinde yoğunlaşması nedeniyle uzun dönem sınırlı kalan ikili ilişkiler, son dönemdeki gelişmeler ve yüksek düzeyli karşılıklı ziyaretlerle yeni bir döneme girmiştir³⁹³.

Venezuela Hükümeti 1948 yılında ticari ilişkilerin oluşturulmasına başlangıç teşkil etmek üzere İstanbul’da bir Başkonsolosluk açmak istemiş ve bu talep iki ülke arasında ticari ilişkilerin tesis edilmesi ve gelişmesi bakımından faydalı olacağı düşüncesiyle Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından uygun bulunarak aynı yıl kabul edilmiştir(EK-17). Türkiye’nin 1950’den bu yana hizmet veren Karakas Büyükelçiliği’ne ek olarak, ülkenin en kalabalık eyaleti Zulia’nın merkezi ve Karakas’ın ardından ikinci en büyük şehri olan Maracaibo’da Fahri Konsolosluğu bulunmaktadır. Venezuela’nın da Türkiye’de Ankara Büyükelçiliği’nin yanı sıra, İstanbul’da bir Başkonsolosluğu vardır³⁹⁴.

İki ülke arasında imzalanan temel anlaşmalar şu şekildedir: Kültür, Eğitim ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması (1991), Dışişleri Eğitim Merkezi ile Pedro Gual Diploması Enstitüsü Arasındaki İşbirliği Anlaşması (1998), Diplomatik, Hususi ve Hizmet Pasaportu Hamillerinin Vize Gerekliliğinden Muaf Tutulmasına İlişkin Anlaşma (1999), Turizm İşbirliği Anlaşması (1999), Umuma Mahsus Pasaportların Vize Muafiyetine İlişkin

³⁹² Önal, a.g.e., (2018). 193-194.

³⁹³ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁹⁴ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Anlaşma (2005), Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası (2009), İşbirliği Çerçeve Anlaşması (2009), Enerji Alanında İşbirliği Anlaşması (2010)³⁹⁵ Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması, Güvenlik İşbirliği Anlaşması, Hava Ulaştırma Anlaşması, Tarım Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı, Turizm İşbirliği Programı ile Sivil Havacılık Alanında Mutabakat Zaptı (2017)³⁹⁶.

Türkiye'nin Venezuela ile olan dış ticaret verileri incelendiğinde açık verildiği gözlemlenmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2017 yılında 37 milyon doları Türkiye'den Venezuela'ya ihracat, 116 milyon doları ithalat olmak üzere toplam 154 milyon dolar iken, 2018 yılında çıktığı 1.139,733 dolarlık seviye ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bunda Mayıs 2018'de imzalanan ticaret anlaşmasının etkisinin olduğu düşünülmektedir. 2018 yılı itibarıyla makarna, ayçiçeği yağı, dış lastikler ve buğday unu Türkiye'nin Venezuela'ya ihracatının önemli bir bölümünü oluşturmaktayken, başlıca ithalat kalemleri demir cevheri ve demirden mamul ürünler ve petrol ürünleridir³⁹⁷.

4.4.7. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Guatemala İlişkileri

Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin diğer Orta Amerika ülkeleriyle olduğu gibi Guatemala ile olan siyasi ve diplomatik ilişkileri de XX. yüzyılın ortalarından Guatemala Büyükelçiliği'nin açıldığı tarihe kadar Meksika'daki Türk Büyükelçiliği tarafından sürdürülmekteydi. Buna ilişkin olarak, yeni Guatemala Cumhurbaşkanı Julio Cesar Mendez Montenegro'nun görevini devralması münasebetiyle 28 Haziran 1966 - 5 Temmuz 1966 tarihleri arasında başkent Guatemala City'de yapılacak merasime Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni temsilen Meksiko Büyükelçisi Fethi Aşkın'ın katılmasına ilişkin kayıtlarda bulunan bir arşiv belgesi³⁹⁸ ise bu duruma örnek teşkil etmesi açısından kayda değerdir. Bu sebeple ve coğrafi uzaklığın da etkisiyle ikili ilişkiler günümüze kadar çok düşük seviyelerde kalmıştır.

Türkiye Orta Amerika ülkeleri ile ilişkilerini arttırmayı hedeflemektedir. Orta Amerika ülkelerinde açmış olduğu ve açmayı planladığı diplomatik misyonların yanı sıra, ilişkilerini

³⁹⁵ Albayrakoglu. a.g.e., 130-131.

³⁹⁶ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 23.11.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁹⁷ **Dışişleri Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/venezuela/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 23.11.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁹⁸ BCA. 30.18.1-2/197-44-18, Kararlar Daire Başkanlığı.

çeşitlendirerek geliştirmesine ve bölge ülkeleriyle entegrasyonunu sağlamaya yardımcı olacak bazı bölgesel kuruluşlarla da üyelik anlaşmaları imzalamaktadır. Bunlardan bir tanesi olan Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA) ile 13 Şubat 2015 tarihinde düzenlenen Türkiye-SICA Birinci Dışışleri Bakanları Forumu'nun ardından düzenlenen imza töreniyle Türkiye'nin SICA gözlemci üyeliğine ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Türkiye'nin Guatemala ile olan ilişkilerinin özellikle Orta Amerika Entegrasyon Sistemi'ne üye olmasından ve 31 Ağustos 2015 tarihinde Guatemala Büyükelçiliği'nin açılmasından sonra hızla gelişme kaydettiği görülmektedir. Bu doğrultuda, Guatemala Dışışleri Bakanı Raul Morales'in 19 Nisan 2017 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Türkiye-SICA İkinci Dışışleri Forumu'na katılmak üzere gerçekleştirdiği resmi ziyaret kapsamında Ankara'daki Guatemala Büyükelçiliği'nin açılışı da gerçekleştirilmiştir. Guatemala'nın ayrıca İstanbul'da bir Fahri Konsoloslugu bulunmaktadır³⁹⁹.

Ekonomik faaliyetleri incelediğimizde, ülke ekonomisinin tarım ürünlerinin ihracına dayandığını, büyüme oranının ABD ekonomisine yakından bağlı olduğunu ve ihrac edilen tarım ürünlerinin muz, ham şeker, kahve ile kakule olduğu görülmektedir. 2018 yılında, Türkiye'nin Guatemala'ya ihracatı 44,9 milyon dolar, ithalatı 8,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki toplam dış ticaret hacmi ise 53,8 milyon dolardır. Guatemala'ya 2018 yılında 44,9 milyon dolar olan ihracatın, 2019 yılının Ocak-Temmuz dönemi itibariyle % 16,6 oranında arttığı görülmektedir⁴⁰⁰ ve 2019 yıl sonu itibariyle iki ülke arasında şu ana kadar yakalanmış en yüksek ticaret hacminin gerçekleşmiş olması tahmin edilmektedir.

4.4.8. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Honduras İlişkileri

Honduras ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler XX. yüzyıl boyunca çok fazla gelişmemiştir. Sadece, arşivde yer alan 1965 yılına ait bir belgede, yeni Honduras Cumhurbaşkanı'nın görevini devralması münasebetiyle yapılacak merasime, Türkiye'nin

³⁹⁹Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-guatemala-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁰Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/guatemala/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Meksiko Büyükelçisi Fethi Aşkın'ın katılmasının Bakanlar Kurulu'nca uygun bulunduğu belirtilmektedir⁴⁰¹.

Honduras ile coğrafi uzaklık, birbirini yeterince tanımama ve farklı dış politika öncelikleri nedeniyle yakın bir süre öncesine kadar fazla gelişme kaydedemeyen ikili ilişkilerimiz, Türkiye'nin Orta Amerika Entegrasyon Sistemi'ne (SICA) Şubat 2015'de bölge dışı gözlemci üye olması ve Honduras'a akredite Guatemala Büyükelçiliği'nin Eylül 2015'de faaliyete geçmesiyle yeni bir döneme girmiştir. İki ülke arasında bugüne kadar üst düzey ikili ziyaret gerçekleştirilmemiştir. İkili temaslar daha çok uluslararası toplantılar vesilesiyle yapılmıştır. Son olarak 20 Nisan 2017 tarihinde İstanbul'da Türkiye'nin ev sahipliğinde düzenlenen Türkiye-SICA İkinci Dışışleri Bakanları Forumu'na Honduras Dışışleri Bakanı Maria Dolores Agüero Lara katılmıştır⁴⁰².

Son dönemde Honduras ile Türkiye'nin önemli bir karşılaşması da BM Genel Kurulu'na Türkiye ve Yemen işbirliğiyle, ABD ve İsrail tarafından Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğunu kabulüne karşılık sunulan "Kudüs Tasarısı" kapsamında olmuştur. Bu bağlamda, oylamada ABD ve İsrail'in yanında yer alan Honduras ret oyu kullanarak Türkiye'nin karşısında yer almıştır. Hatta Honduras ABD yardımlarının kesilmemesi için İsrail Büyükelçiliği'ni Tel Aviv'den Kudüs'e taşıma kararını parlamentosundan geçirmiştir⁴⁰³.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere baktığımızda ise Honduras Orta Amerika'daki dördüncü ticaret ortağımızdır. Türkiye'den Honduras'a gerçekleştirilen ihracatın önemli bir kısmını demir-çelik ürünleri, makine ve makine parçaları, silah ve mühimmat, elektrikli cihazlar, plastik ve plastik türevleri oluşturmaktadır. Honduras'tan satın aldığımız ürünlerin başında tekstil ürünleri ve tütün mamulleri gelmektedir. 2018 yılında Türkiye'nin Honduras'a ihracatı bir önceki yıla kıyasla % 97,7 oranında artış göstermiştir. Ülkeden ithalatta ise % 22 oranında daralma gerçekleşmiştir. Geçmiş dönemlere kıyasla son yıllarda kayda değer bir artış gözlenen ve 2018 yılında en yüksek seviyesini yakalayan iki ülke

⁴⁰¹ BCA. 30.18.1-2/186-35-20, Kararlar Daire Başkanlığı.

⁴⁰² Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-honduras-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰³ Boztaş. a.g.e., 103.

arasındaki ticaret hacminde Türkiye lehine fazla söz konusu olup, dış ticaret fazlası 2018 yılında % 154 oranında artarak 24 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir⁴⁰⁴.

4.4.9. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Nikaragua İlişkileri

Nikaragua ile Türkiye arasındaki ilişkiler, coğrafi uzaklık ve her iki ülkenin de ilgisinin uzun yıllar kendi bölgelerine yoğunlaşması nedeniyle oldukça sınırlı kalmıştır. Ancak, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler bölgesine açılım politikası çerçevesinde son yıllarda bölgeye daha fazla ilgi göstermesi, yeni Büyükelçilikler açması, bölgesel örgütler ile ilişkiler kurması Nikaragua'yı da içermektedir⁴⁰⁵.

18 Temmuz 2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ev sahipliğinde düzenlenen Türkiye-Karayip Topluluğu (CARICOM) İstişare ve İşbirliği Mekanizması I. Toplantısı kapsamında Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ile CARICOM arasında bir iyi niyet anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Nikaragua'yı da içine alan altı Orta Amerika ülkesini kapsamaktadır⁴⁰⁶. Guatemala'da 13 Şubat 2015 tarihinde düzenlenen Türkiye-Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA) Birinci Dışişleri Bakanları Forumu vesilesiyle Nikaragua ile Türkiye arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Hâlihazırda Nikaragua'ya Türkiye'nin San Hose Büyükelçiliği akredite olup, Nikaragua'nın Tahran Büyükelçiliği Türkiye'ye akreditedir. Türkiye'nin Nikaragua'da Managua Fahri Başkonsolosluğu bulunmaktadır.

Ayrıca, Türkiye ile Nikaragua arasında gelişmekte olan ilişkilere katkıda bulunmak amacıyla 6 Aralık 2016 tarihinde Hava Ulaştırma Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve turizm alanlarındaki işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmekte ve iki ülke arasındaki hava seferlerinin yapılması öngörülmektedir. 30 Ağustos 2017 tarihli Resmi Gazete'de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Nikaragua

⁴⁰⁴ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/honduras/ulke-profil/turkiye-ile-ticaretadresinden> 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁵ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nikaragua-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 12.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁶ Yöney. **a.g.e.**, 87.

Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'na yer verilmiştir⁴⁰⁷.

Gelişmekte olan ekonomik ilişkilerde dış ticaret bağlamında, 2018 yılında şu ana kadarki en yüksek seviye yakalanmıştır. Türkiye'nin Nikaragua'ya ihracatı 2018 yılında bir önceki yıla göre % 36,3 artış göstererek 14,8 milyon dolara yükselmiştir. Aynı yıl bu ülkeden Türkiye'nin ithalatı bir önceki yıla göre % 50,7 artarak 440 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Nikaragua ile olan ticareti Türkiye lehine bir seyir izlemektedir. 2018 yılında Türkiye'nin Nikaragua ile dış ticaret fazlası bir önceki yıla göre % 35,9 artışla yaklaşık 14,4 milyon dolar olmuştur⁴⁰⁸.

4.4.10. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Panama İlişkileri

Cumhuriyet döneminde Panama ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilere dair, arşivde yer alan ve yeni Panama Cumhurbaşkanı Roberto Francisco Chiari Remón'un yardımcılarıyla birlikte görevi devralmaları münasebetiyle 1 Ekim 1960 tarihinde Panama'da yapılacak yemin törenine, Karakas Büyükelçisi Cemil Vafi'nin katılmasının Bakanlar Kurulunca onaylandığını bildiren belge⁴⁰⁹ dışında hâlihazırda pek bir bilgi bulunmamaktadır.

Panama ile Türkiye arasındaki ilişkiler daha çok 2014 yılında Türkiye'nin Panama Büyükelçiliği'nin, 2015 yılında ise Panama'nın Türkiye Büyükelçiliği'nin açılmasından itibaren ivme kazanmıştır. Panama'nın aynı zamanda İstanbul'da Başkonsolosluğu bulunmaktadır. Guatemala'da 13 Şubat 2015 tarihinde düzenlenen SICA Birinci Dışişleri Bakanları Forumu vesilesiyle "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Panama Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı arasında Diplomasi Eğitimine, Bilgi ve Belgelerin Değişimine İlişkin İşbirliği Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Ayrıca, Türkiye ile Panama arasında 14 Nisan 2014 tarihinde "Hava Ulaştırma Anlaşması ve Mutabakat Muhtırası", 26 Haziran 2016 tarihinde "Denizcilik Alanında İşbirliği Anlaşması" imzalanmış ve Türk

⁴⁰⁷ Resmi Gazete, **27 Eylül 1991**, Sayı:2017/10671.

⁴⁰⁸ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/nikaragua/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 06.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁹ BCA. **20.18.01.02./156-17-10**. Dosya No: 105-239/455, Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi.

Hava Yolları 2016 yılı Mayıs ayından itibaren İstanbul-Bogota-Panama-İstanbul hattında uçuşa başlamıştır⁴¹⁰.

Türk deniz ticaret filosunun önemli bir bölümü Panama’da kayıtlı bulunmakta olup, ticari ilişkiler açısından Panama önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Türkiye ile Panama arasındaki ticari ilişkilerde Türkiye’nin geleneksel olarak dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. 2013 yılında Türkiye’nin ihracatı %0,3 artarak 230 milyon dolar, ithalatı %24 artarak 48 milyon dolar olmuştur. 2013 yılında ihracat ve ithalatındaki artışa bağlı olarak dış ticaret hacmi 278 milyon dolar olmuştur. 2014 yılında ise ihracat bir önceki yıla göre %9 oranında azalarak 208 milyon dolar, ithalat da %50 oranında azalarak 24 milyon dolar olmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında ihracat azalmaya devam etmiştir. 2015 yılında bir önceki yıla göre % 20 azalarak 166 milyon dolar, 2016 yılında da % 40 azalarak 96 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında Panama’ya olan ihracat bir önceki yıla göre %106,1 artarak 197,9 milyon dolar olmuştur. Panama’ya 2018 yılı ihracatı bir önceki yıla göre % 20 artarak 238 milyon dolar olmuştur⁴¹¹.

Türkiye’nin Panama’ya ihracatında ön plana çıkan sektörler arasında petrol yağları, gemi inşa sanayi ürünleri, mücevherci eşyası, demir-çelik ile hazır giyim bulunmaktadır. İkili ticarete gemi sanayisinin yüksek paya sahip olmasının başlıca sebebi, Türk deniz ticaret filosunun önemli bir bölümünün Panama’da kayıtlı olmasıdır. Panama’ya ihracatta demir çelik ürünleri, petrol yağları, mücevherci eşyası, kablo ve teller, doğal taşlar potansiyel ürünler olarak sıralanmaktadır. Türkiye’nin Panama’dan ithalatında başlıca ürünler ham altın, gemi inşa sanayi ürünleri, deriler, dondurulmuş balık ürünleri ve meyvelerdir. Sökülecek gemilerle, suda yüzen sökülecek diğer araçlar kategorisinde Panama Türkiye’nin en büyük ikinci tedarikçisi konumundadır. Yolcu gemileri ve yük gemilerinde ise Panama Türkiye’nin en büyük yedinci tedarikçisidir. Panama, dondurulmuş balıkta ve hurma, incir, avokado, muz ürün grubunda da Türkiye’nin önemli tedarikçileri arasındadır⁴¹².

⁴¹⁰ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-panama-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 08.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴¹¹ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/panama/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 11.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴¹² Yalçın. **a.g.e.**, 136.

4.4.11. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Peru İlişkileri

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilemeyen Türkiye ile Peru arasındaki diplomatik ilişkiler 1950 yılında kurulmuştur. 1950-2010 yılları arasında Peru'ya Türkiye'nin Santiago Büyükelçiliği akredite olmuştur. Türkiye'nin Lima'daki Büyükelçiliği ile Peru'nun Ankara Büyükelçiliği 2010 yılında faaliyete geçmiştir⁴¹³. Son yıllarda Türkiye'nin Latin Amerika dünyasına yönelik açılımı ile birlikte Peru ile ilişkiler de belirgin biçimde gelişmektedir. Özellikle karşılıklı olarak vize serbestisi getirilmesi ve THY'nin Peru'ya doğrudan seferlere başlaması ilişkilerin canlanmasına katkı sağlamaktadır. İki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması yönündeki çalışmalar da sürmektedir.

Öte yandan, Peru Kongresi'nin 6 Kasım 2007 tarihli oturumunda Peru-Türkiye Parlamento Dostluk Grubu kurulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ise Peru Dostluk Grubu 25 Mart 2008 tarihinde kurulmuştur. Bununla birlikte, 15 Nisan 2011 tarihinde Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması ile Diplomatik Akademiler arası Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Ayrıca, iki ülke arasında Siyasi İstişareler Mekanizması mevcut olup, son olarak 27 Nisan 2019 tarihinde Lima'da Bakan Yardımcısı seviyesinde görüşmeler yapılmıştır⁴¹⁴.

Türkiye'nin Peru'da Lima Büyükelçiliği'nin yanı sıra, Callao Fahri Konsoloslugu bulunmaktadır. Peru'nun ise Ankara Büyükelçiliği'ne ek olarak İstanbul'da bir Fahri Konsoloslugu ve bir Ticaret Ofisi vardır⁴¹⁵.

Türkiye ile Peru arasındaki ticari verileri incelediğimizde, yıllar itibarıyla dalgalanma görülmekle birlikte genel olarak Türkiye lehine bir dış ticaret fazlası söz konusu olduğu görülmektedir. 2017 yılında ikili ticarete Türkiye lehine 32,9 milyon dolarlık dış ticaret fazlası ve 184,2 milyon dolarlık ticaret hacmi gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise dış ticaret hacmi 271 milyon dolara yükselmiştir. 2014 yılında en yüksek seviyesini yakalayan Türkiye'nin Peru'ya ihracatı bu yıldan sonra düşüş trendine girmiştir. 2015 yılında %32,

⁴¹³ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-peru-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 11.11.2019 alınmıştır.

⁴¹⁴ Yalçın. **a.g.e.**, 213-214.

⁴¹⁵ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-peru-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 09.11.2019 tarihinde alınmıştır.

2016 yılında bir önceki yıla kıyasla %56 azalarak 86,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında Peru'ya olan ihracatı %50 artarak 162 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Peru'ya olan ihracatındaki düşüşe rağmen toplam ticaret Türkiye lehine sürekli fazla vermektedir. İhracatta demir-çelik profil ve çubuklar, ticari araçlar, balık yağları, pamuk ipliği, motorlu taşıt aksamaları, demir-çelik inşaat aksamaları ilk sıralarda yer almaktadır. Tarım ve gıda ürünleri, Türkiye'nin Peru'dan gerçekleştirdiği ithalatın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İşlenmemiş çinko, altın, tohumlar, balıklar ve yağlar, işlenmemiş kalay, dolma kalem, organik boyalar, sentetik devamsız lifler 2018 yılında Türkiye'nin Peru'dan ithal ettiği başlıca ürün gruplarındandır⁴¹⁶.

4.4.12. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Paraguay İlişkileri

Türkiye'nin Paraguay ile ikili ilişkileri, coğrafi uzaklık, Paraguay'ın 1954-1989 yılları arasında dışa kapalı bir politika izlemesi ve genel olarak bölgesel sorunların dışında dış politika konularına ilgi göstermemesi nedeniyle uzun yıllar sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Ancak, son dönemde Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler bölgesine açılım politikası çerçevesinde bölgeye daha fazla ilgi göstermesi, yeni Büyükelçilikler açması ve bölgesel örgütler ile ilişkiler kurması Paraguay ile ilişkilerine de ivme kazandırmıştır.

Dönemin Dışişleri Bakanı Leila Rachid'in 15-17 Mart 2006 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyareti sırasında imzalanan Vize Muafiyeti Anlaşması 2008 Ocak ayında yürürlüğe girmiş ve 6-7 Mart 2009 tarihlerinde yine o dönemin Paraguay Dışişleri Bakanı Alejandro Hamed Franco'nun ziyareti sırasında Ticari İşbirliği Anlaşması imzalanmış olup, son olarak 31 Ocak 2017 tarihinde iki ülke arasında Paraguay'da Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile Hava Ulaştırma Anlaşması imzalanmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin Asuncion Büyükelçiliği Kasım 2018'de, Paraguay'ın Ankara Büyükelçiliği ise Şubat 2019'da faaliyete geçmiştir. Paraguay'da ayrıca Asuncion ve Ciudad del Este kentlerinde olmak üzere Türkiye'nin iki Fahri Konsoloslugu bulunmaktadır⁴¹⁷.

Türkiye ile Paraguay arasındaki ikili ekonomik ilişkilere sıra geldiğinde, Türkiye'nin Paraguay'a ihracatı 2018 yılında bir önceki yıla kıyasla %33,3 artış göstererek 39,4 milyon

⁴¹⁶**Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/peru/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 09.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴¹⁷**Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-paraguay-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 14.11.2019 tarihinde alınmıştır.

ABD Doları, ithalatı ise %-64,3 azalış ile 107,4 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında Türkiye'nin Paraguay'a olan ihracatında; demir/çelik ürünleri, buzdolapları, karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar, çamaşır makineleri, çeşitli makine ve cihazlar ilk sıralarda yer alırken, 2018 yılında söz konusu ülkeden ithal edilen ürünler arasında soya ürünleri %95 pay ile yine ilk sırada yer almıştır. Odun kömürü, diğer yağlı tohumlar, Paraguay çayı (mate), uçucu yağlar, pirinç ve altın ise Türkiye'nin bu ülkeden ithal ettiği diğer başlıca ürün gruplarıdır⁴¹⁸.

4.4.13. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Bolivya İlişkileri

Ülkemiz ile Bolivya arasındaki ilişkiler, diğer birçok Latin Amerika-Karayipler bölgesi ülkelerinde olduğu gibi coğrafi uzaklık, her iki ülkenin uzun yıllar daha çok kendi bölgeleri üzerinde yoğunlaşması ve farklı dış politika öncelikleri nedeniyle oldukça sınırlı kalmıştır. XX. yüzyıl boyunca ikili ilişkiler çok fazla gelişme göstermemekle birlikte, arşivde yer alan 1966 yılına ait bir belgede⁴¹⁹, yeni Bolivya Cumhurbaşkanı Rene Barrientos'un görevini devralması münasebetiyle La Paz'da yapılacak merasime, Türkiye'nin Buenos Aires Büyükelçisi Fuat Kepenek'in katılmasının Bakanlar Kurulunca uygun bulunduğu belirtilmektedir. Görüldüğü gibi özellikle siyasi ilişkiler çok düşük seviyelerde kalmıştır.

Bolivya ve Türkiye arasında ilişkiler daha çok ekonomi temelli şekillenmiştir. İki ülke arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve hukuki altyapısının oluşturulması amacıyla taraflar arasında 29 Haziran 2011 tarihinde Ankara'da Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 2013 yılında yürürlüğe giren Anlaşma, Bolivya ile Türkiye arasındaki ekonomik, ticari, sınaî, teknik ve bilimsel işbirliği konularının yetkililerce ele alınabilmesi amacıyla bir Ortak Ekonomik Komisyon kurulmasını öngörmektedir. Ayrıca, iki ülke vatandaşlarına vizesiz seyahat edebilme imkânı sunan Vize Muafiyeti Anlaşması 2000 yılında imzalanmış ve 2001 yılında yürürlüğe girmiştir⁴²⁰.

Türkiye'nin Bolivya'ya 2012-2016 yılları arasında gerçekleştirdiği yıllık ortalama ihracat tutarı 15 milyon dolara yaklaşmaktadır. Bolivya'nın aynı dönemde Türkiye'ye gerçekleştirdiği yıllık ortalama ihracatı ise 6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye,

⁴¹⁸ **Paraguay Ülke Raporu.** (2016). Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.

⁴¹⁹ BCA. Yer Bilgisi: **30.18.1-2/198-60-5** Dosya Ek: 105, Kararlar Daire Başkanlığı.

⁴²⁰ Çatı. **a.g.e.**, 263-264.

2007 ve 2016 yılları hariç olmak üzere 2007-2016 arası dönemde dış ticaret fazlası vermiştir. 2007 yılında yıllık 3 milyon dolar olan toplam ticaret hacmi, 2015 yılında 16 milyon dolara yükselirken, bu rakam 2016'da 32 milyon dolara, 2017'de ise yaklaşık üç kat artarak 94 milyon dolara yükselmiştir. 2017'ye kadar Bolivya ile dış ticaret fazlası veren Türkiye, 2017 yılında yaptığı 73 milyon dolarlık ithalatla büyük miktarda açık vermiştir. Türkiye'nin Bolivya'dan ithal ettiği başlıca kalemler mücevherat, işlenmemiş kalay, hurda gemi, yağlı tohumlar ve meyvelerdir. İhracattaki başlıca kalemler ise demir-çelik, izole edilmiş teller, iş makineleri, oto yedek parça, gıda ürünleri, beyaz eşya ve motorlu taşıtlardır⁴²¹.

Bolivya ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler Latin Amerika ve Karayipler bölgesine açılım politikası sonrasında ivme kazanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin La Paz Büyükelçiliği 14 Şubat 2018 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bolivya'nın Ankara Büyükelçiliği'nin önümüzdeki dönemde faaliyete geçmesi beklenmektedir. Son olarak, eski Bolivya Devlet Başkanı Evo Morales 9 Nisan 2019 tarihinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirerek bu anlamda devlet başkanları düzeyinde bir ilke imza atmıştır⁴²².

4.4.14. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Haiti İlişkileri

Türkiye ile Haiti arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler, coğrafi uzaklık, her iki ülkenin uzun yıllar çeşitli sebeplerle daha çok kendi bölgeleri üzerinde yoğunlaşması ve iki ülkede de belli dönemlerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle oldukça sınırlı kalmıştır. Ancak, son yıllarda ivme kazanan Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler bölgesine açılım politikası kapsamında bölgeye daha çok ilgi gösterilmesi, bölgede yeni Büyükelçilikler açılması ve bölgesel örgütler ile kurumsal ilişkiler kurulması, diğer bölge ülkeleri gibi Haiti'yi de kapsamaktadır⁴²³.

12 Ocak 2010 tarihinde Haiti'nin başkenti Port-au-Prince yakınlarında meydana gelen ve 300 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği deprem sonrasında, Türkiye Haiti'ye 1 milyon ABD Doları ayni ve 1 milyon ABD Doları nakdi yardım yapmıştır. Son olarak, 2016 yılı

⁴²¹ **Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/bolivya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 15.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴²² **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bolivya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 11.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴²³ Kaya. **a.g.e.**, 238.

Ekim ayında yaşanan Matthew Kasırgası'nın verdiği zararların karşılanmasına yönelik olarak, AFAD ve TİKA tarafından Haiti'ye 124.000 ABD Doları nakdi ve ekipman yardımıyla bulunulmuştur. Türkiye'nin Haiti'ye yardım elini uzatması, iki ülke ilişkilerinin güçlenmesinde itici bir güç teşkil etmiştir. Kamu kurumları ve bağımsız STK'lar tarafından gerçekleştirilen yardım kampanyaları ve kalkınma projeleriyle Haiti'ye maddi destekte bulunmuştur⁴²⁴.

Türkiye, 2004 Nisan ayında siyasi istikrarın sağlanması, Ulusal Polis Gücü'nün modernizasyonu ve demokratikleşmesi, silahlı grupların silahsızlandırılması ve topluma kazandırılması, güvenlik ve kamu düzeninin sağlanması, serbest seçimlerin yapılması gibi konularda Haiti Hükümeti'ne yardımcı olmak amacıyla oluşturulan BM Haiti İstikrar Misyonu'na (MINUSTAH) kuruluşundan itibaren personel desteği vermiştir. 15 Ekim 2017 tarihi itibarıyla MINUSTAH'ın yerini alan ve 15 Ekim 2019 tarihinde görev süresi sonlanan BM Haiti Adalet Destek Misyonu'na da (MINUJUSTH) Türkiye tarafından personel desteği verilmektedir. Haiti'ye Türkiye'nin Santo Domingo Büyükelçiliği akreditedir⁴²⁵.

İki ülke arasındaki ticari faaliyetler çok düşük seviyelerde kalsa da Haiti'nin ekonomik büyüklüğü ile kıyaslandığında iyi seviyelerde olduğu söylenebilir. 2018 yılında ihracatında görülen büyük artışla birlikte Türkiye, Haiti'nin en önemli ticaret ortaklarından biri konumuna yükselmiştir. Mevcut 2019 yılı verilerine göre de bu artışın devam ettiği ve şu ana kadarki en yüksek seviyesine geldiği anlaşılmaktadır. 2000'li yılların ortalarına kadar yıllık 5 milyon dolar civarında olan ticaret hacmi, 2010-2016 yılları arasında 20-25 milyon dolar seviyelerinde seyretmiş, 2018 yılında ise neredeyse tamamı Türkiye'den Haiti'ye ihracat olmak üzere 102 milyon dolar (bir önceki yıla oranla %18 artış) olarak gerçekleşmiş, ithalatı 261 bin dolar olup, genelde ithalat yok denecek kadar azdır. Türkiye'nin Haiti'ye ihraç ettiği ürünlerin başında demir-çelik, çimento gibi inşaat malzemeleri ve buğday unu makarna, bulgur ve maya gibi temel gıda maddeleri

⁴²⁴**Dışişleri Bakanlığı**,<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-haiti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 12.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁵**Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-haiti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 12.11.2019 tarihinde alınmıştır.

gelmektedir. Türkiye'nin Haiti'den başlıca ithalat kalemi ise daha çok bitkilerden elde edilen uçucu yağlardır⁴²⁶.

4.4.15. Cumhuriyet Döneminde Türkiye-Uruguay İlişkileri

100 yılı aşkın süredir siyasi ilişkileri bulunan iki ülke arasında 1929 yılı Ocak ayında Roma'da Dostluk Anlaşması imzalanmış ve onay süreci hâlihazırda devam eden bu anlaşma 30 Nisan 2009 tarihinde Dostluk ve İşbirliği Anlaşması şeklinde güncellenmiştir. Ayrıca iki ülke arasında 1996 yılında imzalanmış vize muafiyetini öngören bir anlaşma da bulunmaktadır⁴²⁷. Diplomatik ilişkilerin kurulması amacıyla Uruguay Osmanlı Devleti döneminde 1892 yılı Ocak ayında İstanbul'a ilk kez bir Konsolosluk görevlisi atamıştır. Buna karşılık Türkiye ilk kez 1954 yılı Kasım ayında Uruguay'ın başkenti Montevideo'ya Başkonsolos ataması yapmış ancak diplomatik misyon şefi ilk kez 1958 yılı Ocak ayında görev yapmaya başlamıştır. Uruguay Ankara'da ilk kez 1966 yılı Haziran ayında Büyükelçilik açmış olsa da bu diplomatik misyonu daha sonra kapatmıştır⁴²⁸.

Öte yandan, 1973-85 yılları arasında askeri rejim ile yönetilen Uruguay'da demokrasi özellikle 1980'lerin ortalarından sonra gerçekleşen ekonomik toparlanma ile birlikte daha da yerleşmiştir. 1930-2008 yılları arasında yıllık ortalama %2,58 büyüyen Uruguay 2004-2014 yılları arasında yıllık %5,2 büyümeye yakalamıştır. Uruguay sosyal eşitlikçi yapısı, kişi başına düşen gelirin yüksek oluşu gibi özellikleri sebebiyle günümüzde artık diğer Latin Amerika ülkelerine kıyasla yüksek gelirli ülke kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Türkiye ve Uruguay'ın sosyo-ekonomik karşılaştırması yapıldığında, ekonomik faktörlerde büyük farklılıklar görülmemektedir. Çünkü siyasi istikrarın nedenleri ve demokrasinin yerleşmesi konularında yapılan araştırmalarda bu durumun ortaya çıkmasına ekonomik kalkınma değil, adil gelir dağılımının neden olduğu belirtilmektedir⁴²⁹.

MERCOSUR ülkelerinin tam ortasında yer alan bir ülke olarak Uruguay 280 milyon kişilik bir pazara erişimin yanında, Özel Ekonomik bölgeler, Sanayi Bölgeleri ve limanlarıyla yatırım fırsatları sunan bir ülke konumundadır. Ayrıca, Uruguay taşımacılıktaki malların

⁴²⁶ Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/karayıpler/haiti/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> 08.12.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁷ Taşkın. **a.g.e.**, 378.

⁴²⁸ Bausero. **a.g.m.**, 147.

⁴²⁹ Przeworski, A. (1991). **Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America**, Cambridge University Press, 190.

dağıtım merkezi avantajına sahip olması, güncel liman kolaylıkları, mükemmel seviyedeki yol şebekesi ve internete erişimde Latin Amerika'daki en iyi ülke olması gibi sebeplerle MERCOSUR ve bölge için önemli bir taşımacılık üssü olma özelliğine sahiptir⁴³⁰.

Son olarak, Türkiye ile Uruguay arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler son yıllarda artış göstermektedir. Türkiye'nin Uruguay ile olan ticaret hacmi 2010 yılında 197 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken (Türkiye'nin ihracatı 25 milyon dolar, ithalatı 172 milyon dolar), 2018 yılında bu rakam 542,1 olarak kayıtlara geçmiştir. 2018 yılında Uruguay'dan yapılan ithalat 497,2 milyon ABD Doları olup; canlı hayvan, selüloz, yün, pirinç, hayvansal yağlar, süt ürünleri, kürkler, kakao gibi tarım ve hayvancılık ürünleri ilk sıralarda yer almaktadır. 2018 yılında %7,6 oranında artış ile 44,8 milyon dolar olarak gerçekleşen Uruguay'a ihracatımızın ana kalemleri; demir çelik, binek araçlar, çamaşır makinaları, elektrikli ısıtıcılar, tütün, çimento ve kamyon-kamyonetlerdir. Aşağıdaki tabloda yer alan ticaret verilerini incelediğimizde, artan ticaret hacmine karşılık Uruguay lehine olan ihracat dengesinin 2014 yılı haricinde devam ettiği görülmektedir⁴³¹.

Çizelge 4.2. Türkiye-Uruguay dış ticaret değerleri (Bin ABD Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2014	49 654	47 095	96 748	2 559
2015	45 889	158 178	204 068	-112 289
2016	37 099	234 379	271 478	-197 280
2017	41 719	388 659	430 378	-346 940
2018	44 881	497 241	542 123	-452 360
2019 / (1-8)	24 076	201 043	225 119	-176 966

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guneyamerika/uruguay/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 11.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁰ Uruguay XXI Institute – Investment, Export And Country Brand Promotion Agency.

⁴³¹ Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/uruguay/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 19.11.2019 tarihinde alınmıştır.

4.5. Türkiye ile Latin Amerika-Karayipler Bölgesi Arasındaki İlişkilerin Çeşitlendirilmesi

4.5.1. Devlet Kurumlarının Girişimleri

Türkiye'nin Latin Amerika-Karayipler Açılımı politikası bağlamında önem verdiği konuların başında bölgede yer alan ülkelere yönelik kurumsal yardım ve işbirliği mekanizmalarının geliştirilmesi gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye daha yoğun ilişkilere sahip olduğu Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyasındaki ülkelerin yanı sıra, Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesinde bulunan ülkelere de çeşitli devlet kurumları vasıtasıyla farklı alanlarda yardımda bulunmakta ve ilişkiler kurmaya çaba göstermektedir.

Ancak, günümüze kadar diplomatik temsilciliklerin azlığı ve başka resmi kuruluşların yokluğu her alanda ilişkilerin düşük seviyelerde kalmasına neden olmuştur. Bu sorunlara rağmen Türkiye, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmek ve aynı zamanda ticaret ve yatırımı artıracak yeni girişimleri desteklemek amacıyla 2014 yılında Meksika'da (Orta Amerika ve Karayipler bölgesini kapsayan) ve 2015 yılında Kolombiya'da (Güney Amerika bölgesinin tamamını kapsayan) Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın (TİKA) ofislerini açarak önemli bir karar almıştır⁴³². TİKA, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile karşılaştığı yeni dönemde Kamu Diplomasisi kapsamında hayata geçirdiği ilk kurum olarak ele alınabilir. Türkiye, bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri'nin altyapılarının oluşturulmasında, insan gücü temininde ve piyasa ekonomisine geçişte yardım yapan ilk ülke olmuştur. Bu bağlamda TİKA, 24 Ocak 1992 tarih ve 480 sayılı KHK ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir teknik yardım teşkilatı olarak "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı" adı ile kurulmuştur. Ancak bilinen adı Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı olmuştur. 1999 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılarak Başbakanlığa bağlanmış ve yeniden yapılandırılmıştır. 2 Kasım 2011 tarihinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı adını almıştır⁴³³.

TİKA, Latin Amerika-Karayipler bölgesi ile işbirliğinin artırılmasında Türkiye'nin en önemli devlet kurumlarından bir tanesidir. Bu ajans, ofislerinin bulunduğu yerler dâhil 140

⁴³² Levaggi, A. G. (2015). "Nueva Ola de activismo turco en America Latina", Hispanatolia.

⁴³³ Kılıçoğlu G. ve Yılmaz, A. N. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 488.

ülkede faaliyet göstermektedir. Türkiye TİKA aracılığıyla, LAK bölgesi dâhil her kıtadan birçok ülkeyle bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunmaktadır⁴³⁴. TİKA, Latin Amerika’da sadece 2008-2018 yılları arasında başta eğitim, sağlık, tarım ve altyapı olmak üzere 172 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir⁴³⁵.

Son yıllarda TİKA tarafından yürütülen eğitim alanındaki işbirliği projelerinden bazıları şunlardır: Guatemala Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı 4 okul için 120 adet masaüstü bilgisayarın bağışlanması; Honduras’taki Zamorano Tarım Üniversitesi Çevre Analizi ve Yenilenebilir Enerji Laboratuvarı için araç gereç bağışı; Ulusal Honduras Autonomous Üniversitesi Hastanesi’nin yeni doğan bölümü için tıbbi araç gereç bağışı. Bununla birlikte, bu ajans Türk dili ve Türk insanının etnik kökeni üzerine araştırma yapmak amacıyla Türkoloji projeleri üzerine de çalışmaktadır⁴³⁶.

Türk kültürünün Latin Amerika bölgesinde görünürlüğünün ve etkisinin artması açısından başka önemli bir faktör medyadır. Türk medya kanallarının uluslararası yayınları Türk kamu diplomasisinde etkili ve önemli bir unsurdur. TRT bu anlamda uluslararası yayın yapan kuruluşların başında gelmektedir. Bu çerçevede, hem Türkiye hem de dünyadaki güncel meselelere ait gelişmelerden dünyanın farklı kesimlerinden insanların haberdar olması amacıyla 35 farklı dil ve lehçenin yanı sıra, İspanyolca ve Portekizce dillerinde de yayın yapan www.trt.net.tr⁴³⁷ isimli internet sitesi 2008 yılında kurulmuş ve Latin Amerika bölgesine yönelik haberlerin yer aldığı bir bölümü de olan www.trtworld.com⁴³⁸ isimli internet sitesi 2015 yılında İngilizce dilinde yayın hayatına başlamıştır.

Bunun yanında, Latin Amerika’da Türk pembe dizilerine ilgi her geçen gün artmakta ve TRT bu konuda Latin Amerika’daki yapımcılarla işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Latin Amerika’da 25’den fazla Türk dizisi çeşitli ülkelerin prime time’ında yüksek reytingler almaktadır. “Bin bir Gece, Fatmagül’ün Suçu Ne?, Aşk-ı Memnu, Ezel, Kayıp, Karadayı,

⁴³⁴ Limia, E. (2018). “*Dimensions of the Cultural and Academic Cooperation between Turkey and Latin America*”, Eurasia-Latin America: Strategic Engagement And Comparative Perspectives in Politics and Economics, (Editörler: Ariel González Levaggi, Akbota Zholdasbekova, Nilüfer Narlı), **Ministry of Science and Education L.N.Gumilyov Eurasian National University**, 154.

⁴³⁵ **Türkiye Koordinasyon ve İşbirliği Ajansı (TİKA)**, <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/T%C4%B0KA,%20Latin%20Amerika%27da%2010%20Y%C4%B1lda%20172%20Proje%20ve%20Faaliyet%20Ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi-49133> adresinden 21.10.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁶ Limia. **a.g.m.**, 154.

⁴³⁷ **TRT**, <https://www.trt.net.tr/espanol/> adresinden 19.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁸ **TRT**, <https://www.trtworld.com/americas> adresinden 19.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Öyle Bir Geçer Zaman ki,” gibi diziler, Latin Amerika’nın neredeyse tamamında gösterilmeye devam etmektedir. “Fatmagül’ün Suçu Ne?”, “Què culpa tiene Fatmagül?” neredeyse Arjantin halkının dilinde bir deyim haline dönüşmüştür. ABD’de uydu üzerinden yayın yapan, hedef ve izleyici kitlesi ülkedeki İspanyolca konuşan topluluklar olan Mundo Fox, Muhteşem Yüzyıl dizisini “Suleiman, El Gran Sultan” adıyla Temmuz 2014’de yayınlamaya başlamıştır. Şili merkezli Mega TV ise Binbir Gece dizisini “Las Mil y Una Noches” adıyla yayınlamaya başlamış ve ülkede büyük başarı elde etmiştir. Arjantin’de de aynı dizi Las Trece TV’de yayınlanmış ve fenomen olmuştur⁴³⁹.

Arjantinliler’in Türk dizilerinde kendilerini bulduklarını ifade eden Arjantin’in Türkiye Büyükelçisi Juan Jose Arcuri, Aralık 2015’de gerçekleştirilen DEİK Türkiye-Arjantin İş Konseyi Yürütme Kurulu toplantısında “dizilerle kurulan bağ, aslında bize Türkiye’nin tarihini, kültürünü yansıttı. İki ülke arasında modern bir köprü kurdu.” şeklinde açıklama yapmıştır. Türk dizilerinin rating rekorları kırmasına paralel Arjantin’den Türkiye’ye gelen turist sayısı da 2015 ve 2016 yıllarında %100 oranında artmıştır⁴⁴⁰. Yine Şili Dışişleri Bakanı Heraldo Muñoz, Türkiye Profesyonel Futbol Ligi’nde Şilili futbolcuların oynadığını ve Türk dizilerinin Şili’de çok ünlü olduğunu belirtmiştir. Muñoz, “Sadece hükümetler arasında değil insanlar arasında da bir bağ kuruyoruz” demiştir⁴⁴¹.

Televizyon dizilerinin ihracı Türkiye’nin son dönemde bölgedeki görünümünün sadece bir başka tezahürüdür. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin resmi kurumu olan Anadolu Ajansı 2017 yılında Kolombiya’nın başkenti Bogota’da ofis açarak İspanyolca dilinde yayın yapmaya başlamış ve Türk Hava Yolları ise Arjantin ve Brezilya destinasyonlarına Kolombiya ve Panama’yı da eklemiştir⁴⁴².

Son olarak, Türkiye Latin Amerika-Karayipler bölgesi ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla farklı araçları kullanmaktadır. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, 40 ülkeden toplam 71 kişinin katılımıyla 12-15 Kasım 2014 tarihlerinde İstanbul’da “Latin Amerika Ülkeleri Müslüman Dini Liderler Zirvesi” düzenlemiştir. Katılımcılar arasında Brezilya, Arjantin,

⁴³⁹ Çevik, B. S. (2015). **Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Diziler**. (Editörler: Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 420-421.

⁴⁴⁰ Özerdem. **a.g.e.**, 310.

⁴⁴¹ Aslı Yıldızcan, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile Şili Dışişleri Bakanı Heraldo Muñoz, Türkiye-Şili Diplomatik İlişkilerinin 90. Yıl Sergisi’nin açılışını yaptı, **Bizim Amerikamız**, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Bülteni, Ocak 2016, 21.

⁴⁴² Limia. **a.g.m.**, 155.

Venezuela ve Kolombiya gibi büyük ülkelerin yanı sıra, Belize ve Barbados gibi küçük ülkelere temsilciler yer almıştır. Toplantının temel amaçlarından biri bağlantılar kurmak ve tecrübeleri paylaşmaktır. Bu yüzden görüşmelerin konuları daha çok Latin Amerika Müslümanları'nın karşılaştıkları sorunları anlama ve belirleme ile ilgili olmuştur. Zirve'de başlıca gündem konusu İspanyolca konuşan yeterli din adamının ve İspanyolca yazılmış yeterli dini kitabın olmamasıdır. Ayrıca internet kaynaklarının güvenilir biçimde kullanıma sunulması ve gençlerin dini eğitiminde kullanılabilirliği tartışılmıştır⁴⁴³. Söz konusu Zirve'de bahsedilen engellerin aşılması ve Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan diğer kamu diplomasisi enstrümanlarının etkili biçimde kullanılması halinde, bu bölgedeki hem Müslüman hem de diğer etnik ve dini kökenden olan, çoğunluğunu XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlı topraklarından göç etmiş Los Turcos olarak bilinen insanların oluşturduğu topluluklar ile siyasi, ekonomik, dini ve kültürel ilişkilerin daha da geliştirilebileceği düşünülmektedir.

4.5.2. Akademik İşbirliğinin Kurulması ve Geliştirilmesi

Latin Amerika ile Türkiye arasındaki işbirliği siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerde olduğu gibi çeşitli sebepler nedeniyle fazla gelişmemiştir. Coğrafi uzaklık, ilişkilerin gelişmemesine bağlı olarak araştırmacıların her iki bölgeye ilgisiz kalması ve gerekli akademik çalışmaların yapılması için İspanyolca dilinin öğrenilmesi gerekliliği gibi sebepler bunların başında gelmektedir. Sadece Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde yer alan İspanyolca Dili ve Edebiyatı lisans öğrencilerine İspanyol dili, kültürü ve Latin Amerika tarihi üzerine eğitim vermektedir. Ancak özellikle içinde bulunduğumuz yüzyıl başıyla birlikte Latin Amerika bölgesinin özellikle bir devlet politikası olarak öneminin artması nedeniyle akademik çalışmalara devlet destekli kurulan çeşitli kurumlar vasıtasıyla ağırlık verilmiştir.

Bu çerçevede, Latin Amerika ülkeleri ile ilgili bilimsel araştırma ve incelemeler yapmak, araştırma sonuçlarını yayımlamak, Latin Amerika'daki gelişmelerin ülkemizde, ülkemizdeki gelişmelerin Latin Amerika'da nasıl algılandığını tespit etmek, Latin Amerika konusunda uzman araştırmacılar yetiştirmek, yurtiçi ve yurtdışındaki üniversite, enstitü, merkez, büyükelçilik, konsolosluk ve diğer ilgili kurumlarla işbirliği yapmak, Latin

⁴⁴³ Özkan, M. (2015). **Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi**. (Editörler: Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 141-142.

Amerika kıtası ile ilgili ulusal ve uluslararası seminer, konferans, çalıştay vb. toplantılar düzenlemek, Latin Amerika ile ilgili araştırma yapmak isteyen bilim insanlarının projelerini desteklemek gibi amaçlarla, ilgili yönetmeliğin 9 Nisan 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla kurulan Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü’nün (LAMER) resmi açılışı 29 Temmuz 2009 yılında yapılmıştır⁴⁴⁴.

Bu hedefler doğrultusunda, LAMER’in gerçekleştirdiği ilk akademik çalışma XIX. yüzyılda Latin Amerika ülkeleri (Meksika, Küba, Brezilya, Arjantin, Venezuela, Şili, Ekvador, Peru) ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihsel köklerinin aydınlatılmasını amaçlayan “Bağımsızlıklarının 200. Yılında Latin Amerika-Osmanlı Devleti İlişkilerinin Başlangıcı” isimli Türkçe, İspanyolca ve Portekizce olarak üç dilde yayımlanan projenin yürütülmesiydi. Bu projenin devamı niteliğinde olan “XIX. Yüzyıl Boyunca Latin Amerika-Osmanlı Devleti İlişkileri” başlıklı proje ise 2019 yılı içerisinde tamamlanmıştır. LAMER’de yürütülen en önemli akademik çalışmalardan birisi 2010-2011 eğitim-öğretim bahar yarıyılından itibaren açılmış olan Latin Amerika Çalışmaları yüksek lisans programıdır⁴⁴⁵.

LAMER’de her ay düzenli olarak Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen önemli olaylar ile öne çıkan haberlerden oluşan ve bu bölge ile ilgilenenlerin gelişmelerden haberdar olabilmelerini sağlayacak bir bülten hazırlanmaktadır⁴⁴⁶. Merkezde konferans etkinlikleri de düzenlenmektedir ve ayrıca LAMER’in öncülüğünde Latin Amerika ülkelerinin önde gelen üniversitelerinde “1915 Osmanlı İmparatorluğu’nun En Uzun Yılı” temalı sempozyumlar yapılmıştır⁴⁴⁷.

Latin ve Kuzey Amerika Çalışmaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde (ODTÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütülmekte olan bir diğer yüksek lisans programıdır. Latin ve Kuzey Amerika Çalışmaları’nın misyonunun, akademik araştırmaların yanı sıra, bölgenin ve bölge ülkelerinin ülkemizde daha iyi tanınmasına katkıda bulunmak ve bu

⁴⁴⁴ **Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi** <http://latinamerika.ankara.edu.tr/hakkimizda/> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁵ Yazar. **a.g.e.**, (2017). 523-524.

⁴⁴⁶ **Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi**, <http://latinamerika.ankara.edu.tr/hakkimizda/> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁷ **LAMER**, <http://www.1915imperiootomano.org/adresinden> 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

lkelerle bilimsel, teknolojik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde köprü rolü oynamak olduğu ifade edilmektedir⁴⁴⁸.

Bu doğrultuda, bölge ile ilgili etkinlikler düzenlenmiştir. Kolombiya'nın önde gelen niversitelerinden Universidad de los Andes Rektörü Pablo Navas'ın, 7 Kasım 2012 tarihinde verdiği "Colombia within Latin America, and Latin America within the World: Problems and Challenges (Latin Amerika'da Kolombiya ve Dünyadaki Latin Amerika: Sorunlar ve Zorluklar)" konulu seminer bunlardan biridir. Yine Arjantinli akademisyen Ariel Gonzalez Levaggi, 17 Ekim 2012 tarihinde "Building Bridges: Latin America and Turkey Relations (Köprüler Kurmak: Latin Amerika – Türkiye İlişkileri)" konulu bir seminer vermiřtir⁴⁴⁹.

Ayrıca, Türkiye'de Bahçeşehir niversitesi bünyesinde kurulan Amerikan Araştırmaları Merkezi hem Amerika Birleşik Devletleri'nin hem de Latin Amerika lkelerinin siyasi, toplumsal, kültürel yapılarını incelemek ve yürüttüğü çalışmalarla Türkiye-ABD ve Türk-Latin Amerika ilişkilerinin kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik dinamikleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmeyi ve ilişkilerin geleceğine ışık tutmayı amalamaktadır⁴⁵⁰.

Amerikan Araştırmaları Merkezi, Latin Amerika Projesi adı altında bir çalışma yürütmektedir. Latin Amerika Projesi ile Latin Amerika lkeleri üzerinde araştırma yapan uzmanların, ilgili sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin, akademisyenlerin ve diplomatların bir arada yer alacağı Siyaset Okulu Venezuela, Siyaset Okulu Küba gibi akademik programlar ve saha çalışmalarının yürütülmesi hedeflenmektedir. Latin Amerika Projesi, Latin Amerika lkelerinin sosyal, iktisadi, kültürel ve politik yapısını derinlemesine incelemenin yanı sıra, Latin Amerika lkeleri ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerden yola çıkarak Latin Amerika'nın son küresel krizden sonra dünya politikasında ve ekonomisinde artan önemi üzerine kurulmuştur. Latin Amerika Projesi'nin hedefleri doğrultusunda 26-27 Mart 2016 tarihlerinde Bahçeşehir niversitesi'nin ev sahipliğinde Birinci Avrasya-Latin Amerika Uluslararası Konferansı (Eurasia-Latin America International Conference ELAIC 2016) düzenlenmiş; bu uluslararası ve disiplinler arası

⁴⁴⁸Orta Doğu Üniversitesi Latin ve Kuzey Amerika alışmaları, <http://www.lna.metu.edu.tr/tr/hakimizda> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁹Yarar. a.g.e., (2017). 525.

⁴⁵⁰Bahçeřehir niversitesi, <http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/3268-amerikan-arastirmalari-merkezi> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

konferansta, Avrasya ve Latin Amerika bölgelerindeki gelişmeler, her iki bölgenin ülkeleri arasındaki ilişkiler, yurt dışından ve yurt içinden pek çok akademisyenin katılımıyla tartışılmıştır⁴⁵¹.

Üniversitelerin yanı sıra, bazı stratejik araştırma merkezleri de Latin Amerika ile ilgili analizler yapmakta, raporlar yayınlamakta ve çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Bunlardan bir tanesi Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi yani TASAM 2009 yılından itibaren düzenli aralıklarla “Latin Amerika ve Karayipler Toplantıları” organize etmektedir. Bölge ile ilgili çalışmalar yürüten bir diğer kurum olan Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin (BİLGESAM) etkinlikleri ise şimdilik analiz yazılarının yayınlanmasıyla sınırlıdır. Bunlardan bazıları şunlardır: İran-Latin Amerika İlişkileri, ABD’nin Panama Kanalı’na Rakip: Çin’in Nikaragua Kanalı, Türkiye-Latin Amerika İlişkileri, Kolombiya’da FARC ile Barış Müzakereleri Süreci⁴⁵².

Öte yandan, Latin Amerika’daki kurumlarla organize edilen bazı çalışmalar da bulunmaktadır. 2014 yılında Arjantin’deki La Plata Ulusal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Avrasya Bölümü çatısı altında kurulan Türkiye Çalışmaları Merkezi Türkiye ile ilgili akademik, bilimsel ve kültürel faaliyetlerde bulunmayı amaç edinmektedir. Ayrıca, Ankara Üniversitesi ile yürütülen işbirliğinin bir sonucu olarak, 2013 yılında Havana Üniversitesi ile birlikte Türkiye Tarihi ve Kültürü Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin amacı Küba halkının geçmişten günümüze kadar gelen Türk kültür mirasına yaklaşımını artırmak ve akademisyen değişimi ile her iki ülkede yaşama imkânı sunmasıyla kültürel yakınlaşmayı sağlamaktır. Havana’daki bu merkezin esas hedefleri ise Türkiye’nin tanıtımı ve kültürünün aktarılması, Türk kültürünün dünyadaki güncel olarak tanınırlığını ve bunun etkisini araştırmaktır⁴⁵³.

Havana Üniversitesi ile birlikte kurulan bu merkezde Türkçe kurslarının yanı sıra, günümüz Türkiye’sine olan ilgiyi artırmak ve öğrencilerin, öğretmenlerin, merkezin düzenlediği ve desteklediği organizasyonlara katılmak isteyen herkesin bu yöndeki

⁴⁵¹Bahçeşehir Üniversitesi, <http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/4164-amers-latin-amerika-projesi> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵²BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/kategori/15/-bolgeler-latin-amerika/>; TASAM, <https://tasam.org/tr-TR/Spektrum/9> adreslerinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵³Barrios, M. (2010). “Una catedra para acercarse a la cultura turca. Juventud Rebelde”, <http://www.juventudrebelde.cu/cuba/2010-06-24/una-catedra-para-acercarse-a-la-cultura-turca>.

motivasyonunu arttırmak amacıyla Türkiye'nin Havana Büyükelçiliği, TİKA ve LAMER'in ev sahipliği ve sponsorluğunda 2015 yılı Kasım ayında ilk kez Türk Kültürü Günleri düzenlenmiştir. Akademik anlamda yapılan bir diğer çalışma ise Latin Amerika'da yayınlanan ilk Türk dergisi olma özelliğine sahip ve birinci sayısı 2011 yılında Havana'da yayınlanan Cuadernos Turquinos isimli bilimsel derginin Havana Üniversitesi Latin Amerika Sosyal Bilimler Enstitüsü ve LAMER'in işbirliğinde hazırlanmasıdır⁴⁵⁴.

Latin Amerika ile ilgili gerçekleştirilen önemli organizasyonlardan bir tanesi de LAMER'in koordinatörlüğünde, bugüne kadar Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Şili, Bolivya, Paraguay ve Panama gibi bölge ülkelerindeki önde gelen üniversitelerle birlikte gerçekleştirilmiş olan "1915, Osmanlı İmparatorluğu'nun En Uzun Yılı" (1915, El Año Más Largo del Imperio Otomano) isimli uluslararası sempozyumlardır. Söz konusu sempozyumlar Türkiye, Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinden birçok tarihçinin, araştırmacının dağılan Osmanlı Devleti ve günümüz Türkiye'si ile Latin Amerika arasındaki tarihsel ilişkiye değinen yeni çalışmalar sunmaları bakımından önemlidir⁴⁵⁵. Tüm bu organizasyonların yanında ayrıca, Türkiye'de Latin Amerika ve Latin Amerika ülkeleri üzerine yapılmış onlarca kitap, makale, tez çalışmaları bulunmaktadır⁴⁵⁶.

4.6. Bölgesel Örgütlerle İlişkilerin Tesis Edilmesi

4.6.1. Amerikan Devletleri Örgütü

Merkezi Washington'da bulunan Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ) 30 Nisan 1948'de kurulmuş ve 13 Aralık 1951'de faaliyete geçmiştir. Bölgesel barış ve güvenliğin yanı sıra, demokrasi, insan hakları, ekonomik ve toplumsal kalkınmayı geliştirmeyi amaçlayan örgütün 35 daimi üyesi ve Türkiye ile birlikte 66 "Daimi Gözlemci" üyesi vardır.

35 daimi üyeden meydana gelen ADÖ, bölge ülkeleri için önemli bir siyasi forum teşkil etmektedir. Her üye ülkenin bir oy hakkına sahip olduğu Genel Kurul'da, Örgütün genel siyaseti ve çalışma esasları belirlenmektedir. Yılda bir kez üye ülkelerin Dışişleri Bakanları biraraya gelmektedir. Daimi Konsey, Washington'daki ADÖ merkezinde, düzenli olarak

⁴⁵⁴ University of Havana, (2015). **Primeras Jornadas de la Cultura Turca**. <http://www.uh.cu/node/3552>.

⁴⁵⁵ Nye, J. S. (2004). **El poder blando y la política exterior Americana. Soft Power**. New Hampshire: Public Affairs, 158.

⁴⁵⁶ Yarar. **a.g.e.**, (2017). 530-550.

toplanmaktadır. Amerikalılar arası Ekonomik Kalkınma Konseyi ekonomik gelişme ve yoksullukla mücadele alanında faaliyet göstermektedir. Söz konusu üç temel birimin yanı sıra, Örgüt bünyesinde, ticaret, sürdürülebilir kalkınma, eğitim, demokrasinin güçlendirilmesi gibi konularda çalışan uzman birimler bulunmaktadır⁴⁵⁷.

Türkiye geçtiğimiz yüzyıl boyunca ilişkilerinin çok düşük seviyelerde kaldığı Latin Amerika ve Karayipler ile ikili temasların yanında bölgesel kuruluşlarla da ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye, "kendi bölgesinin ötesinde kalan dünya meseleleri ile ilgili bir ülke" görüntüsü kazanmayı ve yeni forumlardan yararlanma imkânı elde etmeyi istemektedir. Bu çerçevede Türkiye, Amerikan Devletleri Örgütü'ne, 7 Temmuz 1998'de Daimi Gözlemci statüsünde üye olmak üzere başvurmuş ve başvurusu 16 Eylül 1998'de kabul edilmiştir. Bu statü aracılığıyla ADÖ faaliyetleri belirli ölçüler içerisinde izlenmektedir.

Bununla birlikte, 25 Ağustos 2004 tarihinde Türkiye-ADÖ Çerçeve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma 7 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın ilişkilerin anlaşma zeminini sağlayarak işbirliğinin çeşitlendirilmesine hizmet etmesi ve Türkiye'nin ADÖ'ye katkılarının, özellikle aynı yardımlar da içeren işbirliği bağlamında, zamanla artmasına imkân sağlaması beklenmektedir.

Türkiye'nin ADÖ ile ilişkileri, kendi coğrafyası dışındaki bölgelere, oluşumlara ve kültürlere ilgisinin bir göstergesidir. Türkiye'nin ADÖ'ye bir yandan bilgi ve tecrübelerini aktarması, diğer yandan ADÖ coğrafyasındaki ilişkileri özümseyerek kendi bölgesiyle olan ilişkilerine bir artı değer olarak yansıtabilmesi, Türkiye-ADÖ ilişkilerinin karşılıklı getirisini oluşturacaktır⁴⁵⁸.

Türkiye, Latin Amerika-Karayipler bölgesi ülkeleri ile arasındaki işbirliği ve diyalog mekanizmalarının geliştirilmesi amacıyla bölge ülkelerinin içerisinde yer aldığı birçok bölgesel örgütle kurumsal ilişkiler tesis etmeye devam etmektedir. Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler ile ilişkileri her alanda yoğunlaştırmaya yönelik Açılım Planı'nın

⁴⁵⁷ Çevik. a.g.e., 27.

⁴⁵⁸ **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/amerikan-devletleri-orgutu.tr.mfa> adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

başarıya eriştirilmesinde, bölge ülkeleri ile ikili temaslarının yanında, bölgedeki ADÖ gibi bölgesel kuruluşlar ile ilişkiler geliştirmesi önem taşımaktadır.

4.6.2. Karayip Devletleri Birliği

Karayip Denizi'ndeki ada devletleri ve sahil dar 25 ülke ile İngiltere, Fransa, ABD ve Hollanda'ya bağı 12 bölgenin üyesi olduğı Karayip Devletleri Birliğı (KDB) 24 Temmuz 1994 tarihinde Kolombiya'nın Cartagena şehrinde kurulmuştur. Yeni bir entegrasyon blokunu oluşturan Birlik, bölge ülkeleri arasındaki siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel, bilim ve teknoloji alanlarındaki işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik bir girişimdir.

Türkiye, Latin Amerika'ya açılım politikası çerçevesinde, bölge ülkeleriyle çok taraflı alanlarda işbirliğini artırmak ve bölgeye yönelik ilgi ve mevcudiyetini pekiştirmek amacıyla, Karayip ülkelerinin üyesi bulunduğı ve ekonomik amaçlara ek olarak siyasi bir nitelik de taşıyan KDB'ye gözlemci üyelik başvurusunda bulunmuş ve 7 Aralık 2000 tarihinde gözlemci üye olarak Birliğe kabul edilmiştir. Türkiye, 10 Aralık 2001 tarihinde, KDB ile işbirliğini daha kurumsal bir temele kavuşturmayı sağlayan ve modalitelerini belirleyen bir "Çerçeve İşbirliği Anlaşması" imzalamıştır⁴⁵⁹.

Öte yandan, Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri arasında düzenlenmekte olan, en üst düzeyde karar alma yetkisine sahip liderlerin iştirak ettiğı, kurumsallaştırılmış toplantılar süreci olan Amerikalar Zirvesi düzenlenmektedir. Siyasi ilkeler uyarınca, Zirve sürecine, Amerika'da mukim demokratik yollardan seçilmiş hükümetlere sahip, ekonomik açıdan serbest ticaret ilkelerini benimsemiş ülkeler katılabilmekte, kararlar oydaşma ile alınmaktadır. Karar alma, uygulama ve izleme birimleri sürecin kurumsal elemanlarını teşkil etmektedir.

Temmuz 1956'da Panama'da düzenlenen ve 19 Amerika ülkesinin liderlerini biraraya getiren Zirve ile Nisan 1967'de Uruguay'da düzenlenen Zirve, bu sürecin temelini teşkil etmiştir. Ancak, 1994 Miami Zirvesi'ne kadar, söz konusu toplantılar *ad hoc* temellerde sürdürülmüştür. Miami Zirvesi'nde alınan kararlar ile Zirve sürecinin sürekli ve kurumsal bir yapıya kavuşturulması sağlanmıştır. Zirve süreci ile ADÖ bünyesindeki faaliyetler birbirleri ile bağlantılı olarak ilerlemektedir. ADÖ, giderek artan bir şekilde zirve için

⁴⁵⁹ Çevik. a.g.e., 29.

Sekreteryaya görevini üstlenmekte, aralarında organik bir bağ bulunmamakla birlikte yakın işbirliği içinde hareket etmektedir. Bu çerçevede, süreci oluşturan üç zirveden (Miami Zirvesi, Santiago Zirvesi, Quebec Zirvesi) birisi olan Quebec Zirvesi'nde, ADÖ'ye, demokrasi şartını geliştirmesi görevi verilmiştir. Bu da ADÖ ile zirve süreci arasındaki dinamik bağlantının bir unsurunu oluşturmaktadır⁴⁶⁰.

4.6.3. Güney Ortak Pazarı

Daimi Sekreteryası Montevideo/Uruguay'da bulunan MERCOSUR (Mercado Comun del Cono Sur/Southern Cone Common Market) 26 Mart 1991 yılında Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay tarafından imzalanan "Asuncion Anlaşması" ile kurulmuştur. Bu anlaşma ile "Güney Ortak Pazarı" (MERCOSUR) oluşturulmuş, malların, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı öngörülmüştür. İkinci anlaşma 17 Aralık 1994'te imzalanan ve Asuncion Anlaşması'na ek olarak MERCOSUR'un kurumsal altyapısını düzenleyen Ouro Preto Protokolü'dür. Üçüncü Anlaşma ise, 18 Şubat 2002'de imzalanan ve ilgili diğer ülkeler arasındaki ihtilafların çözülebilmesine dair esasları düzenleyen Olivos Protokolü'dür. MERCOSUR Parlamentosu, Aralık 2006'da Uruguay'ın başkenti Montevideo'da faaliyete geçmiştir. Entegrasyon sürecine ilişkin siyasi kararların oluşturulmasında en yetkili organ Ortak Pazar Konseyi'dir. Devlet başkanlarının oluşturduğu Ortak Pazar Konseyi yılda 2 kez toplanmaktadır. Ev sahipliği rotasyonla değişmektedir⁴⁶¹.

MERCOSUR kendi içinde kurumsallaşma ve derinleşme sürecinin yanı sıra, bölgesel ve bölge dışı ülkeler ve bloklarla da ilişkiler geliştirmektedir. Şili, Bolivya, Venezuela, Ekvator, Kolombiya'nın yanı sıra, MERCOSUR, bölge dışından İsrail ile de serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. AB, KİK, Fas, Meksika, Güney Kore, Ürdün, Pakistan ve Suriye ile MERCOSUR arasında serbest ticaret anlaşmaları imzalanması süreçleri ise devam etmektedir. Üyeleri arasında gümrük tarifelerinin sıfırlandırılmasını, mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını ve ortak pazar hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlayan MERCOSUR ile Türkiye arasında Siyasi İstişare ve İşbirliği Mekanizması Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye ile MERCOSUR arasında siyasi istişare

⁴⁶⁰ Çevik. a.g.e., 28-31.

⁴⁶¹ Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa> adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

toplantıları yapılması öngörülmektedir. Türkiye-MERCOSUR Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmasına yönelik görüşmeler 22 Nisan 2008 tarihinde Buenos Aires'te yapılmıştır. 1 Temmuz 2008 tarihinde Türkiye-MERCOSUR Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Müzakere süreci dâhilinde Türkiye'nin ev sahipliğinde 2 toplantı gerçekleştirilmiştir. Türkiye ayrıca, 2011 yılında MERCOSUR'a gözlemci üyelik için başvuruda bulunmuştur⁴⁶².

Müzakereleri halen sürmekte olan Türkiye-MERCOSUR Serbest Ticaret Anlaşması, Latin Amerika'ya ihracatımızın artırılması açısından kritik öneme sahiptir. MERCOSUR-AB Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması halinde Türkiye;

- Özellikle otomotiv ana ve yan sanayi, tekstil, hazır giyim, tarım ve gıda sanayi alanlarında Avrupa pazarlarında başta Brezilya ve Arjantin olmak üzere bölge ülkelerinin,
- MERCOSUR pazarında ise, Avrupa Birliği üreticilerinin, kuvvetli rekabeti ile karşılaşacaktır⁴⁶³.

Çizelge 4.3. MERCOSUR ülkeleri* temel göstergeleri⁴⁶⁴

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nüfus (Milyon)	264	267	270	273	276	278
Dünya Nüfusu İçindeki Payı (%)	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
GSYH (Cari Milyar ABD\$)	2346	2306	2963	3310	3253	3417
Dünya GSYH'si İçindeki Payı (%)	3,9	4,1	4,8	4,9	4,7	4,7
GSYH (SAGP- Milyar ABD\$)	2987	3000	3248	3456	3584	3780
GSYH Büyüme (%)	5,5	-0,5	6,8	4,0	2,0	3,7
Kişi Başına GSYH (Cari ABD\$))	8899	8650	10987	12138	11805	12278
Kişi Başına GSYH (SAGP- ABD\$)	11331	11252	12044	12674	13007	13582
Özel Tüketim Harcamaları (Cari Milyar ABD\$)	1360	1409	1749	1969	1998	2114
Tüketici Fiyatları (%)	8,8	7,5	8,5	9,3	7,9	9,1
Cari İşlemler Dengesi (Cari Milyar ABD\$)	10,6	-7,3	-33,5	-26,2	-43,5	-56,7
Mal Dış Ticaret Dengesi (Cari Milyar ABD\$)	81,5	60,5	59,9	86,4	71,6	67,2
Hizmet Ticaret Dengesi (Cari Milyar ABD\$)	-26,4	-27,2	-39,4	-48,1	-54,2	-57,6

⁴⁶² Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa> adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁶³ Esin Ş. (2012, 22-23 Kasım). *Mercosur Ülkelerine İhracatımız ve Beklentiler*. Latin Amerika Çalıştay, Ankara Bildiriler Kitabı, 224.

⁴⁶⁴ EIU (Economist Intelligence Unit (EIU), <http://www.eiu.com/index.asp?rf=0>, adresinden 22.02.2019 tarihinde alınmıştır.

Mal ve Hizmet İhracatı (%)	0,6	-9,1	7,8	4,5	-1,3	4,7
Mal ve Hizmet İthalatı (%)	12,3	-12,1	28,1	12,2	2,8	6,7
Toplam Dış Borç Stoku (Cari Milyar ABD\$)	447,6	467,5	546,7	591,5	611,7	643,5
Dış Borç/GSYH (%)	19,1	20,3	18,4	17,9	18,8	18,8

*Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay ve Venezuela

MERCOSUR yaklaşık 290 milyon toplam nüfusu ve cari fiyatlarla 3,5 trilyon ABD dolarına yaklaşan ekonomik büyüklüğü ile AB ve NAFTA'dan sonra en büyük ticari blok olma özelliğini göstermektedir. Türkiye'nin mevcut dış ticareti içinde Güney Amerika ülkelerinin payı oldukça düşük bir seviyede bulunmakla birlikte son yıllardaki artış hızı dikkat çekici bir düzeydedir. Türkiye'nin MERCOSUR ülkeleri ile yaptığı ticaret hacmi 2008 yılındaki yaklaşık 3 milyar dolarlık değerinden 2012 yılında 4,1 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye 2010 yılında Güney Amerika ülkelerine ihracatının yaklaşık 2/3'sini MERCOSUR'un tam üyesi olan 4 ülkeye yapmıştır. Dış ticaret dengesi açısından ele alındığında Türkiye bu ülkelere karşı toplamda sürekli açık vermektedir. 2012 yılında toplam ihracatımız 1,5 milyar dolar ve toplam ithalatımız 2,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir⁴⁶⁵.

Çizelge 4.4. Türkiye'nin MERCOSUR ülkeleri ile ticareti (milyon dolar)⁴⁶⁶

	İhracat					İthalat			
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011
Brezilya	318	388	615	883	1004	1424	1.106	1348	2074
Arjantin	107	74	179	214	317	790	226	281	491
Venezuela	28	36	44	84	156	198	121	150	153
Uruguay	14	11	32	30	46	26	30	172	231
Paraguay	3	7	25	26	12	53	72	222	229

Son yıllarda hızla artmakla birlikte, Türkiye ile MERCOSUR arasındaki ticaret hacminin tarafların ticaret potansiyeli dikkate alındığında hala düşük düzeyde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bunun nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- MERCOSUR ülkelerinin birçoğunda ekonomi ve dış ticaret politikalarında uzun yıllara yayılan istikrarın bulunmaması,

⁴⁶⁵Studylib, "MERCOSUR'un Temel Organları ve İşleyişleri". <https://studylibtr.com/doc/1090979/mercoturtemelorganlar%C4%B1ve%CC%87%C5%9Fleyi%C5%9Fle> ri adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁶⁶TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden 11.03.2019 tarihinde alınmıştır.

- MERCOSUR ülkelerindeki ‘korumacı’ dış ticaret yaklaşımının, köklü bir devlet geleneğinden yoksun olmanın getirdiği ağır işleyen bürokrasi ile beraber dış ticaret işlemlerinin maliyetini arttırıcı etki yapması, bu durumun dış ticaret alanında faaliyette bulunan iş dünyası üzerinde negatif etki yaparak caydırıcı olması,
- Bölge ile Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın birbirine olan uzaklığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ulaşım ve lojistik sorunları,
- Dile ve kültüre yabancılık,
- Her iki tarafın işadamlarının karşı tarafın pazarını yeterince tanımaması,
- İşadamları arasında daimi ilişkiyi sağlayacak kurumsal mekanizmaların olmayışı⁴⁶⁷.

Ticari ilişkilerini çeşitlendirmek ve yatırımları cezbetmek amaçlarını taşıyan Latin Amerika ülkeleri, AB ile ilişkilerini geliştirmeyi arzulamaktadır. Büyük tarım üreticileri olan Güney Amerika ülkeleri, AB'ne yönelik ihracatlarının önündeki engelleri kaldırmak amacıyla olduklarından, bu sektör, AB ve Latin Amerika ülkeleri arasında uzlaşılması en zor konuyu teşkil etmektedir. Latin Amerika'daki MERCOSUR gibi ekonomik oluşumların ve münferit ülkelerin bu şekilde AB ile serbest ticaret ilişkileri tesis etmeleri halinde, Türkiye'nin de AB ile gümrük birliğinden doğan yükümlülükleri nedeniyle benzer anlaşmalar imzalaması gerekecek ve tüm Latin Amerika ve Karayipler bölgesi, Türk işadamları ve yatırımcıları için daha cazip hale gelecektir.

4.6.4. Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu

Üye ülkeler arasında sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda bütünleşme sağlayarak Güney Amerika entegrasyon sürecini geliştirmeyi amaçlayan Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC), 2011 yılında Karakas'ta düzenlenen Latin Amerika ve Karayipler Zirvesi sonucunda kurulmuş olup, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada hariç kıtadaki tüm devletleri çatısı altında toplamıştır. CELAC'ın kuruluş fikri 2010 yılında Meksika'nın Cancun şehrinde düzenlenen 23. Rio Grubu Zirvesi'nde ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin özel

⁴⁶⁷Studylib, “MERCOSUR’un Temel Organları ve İşleyişleri”. <https://studylibtr.com/doc/1090979/mercoturuntelorganlar%C4%B1vei%CC%87%C5%9Fleyi%C5%9Fle> ri adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

davetli olarak iştirak ettiği Zirve sırasında siyasi diyalog ve işbirliğinin derinleştirilip bölge sorunlarının ele alınacağı yeni bir örgütün kurulması kararlařtırılmıřtır⁴⁶⁸.

Daimi bir sekreteryası bulunmayan CELAC yakın bir zamana kadar bir önceki, mevcut ve bir sonraki Dönem Başkanlarının oluşturduğu bir Troika vasıtasıyla yönetilmekteydi. Söz konusu Troika bilahare CARICOM Dönem Başkanı'nın da katılımıyla Quartet'e dönüştürülmüştür.

Türkiye'nin CELAC ile kurumsal ilişkiler geliştirmek istediği 2013 yılında Küba Dışışleri Bakanlığı CELAC Koordinatörlüğü'ne Nota ile iletilmiştir. Talebin olumlu karşılanması zerine, Türkiye-CELAC Genişletilmiş Troikası I. Toplantısı, 2013 Eylül ayında New York'ta BM 68. Genel Kurulu sırasında gerçekleştirilmiştir. Türkiye-CELAC Quartet'ı (Dönem Başkanı Ekvator, Dominik Cumhuriyeti, Kosta Rika, CARICOM'u temsilen Dönem Başkanı Bahamalar) Dışışleri Bakanları Toplantısı'nın ikincisi BM 70'inci Genel Kurulu sırasında 24 Eylül 2015 tarihinde New York'ta düzenlenmiştir. Toplantıda, CELAC ve Türkiye arasında işbirliği olanaklarının geliştirilmesi üzerinde mutabık kalınmıřtır⁴⁶⁹.

Türkiye-CELAC Dörtlüsü Dışışleri Bakanları Dördüncü Toplantısı 21 Nisan 2017 tarihinde İştanbul'da düzenlenmiştir. El Salvador, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator ve Guyana'nın katıldığı toplantı marjında, Türkiye-Guyana Dışışleri Bakanlıkları arasında siyasi istişare mekanizması kurulmasına ilişkin Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Ayrıca, söz konusu toplantı vesilesiyle Türkiye ve CELAC arasındaki diyalğu ortak çıkarlar temelinde güçlendirmek ve ilişkileri derinleştirmek amacıyla Türkiye-CELAC Siyasi Diyalog ve İşbirliği Mekanizması'nı kurmaya karar vermişlerdir.

Taraflar aşağıda kaydedilen alanlarda diyalog ve işbirliğini geliştirmek konusunda mutabık kalmışlardır:

İkili İlişkiler:

⁴⁶⁸ **Dışışleri Bakanlığı**, "Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu". http://www.mfa.gov.tr/latin-amerika-ve-karayip-devletleri-toplulugu-_celac_.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁶⁹ **Dışışleri Bakanlığı**, "Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu". http://www.mfa.gov.tr/latin-amerika-ve-karayip-devletleri-toplulugu-_celac_.tr.mfa adresinden 24 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

- Türkiye ve CELAC üyesi ülkeler arasındaki ticaret hacmini, ekonomik potansiyellerine uygun bir seviyeye çıkarmak için birlikte çalışmak. Bu hususta, Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Serbest Ticaret Anlaşmaları gibi ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalayarak Türkiye ve CELAC ülkeleri arasında ekonomik hukuki çerçevenin tamamlanmasını hızlandırmak.
- Karşılıklı yatırımları arttırmak için ulusal yatırım destekleme ajansları arasında işbirliğini teşvik etmek, yatırım olanaklarının zamanında paylaşılmasını koordine etmek ve Türkiye ile CELAC üye ülkeleri arasında Yatırımların Korunması ve Teşviki Anlaşmaları imzalamak suretiyle daha yakın çalışmak.
- Tarafların sahip oldukları önemli turistik potansiyeli gözönünde bulundurarak, bu alanda tecrübe ve en iyi uygulama alışverişi yapmak.
- Toplumlar arasında etkileşimi arttırmak amacıyla, Türkiye ve CELAC ülkeleri arasında doğrudan uçuşların sayısını arttırmak için gerekli kaynakları seferber etmek.
- İş adamları arasındaki iletişimi arttırmak amacıyla, Türkiye-CELAC CEO Forumu gibi yeni iş mekanizmaları kurma imkânlarını araştırmak⁴⁷⁰.

Türkiye son olarak, 2015 Şubat ayında Guatemala'da düzenlenen SICA I. Dışişleri Bakanları Forumu sırasında imzalanan anlaşmayla SICA'ya bölge-dışı gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Türkiye SICA ile Serbest Ticaret Anlaşması akdetmeyi arzu etmektedir. Öte yandan, 2011 yılında Türkiye ile Karayip Topluluğu (CARICOM) arasında "İstişare ve İşbirliği Mekanizması" oluşturulması için mutabakat zaptı imzalanmış ve 2014 Temmuz ayında İstanbul'da CARICOM İstişare ve İşbirliği Mekanizması Dışişleri Bakanları Toplantısı düzenlenmiştir. Türkiye CARICOM ile de Serbest Ticaret Anlaşması imzalamayı istemektedir⁴⁷¹.

⁴⁷⁰**Dışişleri Bakanlığı,** http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-celac-_latin-amerika-ve-karayip-devletler-toplulugu_-arasinda-surekli-isbirligi-mekanizmasi-olusturulmasina-iliskin.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁷¹**Dışişleri Bakanlığı,** http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-celac-_latin-amerika-ve-karayip-devletler-toplulugu_-arasinda-surekli-isbirligi-mekanizmasi-olusturulmasina-iliskin.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

4.7. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Dış Politikası: Latin Amerika'ya Açılım Politikası

Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş Dönemi'nin etkisinin bitimine kadar benimsediği ABD-AB yörüngeli dış politika anlayışını çeşitlendirmek istemiştir. Bu kapsamda, Türk dış politikası 2000'li yıllarda komşularla sıfır sorun ve merkez ülke olma gibi temel unsurları benimseyerek diyalog eksenli stratejik bir vizyon belirlemiştir. Bu yeni dış politika anlayışı Türkiye-Latin Amerika ilişkilerine de yansımıştır.

Türkiye bu doğrultuda, 1998 yılında, Latin Amerika ve Türkiye arasındaki ilişkilerin daha etkin ve verimli bir çerçeveye oturtulması amacıyla, "Latin Amerika'ya Açılım Planı"nı uygulamaya koymuştur. Bu Plan çerçevesinde, devletlerarası ilişkilerin hukuki temelini oluşturmak üzere ikili anlaşmaların tamamlanması, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler'de bölgesel oluşumlara gözlemci üyeliğinin sağlanması, Türkiye'nin bölge ülkelerinde daha tanınır olması ve bölgeyi tanıması, özel sektör kuruluşlarının karşılıklı iş potansiyelleri hususunda özendirilmeleri, bölge ile ticaretin artırılması ve bölge ülkelerinin, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada, Türkiye'nin bağlarından yararlanarak ortak yatırım projelerine girmeleri ile ikili ilişkilere üçüncü boyut kazandırılması amaçlanmıştır. İkili ticaret anlaşmalarının tamamlanmasına, her seviyede ve alanda ikili temasların desteklenmesine ve özellikle siyasi temaslarla bürokratik süreçlerin hızlandırılmasına öncelik verilmiştir⁴⁷².

Bu çerçevede, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin ekonomik potansiyelinden yararlanmak, aynı zamanda bölgesel ve küresel aktör olarak Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin çok kutuplu uluslararası düzende yerini alacağı da göz önünde bulundurularak Türkiye'nin bölge ülkeleriyle siyasi, ticari, ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmesi amaçlanmıştır. Bunun sonucu olarak, bölge ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretler ve toplantılar düzenlenmesi, ticari ilişkilerin iyileştirilmesi ve kolaylaştırılması için gerekli hukuksal çerçevenin oluşturulması, kültürel ilişkilerin kuvvetlenmesi, bölge toplumları ve Türkiye toplumunun karşılıklı olarak birbirlerini daha iyi tanıması için gerekli inisiyatiflerin alınması gibi hususları içinde barındıran çok boyutlu bir yol haritası benimsenmiştir⁴⁷³.

⁴⁷² Levaggi. (2012), 188.

⁴⁷³ Küntay. a.g.m., 148.

Latin Amerika ve Karayipler Türk diplomasisi için bir fırsatlar bölgesi olmuştur. Bölgenin uluslararası forumlarda artan ağırlığı ve özellikle Brezilya bağlamında ekonomilerinin dinamizmi her iki taraf arasındaki ilişkinin geleceği açısından pozitif anlamda endişeler uyandırmıştır. Son dönemde kendisini Avrasya coğrafyasında, göreceli olarak yeni ve merkezi bir referans noktası olarak konumlandıran Türk dış politikası bunun yanı sıra, geniş küresel çıkarlarına ulaşmak adına da Sahraaltı Afrika ile birlikte Latin Amerika'yı bir fırsat olarak görmüştür. Öte yandan, Latin Amerika ülkelerinin Türkiye ile karşılıklı ilişkilerinde farklı çıkarları olmasına rağmen küresel dünyada hareket alanının genişlemesine izin veren yeni ortaklarla siyasi ve ticari ufkunu genişletme ihtiyacı da Latin Amerika ülkelerinin Türkiye ile daha çok yakınlaşmasına sebep olmuştur.

Türkiye'nin tarihi ve toplumsal bağlarının neredeyse hiç bulunmadığı Latin Amerika bölgesine ilgisinin altında yatan sebeplere ilişkin sorulara cevap bulabilmemiz için öncelikle Latin Amerika'nın uluslararası alandaki yerini iyi tahlil etmek ve Latin Amerika'ya Açılım Planı'nın Türkiye'ye orta ve uzun vadede ne gibi kazanımlar getirebileceğine odaklanmak gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin, Açılım Planı kapsamında, uluslararası platformlarda ağırlığı artmaya devam eden Latin Amerika ülkelerinin vadettiği ticari ve ekonomik fırsatları değerlendirmesinin küresel ölçekte rekabet edilebilirliği açısından da son derece önemli olduğu görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası oluşan siyasi ve ekonomik koşullara uyum sağlamak zorunda kalan Latin Amerika ülkeleri 1990'lı yıllardan itibaren demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçiş konularında, önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Küreselleşme sürecinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle birlikte, gelişmiş ülkelerin sermaye ve hizmet sektörlerindeki yatırımcılarının yeni oluşan pazarlara yönelmesi ve bölgesel ekonomik entegrasyon hareketlerinin güçlenmesi sonucunda, siyasi istikrarı artan Latin Amerika, özellikle ABD ve AB için kârlı, yatırım yapılabilir ve oldukça yüksek alım gücü bulunan bir pazar olarak ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde, Latin Amerika ülkeleri, Japonya, Avrupa ve Kuzey Amerikalı yatırımcılar ve şirketler için zengin doğal kaynakları ve gelişen ekonomileri ile önemli bir pazar olma özelliğini korumuştur.

Türkiye'nin, çoğunluğu Hristiyan ve Latin-Anglo Sakson kökenli sınıflar tarafından yönetilen Latin Amerika ve Karayip ülkelerine, halkının çoğunluğu Müslüman ancak laik ve medeni bir yönetim biçimi ile yönetilen, modern, ortaklık yapılabilen ve bölgesinde

etkili bir devlet olduğunu göstermesi, uluslararası ilişkilerin karmaşık çıkar alışverişlerinde haklarını koruması açısından önemlidir. Nitekim Türkiye Birleşmiş Milletler ve Dünya Ticaret Örgütü gibi platformlarda, Türkiye'yi yakından ilgilendiren hususlarda, Latin Amerika ülkelerinin bireysel veya grup olarak desteğine sıklıkla başvurmaktadır.

Latin Amerika'ya Açılım Planı'nın uygulanmasında, Dışişleri Bakanlığı tarafından TOBB, Sanayi ve Ticaret Odaları, Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi, TÜSİAD, Türkiye İhracatçılar Meclisi, Meslek Odaları, Mütahhitler Birliği gibi özel sektörü temsil eden şemsiye örgütler ile diyalog geliştirilmesine önem verilmektedir. Plan çerçevesinde, Latin Amerika ülkelerinde gerçekleştirilecek fuarların özel sektöre duyurulması, siyasi temaslarda özel sektör temsilcileri ile görüşmelerin programlara dâhil edilmesi, bölgedeki Büyükelçiliklerin ticaret ataşelikleri bulunmamasına karşın ekonomik ve ticari haber alma ve temaslarda odaklanmalar için yönlendirilmeleri, işadamları heyetlerinin bölgeyi daha sıkça ziyareti için zemin oluşturulması bu aşamada Dışişleri Bakanlığı tarafından, Latin Amerika Planı çerçevesinde ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla izlenen yöntemlerdir⁴⁷⁴.

XX. yüzyıl boyunca, çoğunlukla dışa kapalı bir ekonomik politika benimsemiş olan Latin Amerika ve Karayipler bölgesi ülkelerinin, 1980'lerden itibaren liberalleşmeye başlaması, dünyanın dikkatini bölgeye çekmeyi başarmıştır. Ancak, özellikle 90'lı yıllarda Asya-Pasifik ülkelerindeki mali krizler ve AB'nin genişleme süreci nedeniyle dikkatini iç meselelere vermiş olması, bu bölgelerin Latin Amerika ve Karayipler'e yönelik faaliyetlerini biraz yavaşlatmıştır. Türkiye ise, bölgeye açılım girişimini fazla gecikmeksizin uygulamaya koymuş olup, bu süreç devlet bürokrasisi düzeyinde hızla ilerlemektedir. Bölge ülkeleri ile özellikle ekonomi, bankacılık ve ticaret alanlarındaki hukuki altyapının tamamlanması ve ulaşım imkânlarının geliştirilmesinden sonra, açılım politikasının, özel sektör düzeyinde de aynı ivmeyi kazanması beklenmektedir.

⁴⁷⁴ Çevik. a.g.e., 73.

5. SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilk ilişkilerin, Kolomb'un Amerika kıtasına yapmış olduğu seyahatten daha önceki çeşitli zamanlara kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Günümüz modern harita yaklaşımını ilk teşkil edenlerin Arap-İslam coğrafyacılarının olması, dönemin bilim ve teknoloji dünyasında Amerika kıtasına seyahat edilebilmesini sağlayacak gerekli donanıma sahip tek kültür çevresinin Arap-İslam dünyası olması gibi hususlar bu düşünceyi destekleyen en önemli bulgulardır. Ayrıca o dönemde, Pîrî Reis'in Amerika kıtasının içinde yer aldığı dünya haritasını çizmiş olması sayesinde Amerika kıtasının varlığının Müslüman denizciler tarafından biliniyor olması da bunun en çarpıcı örneğidir.

Amerika kıtasının keşfinden daha önce Müslüman denizciler tarafından varlığı bilinmesine rağmen Osmanlı Devleti yeni kıtaya mesafeli yaklaşmıştır. Amerika kıtasının keşfini müteakip sömürgeci devletlerin kıtaya yönelik hâkimiyet mücadelesine kayıtsız kalan Osmanlı Devleti, Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini ancak XIX. yüzyılda tesis etmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkileri canlandıran en önemli sebep, farklı etnik ve dini kimliğe sahip Osmanlı Devleti vatandaşlarının Latin Amerika ülkelerine göç etmeleri olmuştur. Ekonomik, dini, politik ve askeri faktörlerin Osmanlı Devleti'nde teşkil ettiği büyük sarsıntılar nedeniyle Osmanlı Devleti vatandaşları, 1800'lerin başlarından itibaren bağımsızlıklarını kazanmış olan ve ekonomik olarak birçok fırsatları barındıran Latin Amerika ülkelerini tercih etmiştir. İşte bu tercihler sayesinde Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

Görüldüğü üzere, XIX. yüzyılın ilk yarısında başlayan ve I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılına kadar devam eden süreçte, Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki ilk ilişkiler, çoğunluğu Arap kökenli olan Osmanlı Devleti vatandaşlarının XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Latin Amerika'ya göç etmesi ile başlamıştır. Bu ilişkiler Sanayi Devrimi'nin getirdiği mal, hizmet ve insan dolaşımının gelişmesi ve hızlanması sonucu ticaret hacminin gelişmesi sürecinden geri kalmak istemeyen Osmanlı Devleti'nin Latin Amerika ülkeleri ile ticari anlaşmalar yürütmesine dayanmaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle devlet başkanları arasında farklı konularda karşılıklı mektupların

yazılması, bürokratik yazışmaların gerçekleştirilmesi ve bazı bölge ülkeleriyle karşılıklı konsolosluk ve ticaret anlaşmalarının imzalanması, bu ilişkilerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu 1923 yılına kadar düşük de olsa belli bir seviyeye ulaştığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin resmen yıkıldığı ve yerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu 1923 yılından Soğuk Savaş'ın bittiği 1989 yılına kadar devam eden süreçte Latin Amerika ülkeleriyle ilişkiler yine düşük düzeyde kalmıştır. Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte ilişkilerde yeni bir sayfa açılmıştır. Örneğin; 1926 yılında yapılan anlaşma ile Şili Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk Latin Amerika ülkesi olurken Türkiye ise Latin Amerika'daki ilk büyükelçiliğini 1930 yılında Şili'de açmıştır. Ayrıca bu dönemde Arjantin ile 1910'da, Şili ile 1913'de “Konsolosluk İlişkilerine Dair Protokol”, Brezilya ile 1927'de ve Uruguay ile 1929'da “Dostluk Anlaşması” imzalanmış olmasına rağmen bu ilişkiler ileri bir safhaya geçirilememiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde kurulmaya başlanan diplomatik ve konsüler ilişkiler 1990'ların ortalarına kadar son derece düşük seviyelerde seyretmiştir. Bu durumun en önemli nedeni, gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekse de Latin Amerika ülkelerinin Soğuk Savaş Dönemi süresince siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan kurtulamamış olmalarıdır. Bu ülkeler enerjilerinin çoğunu ülke içerisinde siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamak için harcamaya uğraşmışlardır. Başka bir anlatımla, bu dönemde hem Türkiye Cumhuriyeti hem de Latin Amerika ülkeleri kendi sorunları nedeniyle geniş ölçekli bir dış politika yürütme fırsatı bulamamıştır. Ayrıca coğrafi uzaklık, kamuoylarının birbirleri hakkında fazla bilgiye sahip olmamaları, Ermeni azınlıkların olumsuz rolü, bu ülkelerde Türk varlığının yok denilebilecek düzeyde olması ve ekonomik yapıların tamamlayıcı olmaktan çok birbirlerine benzemesi bölge ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesini engelleyen faktörler olarak sayılabilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte 1989-2012 yılları arasında Türkiye ile Latin Amerika ülkelerinin stratejik pozisyonlarının bağımsız hale gelmiştir. Neticede farklı alanlardaki işbirliği kanalları sistematik bir çerçeveye oturtulmaya başlanmıştır.

1989-1998 yılları arasında ilişkiler çok boyutlu bir dış politika çerçevesinde derinleştirilmiştir. Bu kapsamda, 1995 yılında Cumhurbaşkanlığı seviyesinde yapılmış

Arjantin, Brezilya ve Şili’yi kapsayan bölge ziyareti sonucunda ilişkiler canlandırılmıştır. 1998-2006 yılları arasındaki süreç fırsatların planlandığı ve hayata geçirildiği bir dönemdir. Bu süreçte Türkiye, 1998 yılında “Latin Amerika Eylem Planı” başlığı altında bir açılım stratejisi başlatmıştır. Bu politika doğrultusunda, bölgesel barış ve güvenliğin yanı sıra, ekonomik ve sosyal kalkınmayı da hedefleyen Amerikan Devletleri Örgütü’ne 1998 Eylül ayında üye olmuş ayrıca, Karayipler’de önemli bir bölgesel örgüt olan Karayip Devletleri Birliği’ne de 2000 yılı Aralık ayında gözlemci üye olmuştur.

Her ne kadar Türkiye’de 2001 ekonomik krizi yaşanmış olsa da, bahse konu bu ilişkiler sonucunda karşılıklı ticaret hacmi 2000-2006 yılları arasında önemli oranda artış göstermiştir. 2006-2012 yılları arasında söz konusu olan stratejik planlama dönemi ise Türkiye’nin 2006 yılını resmi olarak “Latin Amerika ve Karayipler Yılı” ilan etmesiyle başlamıştır. Söz konusu dönem içerisinde Türkiye Brezilya, Arjantin ve Meksika gibi bölgedeki daha gelişmiş Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini resmi ziyaretler, yüksek seviyelerdeki ticaret hacmi ve büyük yatırım projeleri vesilesiyle artırmıştır.

Netice olarak, Latin Amerika ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gittikçe artarak devam ettiği görülmektedir. Latin Amerika ve Karayipler’deki ülkelerle olan siyasi ilişkilerin farklı alanlarda da geliştirilmesi ve uluslararası platformlarda ortak hareket eden bu ülkelerin desteğinin alınması halinde, jeostratejik önemi yüksek olan ve proaktif bir dış politika izleme çabası içerisinde olan Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası alanda “bölgesel güç küresel aktör” olma hedefini yakalama adına önemli bir mesafe alacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalıoğlu, P. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 120.
- Adivar, A. A. (1969). **Osmanlı Türklerinde İlim**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı. 65-94.
- Akay, A. B. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 548-549.
- Akçura, Y. (2012). **Piri Reis Haritası Hakkında İzahname**. Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, I. Dizi-Sayı:13. 124.
- Akdağ, M. (1949). “*Osmanlı İmparatorluğu’nün Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti II*”. Ankara: Türk Tarih Kurumu, **Belleten**, Cilt (13), Sayı:51, 374-379.
- Akmir, A. (1997). **La inmigración árabe en Argentina**. UNESCO/Libertarias/Prodhuf, 58.
- Aksaray, Y. B. (2007). **Piri Reis’in Yaşamı, Yapıtları ve Bahriye’sinden Seçmeler**. İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, Sayı:7, 45.
- Alba, V. (1982). **Mexico’s Several Independences: Mexico, From Independence to Revolution (1810-1910)** (Editör: William Dirk Raat), London: University of Nebraska Press, 8-9.
- Albayrakoglu, E. P. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 114.
- Al-Biruni, **Tahqiq ma li-l-Hind**, tekrar basım: Islamic Geography cilt 105; İngilizce çevirisi, Ed. E. Sachau, 1910, Londra, 84.
- Anamur, R. (1945). **Orta ve Güney Amerika**. Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Başkanlığı, 43.
- Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi**
<http://latinamerika.ankara.edu.tr/hakkimizda/> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.
- Archivo Nacional de Chile**, https://www.archivonacional.gob.cl/616/articles-89153_archivo_01.pdf adresinden 11.09.2019 tarihinde alınmıştır.
- Arjantin Meclisi Tutanak Kayıtları**, (1927). Archivo de Relaciones Exteriores y Culto-AMREC- Cajas Primera Guerra Mundial, Argentina Política Internacional, Dış İlişkiler.
- Arnold, D. (1995). **Coğrafi Keşifler Tarihi**. (Çev. Osman Bahadır). İstanbul: Alan Yayıncılık, 89-90.

Arocena, F. (2009). “*La contribución de los inmigrantes en Uruguay*”, **Papeles del Centro de Estudios de la Identidad Colectiva**, CEIC, Universidad del País Vasco, No:47. 3-33.

Aslı Yıldızcan, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile Şili Dışişleri Bakanı Heraldo Muñoz, Türkiye-Şili Diplomatik İlişkilerinin 90. Yıl Sergisi’nin açılışını yaptı, **Bizim Amerikamız**, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Bülteni, Ocak 2016, 21.

Atvur, S. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**, Ankara: Nobel Yayınları, 34-35.

Avcı, C. (2007). “*XX. Yüzyılın Başlarında Amerika’ya Osmanlı Göçleri*”. **Erdem Dergisi**, (45-46-47), 22-23.

Aydınğün, A. ve Aydınğün İ. (2004). “*The role of language in the formation of Turkish national identity and Turkishness*”, **Nationalism and Ethnic Politics Dergisi**, Cilt:10 (3), 415-432.

Bahçeşehir Üniversitesi, <http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/3268-amerikan-arastirmalari-merkezi> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Bali, R. N. “*From Anatolia to the New World: The First Anatolian Immigrants to America*”, **International Journal of Middle East Studies**, Cilt:12 (1-2), 53-69.

Barkan, Ö. L. (1970). “*XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri*”. **Bulleten**, C. XXXIV, No:136, 558-585.

Barrios, M. (2010). “*Una catedra para acercarse a la cultura turca. Juventud Rebelde*”, <http://www.juventudrebelde.cu/cuba/2010-06-24/una-catedra-para-acercarse-a-la-cultura-turca> adresinden 11.09.2018 tarihinde alınmıştır.

Bausero, R. R. (2018) “*Turkey-Uruguay Relations: Opportunities for Strategical Cooperation*”, Eurasia-Latin America Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics, (Editörler: Ariel González Levaggi, Akbota Zholdasbekova, Nilüfer Narlı), **Ministry of Science and Education L.N.Gumilyov Eurasian National University**, 145.

BCA. 30.10/207.412.10.

BCA. 30.10/267.802.28.

BCA. 123.75.7.

BCA. 30.18.01/153.43.9.

BCA. 30.18.1-2/197-44-18, Kararlar Daire Başkanlığı.

BCA. 30.18.1-2/186-35-20, Kararlar Daire Başkanlığı.

BCA. 20.18.01.02./156-17-10, Dosya No: 105-239/455, Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi.

BCA. **Dosya No:** 121-29.2/21, Sayı:7/16599.

BCA. **Dosya No:** 105, Yer Bilgisi: 30.18.1-2/198-60-5, Kararlar Daire Başkanlığı.

BCA. **Dosya No:** 114, Yer Bilgisi: 131.940.34, Muamelat Genel Müdürlüğü.

Bejerano, M. “*Sephardic Communities in Latin America: Past and Present*”, **Universidad ORT Uruguay**, 1-19.

Berkes, N. (2013). **Türkiye İktisat Tarihi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 109-110, 205-225.

Bethell, L. (1987). **The Independence of Latin America**. Cambridge, UK: Cambridge University Press, kitabın tamamı.

BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/kategori/15/-bolgeler-latin-amerika/>; **TASAM**, <https://tasam.org/tr-TR/Spektrum/9> adreslerinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Blumberg, A. (1971) “*The Diplomacy of the Mexican Empire 1863-1867, Transactions of the American Philosophical Society*”, Cilt:61 (8) 1-152.

BOA. **A.DVN. NMH**, Dosya No:16/29; BOA. **Muâhedât Mecmuası**, Cilt II, s.24-32.

BOA. **Bâbiâli Evrak Odası**, Dosya No:3026, Gömlek No:226940.

BOA. **BEO**. Dosya No:136, Gömlek No:104218.

BOA. **BEO**. Dosya No: 733, Gömlek No:054906.

BOA. **BEO**. Dosya No:1953, Gömlek No:146463.

BOA. **DH. MKT.**, Dosya No: 2250, Gömlek No:20; BOA, **DH. MKT.**, Dosya No:2273, Gömlek No:20.

BOA. **Düvel-i Ecnebiye Defteri**, Dosya No:56/1, Lef.3.

BOA. **H.R, T.O**, Dosya No:115, Gömlek No:91.

BOA. **H.R. T.O**, Dosya No:270, Gömlek No:13.

BOA. **HR. SYS**, Dosya No:46, Gömlek No:7.

BOA. **HR. SYS**, Dosya No:77 Gömlek No:35.

BOA. **HR. SYS**. Dosya No:50, Gömlek No:27.

BOA. **HR. TO**, Dosya No:538, Gömlek No:16.

BOA. **HR.SYS**, Dosya No:76/2, Lef. 7.

BOA. **İ. H.R**. Dosya No:258, Gömlek No:15427.

BOA. **İ.HR**, 1329.L.1, Lef. 1, 2, 3, 4.

BOA. **Komisyonlar Maruzatı**, Dosya No:16, Gömlek No:8.

BOA. **Posta ve Telgraf Nezareti Maruzatı**, Dosya No:7, Gömlek No:49.

BOA. **Ticaret Layihaları**, No:9, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1912, 1-12.

BOA. **Y.EE**, Dosya:59/17, Lef. 1, 2.

BOA. **Y.PRK.EŞA**, Dosya No:46/21.

BOA. **Y.PRK.NMH**. Dosya No:3/65.

BOA. **Yıldız Esas Evrakı**, Dosya No:136, Gömlek No:35.

BOA. **Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı**, Dosya No:508, Gömlek No:92.

BOA. **A. DVN. MHM.,(Sadaret Tasnifi Divan Mühimme Kalemi Evrakı)** Dosya No:8/A, Gömlek No:79.

BOA. **DH.KMS.**, Dosya No:11/3.

BOA. **HR. SYS.**, a.g.b.; **BOA, İ.HR**, Dosya No:63/5.

BOA. **HR. SYS.**, Dosya No:53 Gömlek No:13.

BOA. **HR. SYS.**, Dosya No:75, Gömlek No:14, Lef. 10.

BOA. **HR. SYS.**, Dosya No:76, Gömlek No:4.

BOA. **HR. TO**, Dosya No:398, Gömlek No: 23

BOA. **HR. TO**. Dosya No: 466, Gömlek No:42.

BOA. **HR. TO**. Dosya No:206, Gömlek No:105.

BOA. **HR. TO.**, Dosya No: 36, Gömlek No: 14.

BOA. **HR. TO.**, Dosya No:360, Gömlek No:44.

BOA. **HR.HMŞ.İŞO.**, Dosya:8, No:2-1, Lef. 18.

BOA. **HR.MTV.**, Dosya No:444/19, Lef. 7, 8.

BOA. **HR.SFR.3**, Dosya No:62 Gömlek No:18.

BOA. **HR.SYS**, Dosya No:76/2, Lef. 1, 2; BOA. **HR.SYS**, Dosya No:76/3, Lef. 1.

BOA. **HR.SYS**, Dosya No:77, Gömlek No:30.

BOA. **HR.SYS**, Dosya No:77/12 Lef. 3.

BOA. **HR.SYS**, Dosya No:77/24, Lef. 1.

BOA. **HR.SYS.**, Dosya No:77/12, Lef. 11.

BOA. **İ.HR.** Dosya No:202, Gömlek No:11533, 27-S-1280.

BOA. **İ.HR.**, No:15264, Lef. 2.

BOA. **İ.MBH_00007_00057_002_001.**

BOA. **MV.**, Dosya No:144/20.

BOA. **MV.**, Dosya No:194/18.

BOA. **N.G.** 56793/VAŞİNGTON, N.S 41.

BOA. **Y. PRK. PT.**, Dosya No:6 Gömlek No:4.

BOA. **Y.EE**, Dosya No:59/43; BOA, **Y.A.RES**, Dosya No:92/85; BOA, **İ.HR**, 1329.Ş.4, Lef. 1, 2, 3.

BOA. **Yıldız Esas Evrakı** (3457-36/85).

BOA.**HR.SYS.**, Dosya No:1947, Gömlek No:33, Lef. 1, 5.

Boztaş, A. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 271-272.

Boztaş, A. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 96-97.

Brieger, P. ve Herszkowich, E. (2002). **The Muslim Community of Argentina**. Buenos Aires: Argentina, University of Buenos Aires, 157.

Brummett, P. (23 Aralık 1993). **Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery**. State University of New York Press, 290-297.

Bueno, R. L.ve Datta, A. (2011). **The Politics of Evo Morales' Rise to Power in Bolivia: The Role of Social Movements and Think Tanks**. Overseas Development Institute, 4.

Carım, F. (1968). **Latin Amerika**. İstanbul: İstanbul Matbaası, 43.

Carım, F. (1968). **Latin Amerika (Görüp İzlendiklerimiz-2)**. İstanbul: İstanbul Matbaası, 84.

Cezar, M. (2013). **Osmanlı Tarihinde Levendler**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 53, 508-513.

Chasteen, J. (2012). **Latin Amerika Tarihi**. İstanbul: Say Yayınları, 97-101; Paz, O. (1999). **Yalnızlık Dolambacı**, (Çev. Bozkurt Güvenç), İstanbul: Cem Yayınevi, 127-128.

Chasteen, J. C. (2012). **Latin Amerika Tarihi: Kanla ve Ateşle Yoğrulmuş Toprakların Öyküsü**. (Çev. Tülin Altınova), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 98-113.

Cockcroft, J. D. (1996). **Latin America: History, Politics and US Policy**. Chicago: Wadsworth Publishing, 125-128.

Coupeau, S. (2008). **The History of Haiti**. Westport: The Greenwood, 61-88.

Creutzfeld, B. (2016). “*China and the U.S. in Latin America*”, Bogotá, Colombia: Revista Científica General José María Córdova, 29-34.

Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/2783/kubaya-yonelik-yaptirimlari-insan-ve-vicdan-acidan-dogru-bulmuyoruz.html> adresinden 14.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Çatı, M. O. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 263-264.

Çevik, B. (2002). **Latin Amerika ve Karayipler – Temel Bilgiler ve Bakanlığımızın “Latin Amerika’ya Açılım Planı”na İlişkin Bir Değerlendirme**. Ankara: Dışişleri Bakanlığı, 51.

Çevik, B. S. (2015). **Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Diziler**, (Editörler: Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik), **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 420-421.

Çiçek, N. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 64.

DEİK, <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-latin-amerika-bulteni> adresinden 22.02.2019 tarihinde alınmıştır.

Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi. (1975). İstanbul: Gelişim Yayınları, Cilt:4 (I), 872.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2006). “*Turkey’s trade development strategy towards the Americas*”.

Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-brezilya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 20.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/kuba-ekonomisi.tr.mfa> adresinden 10.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bolivya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 11.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-guatemala-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-haiti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 12.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-honduras-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-meksika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 02.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nikaragua-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 12.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-panama-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 08.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-paraguay-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 14.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-peru-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 11.11.2019 alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sili-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 27.02.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-celac-_latin-amerika-ve-karayip-devletler-toplulugu_-arasinda-surekli-isbirligi-mekanizmasi-olusturulmasina-iliskin.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/venezuela/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 23.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, “Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu”. http://www.mfa.gov.tr/latin-amerika-ve-karayip-devletleri-toplulugu-_celac_.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/amerikan-devletleri-orgutu.tr.mfa> adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa> adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-celac-_latin-amerika-ve-karayip-devletler-toplulugu_-arasinda-surekli-isbirligi-mekanizmasi-olusturulmasina-iliskin.tr.mfa adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Diamond, J. (1997). **Tüfek, Mikrop ve Çelik.** (Çev: Ülker İnce). Tübitak Popüler Bilim Yayınları, 237-245.

Dilek, M. S. (2017). “1952’den Günümüze Türkiye-Küba Siyasi İlişkilerinin Analizi”, **Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt:12/1. 95-132.

EIU (Economist Intelligence Unit (EIU)), <http://www.eiu.com/index.asp?rf=0>, adresinden 22.02.2019 tarihinde alınmıştır.

Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr/227> adresinden 10.11.2019 tarihinde alınmıştır;

Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Miguel-Hidalgo-y-Costilla> adresinden 12.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Engel, J. F. “*The Revolution and Mexican Foreign Policy*”, **Journal of Inter-American Studies**, Vol:11, No:4, 518-532.

Erdem, G. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 323.

Esin Ş. (2012, 22-23 Kasım). *Mercosur Ülkelerine İhracatımız ve Beklentiler*. Latin Amerika Çalıştay, Ankara Bildiriler Kitabı, 224.

Facultad de Ciencias Sociales Universidad de Buenos Aires - Instituto de Investigaciones Gino Germani, <http://www.iigg.fsoc.uba.ar/pobmigra/archivos/1.pdf> adresinden 28.08.2018 tarihinde alınmıştır.

Fuchs, W. (1953). “**Was South Africa already known in the 13th century?**”. **Imago Mundi**, (10/1953/50) 92.

Geggus, D. P. (2002). **Haitian Revolutionary Studies (Blacks in the Diaspora)**. Bloomington: Indiana University Press, 6-29.

Genç, H. ve Bozkurt, İ. M. (2010). “*Osmanlı’dan Brezilya ve Arjantin’e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu (1850-1915)*”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:XXVII, Sayı:I, 76-78, 96.

Godoy, (2000). **La Estructura Social de Chile**. Santiago: Los Andes, 35-49.

Gott, H. (2008). **Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim**. (Çev. Hasan Böğün), İstanbul: Yordam Kitap, 106.

Gözenç, S. (1993). **Orta ve Güney Amerika Ülkeler Coğrafyası**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 154.

Graham, R. (1972). **Independence in Latin America – Contrasts and Comparisons**. University of Texas Press, 6.

Guzmán, R. M. (1997). **Los inmigrantes árabes en México en los siglos XIX y XX: Un estudio de historia social, El Mundo Árabe y América Latina**. Madrid: Unesco Yayınları, 123-155.

Güler, C. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 347.

- Gürsel, G. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları İstanbul, 108-109.
- Güzeldere, E. E. (2017). *"Brazil-Turkey Relations - A Role Theoretical Analysis of Emerging Powers"*, Hamburg University, 140-150.
- Haring, C. H. (1985). **The Spanish Empire in America**. San Diego: A Harvest/HBJ Book, 166.
- Hessler, John W. (2008). **The naming of America: Martin Waldseemüller's 1507 World Map and the Cosmographiae Introductio**. D GILES Ltd, 100-118.
- Hidalgo, A. C. (2016). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano y el Renacimiento de un Pueblo**. Universidad Nihon Gakko-Universidad Nacional de Asuncion, 243.
- Hirth, F. (1896). **A new source of medieval geography**. Chao Ju-Kua'nın İngilizceye çevrilen Çince kitabı. Londra: Journal of the Royal Asiatic Society, 57-82.
- İlgaz, D. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 342-343.
- İnalcık, H. (1996). **Osmanlı İmparatorluğu – Toplum ve Ekonomi**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 163.
- İnalcık, H. (2000). **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi. C.I. (1300-1600)**. (Çev. Halil Berktaş). İstanbul: Eren Yayıncılık, 378-379.
- İnan, A. (2008). **Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 26-27.
- Jewish Virtual Library**, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/bolivia-virtual-jewish-history-tour> adresinden 13.10.2019 tarihinde alınmıştır;
- Kadıköylü, N. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 184.
- Kara, A. (2007). **Yeni Kıtaya Osmanlı Göçleri ve Neticeleri**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 37.
- Kara, A. (2007). *"Amerika'ya Osmanlı Göçleri ve Devletin Aldığı Tedbirler"*, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, No:33, 84-99.
- Karabağ, M. *"Kristof Kolomb, Rönesans ve Modern Avrupa'nın Doğuşu"*. 4.
- Karakaş, T. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 86-88.
- Karpat, K. *"The Ottoman Emigration to America:1860-1914"*, **International Journal of Middle East Studies**, Cilt:17 (2), 175-209.
- Kaya, E. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 231.

- Kaygusuz, Ö. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 274.
- Kayıran, K. (2018). **Osmanlı-Meksika Diplomatik İlişkileri (1864-1913) Elçilik Raporlarında Osmanlıların Latin Amerika Siyaseti**. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 56-57.
- Kılıçoğlu G. ve Yılmaz, A. N. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 488.
- Kirkwood, J. B. (2010). **The History of Mexico**. Oxford: Greenwood Press, 106.
- Klein, H. S. (2003), **A Concise History of Bolivia**. Cambridge: Cambridge University Press, 105-120.
- Kubilayhan, E. (2019). “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Latin Amerika’da Yükselişi: ”Arka Bahçe”de İşbirliği ve Nüfuz Politikaları”, **Doğu Asya Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 1-26.
- Kutlu, M. N. (1998). **Nogales Mendez Türkiye’de Bir Gezgin Şövalye**. Ankara: Türkiye’deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 194.
- Kutlu, M. N. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Seçkin, F. Ö. (Editör) Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Yayınları, 32.
- Kutlu, M. N. (2015). **El Año Mas Largo del Imperio Otomano: una mirada centenaria**, (Editör: Mario Oliva Medina), 11-12.
- Kutlu, M. N. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 57.
- Küntay, B. (2012, 22-23 Kasım). “Türkiye’nin Yeni Dış Politikası Perspektifinde Latin Amerika ile İlişkileri”, **Latin Amerika Çalıştay**, Ankara Bildiriler Kitabı, 146.
- LAMER**, <http://www.1915imperiootomano.org/> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.
- Karakaş, T. (2014). **Latin Amerika’yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları İstanbul, 86-88.
- Levaggi, A. G. (2015). “Nueva Ola de activismo turco en America Latina”, **Hispanatolia**.
- Levaggi, A. S. G. (2012). “América Latina y Caribe, la última frontera de la “Nueva” Política Exterior de Turquía”. Araucaria: **Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades**, Sayı:28, 186.
- Levine, R. M. (2003). **The History of Brazil**. New York: St. Martin’s Press, 134-159.

- Lewis, B. (2004). **300 Yıldır Sorulan Soru: Hata Neredeydi?**. (Çev. Harun Özgür Turgan-Serpil Bilbaşar). İstanbul: Oğlak Yayınları, 40-55.
- Limia, E. (2018). “*Dimensions of the Cultural and Academic Cooperation between Turkey and Latin America*”, Eurasia-Latin America: Strategic Engagement And Comparative Perspectives in Politics and Economics, (Editörler: Ariel González Levaggi, Akbota Zholdasbekova, Nilüfer Narlı), **Ministry of Science and Education L.N.Gumilyov Eurasian National University**, 154.
- Liwerant, J. B. “*Latin American Jewish Life in the 21st Century: The Paradox of Shrinking Communities and Expanded-Revitalized Jewish Life*”, **The Jewish People Policy Institute**, 159-172.
- Llairo, M. M. (2015). **1915 el año mas largo del Imperio Otomano: una mirada centenaria**. (Editör: Mario Oliva Medina), 261-262.
- Llairo, M. M. (2015). **1915 el año mas largo del Imperio Otomano: Primera Guerra Mundial**, (Editör: José Fernando Rubio Navarro), Universidad Externado de Colombia, 372.
- Llairo, M. M. (2017). **1915 The Longest Year of the Ottoman Empire**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları (Editörler: İsmail Özer, Fatma Öznur Seçkin, M.A. Mükerrrem Aktoprak Karakaya), 214.
- Llairo, M. M. (2017). **1915: The Longest Year of the Ottoman Empire**. Ankara: Ankara University Center For Latin American Studies, 213.
- Ludeña, M. P. (2017). “*Chinese Investments in Latin America*” *Opportunities for growth and diversification*”, United Nations – Santiago (USA): **Production Development Series 208**, 7-9.
- Luraghi, R. (2000). **Sömürgecilik Tarihi**. (Çev. Halim İnal). İstanbul: E Yayınları, 89.
- Lütem, Ö. E. (2015). “*Olaylar ve Yorumlar*”, **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı:51, 168-170.
- Lynch, J. (2011). **Simón Bolívar**. (Çev. Bülent O. Doğan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6-10.
- M. C. Calello ve Chen-Huey, R. (2013), “*Taiwan, China and Central American Allies: A Discourse Analysis of the Costa Rican Diplomatic Shift News Coverage*”, **Taiwan International Studies Quarterly**, Vol:9, No:1, 139-78.
- M. C. Carlo, **Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar: İspanyol Gümüşünün Efsanevi Öyküsü**. (Çev. Tülin Altınova), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4.
- Maalouf, A. (2007). **Yolların Başlangıcı**. (Çev. Samih Rifat, Aykut Derman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 182.
- Mainwaring, S. P. (2001). **Classification of Latin American Political Regimes, 1945-2003**. Frances, 306-307.

- Malamud, C. (2009). **Historia de América**. Madrid: Alianza Editorial, 309.
- Markham, C. R. (1894). **Letters of Amerigo Vespucci, and Other Documents Illustrative of His Career**. London: Hakluyt Publications, 22-38.
- Mccullough, D. (2004). **The Path Between The Seas: The Creation of the Panama Canal, 1870-1914**. New York: Simon&Schuster, 566.
- McIntosh, G. C. (27-29 Eylül 2004). **The Tale of Two Admirals: Colombus and Piri Reis Map of 1513**. İstanbul: Uluslararası Piri Reis Sempozyumu Harbiye, 18-23.
- McNeill, W. H. (2007). **Dünya Tarihi**. Ankara: İmge Kitabevi, 543.
- Méndez, R. N. (1991). **Memorias, Tomo I**. (Çeviri: Ana Mercedes Pérez), Caracas: Editorial Fundación Biblioteca Ayacucho, 28-30.
- Méndez, R. N. (2006). **Cuatro Años Bajo la Media Luna**. Caracas: Fundación Editorial el Perro y la Rana, 66-82.
- Mora, L. M. (2012). *“Las Relaciones de América Latina y el Caribe con el Medio Oriente: Situación actual y áreas de oportunidad”*, Caracas: SELA, 99.
- Morales, W. Q. (2010). **A Brief History of Bolivia**. Second Edition, New York: Facts On File, 15-17.
- Naki, E. (2016). *“XVI. Yüzyılda Latin Amerika Gümüşünün Osmanlı-İspanyol Rekabetindeki İktisadi Rolüne Dair Bazı Düşünceler. Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı, Yıl:14, Sayı:20, 232.*
- Navarro, J. C. (2008). **Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi**. (Çev. Gözde Köz, Ali Somel) İstanbul: Yazılama Yayınevi, 69-92.
- Nunn, E. G. (1934). **The Mappemonde of Juan de la Cosa. A critical investigation of its date**. Jenkintown. 51.
- Nweihed, K. & Rojas, R. & Kutlu, M. N. (2009). **Bolivar ve Atatürk Atatürk ve Bolivar**. Ankara: Türkiye'deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 54.
- Nweihed, K. G. (2005). **The World of Venezuelan Nogales Bey/Venezuelalı Nogales Bey'in Dünyası**, Ankara: Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 37-47.
- Nye, J. S. (2004). **El poder blando y la politica exterior Americana. Soft Power**. New Hampshire: Public Affairs, 158.
- Orta Doğu Üniversitesi Latin ve Kuzey Amerika Çalışmaları**, <http://www.lna.metu.edu.tr/tr/hakkimizda> adresinden 18.09.2019 tarihinde alınmıştır.
- Osterweil, M. J. (1997). *“The Economic and Social Condition of Jewish and Arab Immigrants in Bolivia, 1890-1980”*, **Journal Immigrants & Minorities**, Cilt:16 (1-2), 146-166.

Öktem, H. S. (2014). **Latin Amerika'yı Anlamak**. (Editörler: Nilüfer Narlı, Burak Küntay), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 153.

Önal, B. (2017). “*Dünden Bugüne Türkiye-Küba İlişkileri: Kesişen Yollar, Beklentiler, Öneriler*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:19 (2), 165-186.

Önal, B. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 180.

Önalp, E. (2010). “*Piri Reis'in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri*”, **Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:29, Sayı:47. 14.

Özerdem, F. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 293-294.

Özkan, M. (2015). **Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi**. (Editörler: Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 141-142.

Paraguay Ülke Raporu. (2016). Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.

Paredes, R. M. (2000). **Parentesco y Tradicionalidad: Un Estudio Etnosocial de Los Inmigrantes Árabes de Cuba (1870-1957)**. Universidad de Granada, 89.

Paredes, R. M. (2009). **Del Medio Oriente a la Mayor Isla del Caribe: Los Árabes en Cuba**. Madrid: Casa Árabe, 20.

Paredes, R. M. (2009). **Los Árabes en Cuba**. (Editör: Abdeluahed Akmir), Madrid: Siglo XXI de España Editores, 371.

Pedraja, R. (2005). **The Historical Context, Latin America**. (Editör: R. S. Hillman), London: Lynne Rienner Publications, 57-61.

Pendle, G. (1963). **A History of Latin America**. Baltimore: Penguin Books, 96-97.

Pereira, G. (2005). **Simon Bolivar: Escritos Anticolonialistas**. Caracas: Consejo Nacional de la Cultura, 39.

Piñeda, J. C. (2016). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano y el Renacimiento de un Pueblo**. Universidad Nihon Gakko-Universidad Nacional de Asuncion, 277-278.

Przeworski, A. (1991). **Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America**. Cambridge University Press, 190.

Rehrmann, N. (2012). **Simon Bolivar: Latin Amerika'yı Özgürlüğüne Kavuşturan Adamın Hayat Hikâyesi**. (Çev. Hulki Demirel). İstanbul: İletişim Yayınları, 23, 30.

Resmi Gazete, **27 Eylül 1991**, Sayı:21004.

Resmi Gazete, **6 Haziran 1958**, Sayı:9925, 19463.

- Rodriguez, O. J. E. (1989). **The Independence of Mexico and The Creation of The New Nation**, Los Angeles: UCLA Latin American Center Publications, 4.
- Roskin, M. G. (2014). **Çağdaş Devlet Sistemleri**. Ankara: Adres Yayınları, 598.
- Ross, C. (2015). **El Año Mas Largo del Imperio Otomano – El Resurgir de Una Potencia**. (Editörler: Öznur Seçkin ve Luis González), 120.
- Ross, C. (2016). **El Año Mas Largo del Imperio Otomano– El Resurgir de Una Potencia**. (Editörler: Fatma Öznur Seçkin ve Luis González), Santo Domingo: Editorial Argos, 104.
- Sahillioğlu, H. (1999). **Studies on Economic and Social History**. İstanbul: IRCICA 12, 41.
- Sanchez-Barba, M. H. (2004). **Simón Bolívar: Una pasión política**. Barcelona: Ariel, 68.
- Sander, O. (2003). **Siyasi Tarih**. Ankara: İmge Kitabevi, Cilt:1, 90.
- Santana, A. (2015). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano y el Renacimiento de un Pueblo**. (Editör: Mario Oliva Medina), Universidad Nacional Costa Rica, 147-152.
- Santana, A. (2015). **1915 El Año Mas Largo del Imperio Otomano: Primera Guerra Mundial**. (Editör: José Fernando Rubio Navarro), Bogota: Universidad Externado de Colombia, 283-288.
- Santiesteban, Y. V. (2010). *“Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Belgeleri Işığında Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Küba İlişkilerine Kronolojik Bir Bakış”*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 143.
- Sayar, Ş. ve Usta, M. (2013). *“Meksika Birleşik Devletleri Ülke Raporu”*, Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 35.
- Sayılı, A. (1961). *“Üçüncü Murad’ın İstanbul Rasathanesindeki Mücessem Yer Küresi ve Avrupa ile Kültürel Temaslar”*, **Belleten**, Cilt:XXV, Sayı:99, 406-413.
- Seçkin, F. Ö. (2015). **El Año Mas Largo del Imperio Otomano: una mirada centenaria**. (Editör: Mario Oliva Medina), 34-36.
- Seçkin, F. Ö. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**, (Editör: Fatma Öznur Seçkin) Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 13-14.
- Selen, H. S. (1937). **Piri Reis’in Şimali Amerika Haritası**. İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi, 515-518.
- Sertima, I. V. (1920-1922). (Cilt I-III). Philadelphia. 39.
- Simons, G. (1996). **Cuba: From Conquistador To Castro**. London: Macmillan Press, 140, 189-190.

- Skidmore, T. E. ve Smith, P. H. (2005). **Modern Latin America**. Oxford University Press, 109.
- Street, J. (1959). **Artigas and the Emancipation of Uruguay**. Cambridge University Press, 11-15.
- Studylib, “**MERCOSUR`un Temel Organları ve İşleyişleri**”. <https://studylibtr.com/doc/1090979/mercosur-un-temel-organlar%C4%B1-ve-i%C5%9Fleyi%C5%9Fleri> adresinden 24.03.2019 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, H. G. (2013). “*Osmanlı Ordusunda Venezuelalı Bir Gezgin Şövalye: Rafael de Nogales Méndez*”, **Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Sayı:8/7, 566-567.
- Taboada, H. (2004). **La sombra del Islam en la Conquista de América. (Amerika’nın Keşfinde İslam’ın Gölgesi)**. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 118.
- Talât, S. (1932). **En Eski Amerikan Haritası, 325 numaralı Deniz Mecmuasının Tarih Kısmı İlavesi**. İstanbul: Deniz Matbaası, 3-4.
- Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadis-i Nev.** (1999). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 187-189, 211.
- Taşkın, B. (2017). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 370.
- Tekin, S. (2018). “*Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi - Tehran Declaration and Beyond: The Rise and Decline of Turkish-Brazilian Global Partnership*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:11 (23), 52.
- Temel, M. (2004). **XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı Latin Amerika İlişkileri**, İstanbul: Nehir Yayınları, 97.
- Temel, M. (2017). “*Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Türkiye-Meksika İlişkileri*”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt:18 (39), 63-66.
- Tenorio, M. O. ve González, P. P. (1990). **La inmigración árabe en Chile**. Santiago de Chile: Ediciones Instituto Chileno-Arabe de Cultura, 79.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2017) **Dünya Siyasetinde Latin Amerika**. Ankara: Nobel Yayınları, 53, 63.
- Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika> adresinden 30.09.2019 tarihinde alınmıştır.
- Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 04.10.2019 tarihinde alınmıştır.
- Ticaret Bakanlığı**, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/sili/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 23.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/peru/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 09.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/bolivya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 15.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/uruguay/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 19.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/karayipler/haiti/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> 08.12.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/meksika/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 05.10.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/guatemala/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/honduras/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 07.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/nikaragua/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 06.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/panama/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> adresinden 11.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Timmons, W. H. (1982). **The Political and Social Ideas of Morelos: Mexico, From Independence to Revolution (1810-1910)**, (Editör: W. D. Raat), London: University of Nebraska Press, 26.

Toktaş, Ş. ve Kılınç, F. R. (2018). “*Jewish Immigration to the American Continent*“, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt:4 (1), 30-64.

Toledo, H. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**, (Editör: Fatma Öznur Seçkin) Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 401-402.

Toledo, P. (2013). **Dünya Haritasının 500. Yılında Piri Reis Latin Amerika’da**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 139.

TRT, <https://www.trt.net.tr/espanol/> adresinden 19.09.2019 tarihinde alınmıştır.

TRT, <https://www.trtworld.com/americas> 19.09.2019 tarihinde alınmıştır.

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden 11.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Türkecan, P. (Haziran 2007). “16. Yüzyılda Orta ve Güney Amerika’daki Misyoner Faaliyetleri ve Kıta Yerlileri Üzerindeki Etkileri”. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:24 (1), 231.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitab-i-bahriyye>. adresinden 23.10.2019 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Koordinasyon ve İşbirliği Ajansı (TİKA), <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/T%C4%B0KA,%20Latin%20Amerika%27da%2010%20Y%C4%B1lda%20172%20Proje%20ve%20Faaliyet%20Ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdi-49133> adresinden 21.10.2019 tarihinde alınmıştır.

Türkiye’nin Havana Büyükelçiliği, <http://havana.be.mfa.gov.tr/Mission/About> adresinden 13.09.2019 tarihinde alınmıştır.

Türüdü, H. (1976). **Brezilya Hükümdarlarının Türkiye’yi Ziyareti**. Hayat Tarih Mecmuası, Yıl:12, Cilt:1, Sayı:1, 68-69.

University of Havana (2015). **Primeras Jornadas de la Cultura Turca**. <http://www.uh.cu/node/3552>.

Uruguay XXI Institute – Investment, Export And Country Brand Promotion Agency.

Ustan, M. (2009). *Güney Amerika’daki Osmanlılar: Osmanlı Arapları’nın Güney Amerika’ya Göçleri, Sebepleri ve Sonuçları (1839-1922)*. Yüksek Lisans Tezi, Andres Bello Üniversitesi Tarih Bölümü, 7.

Vanger, M. I. (1980). **The Model Country: José Batlle y Ordóñez of Uruguay, 1907-1915**. University Press of New England, 56-70.

Varela, H-S. ve Lasel, İ. (2011). **Historia de las relaciones internacionales de México: 1821-2010**. México: Dirección General de Archivo Historico Diplomatico, Cilt:7, 174.

Vilaboy, S. G. (2006). **Breve Historia de América Latina**. Havana: Editorial de Ciencias Sociales, 210.

Yalçın, E. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 133.

Yalçın, P. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 171-172.

Yarar, A. (2013). “*Latin Amerika’da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar’ın Bağımsızlık Mücadelesi*”. **History Studies International Journal of History dergisi**, Cilt:5 (1), 391.

Yarar, A. (2016). “*Sömürgeci Ulusal Devlet Anlayışına: Bağımsız Meksika’nın Kuruluş Mücadelesi*”, **Sosyal Bilimler: Yeni Bir Başlangıç (Bildiri Kitabı)**, (Editörler: Tufan Çötök-Yusuf Şahin), Prag: International Conference on Humanities and Cultural Studies, 22.

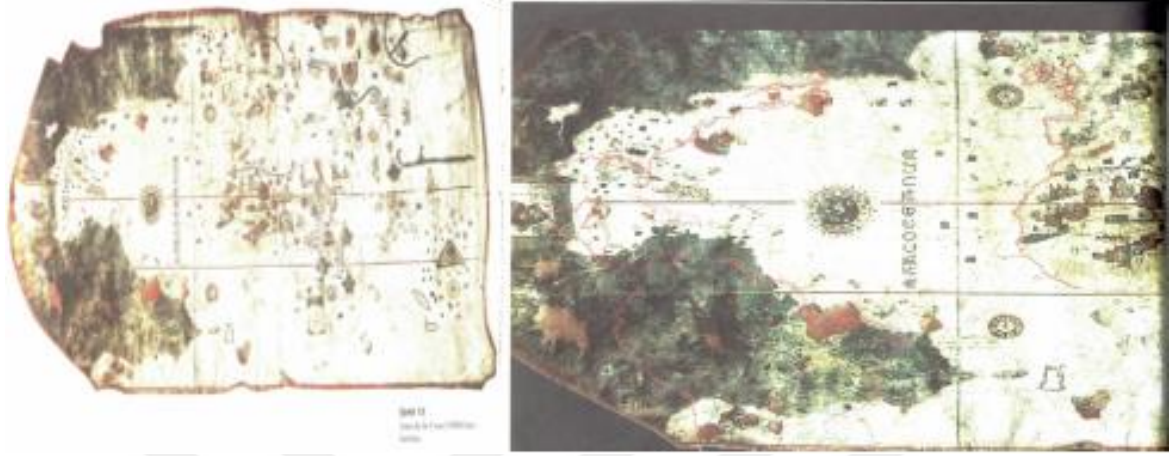
- Yarar, A. (2018). “*Turkey – Mexico Friendship Agreement (May 25th, 1927): A perspective from the Mexican Foreign Ministry Archives*”, Eurasia-Latin America: Strategic Engagement And Comparative Perspectives in Politics and Economics, (Editörler: Ariel González Levaggi, Akbota Zholdasbekova, Nilüfer Narlı), **Ministry of Science and Education L.N.Gumilyov Eurasian National University**, 140.
- Yarar, A. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 56.
- Yetim, M. (2019). “*Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri*”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:19 (1), 167-178.
- Yöney, G. P. (2018). **Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2**. Ankara: Nobel Yayınları, 83.
- Yurtaydın, E. (2012). **Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 122.
- Yurtaydın, E. (2019). **XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika İlişkileri**. (Editör: Fatma Öznur Seçkin), Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 251-256.

EKLER

EK-1.

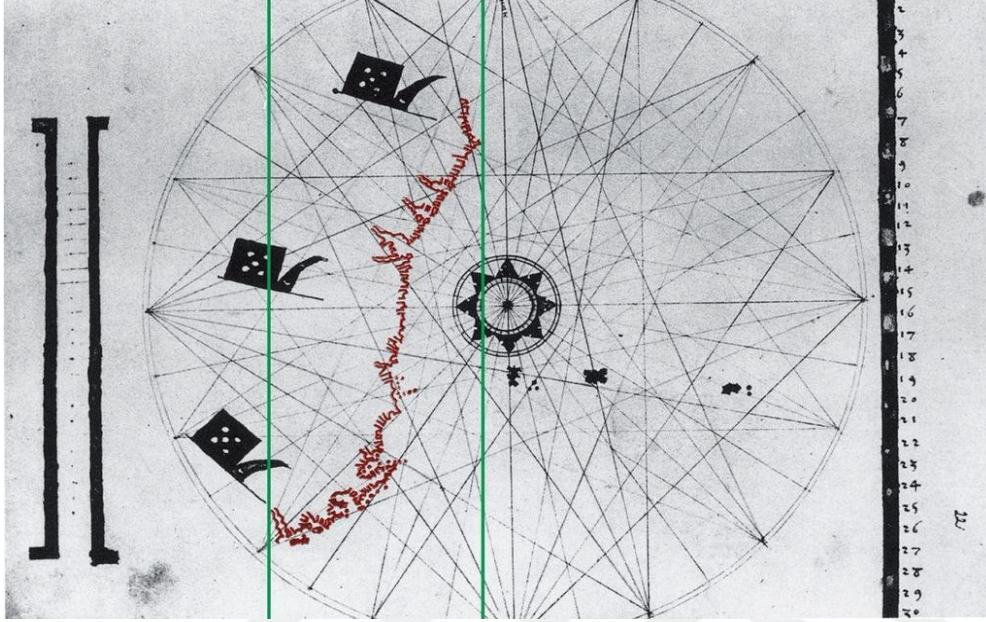
Juan de la Cosa'nın haritasının modern atlasla (kırmızı) karşılaştırılması

Kaynak: Fuat Sezgin'in Amerika Kıtasının Müslüman Denizciler Tarafından Kolomb Öncesi Keşfi ve Pîrî Reis isimli eseri

EK-2.

Cava Atlası'ndan M.S. 1511'de kopya edilen Brezilya sahilinin bir bölümü

Kaynak: <https://docplayer.biz.tr/135917259-Amerika-nin-kesfinde-muslumanlar.html>

Cava Atlası'ndaki (kırmızı) sahil şeridinin modern haritadaki projeksiyonu

Kaynak: <http://www.tuba.gov.tr/upload/files/fsezgin.pdf>

EK-3.

Alberto Cantino'nun dünya haritası

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Cantino_Haritas%C4%B1

EK-4.

Atlantik ticaret üçgeni (XVI.yy–XIX.yy başı)

Kaynak: <https://www.slideshare.net/kaycock/the-transatlantic-slave-trade-12974028>

EK-5.

Piri Reis'in 1513 tarihli dünya haritası

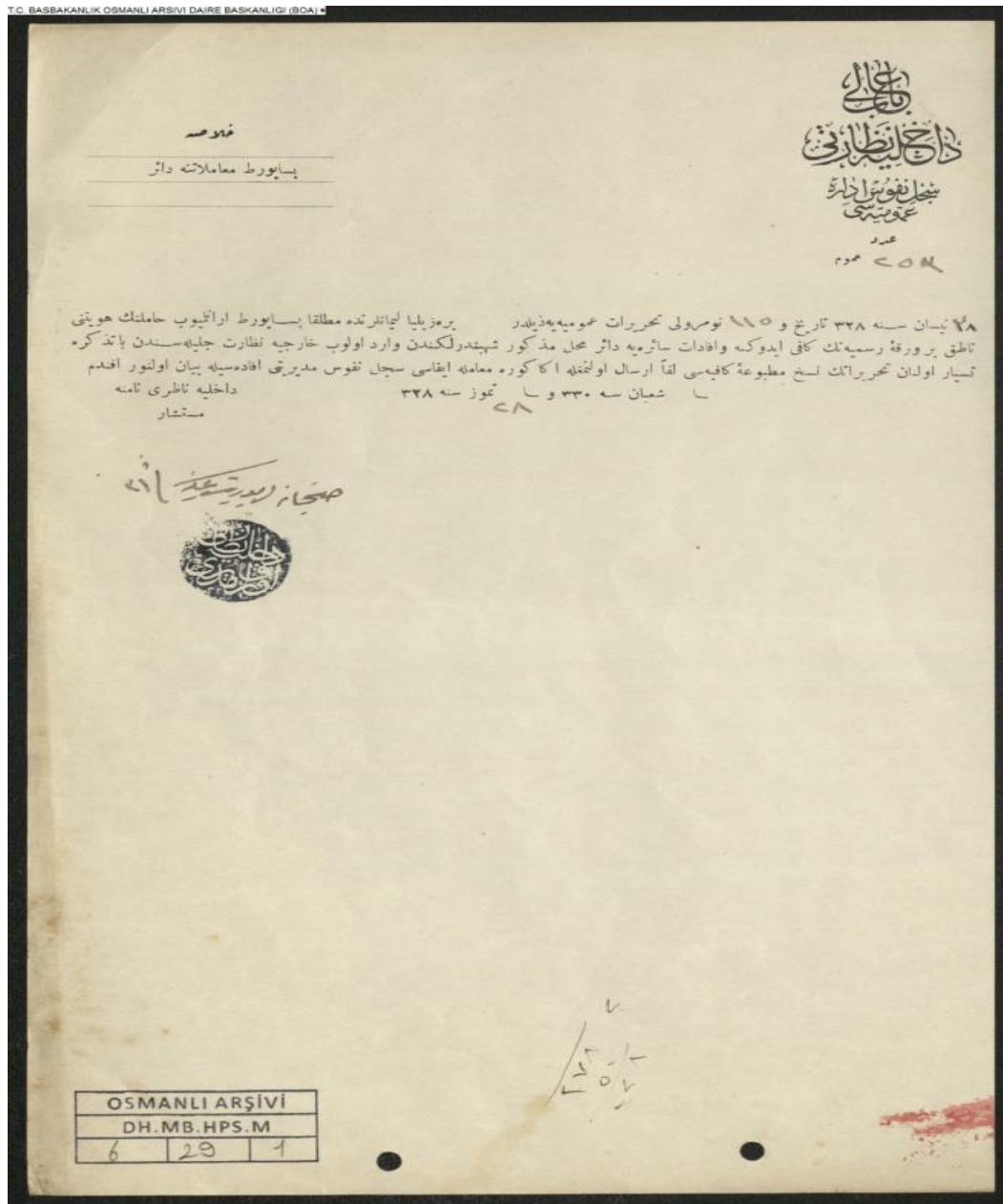

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi HRT_h__00010_00001 ve
HRT_h__00010_00002

EK-6.

Brezilya Hükümeti'nin, ülkesine gelen göçmenlerin girişlerini kolaylaştırmak için pasaport istemeyeceğine dair yazı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

EK-6. (devam)

Babı Ali

hulasa

Dahiliye nezareti sicil nüfus idare-i umumiyesi

pasaport muamelatına dair

28 Nisan sene 328 tarih ve 115 numaralı tahrirat-ı umumiye zeylidir. Brezilya limanlarında mutlaka pasaport aranılmayıp hamilinin hüviyetini natık bir varaka-i resmîyenin kafi idüğe ve ifadat-ı saireye dair mahal-i mezkur şehbenderliğinden varid olup hariciye nezaret-i celilesinden ba-tezkire tesyar olunan tahriratın nesh-i matbua-i kafiyesi leffen irsal olunmakla ona göre muamele-i ifası sicil nüfus müdüriyeti ifadesiyle beyan olunur efendim

Fi şaban sene 330 ve fi 28 temmuz sene 328

Dahiliye Nazırı Namına

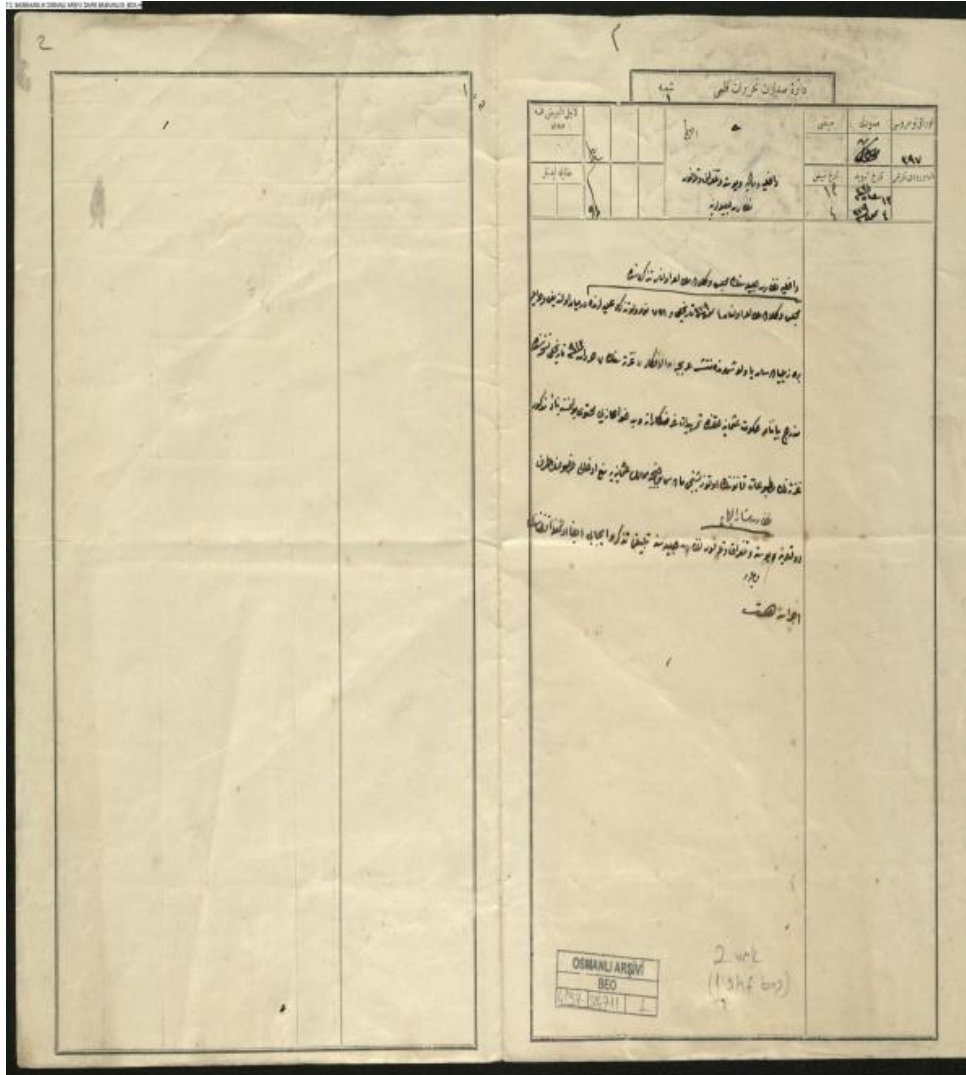
Müsteşar

Darbhanemüdüriyeti aliyesine fi 31

DH_MB_HPS_M_00006_00029_001_001

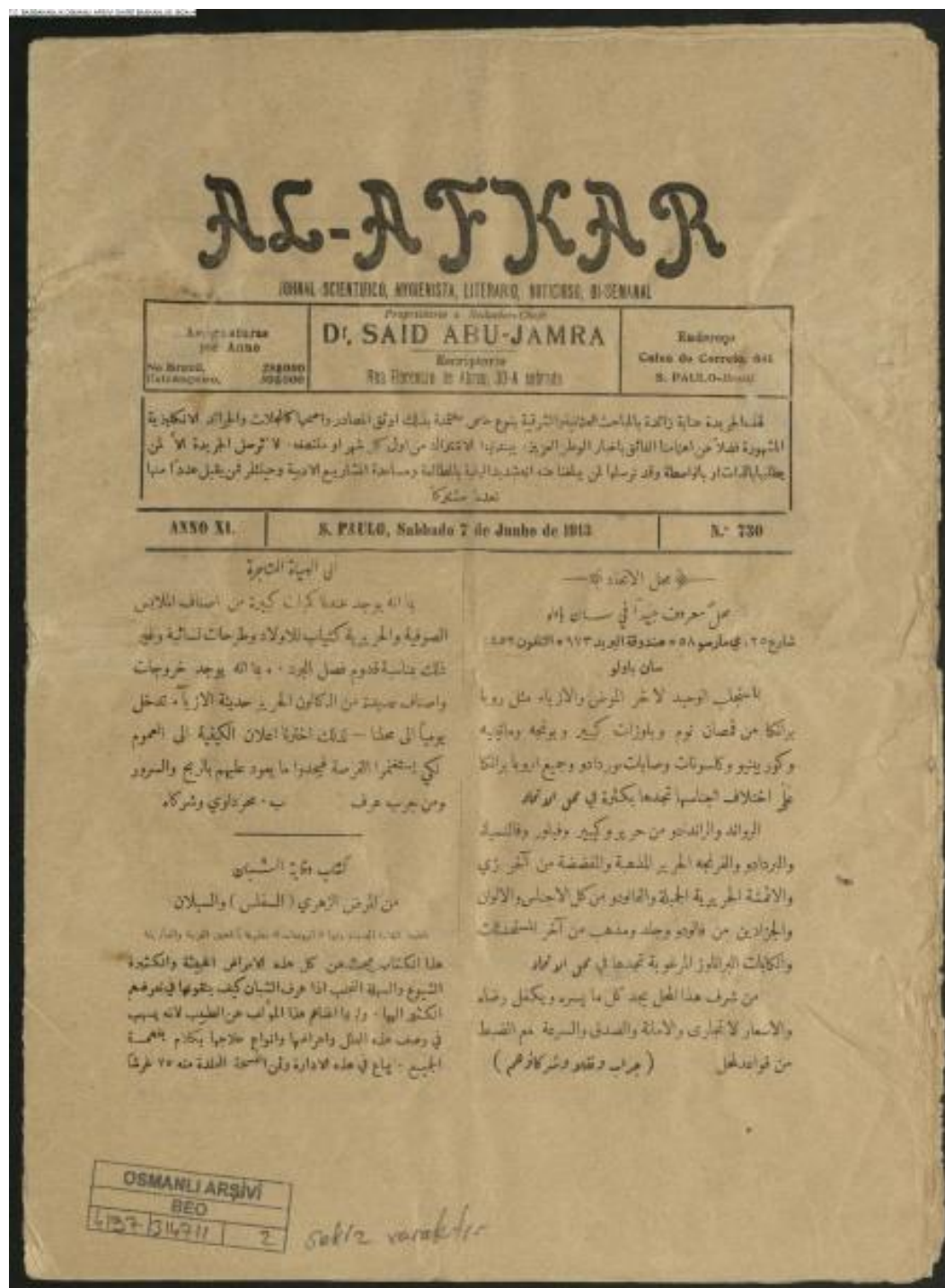
EK-7.

Efkâr'ın ülkeye girişinin yasaklandığını bildiren belge

BEO.004197.314711.001

EK-7. (devam)

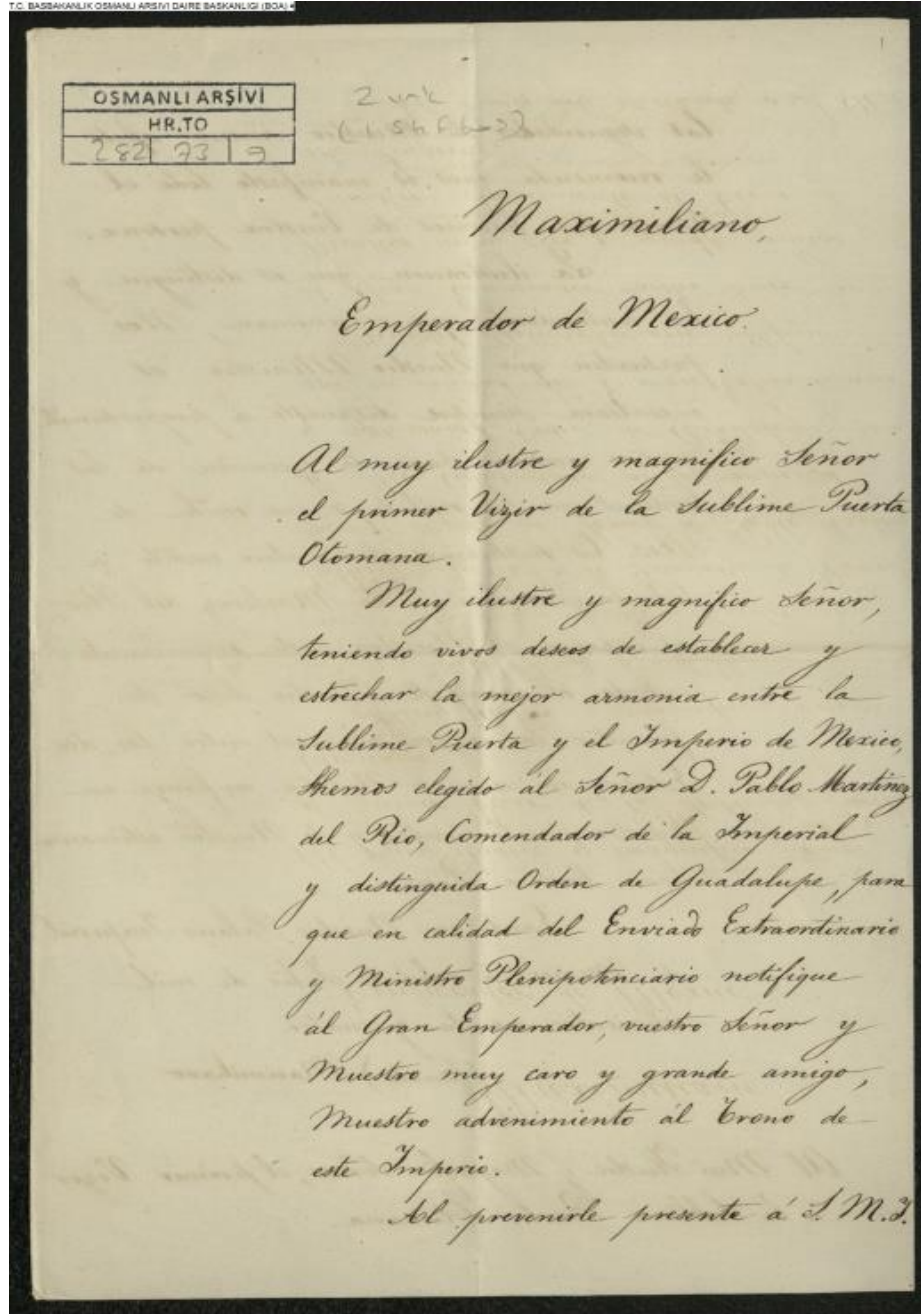
BEO.004197.314711.002

EK-7. (devam)

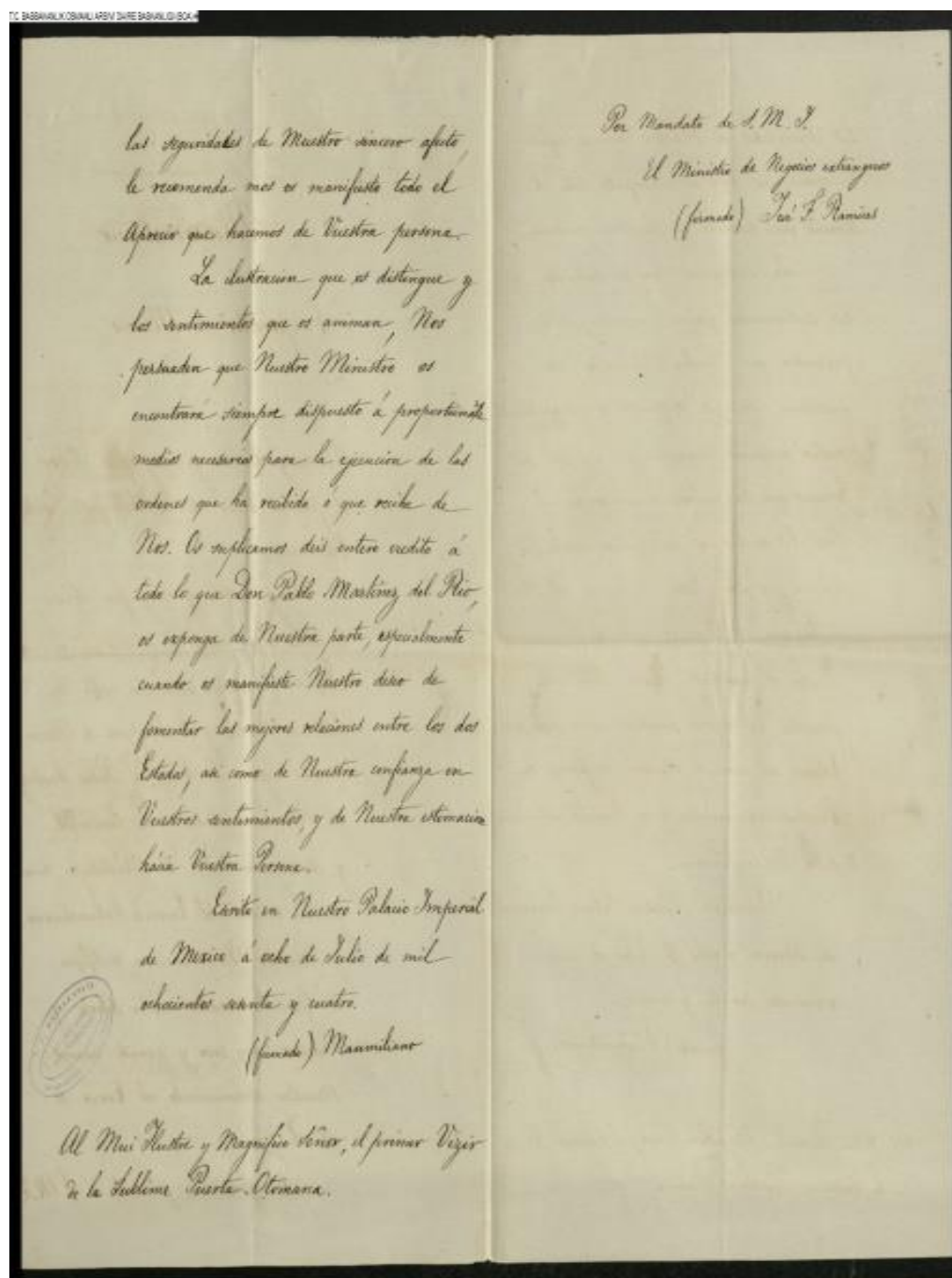
EK-8.

Pablo Martinez'in Maximilian'ın tahta çıkışını resmen bildiren Osmanlıca ve İspanyolca belgeler

HR.TO.00282.00073.009

EK-8. (devam)

EK-8. (devam)

Maximiliano,
Emperador de México
Al muy ilustre y magnífico Señor el primer Vizir de la Sublime Puerta Otomana.

Muy ilustre y magnífico Señor, teniendo vivos deseos de establecer y estrechar la mejor armonía entre la Sublime Puerta y el Imperio de México, hemos elegido al Señor D. Pablo Martínez del Río, Comendador de la Imperial y distinguida Orden de Guadalupe, familia que en calidad del Enviado Extraordinario y Ministro Plenipotenciario notifique al Gran Emperador, vuestro Señor y nuestro muy caro y grande amigo, nuestro advenimiento al Trono de este Imperio.

Al prevenirle presente a J. M. Y. las seguridades de Nuestro sincero afecto le recomendamos os manifiesto todo el aprecio que hacemos de vuestra persona.

La ilustración que os distingue y los sentimientos que os animan, nos persuaden que nuestro Ministro os encontrará siempre dispuesto a proporcionarle medio necesarios para la ejecución de las órdenes que ha recibido o que reciba de nosotros. Os suplicamos desde entero crédito a todo lo que Don Pablo Martínez del Río, os exponga de nuestra parte, especialmente cuando os manifieste nuestro deseo de fomentar las mejores relaciones entre los dos estados, así como de nuestra confianza en vuestros sentimientos, y de nuestra estimación hacia vuestra persona.

Escrito en nuestro Palacio Imperial de México a ocho de julio de mil ochocientos sesenta y cuatro.

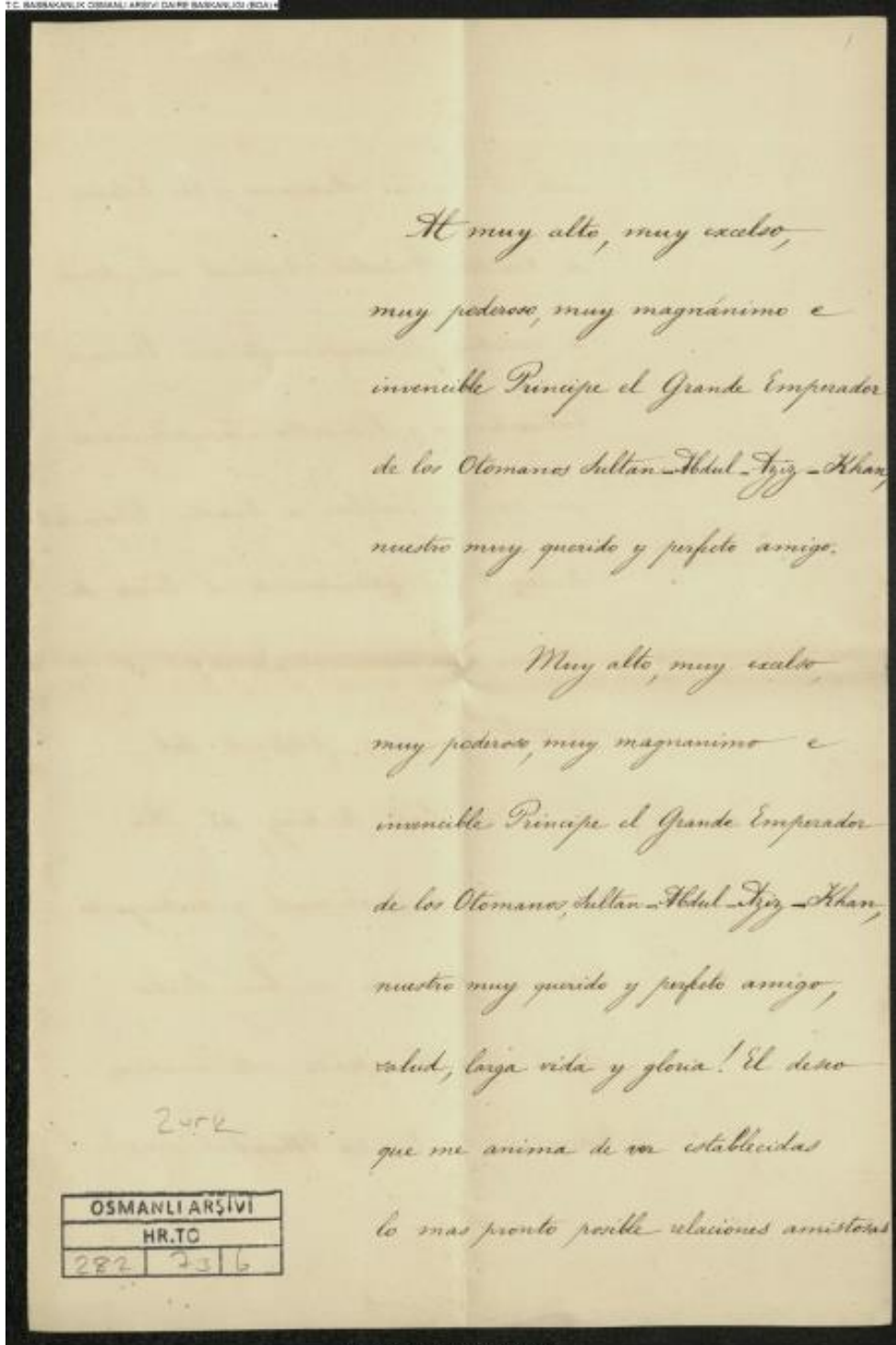
(Firmado) Maximiliano

Por mandato de S. M. Y.
El Ministro de Negocios extranjeros
(Firmado) José F. Ramírez

Al muy ilustre y magnífico Señor, el primero Vizir de la Sublime Puerta Otomana.

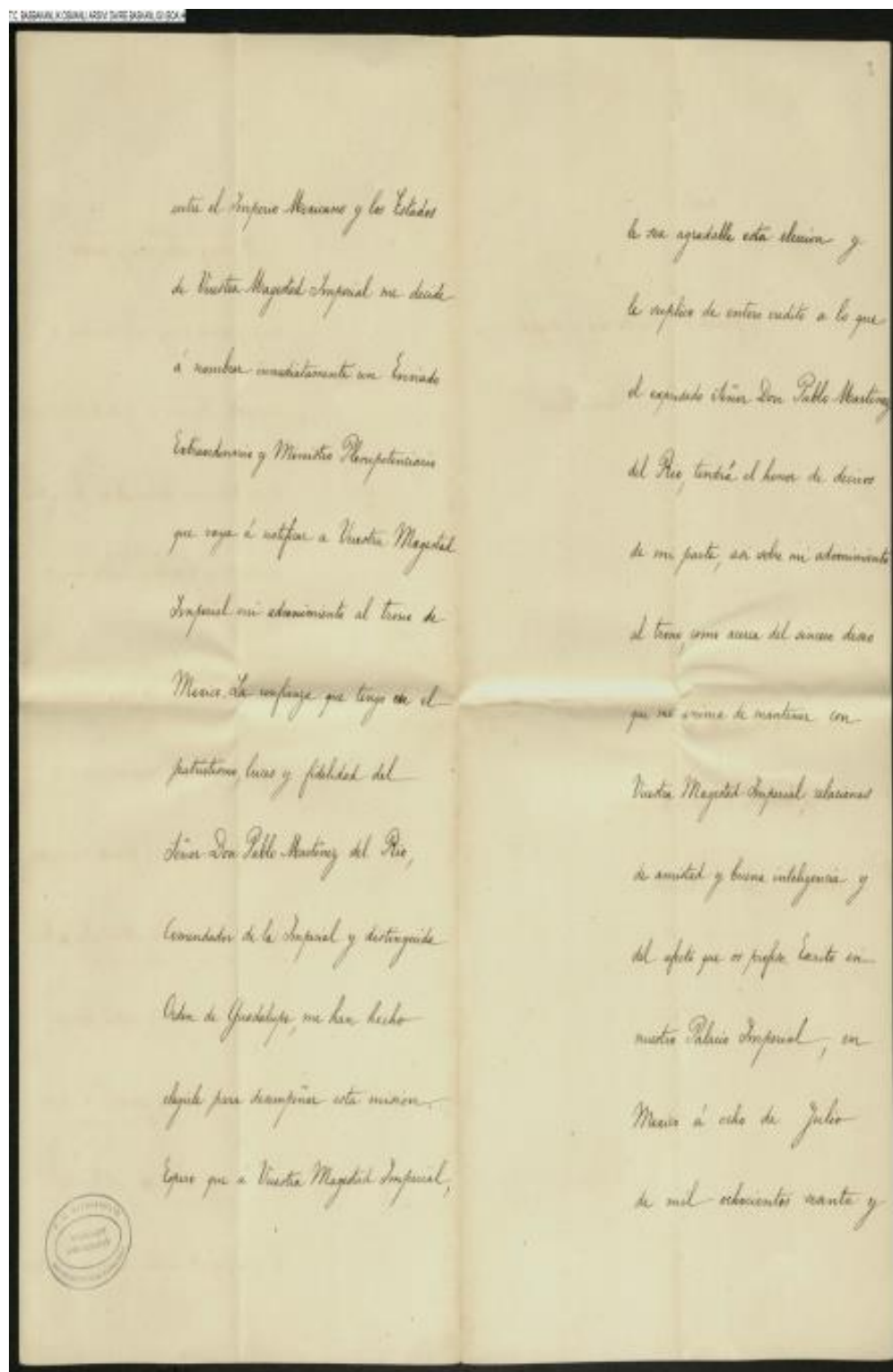
EK-9.

8 Temmuz 1864 tarihli mektup

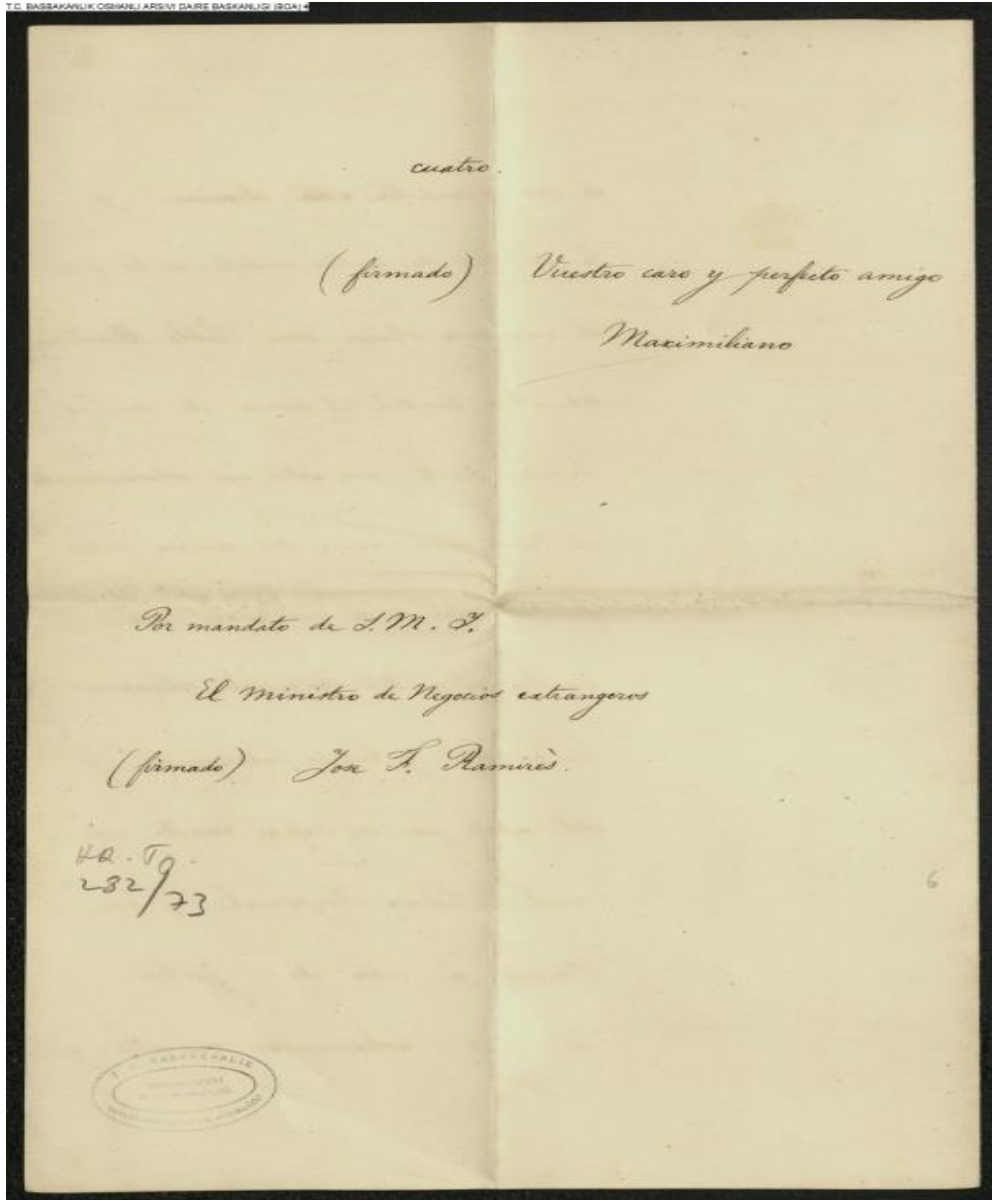

HR.TO.00282.00073.006

EK-9. (devam)

EK-9. (devam)

HR.TO.00282.00073.006

EK-9. (devam)

Al muy alto, muy excelso, muy poderoso, muy magnánimo, en invencible Príncipe el Grande Emperador de los Otomanos Sultán-Abdul-Aziz-Khan, nuestro muy querido y perfecto amigo.

Muy alto, muy excelso, muy poderoso, muy magnánimo e invencible Príncipe el Grande Emperador de los Otomanos, Sultán-Abdul-Aziz-Khan, nuestro muy querido y perfecto amigo, salud, larga vida y gloria! El deseo que me anima de ver establecidas lo más pronto posible relaciones amistosas entre el Imperio Mexicano y los Estados de vuestra Majestad Imperial me decide a nombrar inmediatamente un Enviado Extraordinario y Ministro Plenipotenciario que vaya a notificar a vuestra majestad Imperial mi advenimiento al trono de México. La confianza que tengo en el patriotismo, luces y fidelidad del Señor Don Pablo Martínez del Río, Comendador de la Imperial y distinguida Orden de Guadalupe, me han hecho elegirle para desempeñar esta misión. Espero que a vuestra Majestad Imperial, le sea agradable esta elección y le suplico de entero crédito a lo que el expresado Señor Don Pablo Martínez del Río, tendrá el honor de deciros de mi parte, así sobre si advenimiento al trono, como acerca del sincero deseo que me anima de mantener con nuestra Majestad Imperial, relaciones de amistad y buena inteligencia y del afecto que os profeso. Escrito en nuestro Palacio Imperial, en México a ocho de julio de mil ochocientos sesenta y cuatro.

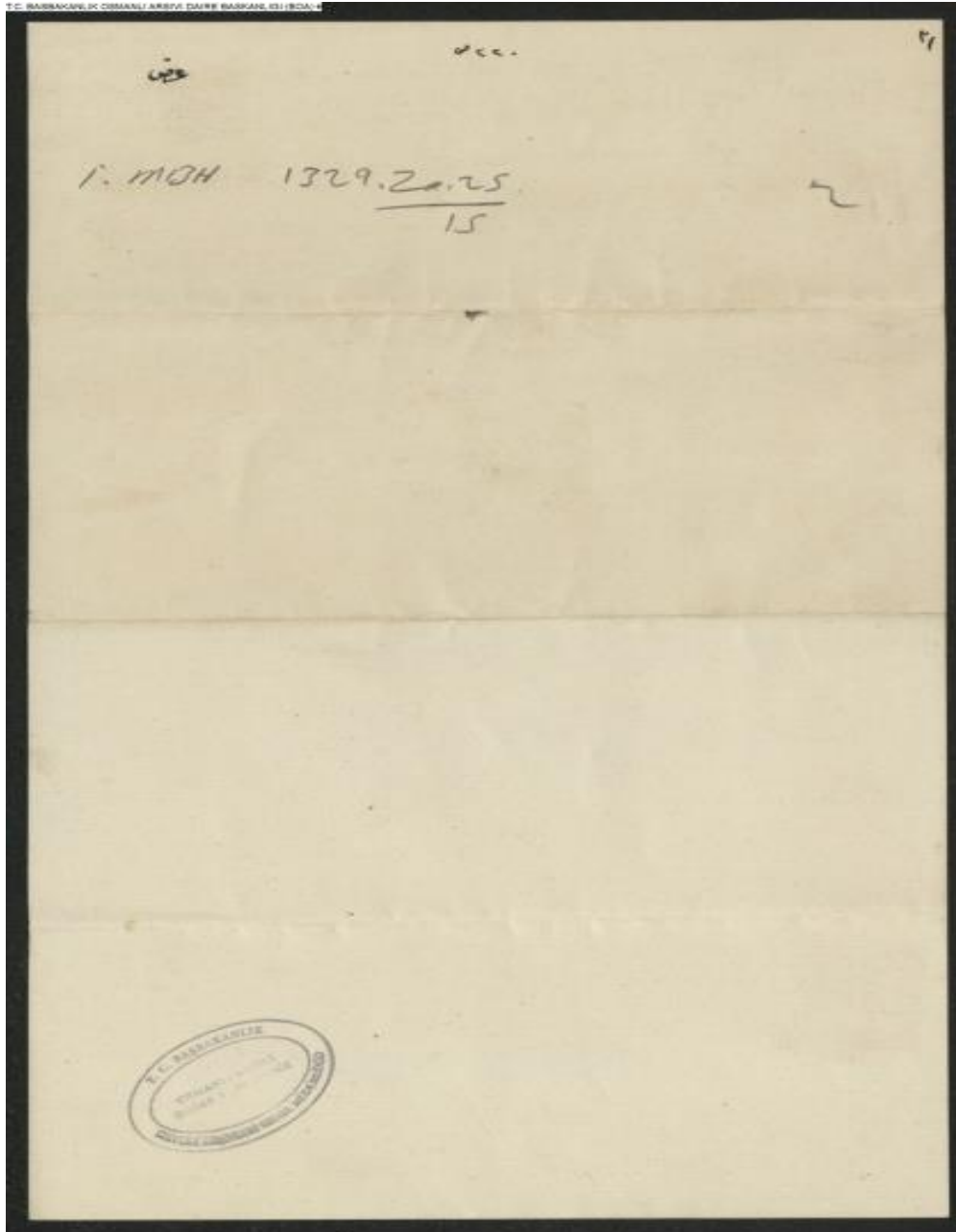
(Firmado) Maximiliano

Por mandato de J. M. Y.

El Ministro de Negocios Extranjeros

(Firmado) José F. Ramírez

EK-10. (devam)

I.MBH.00007.00057.002

EK-10. (devam)

Bab-ı Ali

Nezaret-i Hariciye

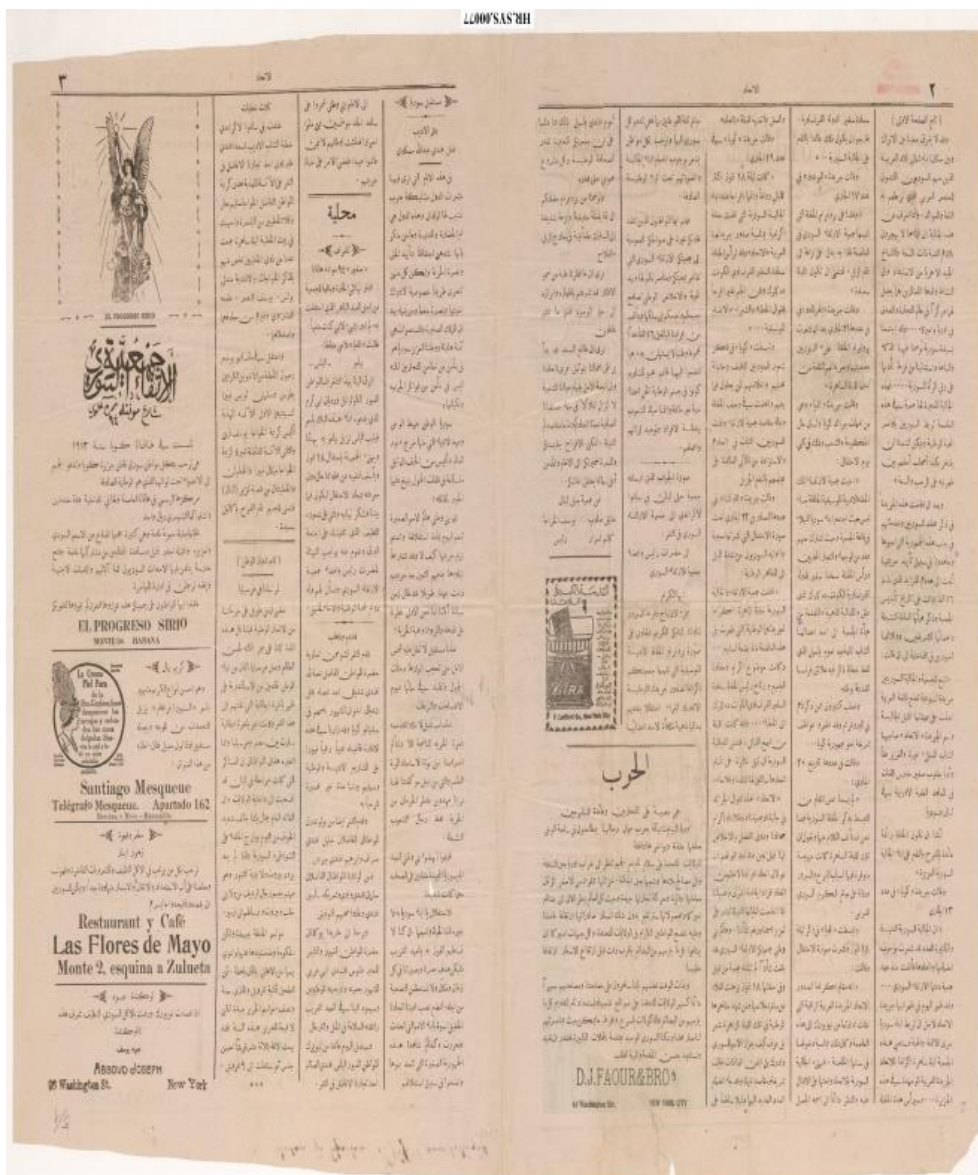
Umur-ı Siyâsiye Müdiriyyet-i Umumiyesi

Tercüme Şubesi

Atabe-i Ulyayı Hazre-i Padişahiye 24 Teşrin-i Evvel 327 tarihiyle

" Şili" Hükümeti Dahilinde " Antofagasta" Şehri cemaat-i Osmaniyesi tarafından keşide kılınan telgramın tercümesidir.

" Antofagasta" Cemaat-i Osmaniyesi Milletdaşlarımızın Trablusgarp'ta gösterdikleri mukavemet-i şedideden dolayı atabe-i ulya-yı hazret-i şehriyarilerine arz-ı tebrikat eder bundan? düçar-ı kahr u temdir olabiliriz lakin hiçbir zaman mağlup olmayacağız ferman.

EK-11. (devam)

HR-SYS 1916-11.18

انتظر

سيظهر سيرة هذه الصفحة اعلا من اجل التجاري السوري
للزود سيرة الفار

— اصحابه تلويحه اليها لعمه —
ELIAS HANE

MONTE 15—HABANA

اكثر محل

— هو المحل للشهور باسم — جزيرة كوكوا —
وهو خاصة فيستندون كلبا وتراكا
يستوي على جبه امثال البهائم المتارة خروجه . برايط
تسواله . ذواته طارية . مشال حورية . موته ككلو من جمع
للوذ . ولباس الاول . كل الانسية الاسير في غاية للهاودة

LA BELLA DE OTERA
DE TUTOR GANZA Y COMPARIA
DE Monte 15—Habana
HABANA

LAS DELICIAS DE PUERTA DE TIERRA
(antes "Las Volantes")

— فهوة ومطعم . فلو مستندة في غاية لانتال والظافة —
بأغرب من وصف البحر ومطعمات الذمائر . يتكدون البرية . الاسير للهاودة
DE BLANCO Y COMPARIA
Monte 15, esquina a Miraflores

— زودا فورا سكراسم —
من زاد ان يتي ويهمن كل
الامر ان الجلبه . مثل الفروع
الزود لاسود وعجز الجلبه والفت
ومائر الانبساط الجلبه عليه ان
ستدل . ارزا فراسم . لا
الاسير ويني . كل ذلك

وتصنع في ممشا الخلس جمع سائر البودرة ودهون الثمر . وجمع
اسناف الكريم والكلون والروائح المطرية ولربا كلفة انواع الزبوت
والاعتاب واليزور الطيبة
من ثم انما طعم التجار ان لا يشتوا يشتري بعام غير ماركتنا في
يتمدوا دائما على اصنافا ولا يملوا استامدوا كتنا الموجودة على كل اسناف
ضالبا المصنوعة والظاير من
مستل غش
ان اراد ممشا طيب كلبا
ويبرم ذقنة من اصنافا وعكنا
تأصكه له بسودة بضائعا
هذه هي ماركتنا للوحة وعقداه
انفان:

— رحيل انواي —
RAHAYEL FRERES
54 WASHINGTON STREET NEW YORK CITY

NEBO CORN TIP CIGARETTES

تتلذذ بتدخين سيكارت نيبو

احسن صال ان سكا ورائع السرا

لستل الكوبيت تشا . فرتشيل يدها ثمة
كل انسان يستيا
كل انسان يتبعها
كل انسان يربا
يتبع في كل محل

LA REGENTE
DE
Ramon Capin
Neptuno 39 y 41, esquina a Amistad
Teléfono A 4376, Habana

— محل ديو فراسم —
ليح اقشمت . جمع الاسناف
فوه دائما اصناف جديدة وفيه شاط قصاب ده كريبي وازيرال ويلرس
واوكبهدي وانو . انما شئت التوفير لافيد هذا المحل وهذا عوده .
(كوروهو وشركاه)

LA DEMOCRACIA
CORUJO Y CA.
Monte 157, Teléf. A 1950. Habana

الطبعات التجارية
كلما تصليه من الطبعات
التجارية من اوراق كالتين ومنفالت
ومعالت (اوراق كالت) وقوائم
وغير ذلك مما لا يسدني به الجابر
ولياتي بكتاك ان تصليه في مطبوعة
الاخبار التي اصحت على اتم
الاستعداد فكلما للواطين نهاية
الانتال والظافة ومهودة الاخبار
السورية خاصة . ولا فريقال تكون
الطبعات باللغة العربية او بغيرها .

الطبعات التجارية
كلما تصليه من الطبعات
التجارية من اوراق كالتين ومنفالت
ومعالت (اوراق كالت) وقوائم
وغير ذلك مما لا يسدني به الجابر
ولياتي بكتاك ان تصليه في مطبوعة
الاخبار التي اصحت على اتم
الاستعداد فكلما للواطين نهاية
الانتال والظافة ومهودة الاخبار
السورية خاصة . ولا فريقال تكون
الطبعات باللغة العربية او بغيرها .

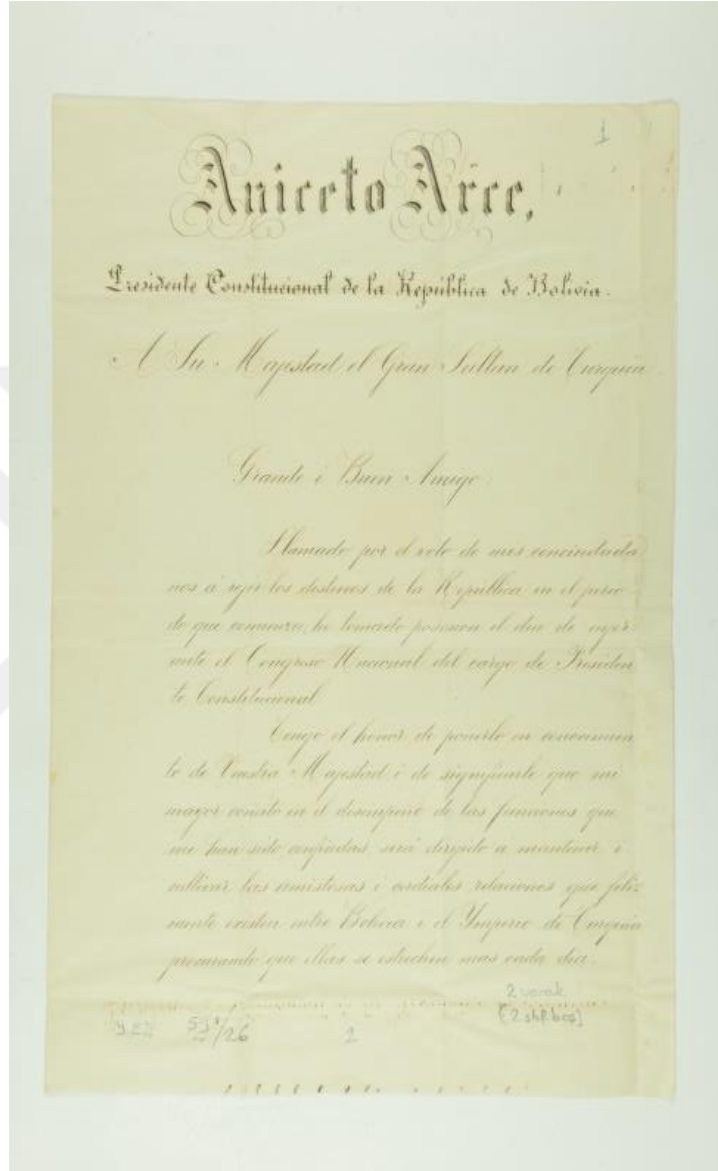
جميعنا تروبيك كار

Todos nuestros paisanos toman la cerveza TROPICAL

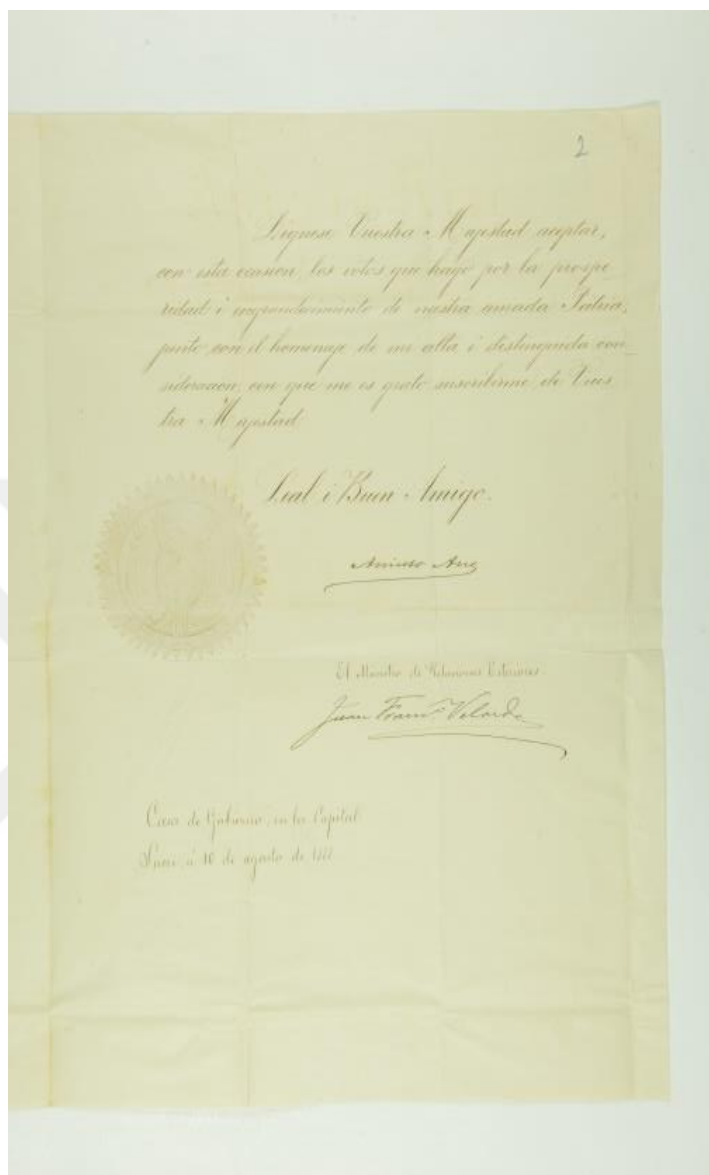
HR.SYS.00077

EK-12.

6 Ağustos 1888 tarihli name (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

EK-12. (devam)

EK-12. (devam)

Presidente Constitucional de la República de Bolivia.
A su Majestad el Gran Sultán de Turquía
Grande y buen amigo:

Llamado por el voto de mis conciudadanos a regir los destinos de la República en el periodo que comienza, he tomado posesión el día de ayer ante el Congreso Nacional del cargo de Presidente Constitucional.

Tengo el honor de ponerlo en conocimiento de vuestra Majestad y de significarle que mi mayor conato en el desempeño de las funciones que me han sido confiadas, será dirigir a mantener y cultivar las amistosas y cordiales relaciones que felizmente existen entre Bolivia y el Imperio de Turquía procurando que ellas se estrechen más cada día.

Dígnese vuestra Majestad aceptar, con esta ocasión, los votos que hago por la prosperidad y agradecimiento de vuestra amada Patria, junto con el homenaje de mi alta y distinguida consideración, con que me es grato subscribirme de vuestra Majestad.

Leal y buen amigo,

El Ministro de Relaciones Exteriores
Juan Franco Velarde

Casa de Gobierno en la Capital
16 de agosto de 1888

EK-13.

23 Temmuz 1933 tarihinde Türkiye ile Brezilya arasında imzalanan bir ticaret anlaşmasının 7 Nisan 1938 tarihinde bir yıl daha uzatılmasına dair Bakanlar Kurulu kararı (Cumhuriyet Arşivi)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

8491

Kararname

27/12/937 Tarih ve 2/7915 sayılı kararnameye ekdir:

Uzatma müddeti 31/12/937 tarihinde biten 23/TeMMuz/1933 tarihli Türkiye - Brezilya Ticaret anlaşmasının 31/Birincikanun/1938 tarihine kadar bir yıl daha uzatılması maksadile teati olunan ilişik notaların tasdiki; Hariciye Vekillığının 1/4/938 tarih ve 6745/150 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 7/4/938 tarihli toplantısında onanmıştır.

7/4/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Bey

Ad. V.

S. Bey

M. M. V.

U. Bey

Da. V.

S. Bey

Ha. V. V.

S. Bey

Ma. V.

T. Bey

Mf. V.

S. Bey

Na. V.

T. Bey

İk. V. V.

C. Bey

S. İ. M. V.

D. H. Alakos

G. İ. V.

ve

Zr. V. V.

R. Bey

1938 01 02 12 22

EK-14.

1936 Yılında Arjantin ile bir Ticaret Anlaşması imzalanması için dönemin Paris Büyükelçisi Suat Davas ile dönemin İktisat Vekâleti Müsteşarı'nın yetkili kılındığına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (Cumhuriyet Arşivi)

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayısı 2 4325	Kararname	 T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ								
Türkiye ile Arjantin arasında ticaret münasebetlerini tanzim etmek üzere Arjantin'in Paris sefiri ile kliring esaslı bir ticaret anlaşması müzakere, akl ve imzası için Paris Büyük Elçisi Suat Davas'ın birinci ve Parisde bulunmakta olan İktisat vekâleti Müsteşarı Faik Kurtoglu'nun da ikinci Murahhas taryinleri, Hariciye vekilliğinin 6/4/936 tarih ve 5715/148 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 6/4/936 toplantısında onanmıştır. 6/4/936										
REİS İCUMHUR <i>K. Atatürk</i>										
Bş. V. <i>[Signature]</i>	Ad. V. <i>[Signature]</i>	M. M. V. <i>[Signature]</i>	Da. V. <i>[Signature]</i>							
Ha. V. V. <i>[Signature]</i>	Ma. V. <i>[Signature]</i>	Mf. V. <i>[Signature]</i>	Na. V. <i>[Signature]</i>							
İk. V. <i>[Signature]</i>	S. İ. M. V. <i>[Signature]</i>	G. İ. V. <i>[Signature]</i>	Zr. V. <i>[Signature]</i>							
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td>030</td> <td>18</td> <td>01</td> <td>02</td> <td>63</td> <td>26</td> <td>W</td> </tr> </table>				030	18	01	02	63	26	W
030	18	01	02	63	26	W				

EK-15.

1949 yılında Arjantin ile bir Ticaret ve Ödeme Anlaşması imzalanması hususunda dönemin Buenos Aires Elçisi Emin Ali Sipahi'ye yetki verildiğine ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (Cumhuriyet Arşivi)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
10026

KARAR

Arjantin ile akdedilecek Ticaret ve Ödeme anlaşması için gerekli müzakerelerde bulunmak ve müteakibliyet esasına müsteniden yapılacak anlaşmaları imza eylemek üzere Buenos Ayres Elçimiz Emin Ali Sipahi'ye yetki verilmesi, Dışişleri Bakanlığının 15/10/1949 tarihli ve 52106/403 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 18/10/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan <i>G. G. İnönü</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>M. B. İnönü</i>	Devlet Bakanı —	Adalet Bakanı <i>İsmet İnönü</i>
Millî Savunma Bakanı <i>M. B. İnönü</i>	İçişleri Bakanı <i>E. B. İnönü</i>	Dışişleri Bakanı <i>N. Sadık</i>	Maliye Bakanı <i>B. Öner</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>T. Bayraktar</i>	Bayındırlık Bakanı <i>S. İsmet</i>	Ek. ve Ticaret Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>İsmet İnönü</i>
G. ve Tekel Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Tarım Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Ulaştırma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Çalışma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>
İçişleri Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Devlet Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Adalet Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Maliye Bakanı <i>İsmet İnönü</i>

08 01 18 01 02 120 76 7

EK-16.

Küba'ya ilişkin 5 adet matbu eserin ve 38 adet resmin Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının yasaklandığına Türk Hükümeti'nin aldığı 28 Mart 1963 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı (Cumhuriyet Arşivi)

T.C. BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Karar Sayısı
6
1566

KARARNAME

İlişik listede adları yazılı ve Küba'ya ilişkin matbualarla(38) adet resmin Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının yasak edilmesi;Di-
şişleri Bakanlığının uygun mütalâasına dayanan İçişleri Bakanlığının 13/3/1963 tarihli ve 91116-33/1-31706 sayılı yazısı üzerine,5680 sayılı Kanunun 31 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 28 / 3 /1963 tarihinde kararlaş-
tırılmıştır.

CULHURBAŞKANI

5	17	15	01	13	030
---	----	----	----	----	-----

Başbakan	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı	Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı	Çayın Bakanı	Ulaştırma Bakanı	
Çalışma Bakanı	Sanayi Bakanı	Ba. - Ya. ve Turizm Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	

Dosya No :
52-164
355

EK-16. (devam)

LISTE

- 1- CUBA (Ocak 1962 tarihli aylık magazin)
- 2- And Havana Woke Up Under The IMPERIALIST AIR ATTACK
- 3- The revolution is here to stay .
- 4- CUBA 1962 Year of Planning Special Supplement
- 5- OBRA
- 6- (38) adet resim.

030	18	01	169	17	5
-----	----	----	-----	----	---

EK-17.

Venezuela Hükümeti'nin 1948 yılında Türkiye'de bir Başkonsolosluk açma isteğinin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından kabul edildiğine ilişkin yazı (Cumhuriyet Arşivi)

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Ticaret ve Mülkiyet Hukuk D. U. M.

Şube 2--

U. No 13927
M. No 226
Lef

11/4

Ankara 4. Haziran 1948

Hükümet Venezuela Hükümetinin İstanbul'da bir Konsolosluk açma ya karar verdiği.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başbakanlığa

Bu kerre Birleşmiş Milletler Daimî delegeliğimizden gelen bir yazıda, Venezuela Dışişleri Bakanlığı Ekonomik İşler Dairesi Başkanlığı ifadesiyle, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyindeki ticaret müşavirimize bir mektup gönderilerek Venezuela ile Türkiye arasında normal ticarî münasebetlerin tesisine başlan-
gı teşkil etmek üzere, İstanbul'da bir Venezuela Konsolosluğu açılmasının takarrur ettiğinin ve 1 Temmuz 1948 de başlayacak olan yeni bütçeye bu maksatla tahsisat konulacağını bildirildiği iş'ar kılınmaktadır.

Venezuela Hükümetinin İstanbul'da bir Konsolosluk açması nı, iki memleket arasında ticarî münasebetlerin tesis ve inkişafı bakımından, memnurlukla karşıladığımızın ve bu Konsolosluğun açılmasına muvafakat ettiğimiz Birleşmiş Milletler nezdindeki Venezuela Delegeliğine bildirilmesi hususunda Birleşmiş Milletler nezdindeki Daimî delegeliğimize talimat vermiş olduğunu derin saygı larımızla arz ederim.

Ş. Ş.

Arz edildi.
15.6.1948
M. Ş.

Dışişleri Bakanı
V. Ş.

1-

030	10			131	941	9
-----	----	--	--	-----	-----	---

10-6-958 3646

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : DEMİRTÜRK, Hakan
 Uyruğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 08/07/1989 OSMANGAZİ
 Medeni Hali : Bekâr
 Telefon : 0507 952 85 79
 Faks :
 e-mail : h_demir_turk@hotmail.com
 Eğitim

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Ü.-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	Devam ediyor
Lisans	Sakarya Ü. – Tarih	2012
Lise	Bursa Hürriyet Anadolu Lisesi	2007
İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2012	Dışişleri Bakanlığı	Konsolosluk ve İhtisas Memuru

Yabancı Dili

İngilizce, İspanyolca

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

